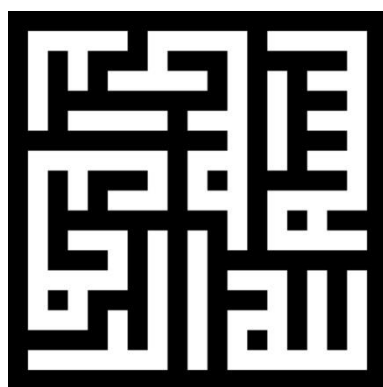

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات

دوره سی و ششم، شماره دوم (پیاپی ۱۴۲)، تابستان ۱۴۰۴

شاپای الکترونیکی: ۴۶۴۶-۲۷۸۳

طبق آیین نامه نشریات علمی مورخ ۱۳۹۸/۲/۹ به شماره ۱۱/۲۵۶۸۵ فقط عنوان

«علمی» برای نشریات علمی - پژوهشی ذکر می شود.

صاحب امتیاز: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

مدیر مسئول: دکتر رضا شهرابی فراهانی shahrabi@gmail.com

سر دبیر: دکتر فهیمه باب الحوائجی f.babalhavaeji@gmail.com

هیئت تحریریه

دکتر فهیمه باب الحوائجی، دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات / دکتر نجلا حریری، استاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات / دکتر سعید رضایی شریف آبادی، استاد دانشگاه الزهرا / دکتر احمد شعبانی، استاد دانشگاه اصفهان / دکتر رضا شهرابی فراهانی، معاون کتابخانه ملی ایران / دکتر فریده عصاره، استاد دانشگاه شهید چمران اهواز / دکتر حبیب الله عظیمی، دانشیار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران / دکتر رحمت الله فتاحی، استاد دانشگاه فردوسی مشهد / دکتر مرتضی کوکی، استاد دانشگاه شهید چمران اهواز / دکتر جعفر مهاد، استاد دانشگاه شیراز / دکتر نرگس نشاط، استاد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران / دکتر یعقوب نوروزی، استاد دانشگاه قم

دکتر پت ریوا، دانشیار دانشگاه کنکوردیا، کبک، کانادا / دکتر مایا زومر، استاد دانشگاه لیوبلیانا، اسلونی / دکتر آتنا سالابا، استاد دانشگاه ایالتی کنت، اوهایو، ایالات متحده آمریکا / دکتر میرنا ویلر، استاد دانشگاه زادار، کرواسی / دکتر حمیدرضا جمالی، دانشیار، دانشگاه چالرز استورت، استرالیا

دبیر اجرایی: دکتر زینب پایی

ویراستار: ژیل کاطلی آبدارلو؛ **ویراستار همکار:** مینا دشتی

ویراستار انگلیسی: دکتر فهیمه باب الحوائجی

کارشناس: فائزه ابراهیمی ترکمان

صفحه آرا: فردین دارابی

طراح جلد: علیرضا حصارکی

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

نشانی: تهران، بزرگراه شهید حقانی (غرب به شرق)، بلوار کتابخانه ملی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی

جمهوری اسلامی ایران، دفتر فصلنامه | صندوق پستی ۳۶۹۳-۱۵۸۷۵ | تلفن: ۸۱۶۲۲۹۸۷

وبگاه: <http://nastinfo.nlai.ir>

پست الکترونیکی: nastinfo.nlai@gmail.com

نمایه شده در:

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC)

پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)

ایسکو (EBSCO)

ایسکوهاست (EBSCO HOST)

بانک اطلاعات نشریات کشور (magiran)

پایگاه مجلات تخصصی نور (noormags)

گوگل اسکالر (Google Scholar)

مرکز منطقه‌ای اطلاع رسانی علوم و فناوری (RICEST)

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات

(علمی)

دوره سی و ششم، شماره دوم (پیاپی ۱۴۲)، تابستان ۱۴۰۴

شاپای الکترونیکی: ۴۶۴۶-۲۷۸۳

فهرست مطالب

مقالات پژوهشی

- ۷ - ۳۰ شناسایی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی: مطالعه فراترکیب
لیلی سیفی، مریم قاسمی پور، محسن آیتی
- ۳۱ - ۷۶ استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای حق مؤلف منابع دیجیتال: مطالعه تطبیقی در نظام حقوقی ایران،
فرانسه، آلمان و برخی اسناد و معاهدات بین‌المللی
زینب پایی
- ۷۷ - ۱۰۴ کتابداری دین در ایران: شناسایی مضامین و مؤلفه‌ها
رضا خانی پور، محبوبه قربانی
- ۱۰۵ - ۱۳۲ تحلیل نقش پیچیدگی وظایف کاری در توقف جستجوی اطلاعات
زهره هنرجویان، مهدیه میرزاییگی
- ۱۳۳ - ۱۵۸ بررسی عملکرد نرم‌افزارهای کتاب‌خوان ایرانی در پیاده‌سازی مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی
دیجیتال (مطالعه موردی: اپلیکیشن فیدیبو)
کیما اسدی، مهشید التماسی
- ۱۵۹ - ۱۸۸ تأثیر مدیریت ریسک بر پیاده‌سازی مدیریت دانش
پریسا نظری، افشین باغفلکی

مقالات مروری

- ۱۸۹ - ۲۴۴ شناسایی مهارت‌ها و شایستگی‌های اشتغال‌پذیری در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی: مرور نظام‌مند
شهناز خادمی‌زاده، زینب جوی، رقیه قضاوی

Identifying the Role of Libraries in Indigenous Knowledge Management: A Meta-Synthesis Study

Leili Seifi¹ , Maryam Ghasemipoor² , Mohsen Ayati³

Abstract

Purpose: Indigenous knowledge management refers to identifying, organizing, and disseminating indigenous knowledge. Indigenous knowledge management can play an important and effective role in the economic, social, and cultural development and progress of any region. Libraries are arteries of expertise, and librarians are mediators of knowledge. According to their activity, professional mission, and assigned duties, they can play an important role in indigenous knowledge management. Therefore, the current research was conducted to identify the role of libraries in indigenous knowledge management.

Method: The current research was applied in terms of purpose and qualitative using the meta-synthesis method with the seven-step method of Sandelowski and Barroso. In this way, the role of libraries in indigenous knowledge management was extracted and counted from related articles with a meta-synthesis of central concepts and categories. Nineteen years (from 2004 to 2023) were considered for the search. The thematic focus of the research was articles on libraries' role in indigenous knowledge management. After determining the research question, a comprehensive search was conducted based on the meta-combination method through systematic review. For this purpose, an attempt was made to search the resources published in English, including articles in Scopus, Emerald, Science Direct, Web of Science, and Taylor and Francis databases. A critical evaluation tool was used to determine the validity of the composite method and to determine the reliability, the agreement method between two coders was used.

Findings: The coding process was conducted in three open, central, and selective stages. In this order, the number of codes after refining reached 290, 36 concepts, and five categories. Based on the results, the central role of libraries in managing indigenous knowledge with the concepts of professional mission, program development, human resources, target community, and facilities among 32 studies was extracted and counted.

Conclusion: In general, the research results showed that libraries can play an essential and influential role in local knowledge management regarding their professional mission and assigned tasks if they benefit from the cooperation of people, officials, and related organizations. Proper local knowledge management by various libraries can provide economic and cultural development for local areas in society. The present research has extracted and calculated the role of libraries in local knowledge management in an integrated and profound way using the meta-combination method. This is even though previous research could not identify and present these roles in an integrated and coherent manner. The findings of this research have various potential applications: 1. Strengthening and preserving indigenous knowledge through the identified roles of libraries. 2. Providing useful insights for policymakers and decision-makers in the library sector. 3. Laying the foundation for developing a tool to measure the role of libraries in indigenous knowledge management. 4. Serving as the basis for designing an educational protocol for librarians.

Keywords

Academic Libraries, Public Libraries, Indigenous Knowledge, Indigenous Knowledge Management, Meta-Synthesis

Citation: Seifi, L., Ghasemipoor, M., & Ayati, M. (2025). Identifying the Role of Libraries in Indigenous Knowledge Management: A Meta-Synthesis Study. *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(2), 7-30.

Doi: 10.30484/NASTINFO.2024.3624.2283

Article Type: Research Article

Article history:

Received: 11 July 2024

Accepted: 19 Oct. 2024

1. Associate Professor,
Knowledge and Information
Science, University of
Birjand, Birjand, Iran;
(Corresponding Author)
leili.seifi@birjand.ac.ir

2. M.A., Knowledge and
Information Science,
University of Birjand,
Birjand, Iran
maryamgh26@yahoo.com

3. Associate Professor,
Educational Science,
University of Birjand,
Birjand, Iran
mayati@birjand.ac.ir

Publisher: National Library
and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

شناسایی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی: مطالعه فراترکیب

لیلی سیفی^۱ | مریم قاسمی پور^۲ | محسن آیتی^۳

چکیده

هدف: مدیریت دانش بومی به شناسایی، سازمان‌دهی و اشاعه دانش بومی اشاره دارد. مدیریت دانش بومی می‌تواند نقش مهم و مؤثری در توسعه و پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر منطقه‌ای داشته باشد. کتابخانه‌ها به‌منزله شریان‌های دانش و کتابداران به‌عنوان واسطه‌های دانش، بنا بر فعالیت، رسالت حرفه‌ای و وظایف محوله، می‌توانند نقش مهمی در مدیریت دانش بومی داشته باشند؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناسایی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی انجام شده است.

روش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت از نوع کیفی بود و به روش فراترکیب انجام شده است. به‌منظور تحقق روش پژوهش، از روش هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو استفاده شد. بدین ترتیب با استفاده از فراترکیب مفاهیم و مقوله‌های اصلی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی از مقالات مرتبط استخراج و تعیین شد. بازه زمانی نوزده‌ساله (از ۲۰۰۴ میلادی تا ۲۰۲۳) برای جستجو در نظر گرفته شد. تمرکز موضوعی پژوهش، مقالاتی هستند که بر روی نقشی که کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی می‌توانند داشته باشند؛ بود. بعد از تعیین پرسش پژوهش، به‌منظور مروری نظام‌مند، جست‌وجویی جامع بر اساس روش فراترکیب صورت گرفت. بدین منظور تلاش شد مجموعه منابع منتشرشده به زبان انگلیسی، شامل مقالات در پایگاه‌های اطلاعاتی اسکوپوس، امرالد، ساینس دایرکت، وب‌آوساینس و تی‌لور و فرانسیس جستجو شوند. به‌منظور تعیین روایی روش فراترکیب از ابزار ارزیابی حیاتی و برای تعیین پایایی از روش توافق بین دو کدگذار استفاده شد.

یافته‌ها: فرایند کدگذاری، در سه مرحله باز، محوری و انتخابی انجام شد. به‌این ترتیب تعداد کدها پس از انجام پالایش به ۲۹۰ کد، ۳۶ مفهوم و ۵ مقوله رسید بر اساس نتایج حاصل، نقش اصلی کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی با مفاهیم رسالت حرفه‌ای، توسعه برنامه‌ها، نیروی انسانی، جامعه هدف و امکانات از بین ۳۲ مطالعه استخراج و تعیین شدند.

نتیجه‌گیری: به‌طورکلی نتایج پژوهش نشان داد کتابخانه‌ها از نظر رسالت حرفه‌ای و وظایف محوله می‌توانند نقش مهمی در مدیریت دانش بومی داشته باشند، در صورتی‌که از همکاری مردم، مسئولین و سازمان‌های مرتبط بهره‌مند شوند. مدیریت صحیح دانش بومی توسط انواع کتابخانه‌ها می‌تواند زمینه توسعه اقتصادی و فرهنگی مناطق بومی را در جامعه فراهم سازد. پژوهش حاضر با استفاده از روش فراترکیب نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی را به‌صورت یکپارچه و عمیق استخراج و تعیین نموده است. این در حالی است که پژوهش‌های قبلی نتوانسته بودند به شکل یکپارچه و منسجم این نقش‌ها را شناسایی و ارائه نمایند. نتایج پژوهش حاضر از چند جنبه می‌تواند مورد توجه و استفاده قرار گیرد: از طریق نقش‌های تعیین‌شده کتابخانه‌ها، دانش بومی تقویت و حفاظت می‌شود، نتایج پژوهش حاضر می‌تواند مبنای ساخت ابزار برای سنجش نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی باشد. نتایج پژوهش حاضر همچنین می‌تواند برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان در بخش کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی مفید باشد. نتیجه پژوهش حاضر می‌تواند زمینه‌ساز طراحی پروتکل آموزشی برای کتابداران باشد.

کلیدواژه‌ها

کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های عمومی، دانش بومی، مدیریت دانش بومی، روش فراترکیب

استناد: سیفی، لیلی، قاسمی پور، مریم و آیتی، محسن (۱۴۰۴). شناسایی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی: مطالعه فراترکیب. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۶ (۲)، ۷-۳۰.

Doi: 10.30484/NASTINFO.2024.3624.2283

۱. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران (نویسنده مسئول)
leili.seifi@birjand.ac.ir

۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
maryamgh26@yahoo.com

۳. دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
mayati@birjand.ac.ir

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، تابستان ۱۴۰۴

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۸

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
© نویسندگان

مقدمه

دانش بومی به دلیل اهمیتی که می‌تواند در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر منطقه داشته باشد باید مدیریت شود. از آنجایی که مؤسسات و انجمن‌های کتابداری نیز کتابداران و کتابخانه‌ها را مسئول این امر دانسته‌اند، وظیفه کتابداران و کتابخانه‌ها این است که با جمع‌آوری و اشاعه دانش بومی، منبع اصلی حمایت از پژوهشگران و نویسندگان محلی باشند. با توجه به اینکه تخصص و مهارت کتابداران در شیوه ذخیره‌سازی، بازیابی و اشاعه اطلاعات است؛ با استفاده از ظرفیت فناوری اطلاعات و ارتباطات، با ایجاد محتوای چندرسانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعات می‌توانند جمع‌آوری، اشاعه و انتقال دانش بومی را به بهترین نحو ممکن انجام دهند و فعالیت‌های فرهنگی، رویدادها و تعامل با گروه‌ها و جوامع بومی را سازمان‌دهی کرده و دانش بومی را مستندسازی و اشاعه نمایند (قاسمی پور، ۱۴۰۰).

دانش بومی عبارت است از «دانش محلی و بومی مربوط به درک، مهارت و فلسفه‌هایی که جوامع با سابقه طولانی از تعامل با محیط طبیعی خود دارند». دانش بومی در شیوه‌های اجتماعی، نهادها، روابط و آیین‌ها نهفته است (Masenya, 2022; Olaopa Kelbessa, 2022; Ayodele, 2022; & Padmasiri, 2017). و معمولاً منحصر به یک فرهنگ خاص است (Padmasiri, 2017). در فراهم‌آوری دانش بومی، کتابخانه‌ها با مشارکت نزدیک با جوامع بومی برای درک نیازهای دانش، شیوه‌نامه‌های فرهنگی و اولویت‌هایشان برای اشتراک دانش کار می‌کنند (Afful-Arthur et al., 2022; Mdhululi et al., 2021; Chigwada & Ngulube, 2023) و وظیفه خطیر حفظ و اشاعه را در این زمینه بر عهده دارند (Nakata et al., 2005a). توانایی کتابخانه‌ها و همکاری آن‌ها با یکدیگر و همچنین با سایر رشته‌ها جهت

مستندسازی و دسترس‌پذیری می‌تواند به پررنگ‌شدن حضور منابع میراث فرهنگی در محیط‌های ذخیره و در بین افراد کمک زیادی کند (Seifi & Soltanabadi, 2020). در بسیاری از کشورها، دولت‌ها و یا سازمان‌های غیردولتی به جوامع محلی کمک می‌کنند تا محصولات و خدمات مبتنی بر دانش بومی خود را مدیریت کنند (Rao, 2006; Maina, 2012; Pilot, 2005; Nakata et al., 2005 a,b). از آنجایی که دانش بومی به‌طور معمول به‌صورت شفاهی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود با خطر از بین رفتن مواجه است و یکی از مهم‌ترین میراث ملی برای هر کشور دانش بومی آن است؛ بنابراین باید اقدامات لازم جهت مدیریت، حفاظت و انتشار این دانش صورت گیرد (فروتنی، ۱۳۹۳). به‌طور کلی می‌توان گفت ایفای نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی می‌تواند زمینه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق بومی را فراهم سازد. پژوهش حاضر با استفاده از روش فراترکیب نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی را استخراج و تعیین می‌نماید؛ بنابراین مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که کتابخانه‌ها چه نقش‌هایی در مدیریت دانش بومی دارند.

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده در سطح بین‌المللی نشان می‌دهد که برای حفاظت از دانش بومی، نیاز به جمع‌آوری، مستندسازی، ذخیره، انتقال و انتشار دانش است که در برخی از پژوهش‌ها به‌طور ویژه به امر مستندسازی پرداخته شده (Okorafor, 2010; Joranson, 2008; Kargbo, 2005) و کتابخانه‌ها برای مستندسازی دانش بومی نیاز به استفاده از انواع قالب‌های چاپی و الکترونیکی و استفاده از طرح‌های طبقه‌بندی اختصاصی برای دانش بومی دارند.

موضوع‌های دیگری که در بحث مدیریت دانش بومی در سطح کمتری به آن‌ها پرداخته شده عبارت‌اند از دسترسی (Kargbo, 2005)، اشتراک‌گذاری (Chigwada & Ngulube, 2010; Lwoga, 2011; Lwoga et al., 2023)، اشاعه (Okorafor, 2010)، تولید محتوا (Brown, 2017) و طبقه‌بندی و سازمان‌دهی (Maina, 2012) و به این نتیجه رسیده‌اند که برای دسترسی به دانش بومی و همچنین امکان به اشتراک‌گذاری و انتشار آن باید سیاست‌ها، چهارچوب قانونی و ظرفیت فناوری اطلاعات و ارتباطات در نظر گرفته شود و برای

طبقه‌بندی و سازمان‌دهی دانش بومی باید از طبقه‌بندی‌های بومی مخصوص هر منطقه استفاده شود تا امکان بازیابی و دسترسی به آن‌ها فراهم گردد.

پژوهش‌های اندکی (فروتنی، ۱۳۹۳؛ سلطان‌آبادی، ۱۳۹۶)، در سطح ملی به نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی در چهارچوب نظریه داده بنیاد و روش دلفی پرداخته است. در سطح بین‌الملل نیز پژوهش‌هایی که به بررسی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی پرداخته‌اند از روش‌های موردی، روایت پژوهشی و پیمایشی استفاده شده است (Padmasiri, 2017; Maina, 2012; Lwoga, 2011; Lwoga et al.; 2010). استفاده از روش فراترکیب می‌تواند به استخراج و تعیین یکپارچه و نظام‌مند نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی کمک نماید؛ بنابراین پژوهش حاضر باهدف شناسایی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی انجام شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ روش‌شناسی از نوع کیفی است و با روش فراترکیب^۱ انجام شده است. روش فراترکیب، روشی مناسب برای دستیابی به درک درست و منسجم از نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی بر اساس پژوهش‌های پیشین به حساب می‌آید. به منظور تحقق روش پژوهش، از روش هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^۲ استفاده شد (Sandelowski & Barroso, 2007). با توجه به اینکه مقاله‌های بازیابی شده قبل از بازه ۲۰۰۴ میلادی، عمدتاً در بافت کتابخانه‌ها انجام نشده بود، بنابراین حذف شدند. مقالاتی که به مدیریت دانش پرداخته بودند بدون این که محتوایی از مدیریت دانش بومی داشته باشند. همچنین مقالاتی که به زبانی غیر از انگلیسی و یا همایشی بودند و یا مربوط به فصلی از کتاب می‌شدند، حذف گردیدند. بازه زمانی نوزده‌ساله (از ۲۰۰۴ میلادی تا ۲۰۲۳) در نظر گرفته شد.

مرحله اول: طرح پرسش پژوهش

اولین مرحله در روش فراترکیب، طرح پرسش است که هدف، پاسخ‌گویی به آن در طی فرایند

^۱ Meta- Synthesize

^۲ Sandelowski & Barroso

پژوهش است. در جدول ۱ پرسش پژوهش به همراه پارامترها بیان شده است. پرسش پژوهش حاضر این است که نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی چیست؟

جدول ۱- پارامترها و پرسش‌های پژوهش

پارامتر فارسی	پارامتر انگلیسی	پرسش پژوهش
چه چیزی	What	نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی چیست؟
چه جامعه‌ای	Who	مقالات
چه زمانی	When	۲۰۲۰ تا ۲۰۰۴
چه روشی	How	فرا ترکیب

مرحله دوم: مرور نظام‌مند منابع

بعد از تعیین پرسش پژوهش، جست‌وجویی جامع بر اساس روش فرا ترکیب صورت گرفت. بدین منظور تلاش شد مجموعه منابع منتشر شده به زبان انگلیسی، شامل مقالات در پایگاه‌های اطلاعاتی اسکوپوس^۱، امرالد^۲، ساینس دایرکت^۳، وب‌آوساینس^۴ و تیلور و فرانسیس^۵ جستجو شوند.

معیارهای شمول و عدم شمول

معیارهای شمول پژوهش شامل بازه زمانی، تمرکز موضوعی مقاله و جامعه پژوهش هستند (Catalano, 2013). با توجه به اینکه مقاله‌های بازیابی شده قبل از بازه ۲۰۰۴ میلادی، عمدتاً در بافت کتابخانه‌ها انجام نشده بود، بنابراین حذف شدند. مقالاتی که به مدیریت دانش پرداخته بودند بدون این که محتوایی از مدیریت دانش بومی داشته باشند. همچنین مقالاتی که به زبانی غیر از انگلیسی و یا همایشی بودند و یا مربوط به فصلی از کتاب می‌شدند، حذف گردیدند. بازه زمانی نوزده ساله (از ۲۰۰۴ میلادی تا ۲۰۲۳) در نظر گرفته شد. تمرکز موضوعی

1. Scopus
2. Emerald
3. ScienceDirect
4. Web of Science
5. Taylor & Francis

پژوهش، مقالاتی هستند که بر روی نقشی که کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی می‌توانند داشته باشند؛ گذاشته شد.

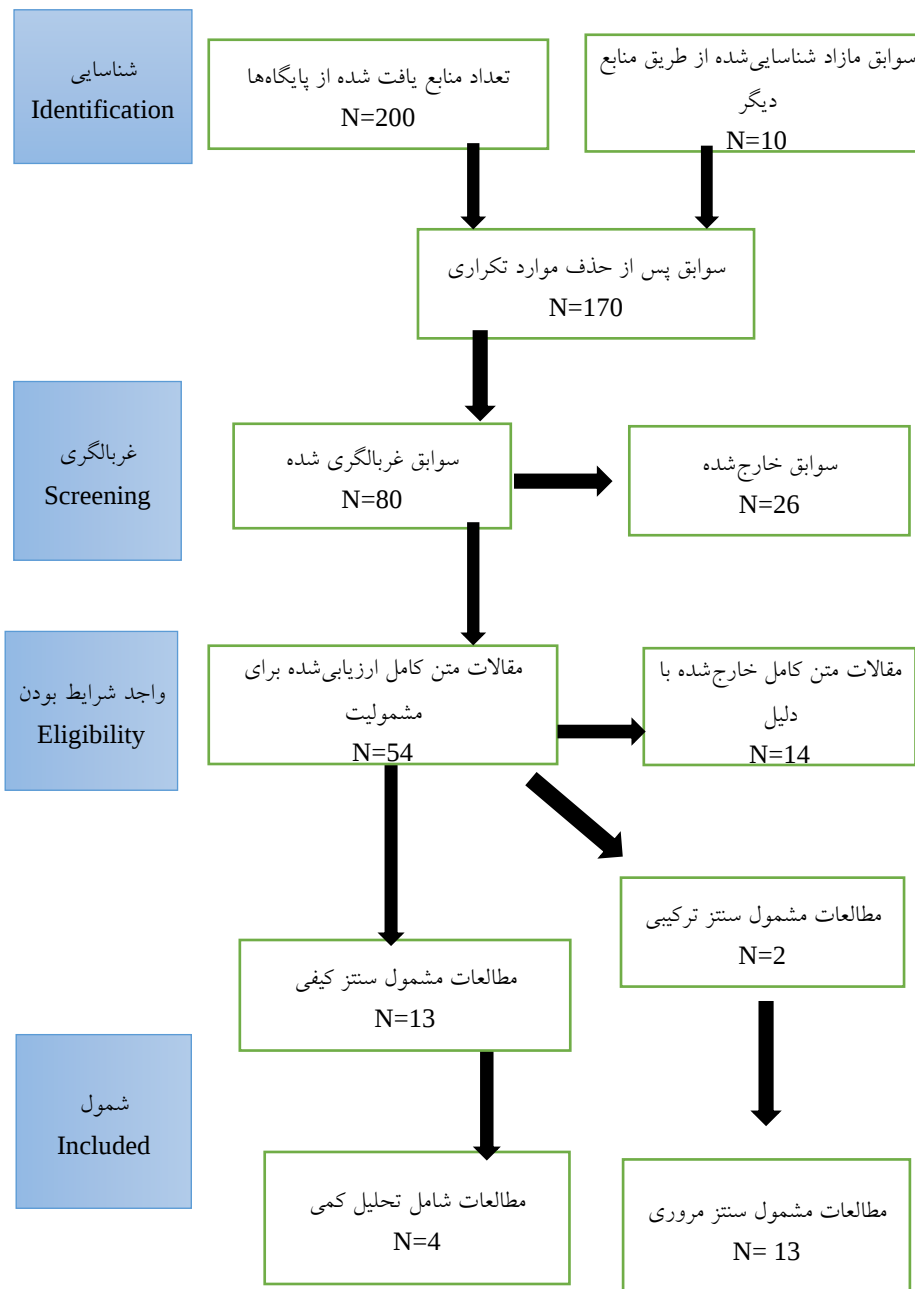
مرحله سوم: جست‌وجو و انتخاب مقاله‌های مناسب

کلیدواژه‌های مورد جست‌وجو (جدول ۲) ترکیبی از دانش بومی، دانش سنتی، دانش محلی، دانش اقتصادی، مرکز اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌ها، مدیریت، کنترل‌کردن، سازماندهی‌کردن و غیره در نظر گرفته شد که این کلیدواژه‌ها با عملگر «و»، «یا» با یکدیگر ترکیب شدند (توصیفگرهای مترادف با عملگر «یا» و توصیفگرهای مهم موجود در پرسش پژوهشی با عملگر «و» ارتباط گرفتند). در صورتی که توصیفگرها، در عنوان، موضوع یا کلمات کلیدی مقاله یافت می‌شد به‌عنوان مقاله مرتبط با موضوع شناخته‌شده و سپس با بررسی چکیده و نتیجه مقاله در این مورد، تصمیم‌گیری نهایی صورت می‌گرفت. روش مقالات مورد استفاده کیفی و یا ترکیبی است. جامعه پژوهش‌های مورد استفاده نیز سازمان‌های متولی دانش بومی (به‌خصوص کتابخانه‌ها) و یا جوامع بومی و روستایی هستند.

جدول ۲- واژگان کلیدی مورد استفاده در جست‌جو

فارسی	انگلیسی
مدیریت دانش بومی، کتابخانه‌ها، مدیریت دانش بومی و کتابخانه‌ها، مدیریت دانش بومی و اطلاع‌رسانی و مراکز دانش یا مراکز اطلاعاتی	Indigenous knowledge management, libraries, Indigenous knowledge management AND libraries, Indigenous knowledge management AND knowledge centers or information sectors

برای انتخاب مقالات مناسب از مجموعه مقالات به‌دست‌آمده از مرحله قبل، بر اساس الگوریتم نشان داده‌شده در شکل ۲ از پارامترهای مختلفی از قبیل عنوان، کلیدواژه، چکیده، دسترسی به مقاله و محتوا استفاده و مورد ارزیابی قرار گرفت. طی این پایش ۳۲ مقاله انتخاب گردید.

شکل ۱- الگوریتم انتخاب مقاله‌های مناسب بر اساس دیاگرام پریماس^۱، Moher et al.(2009)

¹. Prisma diagram

مرحله چهارم: استخراج یافته‌های مقالات

در این گام مطالعه پژوهش‌های منتخب صورت گرفته و اطلاعات موردنیاز بر اساس کدگذاری استخراج شد.

مرحله پنجم: تجزیه و تحلیل

به منظور تجزیه و تحلیل مقالات از نرم‌افزار تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی مکس کیودا^۱ استفاده گردید.

مرحله ششم: ترکیب یافته‌های مقالات

در پژوهش حاضر، فرایند کدگذاری انجام شد. تعداد کدها پس از انجام پالایش به ۲۹۰ کد، ۳۶ مفهوم و ۵ مقوله رسید.

مرحله هفتم: کنترل کیفیت

به همین منظور برای تعیین روایی پژوهش موردنظر، از ابزار ارزیابی حیاتی^۲ استفاده گردید تا صحت و اعتبار مطالعه کیفی تحقیق تعیین شود (Naseri & Noruzi, 2018). برای هر پژوهش مطابق با ۱۰ معیار تعیین شده، امتیازی در نظر گرفته شد تا اعتبار و اهمیت مطالعات کیفی پژوهش مشخص شود. تمامی مقالات استفاده شده در این پژوهش بر اساس این معیارها، امتیاز عالی و خیلی خوب را کسب نمودند. برای تعیین پایایی از روش توافق بین دو کدگذار استفاده شد. بدین صورت که علاوه بر پژوهشگر، ۵۰ درصد کدها توسط کدگذار دوم و سوم به صورت جداگانه کدگذاری شد و مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌ها

باتوجه به نتایج حاصل از فراترکیب، نقش کتابخانه در مدیریت دانش بومی در ۵ مقوله شامل

^۱ MAXQDA

^۲ Critical Appraisal Skills Program (CASP)

نسبت به توسعه برنامه‌ها، تجهیزات و زیر ساختارها، نیروی انسانی، جامعه هدف و کارکردهای حرفه‌ای تعیین و استخراج شد. یافته‌های مربوط به هر مقوله در یک جدول مجزا ارائه شده است.

جدول ۳ - نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی - نسبت به توسعه برنامه‌ها^۱

مقوله	مفهوم	منابع
نسبت به توسعه برنامه‌ها	ایجاد مراکز دانش بومی ^۲	Nakata et al., 2005b; Maina, 2012; Okorafor, 2010
	همکاری در برنامه‌های آموزشی کارکنان ^۳	Padmasiri, 2017; Tella, 2007; Kargbo, 2005
	همکاری در ایجاد کتابداری بومی ^۴	Brown, 2017; Byrne, 2005
	بهبود خدمات کتابخانه بومی ^۵	Lilley & Paringatai, 2014
	فراهم کردن برنامه آموزشی آگاهی فرهنگی ^۶	Grayling & Zulu, 2010; Sen, 2005; Whaanga et al., 2015

بر اساس نتایج جدول ۳، نقش کتابخانه‌ها نسبت به توسعه برنامه‌ها در ۵ مفهوم تعیین و استخراج شد که مدیران کتابخانه‌ها در توسعه این برنامه‌ها می‌توانند نقش مهمی داشته باشند. به عنوان مثال ایجاد مراکز یا بخش دانش بومی در کتابخانه‌ها می‌تواند به عنوان مکانی حرفه‌ای برای مدیریت دانش بومی محسوب می‌شود. بر مبنای نتایج پژوهش تالا^۷ (۲۰۰۷) یکی از الزامات در مراکز دانش بومی استفاده از نیروی انسانی آموزش دیده و باتجربه در مسائل فنی است. یکی دیگر از اقداماتی که مدیران کتابخانه‌ها برای مدیریت دانش بومی می‌توانند انجام

1. Towards program development
2. Establish indigenous knowledge centers
3. Cooperative staff training program
4. Collaborate in creation of indigenous librarianship
5. Improvement of indigenous library services
6. Provide culture awareness training program
7. Tella

دهند؛ همکاری در ایجاد کتابداری بومی است. کتابخانه‌ها در صورتی خواهند توانست به جوامع بومی خدمت کنند و رضایت آن‌ها را به دست آورند که در خدمات خود، خدمات بومی را نیز بگنجانند. بهبود خدمات بومی می‌تواند شامل ارائه خدمات بهتر در مرجع، طراحی مکان‌های یادگیری فرهنگی و استفاده از منابع با محتوای بومی و محلی باشد. از سوی دیگر، مدیران کتابخانه‌ها، برای مدیریت دانش بومی، باید بتوانند نیازهای فرهنگی را شناسایی کرده و آن‌ها را در برنامه‌های خود بگنجانند.

جدول ۴ - نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی - نسبت به تجهیزات و زیرساخت‌ها^۱

مقوله	مفهوم	منابع
نسبت به تجهیزات و زیرساخت‌ها	تنظیم سیاست‌های مدیریت دانش بومی ^۲	Nakata et al., 2005b; Brown, 2017
	ایجاد و توسعه پایگاه‌های داده دانش بومی ^۳	Nakata, 2007; Kanaujia Sukula, 2005, 2006
	کمک به ایجاد شیوه‌نامه‌های بومی ^۴	Maina, 2012
	توسعه استانداردها ^۵	Kargbo, 2005; Byrne, 2005
	فراهم‌کردن نیازهای فناورانه ^۶	Okorafor, 2010; Tella, 2007
	همکاری در تدوین چارچوب سیاست‌های ملی ^۷	Padmasiri, 2017; Thorpe & Galassi, 2014
	طراحی سیستم ^۸	Grayling & Zulu, 2010
	ایجاد کتابخانه دیجیتال بومی برخط با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات ^۹	Seifi & Soltanabadi, 2020

1. Towards equipment & infrastructures
2. Formulate indigenous knowledge management policies
3. Establish & develop indigenous databases
4. Help to creation of indigenous protocols
5. Develop standard
6. Provide technological needs
7. Collaborate in national policy framework
8. System design
9. Create online indigenous digital library using information & technological technologies

باتوجه به نتایج جدول ۴، توجه به تجهیزات و امکانات زیرساختی و اقدام در جهت تهیه آنها ازجمله اقداماتی است که امکان پیاده سازی برنامه ها را فراهم می سازد؛ سیاست های مدیریت دانش بومی، نیاز حیاتی برای هر کشوری است تا از طریق آن بتوانند راهنمایی های لازم را در مورد تشویق و ایجاد زمینه نوآوری ها و مسائل حفاظت، انتقال و نحوه به اشتراک گذاری آن را انجام دهند. کشورهای هند، آفریقای جنوبی، سریلانکا، کره، استرالیا و چین اقدامات قابل توجهی در زمینه تنظیم سیاست های مدیریت دانش بومی داشته اند (Padmasiri, 2017; Nakata et al., 2005b; Brown, 2017; Thorpe & Galassi, 2014). کتابخانه ها می توانند نقش مهمی به عنوان سازمان دهنده و واسطه در ایجاد و توسعه پایگاه های داده دانش بومی داشته باشند. شیوه نامه های بومی، به عنوان مرجع و معیار ابزاری مناسب در رسیدگی به مسائل مالکیت معنوی، دسترسی پذیری منابع، طبقه بندی منابع بومی در کتابخانه ها را امکان پذیر می سازند. در عصر اطلاعات و ارتباطات، مدیران کتابخانه ها باید بتوانند نیازهای فناورانه کارکنان خود را که برگرفته از نیاز و درخواست کاربران کتابخانه ها است برآورده سازند. به کار بردن فناوری اطلاعات و ارتباطات می تواند به نوبه خود از اهمیت خاصی برخوردار باشد. درواقع سیاست های مدیریت دانش بومی هر کشور می تواند راهنمایی برای نوآوری، حفاظت و وظایف دولت در قبال دانش بومی باشد. طراحی سیستم های کتابخانه که متناسب با نیازهای مردم بومی و دانش بومی باشد وظیفه ای است که می توان برای مدیران کتابخانه ها در مدیریت دانش بومی در نظر گرفت.

جدول ۵ - نقش کتابخانه ها در مدیریت دانش بومی - نسبت به نیروی انسانی (کتابداران)^۱

منابع	مفهوم	مقوله
Nakata et al., 2005b; Thorpe & Galassi, 2014	ایجاد پست کتابدار رابط ^۲	نسبت به نیروی انسانی
Lilley & Paringatai, 2014	توسعه برنامه ثبت نام حرفه ای ^۳	
Kargbo, 2005; Byrne, 2005	مدیریت فداکار و مشتاق ^۴	

^۱. Towards librarians

^۲. Create liaison librarian position

^۳. Develop profession registration program

^۴. Willing & dedicated administrating

هر مدیریت و سازمانی در صورتی می‌تواند در راستای اهداف و برنامه‌های خود به موفقیت دست پیدا کند که نسبت به نیروی انسانی خود احساس مسئولیت داشته باشد و آن‌ها را در راستای رسیدن به اهداف، همراه خود سازد. کتابخانه‌ها نیز به‌عنوان یک نهاد فرهنگی از این مسئله مستثنا نخواهند بود. بر اساس نتایج حاصل از فراترکیب، سه پژوهش به ایجاد پست کتابدار رابط به‌عنوان یکی از اقداماتی که می‌تواند در مدیریت دانش بومی به مدیران کتابخانه‌ها کمک کند؛ اشاره کردند. کتابدار رابط درواقع می‌تواند در نقش کتابدار بومی باشد که علاوه بر آشنابودن به حرفه کتابداری، آگاهی کافی از مشخصات و ویژگی‌های جامعه بومی را دارد. توسعه برنامه ثبت‌نام حرفه‌ای برنامه‌ای است که بر اساس اصول بیان‌شده ایفلا در آموزش کتابداری طراحی شده است و شامل گنجاندن الگوی دانش بومی در برنامه‌های آموزشی حرفه کتابداری است. دو پژوهش نیز به‌صورت خاص به نقش مدیریت فداکار و مشتاق در موفقیت مدیریت دانش بومی اشاره کرده‌اند. اعتقاد بر این است که مدیران کتابخانه‌ها تنها زمانی می‌توانند در مدیریت دانش بومی موفق عمل نمایند که خود به این کار علاقه داشته باشند و آسایش و راحتی خود را فدای هدف خود نمایند. مدیران کتابخانه‌ها با اشتیاق شغلی بالا برای انجام بهتر وظایف و ایفای نقش خود بیشتر برانگیخته می‌شوند و مسئولیت خود را با دقت بیشتری انجام می‌دهند. مدیران در صورت داشتن اشتیاق، می‌توانند کارکنان خود را نیز به این کار تشویق نمایند و به‌این‌ترتیب عملکرد سازمان نیز بهتر خواهد بود و به هدف نهایی خود با موفقیت دست یابند.

جدول ۶ - نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی - نسبت به جامعه هدف

مقوله	مفهوم	منابع
نسبت به جامعه هدف	فراهم کردن برنامه فعالیت‌های فرهنگی ^۱	Okorafor, 2010; Nakata et al., 2005b; Grayling & Zulu, 2010
	ارزش‌گذاری به خصوصیات	Maina, 2012; Stevens, 2008;

^۱ Providing cultural activities program

منابع	مفهوم	مقوله
Nakata, 2007; Haines et al., 2018; Padmasiri, 2017	منحصربه فرد و نگرانی های دارندگان دانش بومی ^۱	
Seneviratne, 2004; Tella, 2007	درک نیازهای اطلاعاتی جامعه بومی ^۲	
Whaanga et al., 2015; Kanaujia Sukula, 2006	حمایت از حقوق مالکیت معنوی دانش بومی ^۳	
Kosteletzky et al., 2017; Lilley & Paringatai, 2014	حمایت از خدمات رسانی به جامعه بومی ^۴	
Thorpe & Galassi, 2014	شناسایی و به کارگیری کارشناسان دانش بومی ^۵	
Lwoga et al., 2010; Brown, 2017; Raseroka, 2008; Forutani et al., 2018	افزایش علاقه مردم به دانش بومی ^۶	
Seifi & Soltanabadi, 2020; Moahi, 2012	اطمینان از استفاده از دانش بومی از طرف جامعه ^۷	
Kargbo, 2005	همکاری با جوامع بومی ^۸	

جامعه هدف، یکی از مقوله های مهمی است که مدیران کتابخانه ها در زمینه مدیریت دانش بومی بر عهده دارند. خدمات کتابخانه ها نسبت به جامعه هدف برنامه هایی از قبیل فراهم کردن برنامه فعالیت های فرهنگی، ارزش گذاشتن به خصوصیات منحصربه فرد و نگرانی های دارندگان دانش بومی، درک نیازهای اطلاعاتی جامعه بومی، حمایت از حقوق مالکیت معنوی دانش بومی، حمایت از خدمات رسانی به جامعه بومی، شناسایی و به کارگیری کارشناسان دانش بومی،

1. Value unique qualities & concerns of indigenous knowledge holders
2. Understanding indigenous community information needs
3. Supporting indigenous knowledge community intellectual property rights
4. Supporting indigenous knowledge community services
5. Identify & employ indigenous knowledge experts
6. Increasing interest of indigenous knowledge people
7. Ensure of use of indigenous knowledge through community
8. Collaboration with indigenous knowledge communities

افزایش علاقه مردم به دانش بومی، اطمینان از استفاده از دانش بومی از طرف جامعه و همکاری با جوامع بومی استخراج شد.

جدول ۷ - نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی - نسبت به کارکردهای حرفه‌ای

مقوله	مفهوم	منابع
نسبت به کارکردهای حرفه‌ای	طبقه‌بندی	Sandy & Bossaller, 2017; Sen, 2005; Lilley & Paringatai, 2014; Chery & Mukunda, 2015; Byrne, 2005
	سازمان‌دهی	Okorafor, 2010; Kanaujia Sukula, 2006
	انتقال	Raseroka, 2008; Lwoga et al., 2010
	دسترسی	Lwoga, 2011; Rao, 2006; Grayling & Zulu, 2010
	اشتراک‌گذاری و تبادل دانش بومی ^۱	Hajibayova & Buente, 2017; Ford et al., 2014
	مجموعه‌سازی ^۲	Padmasiri, 2017; Seifi & Soltanabadi, 2020
	حفاظت	Forutani et al, 2018; Nakata et al., 2005a; Stevens, 2008
	اشاعه	Abioye et al., 2014; Ugwoke, 2013; Haines et al., 2018
	استفاده	Thorpe & Galassi, 2014
	مستندسازی	Kargbo, 2005; Moahi, 2012; Lwoga et al, 2010; Joranson, 2008
	همکاری با سازمان‌ها و دولت‌ها	Maina, 2012; Brown, 2017; Tella, 2007; Whaanga et al, 2015

بر اساس نتایج جدول ۷، کارکرد حرفه‌ای کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی شامل

^۱ Share & exchange of indigenous knowledge

^۲ Collection

سازمان‌دهی دانش بومی، مستندسازی، اشاعه دسترسی، استفاده و غیره است. کتابداران به‌عنوان سازمان‌دهندگان دانش بومی می‌توانند نقشی اساسی در ایجاد پایگاه‌های داده و دیجیتال‌سازی دانش بومی داشته باشند. درواقع انتقال دانش، وظیفه و تعهدی است که برای کتابخانه‌ها تعریف شده است. به‌طورمعمول انتقال دانش بومی به‌منظور استفاده از آن برای کسانی که در هر زمان و مکانی به آن نیاز دارند؛ است همچنین نسل آینده به امید این‌که قدر آن را بدانند و به‌خوبی از آن استفاده نمایند (Padmasiri, 2017; Seifi & Soltanabadi, Maina, 2012; 2020).

بدیهی است که کتابخانه‌ها به دلیل رسالت وجودی‌شان از ظرفیت خوبی جهت دسترس‌پذیری دانش بومی برخوردار هستند. به‌طوری‌که ایفلا و انجمن کتابداران آمریکا نیز به همین موضوع تأکید کرده‌اند (Maina, 2012). دسترسی به دانش بومی امکان مطالعه و اندیشه در مورد هویت فرهنگی، سنت‌ها و ادیان دیگر ملت‌ها را می‌تواند به وجود آورد و این علاوه بر این‌که سبب ایجاد افتخار ملی می‌شود می‌تواند زمینه گفتگوی فرهنگ‌ها را نیز به وجود آورد (Kargbo, 2005; Grayling & Zulu, 2010). دو عامل مهم اختلافات فرهنگی و شرایط اقتصادی و اجتماعی بر اشتراک‌گذاری دانش بومی تأثیرگذارند. اختلافات فرهنگی شامل هنجارها، آداب و رسوم، زبان، اصول و ارزش‌ها است که می‌تواند از تفاوت‌های قومی قبیله‌ای، فشار جمعیتی و یا دخالت‌های بین فرهنگی نشئت گرفته باشد (Lwoga et al., 2010; Padmasiri, 2017; Okorafor, 2010; Maina, 2012). فعالیت مجموعه‌سازی شامل به‌دست‌آوردن، فراهم‌کردن، ایجاد و توسعه مجموعه منابع دانش بومی به‌عنوان فعالیتی وسیع و گسترده محسوب می‌شود (Padmasiri, 2017; Kostecky et al., 2017). فواید مجموعه‌سازی دانش بومی شامل فراهم‌شدن زمینه دسترس‌پذیری، انتخاب و به اشتراک‌گذاری منابع دانش بومی، فراهم‌کردن میراث فرهنگی ناملموس و توسعه رویکرد پذیرش دانش بومی توسط کتابخانه‌ها است (Seifi & Soltanabadi, 2020; Brown, 2017). مؤلفه‌های حفاظت از دانش بومی شامل حذف چالش‌های دانش، سازمان‌دهی، طبقه‌بندی، شناسایی، ثبت، ضبط، اشاعه، ذخیره، مستندسازی و مجموعه‌سازی است. به‌عبارت‌دیگر برای موفقیت در حفاظت از دانش بومی باید چالش‌های دانش بومی برطرف شود و سازمان‌دهی، طبقه‌بندی و سایر موارد نیز انجام شود تا حفاظت از دانش بومی به‌خوبی انجام شود (Nakata et al., 2020).

,b; Nakata, 2007; Forutani et al., 2018; Seifi & Soltanabadi, 2020; 2005a
(Tella, 2007; Rao, 2006). عوامل تأثیرگذار بر اشاعه دانش بومی را می‌توان از سه بُعد
موردبررسی قرارداد. بُعد اول نوع محتوا و زمینه دانش بومی و بُعد دوم فعالیت‌های حرفه
کتابداری است. بُعد سوم نیز مربوط به جامعه می‌شود. درواقع توجه به این عوامل باعث
می‌شود تا مشکلات کمتری در اشاعه ایجاد شود (Sen, 2005; Tella, 2007). ازجمله فواید
اشاعه دانش بومی برای افراد جامعه می‌توان تبادل دانش بومی از طریق ایجاد تأثیر گسترده‌تر و
عمیق‌تر در انتقال دانش، توسعه اقتصادی اجتماعی، فراهم کردن دسترسی و بهبود کیفیت
زندگی نام برد (Sen, 2005; Tella, 2007; Kanaujia Sukula, Okorafor, 2010;
2006). کتابخانه‌ها می‌توانند از چند طریق زمینه استفاده از دانش بومی را فراهم سازند. یکی از
این روش‌ها استفاده از مشارکت مردم و جوامع در این مسیر است؛ به عبارت دیگر مدیران
کتابخانه‌ها می‌توانند از طریق افزایش درک مردم از دانش بومی و نقش آن در زندگی جامعه
می‌توانند زمینه مشارکت و به اشتراک‌گذاری دانش بومی را فراهم سازند. البته در این مسیر
ابتدا باید با عمل خوب، توجه و اعتماد مردم را جلب نمایند و سپس با آموزش، گفتگو و
مشاوره درخواست مشارکت و همکاری را مطرح نمایند. یکی دیگر از روش‌هایی که
کتابخانه‌ها می‌توانند برای ایجاد زمینه استفاده از دانش بومی به کار گیرند می‌توان توسعه
سیستم‌ها و پایگاه‌های دانش بومی با موضوعات محدود به عنوان یک منبع مرجع برای
اطلاعات ملی نام برد (Maina, 2012; Tella, 2007; Thorpe & Nakata et al., 2005b;
Galassi, 2014; Kanaujia Sukula, 2006).

مستندسازی دانش بومی می‌تواند زمینه به اشتراک‌گذاری دانش بومی را فراهم سازد.
همچنین راهی برای اعتبارسنجی و دسترس‌پذیری دانش بومی به حساب می‌آید. از آنجایی که
می‌توان گفت مدیریت دانش بومی ازجمله وظایفی است که به تنهایی و بدون مشارکت و
همکاری سایرین به نتیجه دلخواه منتهی نخواهد شد؛ بنابراین همکاری با سازمان‌ها و دولت
به عنوان نقش مهم در مدیریت دانش بومی محسوب می‌شود. البته در این مسیر لازم است تا
مدیران کتابخانه‌ها با ایجاد تعامل و افزایش آگاهی نسبت به دانش بومی، اهمیت آن و اقدامات
مقتضی، خواهان این همکاری باشند. درواقع همکاری با سایرین می‌تواند به معنی مشارکت
کامل در تبادل جهانی اطلاعات به منظور توسعه اقتصادی - اجتماعی، باشد.

نتیجه گیری

استفاده از روش فراترکیب در این پژوهش نشان داد که کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی می‌توانند پنج نقش اصلی در خصوص توسعه برنامه‌ها، تجهیزات و زیرساخت‌ها، نیروی انسانی، جامعه هدف و کارکردهای حرفه‌ای، داشته باشند. از وظایف کتابخانه‌ها نسبت به توسعه برنامه‌ها می‌توان ایجاد مراکز دانش بومی، همکاری در برنامه‌های آموزشی کارکنان، همکاری در ایجاد کتابداری بومی، بهبود خدمات کتابخانه بومی و فراهم کردن برنامه آموزشی آگاهی فرهنگی نام برد. ایجاد پست کتابدار رابط، توسعه برنامه ثبت حرفه‌ای و مدیریت فداکار و مشتاق، نیز از جمله وظایف کتابخانه‌ها نسبت به نیروی انسانی تعیین شدند.

از وظایف کتابخانه‌ها نسبت به جامعه هدف نیز می‌توان فراهم کردن برنامه فعالیت‌های فرهنگی، ارزش گذاشتن به خصوصیات منحصر به فرد و نگرانی‌های دارندگان دانش بومی، درک نیازهای اطلاعاتی جامعه بومی، حمایت از حقوق مالکیت معنوی دانش بومی، حمایت از خدمات‌رسانی به جامعه بومی، شناسایی و به‌کارگیری کارشناسان دانش بومی، افزایش علاقه مردم به دانش بومی، اطمینان از استفاده از دانش بومی از طرف جامعه، همکاری با جوامع بومی، نام برد. از وظایف کتابخانه‌ها نسبت به کارکردهای حرفه‌ای می‌توان طبقه‌بندی، سازمان‌دهی، انتقال، دسترسی، به اشتراک‌گذاری و تبادل دانش بومی، مجموعه‌سازی و حفاظت، نام برد. تنظیم سیاست‌های مدیریت دانش بومی، ایجاد و توسعه پایگاه‌های دانش بومی، کمک به ایجاد شیوه‌نامه‌های بومی، توسعه استانداردها، فراهم کردن نیازهای فناورانه، به‌کار بردن فناوری اطلاعات و ارتباطات، همکاری در تدوین چهارچوب سیاست‌های ملی، طراحی سیستم و ایجاد کتابخانه دیجیتال بومی برخط با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، از جمله وظایف کتابخانه‌ها نسبت به تجهیزات و زیرساخت‌ها است.

باتوجه به اینکه پژوهش حاضر با نوآوری در روش مورد استفاده به استخراج و تعیین یکپارچه و نظام‌مند نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی پرداخته است؛ بنابراین دارای نوآوری در روش‌شناسی است. از این رو می‌توان اذعان داشت روش فراترکیب قابلیت استفاده توسط حرفه‌مندان رشته علم اطلاعات که به دنبال یکپارچگی و نظام‌مند نمودن حوزه‌های مورد مطالعه هستند، مفید بوده و برای این گونه مطالعات توصیه می‌گردد.

شناسایی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی نه تنها به ایفای نقش مدیریتی

کتابخانه‌ها کمک می‌کند. بلکه دانش منسجمی درباره موانع، چالش‌ها و ملزومات در به عملیاتی نمودن این نقش‌ها نیز عرضه می‌کند. شناخت این موانع و ملزومات به کتابداران، مدیران کتابخانه‌ها و سازمان‌های مرتبط کمک می‌کند تا در برنامه‌ریزی خود این مسائل را در نظر گرفته و در مسیر پیش‌رو با مشکلات کمتری مواجه شوند. نتایج حاصل از این پژوهش همچنین می‌تواند مورد استفاده جوامع بومی و تصمیم‌گیران حوزه مدیریت دانش بومی قرار گیرد. به‌طور کلی نتایج این پژوهش می‌تواند رویکرد حفاظت، اشاعه و اشتراک‌گذاری در بین بومیان جامعه و تصمیم‌گیران حوزه دانش بومی را تقویت نماید.

دانش ارائه‌شده در پژوهش حاضر دید کامل و جامع را در مورد نقش کتابخانه‌ها در اختیار حرفه‌مندان علم اطلاعات، مدیران کتابخانه‌ها، تصمیم‌گیران و ذی‌نفعان حوزه مدیریت دانش بومی و کتابخانه‌ها قرار می‌دهد. این دانش سبب می‌شود تا دانشجویان و حرفه‌مندان علم اطلاعات و دانش‌شناسی با مؤلفه‌های متنوع مدیریت دانش بومی آشنا شده، به ارزش آن‌ها پی برده و باتوجه به شرایط محیطی و اقتصادی خود از آن‌ها در جهت حفاظت و اشاعه دانش بومی هر منطقه استفاده نمایند. نتایج این پژوهش همچنین مورد استفاده کتابداران در فعالیت‌های تخصصی از قبیل سازمان‌دهی و طبقه‌بندی دانش بومی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. انتظار می‌رود که کتابخانه‌ها اعم از کتابخانه‌های عمومی در درجه اول سپس کتابخانه‌های ملی، دانشگاهی، مدارس و کتابخانه‌های تخصصی اقدام به مدیریت دانش بومی نمایند.

پیشنهاده‌ها

بر اساس نتایج پژوهش حاضر پیشنهادهای زیر توصیه می‌شود:

- پیشنهاد می‌شود کتابخانه‌ها در جمع‌آوری و مستندسازی دانش بومی از همکاری سازمان‌های مرتبط مانند میراث فرهنگی استفاده نمایند.
- مدیران کتابخانه‌ها سعی در فراهم‌ساختن زیرساخت‌ها و تجهیزات مناسب جهت انجام فعالیت‌های مدیریت دانش بومی نمایند.
- پیشنهاد می‌شود مسئولان و مدیران کتابخانه‌ها در تسهیل نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی با ایجاد ارتباطات برون‌سازمانی در جهت تسریع بخشیدن به این امر مهم اقدام نمایند.

منابع

- سلطان آبادی، مرضیه (۱۳۹۶). قابلیت‌های حفاظت و اشاعه منابع میراث فرهنگی ناملموس توسط کتابخانه‌های عمومی ایران و ارائه راهکارهای پیشنهادی [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند] <https://ganj.irandoc.ac.ir>
- فروتنی، سولماز (۱۳۹۳). نقش کتابخانه‌های روستایی در مستندسازی، حفظ و اشاعه دانش بومی روستائیان خراسان جنوبی و ارائه پروتکل پیشنهادی [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند] <https://ganj.irandoc.ac.ir>
- قاسمی پور، مریم (۱۴۰۰). شناسایی کتاب‌داران و کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی با استفاده از روش فراترکیب [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند] <https://ganj.irandoc.ac.ir>

References

- Abioye, A. A., Zaid, Y. A., & Egberongbe, H. S. (2014). Documenting and Disseminating Agricultural Indigenous Knowledge for Sustainable Food Security: *The Efforts of Agricultural Research Libraries in Nigeri. Libri*, 64(1), 75-84. DOI:10.1515/libri-2014-0007.
- Afful-Arthur, P., Kwafoa, P. N. Y., Ampah-Johnston, M., & Mensah, V. (2022). Managing and accessing indigenous knowledge for national development: The role of academic libraries in Ghana. *Information Development*, 38(4), 535–548. DOI:10.1177/02666669211009916.
- Brown, K. (2017). The Role of an Indigenous Nations Library Program and the Advancement of Indigenous Knowledge. *Collection Management*, 42(3-4), 167-207. DOI:10.1080/01462679.2017.1367342.
- Byrne, A. (2005). Indigenous Knowledge and Libraries: An Afterword. *Australian Academic & Research Libraries*, 36(2), 201-205. DOI:10.1080/00048623.2005.10721260.
- Catalano, A. (2013). Patterns of graduate students' information seeking behavior: a meta- synthesis of the literature. *Journal of documentation*, 69(2), 243-274. DOI:10.1108/00220411311300066.
- Chery, A., & Mukunda, K. (2015). A Case Study in Indigenous Classification: Revisiting and Reviving the Brian Deer Scheme. *Cataloging & Classification Quarterly*, 53(5), 548-567. DOI:10.1080/01639374.2015.1008717.
- Chigwada, J., & Ngulube, P. (2023). *Stakeholders in the acquisition, preservation, and dissemination of indigenous knowledge projects*. Information Development. Epub ahead of print 7 August 2023.

DOI:10.1177/02666669231192851.

- Ford, P. L., Prior, J., Coat, B., & Warton, L. (2014). The Incorporating Indigenous Knowledge LibGuide: Charles Darwin University Embedding Australian Aboriginal and Torres Strait Islander Knowledge, Culture and Language. *Australian Academic & Research Libraries*, 45(2), 111-120. DOI:10.1080/00048623.2014.910859.
- Forutani, S., Nowkarizi, M., Kiani, M. R., & Mokhtari Aski, H. R. (2018). The Role of Rural Libraries in Preserving the Indigenous Knowledge of Rural Residents (The case of South Khorasan Province). *World Journal of Science Technology and Sustainable Development*, 15(3), 245-256. DOI:10.1108/WJSTSD-12-2017-0044.
- Forutani, S. (2014). *The role of rural libraries in documenting, preserving and disseminating native knowledge of South Khorasan villagers and presenting the proposed protocol*. [Master's thesis, Birjand University]. <https://ganj.irandoc.ac.ir>. [In Persian]
- Ghasemipoor, M. (2021). *Identification of librarians and libraries in local knowledge management using metacombination method*. [Master's thesis, Birjand University]. <https://ganj.irandoc.ac.ir>. [In Persian]
- Grayling, E., & Zulu, S. (2010). Content Development in an Indigenous Digital Library: A Case Study in Community Participation. *International Federation of Library Associations and Institution*, 36(1), 30- 39. DOI:10.1177/0340035209359570.
- Haines, J., Du, J. T., & Trevorow, E. (2018). In Search of Indigenous Wisdom and Interdisciplinary Ways of Learning Together. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 67(3), 293-306. DOI:10.1080/24750158.2018.1488358.
- Hajibayova, L., & Buente, W. (2017). Representation of Indigenous Cultures: Considering the Hawaiian Hula. *Journal of Documentation*, 73(6), 1137-1148. DOI:10.1108/jd-01-2017-0010.
- Joranson, K. (2008). Indigenous Knowledge and the Knowledge Commons. *The International Information & Library Review*, 40(1), 64-72. DOI:10.1080/10572317.2008.10762763.
- Kanaujia Sukula, S. (2005). Indigenous Database Development in Indian Research and Development Library and Information Centres. *Online Information Review*, 29(2), 193-207. DOI:10.1108/14684520510598057.
- Kanaujia Sukula, S. (2006). Developing Indigenous Knowledge Databases in India. *The Electronic Library*, 24(1), 83-93. DOI:10.1108/02640470610649263.
- Kargbo, J. A. (2005). Managing Indigenous Knowledge: What Role for Public Librarians in Sierra Leone?. *The International Information &*

- Library Review*, 37(3), 199-207. DOI:10.1080/10572317.2005.10762681.
- Kelbessa, W. (2022). African worldviews, biodiversity conservation and sustainable development. *Environmental Values*, 31(5), 575-598. DOI:10.3197/096327121X16328186623922.
- Kostecky, S. R., Hurley, D. A., Menus, J., & Aguilar, D. (2017). Centering Indigenous Knowledge: Three Southwestern Tribal College and University Library Collections. *Collection Development*, 42(3-4), 180-195. DOI:10.1080/01462679.2017.1327914.
- Lilley, S., & Paringatai, T. P. (2014). Kia Whai Taki: Implementing Indigenous Knowledge in the Aotearoa New Zealand Library and Information Management Curriculum. *Australian Academic & Research Libraries*, 45(2), 139-146. DOI:10.1080/00048623.2014.908498.
- Lwoga, E. T. (2011). Knowledge Management Approaches in Managing Agricultural Indigenous and Exogenous Knowledge in Tanzania. *Journal of Documentation*, 67(3), 407-430. DOI:10.1108/00220411111124523.
- Lwoga, E. T., Ngulube, P., & Stilwell, C. (2010). Managing Indigenous Knowledge for Sustainable Agricultural Development in Developing Countries: Knowledge Management Approaches in the Social Context. *The International Information & Library Review*, 42(3), 174-185. DOI:10.1080/10572317.2010.10762862.
- Maina, C. K. (2012). Traditional Knowledge Management and Preservation: Intersections with Library and Information Science. *The International Information & Library Review*, 44(1), 13-27. DOI:10.1080/10572317.2012.10762911.
- Masanya, T. M. (2022). *Digital preservation of indigenous knowledge in South African rural communities*. In: Rendani T and Tshimangadzo JM (eds) Handbook of Research on Protecting and Managing Global Indigenous Knowledge Systems. Hershey, PA: IGI Global, 317-340. DOI:10.4018/978-1-7998-7492-8.ch017.
- Mdhluli, T. D., Mokgoatšana, S., Kugara S. L., & Vuma, L. (2021). Knowledge management: Preserving, managing and sharing indigenous knowledge through digital library. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 77(2), a6795. DOI:10.4102/hts.v77i2.6795.
- Moahi, K. H. (2012). Promoting African Indigenous Knowledge in the Knowledge Economy. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, 64(5), 540-554. DOI:10.1108/00012531211263157.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & The PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta -

- Analyses: The PRISMA Statement. *Annals of Internal Medicine*, 151(4), 264-269. <https://doi.org/10.7326/0003-4819-151-4-200908180-00135>
- Nakata, M., Byrne, A., Nakata, V., & Gardiner, G. (2005a). Indigenous Knowledge, the Library and Information Service Sector, and Protocols. *Australian Academic & Research Libraries*, 36(2), 7-21. DOI:10.1080/00048623.2005.10721244.
- Nakata, M., Byrne, A., Nakata, V., & Gardiner, G. (2005b). Libraries, Indigenous Australians and a Developing Protocols Strategy for the Library and Information Sector. *Australian Academic & Research Libraries*, 36(2), 185-199. DOI:10.1080/00048623.2005.10721259.
- Nakata, N. M. (2007). Indigenous Digital Collections. *Australian Academic & Research Libraries*, 38(2), 99-110. DOI:10.1080/00048623.2007.10721280.
- Naseri, Z., & Noruzi, A. (2018). Content Marketing Process Model: A Meta-Synthesis of the Literature. *Webology*, 15(1), 8- 18. <http://www.webology.org/2018/v15n1/a161>.
- Okorafor, C. N. (2010). Challenges Confronting Libraries in Documentation and Communication of Indigenous Knowledge in Nigeria. *The International Information & Library Review*, 42(1), 8-13. DOI:10.1080/10572317.2010.10762837.
- Olaopa, O. R., & Ayodele, O. A. (2022). Building on the strengths of African indigenous knowledge and innovation (AIK&I) for sustainable development in Africa. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, 14(5), 1313–1326. <https://journals.co.za/doi/pdf/10.1080/20421338.2021.1950111>.
- Padmasiri, G. R. (2017). Management of Indigenous Knowledge in Sri Lanka, with Special Reference to Indigenous Medicine. *Information Development*, 34(5), 1-14. DOI:10.1177/0266666917721594
- Pilot, J. (2005). Developing Indigenous Knowledge Centres. *Australian Academic & Research Libraries*, 36(2), 37-43. <http://dx.doi.org/10.1080/00048623.2005.10721247>.
- Rao, S. S. (2006). Indigenous Knowledge Organization: An Indian Scenario. *International Journal of Information Management*, 26(3), 224-233. DOI:10.1016/j.ijinfomgt.2006.02.003.
- Raseroka, K. (2008). Information Transformation Africa: Indigenous Knowledge – Securing Space in the Knowledge Society. *The International Information & Library Review*, 40(4), 243-250. DOI:10.1080/10572317.2008.10762789
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. New York: Springer Publishing Company.

- Sandy, H. M., & Bossaller, J. (2017). Providing Cognitively Just Subject Access to Indigenous Knowledge through Knowledge Organization Systems. *Cataloging & Classification Quarterly*, 55(3), 129-152. DOI:10.1080/01639374.2017.1281858.
- Seifi, L., & Soltanabadi, M. (2020). Iranian Public Libraries' Capacities in Preserving and Disseminating Intangible Cultural Heritage. *IFLA Journal*, 46(4), 359-368. DOI:10.1177/0340035219886608.
- Sen, B. (2005). Indigenous Knowledge for Development: Bringing Research and Practice Together. *The International Information & Library Review*, 37(4), 375-382. DOI:10.1080/10572317.2005.10762695.
- Seneviratne, W. (2004). Local Information Upload Strategy in Building up Rural Community Information Pages on the Internet: An Approach to Attending the Information Needs of Rural Sri Lanka. *The International Information & Library Review*, 36(3), 241-252. DOI:10.1016/j.iilr.2003.10.012.
- Soltanabadi, M. (2017). *Capabilities of protecting and disseminating intangible cultural heritage resources by Iran's public libraries and providing suggested solutions*. [Master's thesis, Birjand University]. <https://ganj.irandoc.ac.ir>. [In Persian]
- Stevens, A. (2008). A Different Way of Knowing: Tools and Strategies for Managing Indigenous Knowledge. *Libri*, 58(1), 25-33. DOI:10.1515/libr.2008.003.
- Tella, R. D. (2007). Towards Promotion and Dissemination of Indigenous Knowledge: A Case of NIRD. *The International Information & Library Review*, 39(3-4), 185-193. DOI:10.1080/10572317.2007.10762748.
- Thorpe, K., & Galassi, M. (2014). Rediscovering Indigenous Languages: The Role and Impact of Libraries and Archives in Cultural Revitalization. *Australian Academic & Research Libraries*, 45(2), 81-100. DOI:10.1080/00048623.2014.910858.
- Ugwoke, B. U. (2013). Promoting Nigerian Agriculture through Library and Information Services. *International Journal of Information Management*, 33(3), 564-566. DOI:10.1016/j.ijinfomgt.2013.02.002. 10.1080/01639374.2015.1009670
- Whaanga, H., Bainbridge, D., Anderson, M., Scrivener, K., Cader, P., Roa, T., & Keegan, T. T. (2015). He Matapihi Mā Mua, Mō Muri: The Ethics, Processes, and Procedures Associated with the Digitization of Indigenous Knowledge The Pei Jones Collection. *Cataloging & Classification Quarterly*, 53(5-6), 520-547. Doi:10.1080/01639374.2015.1009670

Exceptions and Exemptions to Copyright for Libraries Digital Resources: Comparative Study in the Legal System of Iran, France, Germany and some International Documents and Treaties

Zeinab Papi¹

Abstract

Purpose: The present research aimed to analyze and compare exceptions and exemptions related to libraries for digital resources by utilizing domestic laws, regulations, documents, and international treaties. The goal was to explore the studied laws to provide practical recommendations for amending laws and their application in libraries.

Method: The current research was conducted in terms of practical purpose and qualitative studies with a comparative approach and analysis of international laws and documents. In the current research, the document analysis method, domestic laws, and some international laws and documents were analyzed and compared. The research community included 13 copyright laws of Iran, laws, treaties, and international documents. German and French copyright laws were purposefully selected for this research. Because the legal systems of France and Iran are Romano-Germanic. In addition, in both French and German laws, digital topics, exceptions, and library exemptions are stated. In addition, the comparative study can realize the use of experiences of other countries in new fields, in addition to explaining the deficiencies of Iranian laws.

Findings: The guidelines of the Parliament and the Council of the European Union, the Berne Convention, the WIPO Copyright Treaty, the WIPO Performances and Phonograms Treaty, the Rome Convention, the Geneva Convention, the French Intellectual Property Law, and Act on Copyright and Related Rights of Germany were reviewed and studied. Alongside international documents, the Act on Protection of Authors, Composers and Artists Rights of 1970, the draft of the law on the protection of literary and artistic property rights and related rights, law translation and reproduction of books and publications and audiobooks 1973, and so on analyzed from the perspective of copyright exceptions. The analysis of international documents shows that attention to digital issues has been among the important issues in some documents. The 2019 directive of the European Parliament lists text mining and data mining for educational and research purposes as mandatory exceptions. In the mentioned directive, some exceptions such as reproduction, non-commercial personal use, non-commercial activities by libraries and other related institutions, and temporary storage are considered exemptions and exceptions. In addition, the access of disabled people to the works has not been overlooked even with the exception. In the Berne Convention, from where the three-step test was proposed, it is specified to apply the conditions of the three-step test in digital tools and resources. This is because it allows national laws to adopt new restrictions and exceptions suitable for the digital space. Restrictions and exceptions in national laws such as personal use, research, and library purposes and exemptions in new technologies will include digital and online tools.

Conclusion: Even though the Act on Copyright and Related Rights of Germany and the French Intellectual Property Law, the European Directive and other treaties examined have dealt with digital issues to a great extent, in the studied copyright laws, this issue is largely absent. Some legal articles regarding temporary reproduction and other exceptions were stated in the draft bill as insufficient. With these descriptions, the current research suggests that the legislation regarding library exceptions and exemptions, the draft of the law on the protection of literary and artistic property rights, and related rights of Iran should be revised and revised by considering digital resources.

Keywords

Library Exceptions and Exemptions, Copyright, Iranian Copyright Law, Act on Copyright and Related Rights of Germany, French Intellectual Property Law, Digital Resources

Citation: Papi, Z. (2025). Exceptions and Exemptions to Copyright for Libraries Digital Resources: Comparative Study in the Legal System of Iran, France, Germany and some International Documents and Treaties. *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(2), 31-76.

Doi: 10.30484/NASTINFO.2025.3669.2303

Article Type: Research Article

Article history:

Received: 28 Oct. 2024

Accepted: 2 Mar. 2025

1. Assistant Professor,
Department of Information
Management and Knowledge
Organization, National
Library and Archives of the
Islamic Republic of Iran,
Tehran, Iran
z-papi@nlai.ir

* This paper is taken from the mandatory research project in the National Library and Archives of Iran, entitled "analysis of the Barriers to Obtaining reproduction and representation for Digitizing Book Resources in Digital Libraries of Iran and Providing Solutions," which was completed on November 2024.

Publisher: National Library
and Archives of I.R. of Iran
© The Author.

استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای حق مؤلف منابع دیجیتال: مطالعه

تطبیقی در نظام حقوقی ایران، فرانسه، آلمان و برخی اسناد و

معاهدات بین‌المللی

زینب پاپی

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تحلیل و مقایسه مستثنیات و معافیت‌های کتابخانه‌ای برای منابع دیجیتال با بهره‌گیری از قوانین داخلی، قوانین، اسناد و معاهدات بین‌المللی انجام شده است تا با واکاوی قوانین مورد مطالعه بتوان به پیشنهاد‌های کاربردی به منظور اصلاح قوانین و استفاده در کتابخانه‌ها دست یافت. **روش:** پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نوع مطالعات کیفی و با رویکرد تطبیقی و تحلیل قوانین و اسناد بین‌المللی انجام شده است. در پژوهش کنونی با بهره‌گیری از روش تحلیل اسنادی (سندکاوی)، قوانین داخلی و برخی قوانین و اسناد بین‌المللی تحلیل و باهم مقایسه شدند. جامعه پژوهش شامل ۱۳ قانون حق مؤلف ایران، قوانین، معاهدات و اسناد بین‌المللی بود. قوانین حق مؤلف آلمان و فرانسه به صورت هدفمند برای پژوهش حاضر انتخاب شدند. به این دلیل که نظام حقوقی فرانسه و ایران رومی-ژرمنی است. علاوه بر آن در هر دو قانون فرانسه و آلمان مباحث دیجیتال، استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای بیان شده است. افزون بر این، مطالعه تطبیقی می‌تواند علاوه بر تبیین کمبودهای قوانین ایران، استفاده از تجارب سایر کشورها در زمینه‌های جدید را محقق سازد.

یافته‌ها: دستورالعمل پارلمان و شورای اتحادیه اروپا، معاهده برن، معاهده حق مؤلف واپو، معاهده اجراها و صفحات صوتی واپو، معاهده رم، معاهده ژنو، قانون مالکیت فکری فرانسه و قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان بررسی و مطالعه شدند. در کنار اسناد بین‌المللی، قوانین داخلی مانند حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸، پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط، قانون ترجمه و تکثیر کتب، نشریات و آثار صوتی ۱۳۵۲ از دیدگاه استثنائات حق مؤلف تحلیل شدند. تحلیل اسناد بین‌المللی نشان می‌دهد که توجه به مباحث دیجیتال در زمره موضوعات مهم در برخی اسناد بوده است. در دستورالعمل ۲۰۱۹ اروپا، استثنائاتی همچون تکثیر، استفاده شخصی غیرتجاری، فعالیت‌های غیرتجاری توسط کتابخانه‌ها و سایر نهادهای مرتبط و ذخیره موقت به عنوان معافیت و استثنا مدنظر قرار گرفته است. افزون بر آن، دسترسی اشخاص ناتوان به آثار هم با در نظر گرفتن استثنائاتی مغفول نمانده است. در معاهده برن که آزمون سه‌گام از آنجا مطرح شد به اعمال و کاربست شروط آزمون سه‌گام در ابزارها و منابع دیجیتال تصریح شده است. بدین سبب که به قوانین ملی اجازه می‌دهد تا محدودیت‌ها و استثنائات جدیدی مناسب با فضای دیجیتال اتخاذ کنند. محدودیت‌ها و استثنائات در قوانین ملی مانند استفاده شخصی، اهداف پژوهشی و کتابخانه‌ای و معافیت‌های مورد استفاده در فناوری‌های جدید شامل ابزارهای دیجیتال و برخط خواهد بود.

نتیجه‌گیری: علی‌رغم آنکه در قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان و قانون حقوق مالکیت فکری فرانسه، دستورالعمل اروپا و سایر معاهدات مورد بررسی به مباحث دیجیتال تا حد بسیار زیادی پرداخته شده بود، اما این موضوع در قوانین حق مؤلف مورد مطالعه تا حد بسیاری کم‌رنگ است. برخی از مواد مطرح شده در مورد تکثیر موقت و سایر استثنائات در پیش‌نویس لایحه بیان شده بود که ناکافی است. با این توصیفات، پژوهش کنونی پیشنهاد می‌دهد پیش‌نویس لایحه قانون مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط ایران با در نظر گرفتن منابع دیجیتال مورد اصلاح مجدد و بازنگری قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها

استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای، حق مؤلف، قانون حق مؤلف ایران، قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان، قانون مالکیت فکری فرانسه، منابع دیجیتال

استناد: پاپی، زینب (۱۴۰۴). استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای حق مؤلف منابع دیجیتال: مطالعه تطبیقی در نظام حقوقی ایران، فرانسه، آلمان و برخی اسناد و معاهدات بین‌المللی. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اسناد و اطلاعات*، ۳۶ (۲)، ۳۱-۷۶.

۱. استادیار، گروه پژوهشی مدیریت اطلاعات و سازمان‌دهی دانش، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ا، تهران، ایران
z-papi@nlai.ir

* مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی مصوب شورای پژوهشی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران است که با عنوان «تحلیل موانع اخذ حق تکثیر و عرضه برای دیجیتالی کردن منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران و ارائه راهکارها» در آبان ۱۴۰۳ به اتمام رسیده است.

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، تابستان ۱۴۰۴

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۲

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
© نویسنده

مقدمه

قوانین حق مؤلف در سراسر دنیا حقوق متقن و محکمی برای حمایت از حقوق پدیدآورندگان آثار در نظر گرفته است، اما در کنار آن به نهادهای آموزشی و کتابخانه‌ها بی‌توجه نبوده و استثنائاتی برای عرضه منابع چه فیزیکی و چه دیجیتال با رعایت اصل حفاظت از حقوق پدیدآورندگان مدنظر قرار داده است.

استثناها یا محدودیت‌ها حقی انحصاری است که به ذی‌نفع استثنا - فرد یا موسسه - اجازه می‌دهد بدون داشتن مجوز قبلی از صاحبان حق از محتوای دارای حق مؤلف استفاده کند. استثناها و محدودیت‌ها برای تسهیل استفاده از محتوای دارای حق مؤلف در شرایط خاص و با اهداف آموزشی و پژوهشی در نظر گرفته شده است (Brown, 2003).

مطابق ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸، آثار مورد حمایت شامل کتاب، رساله، جزوه، نمایشنامه و هر نوشته علمی، فنی، ادبی و هنری است.

بهره‌برداری از آثار ادبی و هنری به کسب اجازه از مؤلف و هنرمند یا صاحب حق آن نیازمند است که این امر می‌تواند به‌سهولت میسر نشود. از این‌رو، برای ایجاد موازنه منطقی میان جامعه و مؤلف، امتیازاتی مانند نسخه‌برداری شخصی یا استفاده‌های آموزشی به سود جامعه مقرر می‌شود تا استفاده از آثار برای جامعه امکان‌پذیر و در پرتو آن، خلاقیت‌ها ظاهر و آثار جدید خلق شود. در این میان، نظریه استفاده منصفانه سازوکار جدی حقوقی است که می‌تواند به‌عنوان یک معیار در ایجاد این موازنه مؤثر باشد (شاکری، ۱۳۹۴). ترویج پژوهش و دسترسی به تولیدات آن همیشه هدف اصلی قانون حق مؤلف بوده است. به همین منظور، قانون‌گذاری

در اکثر کشورها، تعداد اندکی از نسخه‌هایی با اهداف پژوهشی را از مسئولیت حق مؤلف معاف می‌کند. قوانین حق مؤلف در دنیا حداقل یک استثنا برای ترویج استفاده پژوهشی از آثار دارای حق مؤلف در نظر گرفته است، اما استثنائات میان کشورها متفاوت بوده و از بازترین تا بسته‌ترین معافیت‌ها را در برمی‌گیرد (Flynn et al., 2021).

نظام‌های معافیت حق مؤلف بر اساس چهارچوب‌های قانونی شامل دو نوع نظام معافیتی است؛ نظام باز که در بسیاری از شرایط، با الگوبرداری از مفهوم آمریکایی استفاده منصفانه، انعطاف‌پذیری خاصی در ارزیابی معافیت‌های حق مؤلف را اجازه می‌دهد. در نظام باز آمریکایی، هدف و ماهیت استفاده، ماهیت اثر، مقدار استفاده‌شده نسبت به کل اثر و تأثیر استفاده بر بازار بالقوه اثر یا ارزش آن در چهارچوب معافیت‌های عمومی در نظر گرفته می‌شوند که اصطلاح استفاده منصفانه برای آن به کار می‌رود. در نظام بسته اروپایی، عمده قوانین با منشأ فرانسوی یا آلمانی هستند. معافیت‌ها و استثنائات عبارت است از کپی برای استفاده شخصی یا سایر موارد خصوصی؛ ارتباطات خصوصی؛ تقلید و کاریکاتور؛ نقل قول؛ اهداف علمی یا آموزشی؛ گزارش خبری و اجرای عدالت و سیاست عمومی. این معافیت‌ها در محیط دیجیتال نیز حفظ می‌شود (Dusollier et al., 2000). در این میان، قانون حق مؤلف فرانسه علاوه بر تأکید بر استثنائات برای کتابخانه‌ها، به تغییر قالب کتاب و تکثیر موقت و دیجیتال از آن و منابع دیجیتال توجه دوچندانی داشته است. این موضوع را می‌توان در قانون یادشده مشاهده نمود. افزون بر آن، تأکید قانون حق مؤلف فرانسه بر سازمان‌های مدیریت جمعی به‌عنوان واسط میان ناشر و کتابخانه‌ها به‌صورت مفصل تصریح شده است. قانون مالکیت فکری و حقوق مرتبط آلمان هم با در نظر گرفتن استثنائاتی همانند تکثیر به‌منظور دسترسی، نمایه‌سازی، فهرست‌نویسی، حفاظت و مرمت و امانت کتاب برای نهادهای غیرانتفاعی همچون کتابخانه‌ها به نسبت قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸، توجه دوچندانی را به این حوزه اختصاص داده است.

البته، دامنه و عملکرد مناسب محدودیت‌ها و استثنائات در قانون حق مؤلف به موضوعی بحث‌برانگیز تبدیل شده است. نویسندگان و صاحبان حق مؤلف استدلال می‌کنند که قالب‌های استفاده سنتی مانند استفاده شخصی و خصوصی خارج از کنترل آن‌ها بوده و باید در محدوده حق مؤلف قرار گیرند. در مقابل، کاربران و طرفداران عرضه مالکیت به عموم ادعا می‌کنند که

گسترش تدریجی اختیارات اعطاشده به صاحبان حق مؤلف، تهدیدی برای محدوده سنتی استفاده رایگان، یا نسبتاً رایگان از آثار موردحمایت حق مؤلف به شمار می‌رود (Griffiths, 2009). دیجیتالی کردن منابع اطلاعاتی، دسترسی بیشتر به منابع را فراهم می‌کند. کاربران با اهداف آموزشی و پژوهشی قادر به جستجوی سریع و جامع بین منابع دیجیتالی در هر زمان و مکان خواهند بود (Mandalwar, 2023). در ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ به منابع موردحمایت قانون حق مؤلف پرداخته است. این منابع عبارت است از کتاب، رساله، جزوه، نمایشنامه و هر نوشته دیگر علمی، فنی، ادبی و هنری؛ بنابراین، با توجه به اینکه منابع کتابی در تمام کتابخانه‌ها نگهداری می‌شود و موضوع دیجیتالی‌سازی آن‌ها می‌تواند به چالشی میان کتابخانه‌ها و پدیدآوران (ناشر و نویسنده) بدل شود. بدین منظور، برای غلبه بر چالش گفته‌شده استفاده از مستثنیات حق مؤلف که پیش‌تر بیان شد برای حفظ تعادل حقوق ذی‌نفعان و دسترسی کتابخانه‌ها به منابع دیجیتال مؤثر است. البته همین مقدار مستثنیات در قوانین داخلی نمی‌تواند به کتابخانه‌ها در ارائه خدمات جامع‌تر کمک نماید. در کتابخانه‌ها مستثنیاتی که می‌تواند بیشترین اثر و کاربرد را داشته باشد، در زمینه تکثیر و عرضه منابع کتابی است. استثنائات و محدودیت‌هایی برای تسهیل استفاده از محتوای دارای حق مؤلف در شرایط خاص مانند کپی برای استفاده شخصی یا سایر موارد خصوصی یا استفاده‌های آموزشی، متن‌کاوی و داده‌کاوی برای اهداف پژوهشی، حق تکثیر و به‌ویژه ذخیره و تکثیر موقت برای منابع دیجیتالی هر یک می‌تواند در ترویج پژوهش و دسترسی به تولیدات علمی در کتابخانه‌ها مؤثر باشد. البته نباید از متغیرهای دیگری مانند قرارداد کتبی بین دوطرف (صاحب حق و کتابخانه‌ها)، سهم‌بودن مؤلف در درآمد حاصل از اثر و مجوز در تکثیر و عرضه منابع کتابی چشم‌پوشی کرد؛ بنابراین بهره‌گیری از مستثنیاتی که در قوانین بین‌الملل وجود دارد و استفاده از آن‌ها در قوانین حق مؤلف ایران می‌تواند هم در اصلاح قوانین حق مؤلف ایران و هم در بهبود خدمات کتابخانه‌ها کمک نماید.

در پژوهش کنونی بر منابع کتابی تمرکز شده است. با این توصیف، منابع دیجیتال در پژوهش حاضر شامل منابع کتابی است که به‌صورت دیجیتال‌زاد و دیجیتالی در عرضه عموم قرار می‌گیرد. البته باید اذعان کرد که گردآوری منابع دیجیتالی و یا توسعه کتابخانه دیجیتالی امری ساده نبوده و لازمه آن توجه به برخی الزامات و زیرساخت‌های حقوق دیجیتال است که

طی یک فرایند حقوقی و با اعمال تدابیر فنی قابل اجرا هستند. همان‌طور که بیان شد، هدف اصلی از اجرای استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای در قوانین حق مؤلف به‌منظور استفاده‌های آموزشی و پژوهشی است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل و مقایسه مستثنیات و معافیت‌های کتابخانه‌ای برای منابع دیجیتال با بهره‌گیری از قوانین داخلی ایران، قوانین حق مؤلف فرانسه و آلمان، اسناد و معاهدات بین‌المللی مرتبط با فضای مجازی و حوزه دیجیتال انجام شده است. تا با واکاوی قوانین مورد مطالعه بتوان به پیشنهادی کاربردی به‌منظور اصلاح قوانین حق مؤلف ایران و استفاده در کتابخانه‌ها دست یافت. در اسناد و قوانین بین‌المللی استثنائات مختلفی برای محیط فیزیکی و دیجیتال برشمرده شده است. با توصیفاتی که بیان شد، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به پرسش زیر است:

استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای حق مؤلف منابع دیجیتال در قوانین و اسناد مورد مطالعه چگونه است؟

پیشینه پژوهش

جستجو و رصد مطالعات و پژوهش‌های مربوط به دامنه موضوعی مورد پژوهش، نمایانگر انجام مطالعات مختلفی است که در ادامه برخی از پژوهش‌های نسبتاً مرتبط شرح داده می‌شود. صادقی، حسین (۱۳۹۳)، با تحلیل قوانین ملی و اسناد بین‌المللی موضوع حمایت از حق مؤلف در فضای سایبر را بررسی نمود. وی بیان می‌کند که در اسناد بین‌المللی و قوانین برخی کشورها، معافیت‌های قانونی خاصی برای برخی فعالیت‌های واسطه‌های خدمات ارتباط الکترونیکی نظیر خدمات میزبانی یا صرف برقراری ارتباط به‌عنوان مجرای عبور و یا ذخیره موقت پیش‌بینی شده است؛ اما در نظام حقوقی ایران باینکه تلاش شده تا حمایت از حق مؤلف و حقوق مرتبط آن در فضای دیجیتال در قانون تجارت الکترونیک پیش‌بینی شود ولی مواد مربوطه از قانون یادشده علاوه بر ایرادات شکلی که بر آن وارد است از جهات ماهوی نیز واجد اشکال بوده و به‌ویژه واجد نواقص زیادی است که اصلاح موادی از قانون تجارت الکترونیک در قالب لایحه جامع حمایت از حق مؤلف و حقوق مرتبط برای محیط الکترونیک ضروری است.

شاکری و اسماعیلی‌دکی (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای به بررسی تطبیقی استثنای استفاده آموزشی

در حقوق مالکیت ادبی و هنری پرداختند. این پژوهش با مطالعه معاهده معاهدات بین‌المللی و قوانین ملی، به این نتیجه رسیده است که مفهوم استفاده آموزشی با توجه به نحوه قانون‌گذاری هر کشور متفاوت است ولی باید در چهارچوب آزمون سه‌گام تفسیر شود. هرچند که اعمال تدابیر فنی و حقوقی توسط صاحبان حق، عملاً این استثنا را تا حدی تعدیل می‌نماید ولی قانون‌گذار می‌تواند با راهکارهایی از جمله بلااثر نمودن توافق برخلاف این استثنا یا پیش‌بینی پرداخت مابازای مناسب از این امر جلوگیری نماید.

کروز^۱ (۲۰۰۸)، در مطالعه‌ای برای وایپو استثنائات و محدودیت‌های حق مؤلف برای کتابخانه‌ها و آرشیوها را در بین ۱۸۴ کشور انجام داد. در قوانین این کشورها، استثنائاتی برای کتابخانه‌ها جهت استفاده از آثار موردحمایت حق مؤلف در نظر گرفته‌اند که در سه مقوله می‌گنجد، (۱) استثنائاتی که به کتابخانه‌ها اجازه می‌دهد تا از تکثیر آثار، بدون محدودیت صریح برای پژوهش، مطالعه و یا اهداف مشابه استفاده کنند؛ (۲) استثنائاتی که به کتابخانه‌ها اجازه می‌دهد، تکثیر تمام آثار یا تقریباً تمام انواع آثار را برای اهدافی مانند پژوهش به‌کارگیرند؛ (۳) استثنائاتی که به کتابخانه‌ها اجازه می‌دهد، تکثیر انواع مشخص آثار را برای اهدافی مانند پژوهش بهره‌برداری کنند.

کایلین^۲ (۲۰۱۴)، در رساله خود حق مؤلف و دیجیتال‌سازی کتاب‌ها را با توجه به گوگل‌بوکس^۳ در حمایت از میراث فرهنگی اروپا بررسی کرده است. وی با مطالعه‌ای تطبیقی قوانین اتحادیه اروپا و ایالات متحده در زمینه حق مؤلف و دیجیتالی‌سازی کتاب‌ها، قوانین فعلی و استثنائات مقرر در آن‌ها را به‌منظور تسهیل در دیجیتالی‌سازی موردبررسی قرار داده است. پژوهشگر معتقد است برای فائق آمدن بر مشکل دسترسی به کتاب‌ها باید از مسیر قانونی و با استفاده از رویه‌های قضایی مسئله را حل کرد. استفاده منصفانه راه‌حلی موقتی برای دسترسی به کتاب‌ها در گوگل‌بوکس است و نه راه‌حلی نهایی. اتحادیه اروپا این مسئله را با دستورالعمل‌ها رفع می‌کند که از نظر قانونی ممکن است ایمن‌تر باشند. همچنین کاهش مدت‌زمان حمایت حق مؤلف از آثار هم می‌تواند به‌عنوان یک راه‌حل باشد اما با این کار نویسندگان و ناشران دچار مشکل خواهند شد.

دادگاه عالی اتحادیه اروپا^۴ (۲۰۱۴)، با طرح دعوای ناشر آلمانی و دانشگاه فنی دارمشتات

1. Crews

2. Kylin

3. GoogleBooks

4. The Court of Justice of the European Union (CJEU)

آلمان^۱ با موضوع دیجیتالی کردن کتاب حکمی را صادر کرد. دانشگاه فنی دارمشتات آلمان کتابی از ناشر آلمانی اوژن اولمر^۲ دیجیتالی کرد و در ایستگاه‌های خواندن الکترونیکی خود در دسترس کاربران قرار داد. ناشر تلاش کرد تا از دیجیتالی کردن کتاب توسط دانشگاه و از چاپ و کپی کتاب توسط کاربران و انتقال آن به یو.اس.بی^۳ برای استفاده خارج از دانشگاه جلوگیری کند؛ بنابراین دادگاه عالی اتحادیه اروپا حکمی صادر کرد که بر اساس دستورالعمل حق مؤلف اتحادیه اروپا، نویسندگان حق انحصاری برای مجاز کردن یا ممنوع کردن تکثیر و عرضه آثار خود به عموم را دارند، باین حال، این دستورالعمل همچنین استثنائات یا محدودیت‌هایی در این زمینه را مجاز می‌داند. استثنائات به‌ویژه برای کتابخانه‌های عمومی که به‌منظور پژوهش یا مطالعه شخصی، آثار موجود در مجموعه‌های خود را از طریق ایستگاه‌های اختصاصی در دسترس کاربران قرار می‌دهند، وجود دارد. دادگاه در ادامه بیان می‌کند که این دستورالعمل مانع از آن نمی‌شود که کشورهای عضو اتحادیه اروپا به کتابخانه‌ها حق دیجیتالی کردن کتاب‌های موجود در مجموعه‌هایشان را اعطا کنند، اگر این کار به‌منظور پژوهش یا مطالعه شخصی ضروری باشد تا این آثار از طریق ایستگاه‌های اختصاصی خواندن در دسترس افراد قرار گیرد. حتی اگر صاحب حقوق به کتابخانه امکان صدور مجوز آتارش را با شرایط مناسب ارائه دهد، کتابخانه می‌تواند از استثنائات برای انتشار آثار در ایستگاه‌های الکترونیکی خواندن استفاده کند، «در غیر این صورت، کتابخانه نمی‌تواند به مأموریت اصلی خود عمل کند یا منافع عمومی را در ترویج پژوهش و مطالعه شخصی ارتقا دهد». باین حال، کتابخانه می‌تواند به کاربران اجازه دهد آثار را چاپ یا بر روی یو.اس.بی ذخیره کنند، در صورتی که سهم عادلانه‌ای به صاحب حقوق پرداخت شود. او گفت که کتابخانه‌ها باید اجازه داشته باشند کتاب‌ها را بدون رضایت صاحب حقوق دیجیتالی کنند، اما کپی کتاب الکترونیکی به یو.اس.بی یا چاپ آن باید غیرقانونی باشد.

روکانا^۴ (۲۰۱۷)، در پایان‌نامه‌ای به استثنائات و محدودیت‌های حق مؤلف برای آموزش

^۱. Technical University of Darmstadt

^۲. Eugen Ulmer

^۳. USB

^۴. Roukana

و پژوهش در یونان پرداخته است. در این پژوهش قوانین اروپایی و یونانی در زمینه موضوع مورد اشاره بررسی شد. همچنین وی به تأثیر آزمون سه‌گام معاهده برن بر استثنائات پرداخت. پژوهشگر بخش مختصری از پژوهش را به متن‌کاوی و داده‌کاوی و دستورالعمل اروپا اختصاص داده است. وی نتیجه می‌گیرد که بدون وجود استثنائات و محدودیت‌ها در قوانین حق مؤلف، موانعی در توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی حاصل خواهد شد که بر استفاده‌های آموزشی و پژوهشی هم تأثیرگذار است؛ بنابراین از تلاش‌های نوآورانه کاسته می‌شود. هرچند، استثنائات برای منابع و نسخه‌برداری از آن‌ها به منظور اهداف آموزشی و علمی در سطح ملی و بین‌المللی وجود دارد اما هنوز اقدامات اضافی در این زمینه ضروری است.

فلین و همکاران^۱ (۲۰۲۲)، در پژوهشی قوانین حق مؤلف در خصوص استثنائات پژوهشی برخی از کشورها را براساس میزان بازبودن استثنائات طبقه‌بندی کردند. نویسندگان معتقدند شش دسته استثنائات از بازترین تا بسته‌ترین قوانین با توجه به نوع قانون (رومی-ژرمنی، کامن لا) وجود دارد. این دسته‌بندی از نقل قول به اثر تا استثنائات مربوط به متن‌کاوی و داده‌کاوی را در برمی‌گیرد.

فلین (۲۰۲۳)، در سندی به مواد مرتبط با استثنائات در معاهده‌های بین‌المللی مانند برن، رم، معاهده حق مؤلف سازمان جهانی حق مؤلف (وایپو)^۲، تریپس^۳ و معاهده اجراها و فونوگرام‌های وایپو^۴ اشاره می‌کند. وی بیان می‌کند که کمیته دائمی حق مؤلف و حقوق مرتبط وایپو به دنبال بررسی محدودیت‌ها و استثنائات برای کتابخانه‌ها، آرشیوها، موزه‌ها و آموزش و پژوهش است. به‌طور نمونه گروه آفریقا برنامه کاری را برای این موضوع به کمیته مذکور پیشنهاد دادند. به همین خاطر سند کنونی متن مقررات مربوط به محدودیت‌ها و استثنائات در معاهدات بین‌المللی حق مؤلف از معاهده برن و سایر معاهدات را بیان می‌کند.

جمع‌بندی پژوهش‌ها و مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد، در برخی از مطالعات به تحلیل

1. Fiil-Flynn and et.al.

2. WIPO Copyright Treaty

3. TRIPS

4. WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)

قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی در فضای دیجیتال پرداخته شده است. پژوهش‌هایی مانند صادقی، حسین (۱۳۹۳) اشکالاتی بر قوانین داخلی وارد نمود. وی برخی معافیت‌های قانونی برای فعالیت‌های الکترونیکی برای ذخیره موقت و اصلاح قوانین داخلی در این زمینه را پیشنهاد داد. در کنار استثنائات کتابخانه‌ای، استفاده‌های آموزشی و پژوهشی هم ازجمله استثنائات محسوب می‌شود. این موضوع در پژوهش شاکری و اسماعیلی‌یدکی (۱۳۹۶)، روکانا (۲۰۱۷) و فلین و همکاران (۲۰۲۲) موردتوجه قرار گرفت. پژوهش‌های یادشده استثنائات گفته‌شده را کافی ندانسته و معتقدند اقدامات دوبرابری برای این منظور باید در قوانین لحاظ شود. دسته دیگری از پژوهش‌ها به دیجیتالی کردن کتاب‌ها اختصاص داشت. پژوهش‌هایی مانند کایلین (۲۰۱۴) جزو این دسته به شمار می‌رود. وی با تحلیل قانون اتحادیه اروپا و ایالات متحده پایگاه گوگل بوکس را بررسی و راه‌حل‌هایی هم ارائه داد. مطالعه دیگر مربوط به دادگاه عالی اتحادیه اروپا (۲۰۱۴) بود که در رأی صادره به استثنائات حق مؤلف برای کتابخانه‌های عمومی اختصاص داشت. در رأی دادگاه هم موضوع صدور مجوز در دیجیتالی کردن کتاب جالب‌توجه بود که طبق دستورالعمل اروپا و محدودیت‌ها و استثنائات رفتار شد. همچنین استثنائات کتابخانه‌ای در پژوهش کروز (۲۰۰۸) به‌منظور تکثیر و با اهداف آموزشی و پژوهشی تصریح شده بود. تحلیل مطالعات انجام‌شده نمایانگر این است که علی‌رغم وجود استثنائات کتابخانه‌ای در قوانین، اما موارد مقرر در قوانین برای استفاده در کتابخانه‌ها ناکافی است و لازمه آن تغییر و اصلاح قوانین ملی مبتنی بر تجربه قوانین سایر کشورها است. پس با توصیفی که از سایر پژوهش‌ها و مطالعات مرتبط به دست آمد، مبنای پژوهش کنونی بر مطالعه و تحلیل قوانین حق مؤلف فرانسه و آلمان به‌عنوان دو قانون مهم و سایر معاهدات بین‌المللی متمرکز است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نوع مطالعات کیفی و با رویکرد تطبیقی و تحلیل قوانین و اسناد بین‌المللی انجام‌شده است. در پژوهش کنونی با بهره‌گیری از روش تحلیل اسنادی (سندکاوی)، قوانین داخلی ایران، قوانین حق مؤلف فرانسه و آلمان، اسناد و معاهدات بین‌المللی مرتبط با فضای مجازی و حوزه دیجیتال تحلیل و باهم مقایسه شدند. بدین ترتیب با

توجه به موضوعات مرتبط با پژوهش مانند «حق مؤلف و کپی‌رایت در کتابخانه‌های دیجیتالی/ محتوای دیجیتال»، «حقوق مادی منابع کتابخانه‌ای»، «حقوق معنوی منابع کتابخانه‌ای»، «مجوزدهی در کتابخانه‌های دیجیتال» و برخی موضوعات دیگر که حین مطالعه و تحلیل قوانین به دست آمد، ازجمله «سازمان‌های مدیریت حقوق مالکیت فکری/ حق مؤلف»، «جوامع جمع‌آوری حق مؤلف»، «مجوزهای جمعی» و «مجوزهای اجباری» در قوانین مورد مطالعه بررسی و تحلیل شدند، سپس با قوانین داخلی مقایسه و در نهایت با توجه به تفاوت‌هایی که میان قوانین داخلی و بین‌المللی بود، پیشنهادها برای رفع مسائل حق مؤلف پیرامون منابع دیجیتال ارائه شد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش، مشاهده دقیق و کنترل‌شده بود. با توجه به کیفی بودن پژوهش، سنجش قابلیت اعتماد در پژوهش کنونی از طریق اقدامات زیر محقق شد:

- در این پژوهش از منابع، قوانین و اسناد مختلف داخلی و خارجی برای اعتبارسنجی پژوهش حاضر استفاده شده است (روش سه‌سوسازی یا مثلث‌سازی در استفاده از منابع مختلف)؛
 - در پژوهش حاضر مفاهیمی که از یافته‌های پژوهش به دست آمد با نتایج مطالعات دیگر در موقعیت‌های متفاوت مورد تطبیق قرار گرفت؛
 - ضمن اینکه رجوع به قوانین و اسناد بین‌المللی موجود برای تأیید آن ازجمله دیگر مواردی است که می‌تواند اعتبار پژوهش کنونی را تضمین نماید.
- جامعه پژوهش شامل ۱۳ قانون حق مؤلف ایران، قوانین، معاهدات و اسناد بین‌المللی است که در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱- اسناد و قوانین داخلی و بین‌المللی مورد مطالعه

قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸
قانون ترجمه و تکثیر کتب، نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲
قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲
قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸
پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از حقوق مالکیت ادبی شهریور ۱۳۹۸
دستورالعمل پارلمان و شورای اتحادیه اروپا راجع به هماهنگ‌سازی برخی جنبه‌های حق مؤلف و حقوق مرتبط در جامعه اطلاعاتی ۲۰۰۱ و ۲۰۱۹

قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان ۲۰۲۱
قانون حقوق مالکیت فکری فرانسه ۲۰۲۲
معاهده برن ۱۸۸۶ و ۱۹۷۹
معاهده حق مؤلف واپو ۱۹۹۶
معاهده اجراها و صفحات صوتی واپو ۱۹۹۶
معاهده رم ۱۹۶۱
معاهده ژنو ۱۹۷۱

قوانین حق مؤلف آلمان و فرانسه به صورت هدفمند برای پژوهش حاضر در کنار قوانین حق مؤلف ایران انتخاب شدند. دلیل این انتخاب این بود که نظام حقوقی فرانسه و ایران هر یک از نظام رومی-ژرمنی (مدنی)^۱ تبعیت می کنند. این رویکرد برخلاف نظام کامن لا^۲ (عرفی) است که مختص نظام های حقوقی ایالات متحده آمریکا و بریتانیا است. نظام رومی-ژرمنی، مبتنی بر احترام به حقوق معنوی اشخاص حقیقی و پدیدآورنده است. در مواد ۳ و ۴ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ به حقوق معنوی مؤلف توجه شده است. طبق همین مواد، حقوق پدیدآورنده شامل حق انحصاری نشر و پخش و عرضه و اجرای اثر و حق بهره برداری مادی و معنوی از نام و اثر او است. علاوه بر آن، در هر دو قانون فرانسه و آلمان مباحث دیجیتال، استثنائات و معافیت های کتابخانه ای مفصل تشریح شده است. افزون بر این، مطالعه تطبیقی می تواند علاوه بر تبیین کمبودهای قوانین ایران، استفاده از تجارب سایر کشورها در زمینه های جدید را محقق سازد.

یافته ها

پژوهش کنونی با مبنا قراردادن مستثنیات کتابخانه ای حق مؤلف برای منابع دیجیتال، قوانین داخلی، معاهدات، اسناد بین المللی و دو قانون حق مؤلف آلمان و فرانسه را تحلیل نمود. برای پاسخ به پرسش پژوهش، یافته های حاصل از تحلیل قوانین و اسناد بین المللی و داخلی در زمینه استثنائات یا محدودیت ها و معافیت های کتابخانه ای برای منابع دیجیتال در دو بخش (۱) قوانین

^۱ Romano-Germanic (Civil) system

^۲ Common Law

و معاهدات بین‌المللی و ۲) قوانین داخلی شرح داده شده است.

در حوزه حق مؤلف، قانون‌گذار باید بین منافع خصوصی مؤلف و منافع جامعه، ازجمله استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌های دیجیتال تعادلی را برقرار کند؛ بدین ترتیب که از یکسو از حقوق مؤلف حمایت کند و از سوی دیگر برای استفاده‌های غیرتجاری مثل استفاده آموزشی و شخصی، استثنائاتی برای جامعه قائل شود، یعنی بدون نیاز به کسب اجازه از مؤلف بتوان از اثر او استفاده کرد (صادقی، محسن، ۱۳۹۲). استفاده منصفانه سازوکار جدی حقوقی است که می‌تواند به‌عنوان معیاری در ایجاد این موازنه مؤثر باشد. مفهوم استفاده منصفانه یکی از پرکاربردترین مفاهیم در نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری کشورهای حقوق عرفی مانند آمریکا است. استفاده منصفانه نظریه‌ای رایج در کشورهای حقوق نوشته مانند فرانسه و ایران نیست، اما دستاوردهای ناشی از آن می‌تواند به این نظام نیز کمک کند (شاکری، ۱۳۹۴). در قوانین ایران به‌جای استفاده منصفانه، استفاده متعارف به کار برده شده است. استفاده منصفانه و متعارف در قالب تکثیر موقت، امانت، امانت بین کتابخانه‌ای، تهیه نسخه جایگزین با اهداف حفاظتی و نظیر آن می‌تواند به‌عنوان معافیت‌های حق مؤلف برای کتابخانه‌ها و نهادهای غیرانتفاعی قابل‌عرضه باشد.

۱. استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای حق مؤلف منابع دیجیتال در اسناد، معاهدات و

قوانین بین‌المللی

آنچه برای دیجیتال‌سازی کتاب‌ها در کتابخانه‌ها اهمیت دارد، توجه و نگاه قوانین و اسناد بین‌المللی به محیط دیجیتال در کتابخانه‌هاست. دستورالعمل اتحادیه اروپا، معاهده برن، معاهده حق مؤلف واپسو و سایر معاهدات در محیط دیجیتال، قوانین حق مؤلف فرانسه و آلمان ازجمله اسناد و قوانین بین‌المللی هستند که از منظر اهداف پژوهش کنونی مطالعه و تحلیل می‌شوند؛ بنابراین مفاهیم و واژگان کلیدی که در این اسناد و قوانین برای پژوهش کنونی از اهمیت برخوردار بود عبارت است از عرضه و تکثیر آثار فیزیکی و دیجیتال، استثنائات یا محدودیت‌ها و معافیت‌های کتابخانه‌ای، حفاظت دیجیتال، ذخیره‌سازی موقت و دائم، سهم منصفانه و مفاهیم مرتبط دیگر.

۱-۱. دستورالعمل پارلمان و شورای اتحادیه اروپا راجع به هماهنگ‌سازی برخی جنبه‌های حق مؤلف و حقوق مرتبط در جامعه اطلاعاتی^۱

دستورالعمل حق مؤلف بخش جدیدی از قوانین اتحادیه اروپا است که قوانین حق مؤلف با تغییرات و با دنیای برخط به‌روز می‌شود. هدف از آن ایجاد چهارچوبی جامع بوده که طیفی وسیع از نقش‌آفرینان فعال در محیط دیجیتال مانند کاربران اینترنت، هنرمندان، روزنامه‌نگاران و مطبوعات، تولیدکنندگان فیلم و موسیقی، خدمات‌دهندگان برخط، کتابخانه‌ها، پژوهشگران، موزه‌ها و دانشگاه‌ها و بسیاری دیگر را در برمی‌گیرد. ازجمله اهداف اصلی دستورالعمل حق مؤلف اتحادیه اروپا، ایجاد فرصت‌های وسیع برای استفاده از منابع دارای حق مؤلف به‌منظور آموزش، پژوهش و حفاظت از میراث فرهنگی است (Brown, 2003). همچنین اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۳ قوانینی برای اجرای دستورالعمل مصوب کرد. در سال‌های مختلف هم زمینه‌های خاص حق مؤلف مانند حقوق بافروش آثار اصلی هنری، حمایت از پایگاه‌های داده‌ای، مدت حمایت، حقوق امانی و اجاره‌ای و حمایت از برنامه‌های رایانه‌ای را موردتوجه قرار داده و دستورالعمل به‌روز شده است (آگنیو، ۱۳۹۸/۲۰۰۸). با توجه به تغییرات و نیاز به اصلاحات در دستورالعمل سال ۲۰۰۱، اصلاحیه آن در سال ۲۰۱۹ تصویب شد.

بنابراین دستورالعمل پارلمان و شورای اتحادیه اروپا ۲۰۱۹ با موضوع حق مؤلف و حقوق مرتبط در بازار واحد دیجیتال در خصوص حقوق مالکیت ادبی و هنری در اتحادیه اروپا مطرح شد. این مقررات در ۱۷ آوریل ۲۰۱۹ به تصویب رسید و اعضا تا ۷ ژوئن ۲۰۲۱ فرصت داشتند که مقررات آن را بومی‌سازی کنند. اگرچه مقررات مذکور جنبه اتحادیه‌ای دارد، به‌زودی می‌تواند به‌عنوان الگویی جدی ایفای نقش نماید. این مقررات دارای ۳۲ ماده و ۸۶ بند است (شاگری، ۱۴۰۱). دستورالعمل اتحادیه اروپا مصوب ۲۰۱۹، به استثنای در محیط دیجیتال با درنظرگرفتن اهداف خاصی مانند آموزش، پژوهش و میراث فرهنگی پرداخته است. چهار استثنای اجباری در دستورالعمل عبارت است از متن‌کاوی و داده‌کاوی^۲ برای اهداف پژوهشی؛ متن‌کاوی، داده‌کاوی برای اهداف دیگر و اهداف آموزشی و حفاظت از میراث فرهنگی.

^۱ Directive of the European Parliament and of the Council on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society

^۲ Text and data mining (TDM)

امکاناتی که فناوری‌های دیجیتال برای پژوهش، تجزیه و تحلیل داده‌ها، آموزش و حفاظت از میراث فرهنگی ارائه می‌دهد، دستورالعمل کشورهای عضو را الزام می‌کند که در قوانین ملی خود موارد فوق را اجرا کنند (بند ۵، شرح دستورالعمل).

ماده ۲، دستورالعمل تکثیر را شامل هرگونه تکثیر مستقیم یا غیرمستقیم، موقت یا دائم کل یا بخشی از اثر مشمول حمایت به هر وسیله و هر شکلی دانسته است. بند (۱) ماده (۵) دستورالعمل تکثیر موقت^۱ را مستثنا نموده مشروط بر اینکه نخست، تکثیر مزبور گذرا یا اتفاقی بوده و بخش اساسی و جدایی‌ناپذیر فرایند پردازش اطلاعات باشد؛ دوم، هدف اصلی و منحصر آن انتقال اطلاعات در یک شبکه میان طرف‌های ثالث با یک واسطه و یا استفاده قانونی از یک اثر فاقد اهمیت اقتصادی مستقل باشد. استثنای مزبور در جهت همگامی مقررات دستورالعمل با محیط الکترونیکی و دیجیتالی جدید بوده است (صادقی، حسین، ۱۳۹۳).

ماده ۵ دستورالعمل ۲۰۰۱^۲ به محدودیت‌ها و استثنائات اختصاص دارد. فهرستی جامع از محدودیت‌ها را ارائه می‌کند و هر استثنایی خارج از این فهرست مجاز نیست، هرچند که در قوانین کشور عضو وجود داشته باشد. این موضوع در شرح بند ۳۱ با توجه به «محیط الکترونیکی جدید» و تأثیر استنهاها بر بازار داخلی تصریح شده است. این بخش همچنین بیان می‌کند که در این استثنائات باید تعادل عادلانه بین انواع صاحبان مختلف حقوق و استفاده‌کنندگان حفظ شود (Brown, 2003). همچنین سند ۲۰۱۹ دستورالعمل در خصوص اعمال استنهاها و محدودیت‌ها به دنبال دستیابی به تعادل عادلانه بین حقوق و منافع نویسندگان و سایر صاحبان حق از یک‌سو و کاربران از سوی دیگر است (DIRECTIVE (EU) 2019/790). استفاده خصوصی غیرتجاری (زمانی که بهای منصفانه آن پرداخت شود)؛ فعالیت‌های غیرتجاری توسط کتابخانه‌ها، مؤسسات آموزشی، موزه‌ها و آرشیوها؛ ذخیره موقت ساخته‌شده و برای سازمان‌های پخش؛ تکثیر غیرتجاری پخش برنامه‌ها توسط مؤسسات اجتماعی به شرط پرداخت بهای منصفانه به‌عنوان معافیت و استثنا در دستورالعمل بیان شده

^۱ Temporary Acts of Reproduction

^۲ Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society

است. همچنین استفاده از اثر به منظور آموزش و پژوهش علمی و استفاده توسط افراد ناتوان از جمله سایر استثنائاتی است که در سایر کشورها وجود دارند. بند ۴ از ماده ۵ دستورالعمل ۲۰۰۱ اجازه می‌دهد هر نوع استثنا حق تکثیر موجود در بندهای ۲ و ۳ همین ماده برای حق توزیع «تا حدی که توسط هدف عمل تکثیر مجاز توجیه شود» اعمال شود (Directive 2001/29/EC). قانون‌گذار اتحادیه اروپا با اجرای صریح آزمون بین‌المللی سه‌گام در قوانین اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۱ یک گام به جلو برداشت. اخیراً این آزمون در دستورالعمل ۲۰۱۹ قرار گرفته است (Wymeersch, 2023). مطابق آزمون سه‌گام^۱، استثنای حق مؤلف به «موارد خاص و ویژه» محدود می‌شود که با «بهره‌برداری عادی» از منابع مورد حمایت حق مؤلف یا با «حقوق قانونی» پدیدآور در تضاد نباشد. بند ۴۴ تصریح می‌کند که استثناها باید «به موجب تعهدات بین‌المللی» اجرا شوند. صاحبان حقوق ادعا می‌کنند که این آزمون باید به صورت صریح به عنوان محدودیتی تفسیری بر استثنائات در قوانین ملی قرار گیرد (Directive 2001/29/EC).

۲-۱. معاهده برن

در ماده ۱۰ معاهده برن استفاده منصفانه از اثر به صورت نقل قول، استفاده از تصاویر برای آموزش و ذکر نام منبع و نویسنده اکتفا شده است (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1979). همچنین در این زمینه، «آزمون سه‌گام» توجه چشمگیری از سیاست‌گذاران حق مؤلف، دادگاه‌ها و پژوهشگران را به خود جلب کرده است. «آزمون سه‌گام» در بازنگری معاهده برن در همایش استکهلم ۱۹۶۷ مطرح شد (Griffiths, 2009). این آزمون با منشأ بین‌المللی، استثنائات و محدودیت‌های حق مؤلف را محدود می‌کند. پس از معاهده برن در چندین معاهده و موافقت‌نامه تجاری مانند ماده ۱۳ تریپس^۲، ماده ۱۰ معاهده حق مؤلف وایپو^۳ و ماده ۱۶ معاهده اجراها و صفحات صوتی و وایپو^۴

^۱ Three- Step Test

^۲ Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)

^۳ WIPO Copyright Treaty (WCT)

^۴ WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)

نیز قرارگرفت (Wymeersch, 2023 Griffiths, 2009). آزمون سه‌گام حاوی سه شرط برای اجرای محدودیت‌ها و استثنائات حق تکثیر بوده که قانون‌گذاران ملی باید هنگام اجرای آن در قوانین ملی خود رعایت کنند. این شروط در ماده ۹ بند ۲ معاهده برن، بیان شده است، ۱- اجازه تکثیر اثر را در موارد خاص می‌دهد؛ ۲- تکثیر اثر با بهره‌برداری عادی از آن منافات نداشته باشد و ۳- به منافع قانونی و مشروع نویسنده ضرر غیرمنطقی وارد نکند. بر همین اساس، در قوانین ملی باید هنگام تطبیق و معرفی محدودیت‌ها و استثنائات ازجمله در ابزارهای دیجیتالی با شروط بالا مطابقت داشته و به طرفین اجازه دهد استثنائات و محدودیت‌های جدیدی که در فضای دیجیتال مناسب است را ایجاد کنند. محدودیت‌ها و استثنائات در قوانین ملی مانند استفاده شخصی، اهداف پژوهشی و کتابخانه‌ای و معافیت‌های مورد استفاده فناوری‌های جدید شامل ابزارهای دیجیتال و برخط است (Xalabarder, 2023). در قوانین داخلی کشورها، شروط آزمون سه‌گام در قالب استفاده‌های متعارف و منصفانه توجه شده است.

۳-۱. معاهده حق مؤلف وایپو

دو معاهده جدید در سال ۱۹۹۶ زیر نظر سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو) تدوین و تنظیم شد: معاهده حق مؤلف وایپو و معاهده اجراها و صفحات صوتی وایپو. معاهده‌های ذکر شده برای حمایت از آثاری که در اینترنت و سایر فناوری‌های جدید استفاده می‌شود، تصویب شدند (Harris, 2009). ماده ۱۰ معاهده به محدودیت‌ها و استثنائات پرداخته است. در این ماده اعضا می‌توانند در قوانین ملی خود، محدودیت‌ها یا استثنائاتی را در مورد حقوق انحصاری نویسندگان آثار در نظر بگیرند، به شرطی که به منافع مشروع نویسنده لطمه‌ای وارد نکند و با استفاده عادی از اثر در تضاد نباشد. علاوه بر آن، در بند دوم همین ماده کشورهای عضو را مکلف می‌کند که باید هنگام اجرای معاهده برن، هرگونه محدودیت یا استثنائات مربوط به حقوق انحصاری به موارد خاص و مشخص محدود شود و با استفاده معمول از اثر در تضاد نباشد و به منافع مشروع نویسنده صدمه غیرمنطقی وارد نکند. علاوه بر ماده ۱۰، در ماده ۱ بند ۴ تأکید می‌کند که کشورهای عضو معاهده به مواد ۱ تا ۲۱ معاهده برن پایبند باشند. همچنین این ماده به بیانیه توافقی شده برای حق تکثیر هم اشاره دارد. در این بیانیه تصریح شده

است که حق تکثیر، همان‌طور که در ماده ۹ معاهده برن ذکر شده و استثنائات مجاز آن به‌طور کامل در محیط دیجیتال و به‌ویژه در مورد استفاده از آثار دیجیتالی اجرا می‌شود. بدیهی است که ذخیره اثر دیجیتالی مورد حمایت قانون حق مؤلف در یک رسانه الکترونیکی به همان معنای تکثیر در ماده ۹ معاهده برن است.

۴-۱. معاهده اجراها و صفحات صوتی وایپو مصوب ۱۹۹۶

معاهده اجراها و صفحات صوتی وایپو به‌منظور ساماندهی محیط دیجیتال توسط سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو) ایجاد شد. این معاهده هم برای تطبیق با آزمون سه‌گام معاهده برن مربوط به محدودیت‌ها و استثنائات، ماده ۱۶ را در حمایت از هنرمندان و تولیدکنندگان آثار صوتی در محیط دیجیتال به آن اختصاص داده است.

بند ۱ ماده ۱۶ کشورهای عضو را ملزم می‌کند در قوانین ملی خود محدودیت‌ها و استثنائات مشابه آنچه برای آثار ادبی و هنری در نظر گرفته‌اند برای حمایت از هنرمندان و تولیدکنندگان صفحات صوتی هم مدنظر قرار دهند. افزون بر آن، در بند ۲ همین ماده هم مطابق با مشابه سایر معاهدات دیگر، در هماهنگی با آزمون سه‌گام محدودیت‌ها و استثنائات را محدود به موارد خاصی محدود می‌کند که با استفاده عادی از اجراها یا صفحات صوتی تداخل نداشته باشد و به شکل غیرمنطقی به منافع قانونی هنرمند یا تولیدکننده صفحات صوتی صدمه نزنند (The International Bureau of WIPO, n.d.).

بنابراین ماده ۱۶ معاهده، محدودیت‌ها و استثنائات استفاده از صفحات صوتی و اجراها در محیط دیجیتال را به قوانین داخلی کشورها واگذار کرده است. تا قوانین داخلی در زمینه تکثیر و ذخیره دیجیتال تصمیم‌گیری کنند.

۵-۱. معاهده بین‌المللی حمایت از اجراکنندگان، تولیدکنندگان صفحات صوتی و رادیویی یا

تلویزیونی (معاهده رم)^۱ مصوب ۱۹۶۱

به‌طور کل محدودیت‌ها و استثنائات در معاهده رم، ماده ۱۵ را به خود اختصاص داده است. دو نوع استثنائات خاص (بند ۱) و محدودیت‌هایی که در قوانین و مقررات داخلی در

^۱. International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organization

خصوص حمایت از حق مؤلف آثار ادبی و هنری در نظر گرفته شده است (بند ۲). استفاده شخصی، استفاده علمی و آموزشی و محدودیت‌ها در قوانین داخلی موضوع بندهای ماده ۱۵ است. البته در مورد استفاده علمی، قانون‌گذار به «تحقیق علمی» اشاره کرده که فراتر از بند ۲ ماده ۱۰ معاهده برن است.

در بند ۲ ماده ۱۰ معاهده برن، صرفاً به استفاده آموزشی از آثار ادبی و هنری در نشریات، صفحات صوتی یا تصویری با رعایت استفاده منصفانه اشاره شده است (GUIDE to the BERNE CONVENTION for the Protection of Literary and Artistic Works, 1978). در بند ۱ ماده ۱۵ به ضبط موقت صفحات و اجراها به منظور پخش اشاره می‌کند. قانون‌گذار الزام موقتی بودن را به معنای حذف مورد ضبط شده پس از مدت زمان منطقی در نظر گرفته است. مدت‌زمان در قوانین داخلی کشورها مشخص می‌شود. این بند در هماهنگی با ماده ۱۱ معاهده برن است. می‌توان این‌گونه استنباط کرد که از این ماده برای ذخیره موقت منابع دیجیتال استفاده شود.

۶-۱. معاهده حمایت از تولیدکنندگان صفحات صوتی در برابر تکثیر و نسخه‌برداری غیرمجاز صفحات صوتی آن‌ها (معاهده ژنو)^۱ مصوب ۱۹۷۱

در ماده ۶ معاهده فوق، قانون‌گذار بر این عقیده است که برای جلوگیری از تکثیر و نسخه‌برداری غیرمجاز صفحات صوتی همانند آثار ادبی و هنری هیچ مجوز اجباری مجاز نیست مگر اینکه شرایط زیر را داشته باشد:

۱- نسخه‌برداری تنها برای استفاده آموزشی یا پژوهش‌های علمی باشد؛ ۲- مجوز نسخه‌برداری فقط برای قلمرو سرزمینی صادرکننده معتبر خواهد بود که توسط مقام صلاحیت‌دار مجوز آن صادر می‌شود؛ ۳- نسخه‌برداری با پرداخت سهم منصفانه صورت می‌گیرد؛ بنابراین استفاده آموزشی یا پژوهش‌های علمی در ازای دریافت سهم منصفانه میسر است.

¹ Convention for the Protection of Producers of Phonograms against Unauthorized Duplication of Their Phonograms (Geneva Convention)

۷-۱. قانون مالکیت فکری فرانسه^۱

قانون حق مؤلف در فرانسه از معاهده‌های بین‌المللی که فرانسه عضو آن‌ها است، ناشی می‌شود: معاهده برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری ۱۸۸۶؛ معاهده رم برای حمایت از اجراکنندگان، تولیدکنندگان صفحات صوتی و صفحات رادیویی یا تلویزیونی مصوب ۱۹۶۱؛ معاهده اجراها و صفحات صوتی وایپو^۲ ۲۰ دسامبر ۱۹۹۶؛ موافقت‌نامه سازمان تجارت جهانی در مورد جنبه‌های حقوق مالکیت فکری (تریپس) به‌ویژه در مورد حق مؤلف و حقوق مرتبط^۳ ۱۹۹۵؛ و معاهده حق مؤلف وایپو^۴ ۱۹۹۶ (Lovells, 2019). حقوقی که در فرانسه به نویسندگان اعطا می‌شود شامل حقوق مادی^۵ و معنوی^۶ است. حقوق مادی به نویسنده اجازه بهره‌برداری از اثر خود به شیوه‌های مختلف را می‌دهد و نویسنده به ازای آن، سهمی دریافت می‌کند. همچنین در حقوق معنوی، نویسنده از حق احترام به نام، کیفیت و اثر خود برخوردار است. حقوق معنوی در فرانسه شامل حق افشا^۷، حق ولایت بر اثر^۸، حق حرمت نام و عنوان^۹ و حق استرداد اثر^{۱۰} است (Binctin, 2013). این حقوق به شخص پدیدآور تعلق می‌گیرد که دائمی، غیرقابل انکار و غیرقابل توصیف است. پس از فوت به ورثه وی منتقل می‌شود. همچنین هرگونه افزودن، حذف و یا تغییر اثر بدون توافق پدیدآور و صاحب اثر ممنوع است. این نکته در ماده ۵-۱۲۱ L برای آثار دیداری- شنیداری (صوتی- تصویری) بیان شده است. از این ماده این‌گونه استنباط می‌شود که برای هرگونه تغییر، حذف و افزودن هم باید توافق با پدیدآور وجود داشته باشد.

افزون بر مواردی که ذکر شد، پدیدآورنده حق دارد در خصوص نحوه انتشار و عرضه اثر

1. Code de la propriété intellectuelle

2. The World Intellectual Property Organization (WIPO) Performances and Phonograms Treaty (WPPT)

3. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement)

4. WIPO Copyright Treaty (WCT)

5. Droits patrimoniaux

6. Droits moraux

7. Droit de divulgation

8. Droit de paternité

9. Droit au respect de l'œuvre

10. Droit au retrait et de repentir

به عموم تصمیم‌گیری کند، از ماده ۶-۱۱۳ L که درباره اختیار پدیدآورنده برای انتشار اثر بی‌نام یا مستعار است، چنین استنباط می‌شود (محسنی، قبولی درافشان، ۱۳۹۲). علاوه بر این، رضایت شخصی و کتبی نویسنده یا ناشر (صاحب حق) در تغییر شکل کتاب به صورت دیجیتال الزامی است.

در ماده ۱۲۲، حمایت از حق مؤلف را به «حقوق نویسندگان در تمام آثار ذهنی، صرف نظر از نوع، شکل بیان، ارزش یا هدف آن‌ها» اعطا می‌کند. حق مادی شامل حق بهره‌برداری متعلق به نویسنده شامل حق عرضه و تکثیر است. هرگونه عرضه یا تکثیر کامل یا جزئی اثر اگر بدون مجوز و رضایت صاحب حق یا وراث او یا جانشینانش انجام شود، نقض حقوق مؤلف به شمار می‌رود. این موضوع شامل ترجمه، اقتباس یا تبدیل، تنظیم یا تکثیر به هر روش یا فرایندی نیز می‌شود. تحلیل ماده ۱۲۲ نمایانگر این است که اثر با داشتن اصالت و عینیت از حمایت قانون برخوردار می‌شود. به این ترتیب ایده‌ها مورد حمایت واقع نمی‌شوند (Code de la propriété intellectuelle, 2022)؛ بنابراین اصالت و عینیت داشتن اثر از شروط اصلی حمایت از حق مؤلف آثار در فرانسه است. تا زمانی که اثری در قالب‌های ذکر شده تجسم پیدا نکند نمی‌تواند از حمایت قانونی برخوردار شود. افزون بر این در خصوص حق تکثیر، قانون‌گذار در ماده ۵-۱۲۲ تصریح می‌کند. زمانی که اثری منتشر شد نویسنده نمی‌تواند از تکثیر و سایر استفاده‌ها جلوگیری کند. دسترسی به اثر از طریق تکثیر موقت با داشتن ویژگی موقتی یا جانبی به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر و اساسی از فرایندی فنی محسوب می‌شود. تنها هدف از تکثیر موقت اجازه برای استفاده قانونی از اثر یا انتقال اثر میان طرف‌های ثالث از طریق شبکه با استفاده از میانجی یا واسطه صورت می‌گیرد؛ با این حال، تکثیر موقت نمی‌تواند شامل آثار دیگری غیر از نرم‌افزارها و پایگاه‌های داده‌ای باشد، بنابراین نباید دارای ارزش اقتصادی درخوری هم باشد.

قانون مالکیت فکری فرانسه در ماده ۵-۱۲۲، تکثیر و عرضه اثر به منظور اهداف پژوهشی یا شخصی در نهادهای غیرانتفاعی مجاز برشمرده است. افزون بر آن، تکثیر و عرضه اثر توسط کتابخانه‌ها، آرشیوها و مراکز فرهنگی برای اشخاص ناتوان نیز مجاز است. همچنین اشخاص فوق می‌توانند برای استفاده شخصی هم اقدام به تکثیر و عرضه اثر کنند. تکثیر و کپی اثر در قالب نسخه‌های دیجیتال هم می‌شود. همچنین تکثیر و عرضه اثر توسط اشخاص حقوقی و

مؤسسات عمومی، مانند کتابخانه‌ها، آرشیوها، مراکز مستندات و فضاهای فرهنگی چندرسانه‌ای، برای ارائه مشاوره‌های شخصی به کاربران دارای مشکلات حرکتی، جسمی، ذهنی، حسی، شناختی مجاز است. به گونه‌ای که کاربر فوق‌قادر به دسترسی اثر به شکلی که در اختیار سایر کاربران است، نباشد. افزون بر آن، برای سایر کاربران هم که از خدمات کتابخانه‌ها، موزه‌ها و آرشیوها استفاده می‌کنند، عمل تکثیر و عرضه اثر به منظور اهداف پژوهشی و مطالعات شخصی مجاز است به شرطی که هدف نهادهای یادشده، غیرانتفاعی باشد؛ بنابراین کتابخانه‌ها و مؤسسات غیرانتفاعی می‌توانند عمل تکثیر را با رعایت استفاده منصفانه از اثر برای کاربران خود انجام دهند.

همچنین در بخش دیگری از این ماده یعنی بند ۱۰^۱، تکثیرهای دیجیتال به منظور متن‌کاوی و داده‌کاوی مجاز برشمرده شده است. به عبارتی استفاده از متن‌کاوی و داده‌کاوی برای کشف روابط پنهان میان داده‌هاست. معمولاً حفظ حریم خصوصی و امنیت داده از جمله چالش‌های داده‌کاوی و متن‌کاوی است. به همین دلیل قانون مالکیت فکری فرانسه به این موضوع پرداخته است. استفاده از داده‌ها برای متن‌کاوی و داده‌کاوی بدون اجازه از نویسندگان اثر در راستای اهداف پژوهش علمی توسط سازمان‌های پژوهشی، کتابخانه‌های در دسترس عموم، موزه‌ها، خدمات آرشیوی یا نهادهای میراث سینمایی، صوتی یا تصویری مجاز است.

علاوه بر مواردی که در خصوص استفاده و اجازه کتابخانه‌ها و سایر نهادهای غیرانتفاعی در استفاده از آثار و داده‌ها بیان شد، در ماده ۵-۵-۱۲۲ و ماده ۱-۱۳۸ قانون مذکور به کتابخانه‌ها، موزه‌ها، آرشیوها، سایر نهادهای میراث فرهنگی اجازه می‌دهد بدون اجازه نویسنده، اثر غیرقابل دسترس را به صورت غیرتجاری و با حفظ نام نویسنده در دسترس عموم قرار دهند. مطابق همین مواد، اثر غیرقابل دسترس، اثری مورد حمایت قانون است که به طور دائمی در مجموعه کتابخانه‌ها، موزه‌ها، آرشیوها و سایر نهادهای مرتبط میراث فرهنگی نگهداری می‌شود. پس از تلاش توسط مجموعه‌های فوق برای ارائه آن‌ها، از طریق مسیرهای

¹ L122-5, 10° Les copies ou reproductions numériques d'une œuvre en vue de la fouille de textes et de données réalisée dans les conditions prévues à l'article L. 122-5-3.

توزیع تجاری مرسوم برای عموم در دسترس نبوده و تاریخ نخستین انتشار یا عرضه آن‌ها به عموم به سی سال یا بیشتر برمی‌گردد.

در مواد و تبصره‌های ۱۳۴ و ۳۲۱ قانون فوق در خصوص سهم دریافتی از تکثیر دیجیتالی کتاب‌های غیرقابل دسترس متذکر می‌شود، هنگامی که کتابی بیش از شش ماه در پایگاه کتابشناختی کتابخانه ملی فرانسه^۱ (در ماده ۲-۱۳۴ L) ثبت شده باشد، اجازه تکثیر و نمایش آن به صورت دیجیتالی توسط سازمان مدیریت جمعی (نماینده صاحب حقوق) داده می‌شود. سازمان مدیریت جمعی که نمایندگی صاحب/صاحبان حقوق را بر عهده دارد، در عنوان دوم از کتاب سوم قانون مدنی فرانسه بدین منظور توسط وزیر فرهنگ به تأیید رسیده است. سازمان‌های مدیریت جمعی تأییدشده می‌توانند هرگونه توافقی با کاربران با توجه به شرایط تعیین شده توسط صاحب حقوق به منظور فروش، اجاره و سایر حقوق منعقد کنند؛ بنابراین موافقت نویسنده یا وراث لازم است.

در زمینه تکثیر و نمایش کتاب به صورت دیجیتال در قلمرو ملی هم قانون‌گذار با پرداخت سهمی به صورت غیرانحصاری و برای مدت محدودی که حداکثر پنج سال و قابل تمدید است، آن را مجاز دانسته است. قانون در بند ۵ ماده ۳-۱۳۴ L تصریح می‌کند که سازمان‌های مدیریت جمعی این تضمین را می‌دهند که در مواجهه با توزیع سهم پرداختی به تمام صاحبان حقوق برابری را رعایت کنند، چه طرف قرارداد نشر باشند یا نباشند. همچنین مبلغ سهم دریافتی توسط نویسنده یا نویسندگان کتاب نمی‌تواند کمتر از سهم دریافتی ناشر باشد. افزون بر آن، در صورت نبود مخالفتی^۲ توسط نویسنده یا ناشر در پایان مهلت مقرر (تا شش ماه)، سازمان مدیریت جمعی مجوز تکثیر و نمایش دیجیتالی کتاب غیرقابل دسترس را در قلمرو ملی به ناشری که حق تکثیر این کتاب به صورت چاپی را دارد، می‌دهد. مجوز برای مدت ده سال صادر و البته قابل تمدید است.

وقتی اثری به منظور انتشار و توزیع آن به صورت کتاب، موضوع قرارداد نشر بوده است،

^۱ Bibliothèque nationale de France

^۲ مخالفت نویسنده یا ناشر باید به صورت کتبی به سازمان مدیریت جمعی اعلام شود و حداکثر تا شش ماه پس از ثبت کتاب مربوطه در پایگاه کتابخانه ملی فرانسه انجام گیرد (ماده ۴-۱۳۴ L).

نویسنده نمی‌تواند با امانت‌دادن نسخه‌هایی از آن توسط کتابخانه به مردم مخالفت کند. بابت امانت، حق دریافت سهم را مطابق با شرایط مقرر در ماده ۴-۱۳۳ L برای نویسنده محفوظ می‌دارد؛ بنابراین مطابق همین ماده، پرداخت سهم بابت امانت در کتابخانه‌ها به این صورت است، ۱- تقسیم مساوی سهم از بابت امانت کتاب میان نویسندگان و ناشران بر اساس تعداد نسخه‌های کتاب‌های خریداری‌شده؛ ۲- بخشی از درآمد حاصل از امانت کتاب بابت حق بیمه نویسندگان موضوع ماده ۱۲-۳۸۲ قانون تأمین اجتماعی فرانسه^۱ به‌منظور حمایت اجتماعی از نویسنده اختصاص می‌یابد. در قانون مالکیت فکری فرانسه علاوه بر در نظر گرفتن سهم برای نویسنده و ناشر، مجازات کیفری سنگینی برای نقض‌کنندگان اثر چه فیزیکی و چه دیجیتالی در نظر گرفته است.

معمولاً بخشی از منابع در کتابخانه‌ها به منابع گمنام اختصاص دارد. رویه کتابخانه‌ها برای دسترسی به این آثار باید مطابق با قانون باشد. ماده ۱۰-۱۱۳ L قانون مالکیت فکری فرانسه اثر گمنام را اثری تعریف کرده که مورد حفاظت قرار داشته و منتشر شده باشد، اما صاحب حقوق آن با وجود جستجوهای دقیق، معتبر و عمیق قابل شناسایی نیست. البته زمانی که اثری بیش از یک صاحب حقوق دارد و یکی از صاحبان حق شناسایی شد، اثر به‌عنوان اثر گمنام محسوب نمی‌شود. این آثار می‌تواند شامل کتاب، مجله، روزنامه، نشریه یا سایر نوشته‌ها که بخشی از مجموعه‌های کتابخانه‌های عمومی، موزه‌ها، خدمات آرشیوی، مؤسسات نگه‌دارنده میراث سینمایی یا صوتی یا مؤسسات آموزشی باشند. توجه قانون مالکیت فکری فرانسه به حقوق معنوی به قدری است که به جستجوی مناسب از منابع معتبر برای آثار گمنام^۲ مانند پایگاه‌های الکتخ^۳، فهرست مستند مجازی بین‌المللی (ویاف)^۴، فهرست دسترس‌پذیر اطلاعات حقوقی و آثار گمنام^۵ در ماده ۱-۱۳۵ R اشاره

^۱ Code de la sécurité sociale (2010).

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000023034216

^۲ آثار گمنام منظور آثاری است که علی‌رغم داشتن صاحبان حقوق، اما شناسایی آن‌ها براساس جستجوهای دقیق در پایگاه‌های اطلاعاتی میسر نیست.

^۳ La base bibliographique Electre

^۴ Virtual International Authority Files (VIAF)

^۵ Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works (ARROW)

شده است.

همانند قانون حق مؤلف آلمان، قانون مالکیت فکری فرانسه هم در ماده ۲-۱۳۵ استفاده از آثار گمنام در کتابخانه‌ها و سایر نهادهای غیرانتفاعی را به شرط استفاده از این آثار در راستای وظایف فرهنگی، آموزشی و پژوهشی و عدم درآمدزایی مجاز شمرده است. البته درآمد حاصل از دسترسی به آثار گمنام در صورتی که صرف هزینه‌های دیجیتال‌سازی و دسترسی به این آثار شود مشکلی ندارد. دسترسی به آثار گمنام هم همانند سایر آثار با رعایت حقوق معنوی خواهد بود. ضمن اینکه تکثیر این آثار به منظور دیجیتال‌سازی، دسترس‌پذیری، فهرست‌نویسی، حفاظت و مرمت انجام می‌شود.

۸-۱. قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان

قانون حق مؤلف آلمان در سپتامبر ۱۹۶۵ تصویب شد. آخرین اصلاحیه آن مصوب ۲۳ ژوئن ۲۰۲۱ در ماده ۲۵ به تصویب رسید. در ماده ۱۵ قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان به نویسنده حق انحصاری بهره‌برداری از اثر خود را در قالب مادی و معنوی می‌دهد. حقوق مادی وی عبارت است از «حق تکثیر»^۱، «حق توزیع»^۲ و «حق نمایش»^۳. علاوه بر این، نویسنده حق انحصاری معنوی اثر خود به صورت «حق ارتباط با عموم»^۴ را نیز دارد. «حق تلاوت، اجرا و ارائه»^۵، «حق دسترسی به اثر برای عموم»^۶، «حق پخش»^۷، «حق ارتباط از طریق ضبط ویدئویی یا صوتی»^۸ و «حق ارتباط پخش‌ها و آثار در دسترس عموم»^۹ در زمره حق ارتباط با عموم تعریف کرده است (Act on Copyright and Related Rights (Urheberrechtsgesetz – UrhG), 2021). در ماده ۱۶ قانون

1. The right of reproduction

2. The right of distribution

3. The right of exhibition

4. Right of communication to the public

5. The right of recitation, performance and presentation

6. The right of making the work available to the public

7. The right of broadcasting

8. The right of communication by video or audio recordings

9. The right of communication of broadcasts and of works made available to the public

یادشده، «حق تکثیر» به معنای حق تولید نسخه‌هایی از اثر تلقی شده است، چه به صورت موقت و چه به صورت دائمی، بدون توجه به اینکه این نسخه‌ها با چه روشی یا در چه تعدادی تکثیر می‌شوند. پس در قانون آلمان تکثیر اثر در سیستم رایانه‌ای که با عنوان تکثیر موقت نام برده می‌شود را هم پوشش می‌دهد.

باید توجه داشت در خصوص حق ارتباط با عموم، همان‌طور که قانون بیان می‌کند، انتشار اثر در صورتی عمومی تلقی می‌شود که برای اکثر افراد جامعه در نظر گرفته شده باشد. هر کس که از طریق رابطه شخصی با شخصی که از اثر بهره‌برداری می‌کند یا با سایر افرادی که اثر برای آن‌ها قابل درک یا به صورت غیرمادی در دسترس قرار گرفته است مرتبط نباشد، عضوی از عموم تلقی می‌شود.

از سوی دیگر، در ماده (a) ۱۹ قانون، «حق دسترسی به اثر برای عموم» به معنای دسترسی اثر برای عموم چه از طریق بی‌سیم و چه باسیم بیان شده است، به نحوی که افراد بتوانند در مکان و زمانی مجزا به اثر دسترسی داشته باشند. به طور کل، از دو حق ارائه و حق دسترسی به اثر برای عموم می‌توان به عنوان حق عرضه اثر در محیط فیزیکی و دیجیتال تفسیر کرد. از سوی دیگر، قانون‌گذار با اختصاص موادی به کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز آرشیوی به عنوان مراکز و نهادهایی غیرانتفاعی اجازه تکثیر به منظور دسترسی، نمایه‌سازی، فهرست‌نویسی، حفاظت و مرمت از جمله بیش از یک‌بار و با به کارگیری تجهیزات فنی را داده است.

علاوه بر این، در ماده (e) ۶۰ قانون اجازه می‌دهد کتابخانه‌ها به منظور مرمت، اثر را از مجموعه‌های خود تکثیر و به سایر کتابخانه‌ها یا سایر مؤسسات آموزشی، آرشیوها و موزه‌ها توزیع کنند. همچنین آثار مرمت‌شده و نسخه‌های روزنامه‌ها، آثار خارج از چرخه تجاری^۱ یا آثار آسیب‌دیده را از مجموعه‌های خود به امانت دهند. افزون بر آن، کتابخانه‌ها می‌توانند با در نظر گرفتن اهداف غیرانتفاعی کاربر، اثر را برای پژوهش یا مطالعات شخصی در اختیار کاربر قرار دهند. البته کاربران مطابق قانون، اجازه تکثیر تا ۱۰ درصد از یک اثر را نیز دارند.

¹ Out-of-commerce works

در کتابخانه‌ها تمام کتاب‌ها دارای نویسنده مشخص نیستند و برخی از منابع در کتابخانه‌ها جزو آثار گمنام یا یتیم محسوب می‌شوند. قانون‌گذار در ماده ۶۱ آثار گمنام را در چند بند تعریف کرده است، ۱) آثار و سایر موضوعات مورد حمایت در کتاب‌ها، نشریات تجاری، روزنامه‌ها، مجلات یا مکتوبات؛ ۲) آثار سینمایی، همچنین رسانه‌های دیداری-شنیداری که آثار سینمایی روی آن‌ها ضبط شده است؛ ۳) رسانه‌های شنیداری در مجموعه‌های کتابخانه‌های عمومی، مؤسسات آموزشی، موزه‌ها، آرشیوها و مؤسسات در حوزه میراث سینمایی و شنیداری، البته این در صورتی است که مجموعه‌ها پیش‌تر منتشر شده باشند و صاحب حق آن‌ها با وجود جستجوی دقیق قابل شناسایی یا ردیابی نباشد.

پس از تعریف آثار گمنام، قانون‌گذار تکثیر و دسترسی عموم به آثار گمنام را مطابق با بندهای زیر مجاز می‌داند.

الف) زمانی که اثری چندین صاحب حق داشته باشد، محتوای آن نیز می‌تواند تکثیر و در دسترس عموم قرار گیرد، به شرط اینکه با وجود جستجوی دقیق، امکان شناسایی یا ردیابی تمام صاحبان حقوق وجود نداشته باشد، اما یکی از صاحبان حقوق شناخته‌شده و معروف اثر اجازه استفاده از اثر را داده باشد؛ ب) مجموعه‌هایی که منتشر یا پخش نشده‌اند نیز می‌توانند توسط مؤسساتی که در بند تعاریف آثار گمنام به آن اشاره شده است، استفاده شوند، اگر این مجموعه‌ها با اجازه صاحب حق به عموم ارائه شده باشند، بنابراین می‌توان از روی حسن‌نیت^۱ فرض کرد که صاحب حق با استفاده از آن‌ها برای تکثیر و دسترسی به عموم موافقت خواهد کرد؛ ج) تکثیر و ارائه اثر به عموم توسط مؤسسات اشاره‌شده در بند تعاریف فوق تنها در صورتی مجاز است که مؤسسات یادشده در حال انجام وظایفی در راستای منافع عمومی، اهداف فرهنگی و آموزشی باشند، به‌ویژه اگر مؤسسات مجموعه را حفظ و ترمیم کنند و آن‌ها را در مجموعه‌های خود قابل دسترس نمایند. همچنین

^۱ حسن‌نیت به معنای صداقت و درستی، همکاری صادقانه، تعهد به همکاری و یا اصطلاحاتی از این قبیل، بیشتر در قلمرو قراردادهای مد نظر است. حسن‌نیت با این مفهوم در حقوق ایران به‌صراحت به کار نرفته است، اما با تأمل در قوانین مشخص شد که حقوق ایران حسن‌نیت را به‌طور سلبی و ایجابی مورد توجه قرار داده است (انصاری، ۱۳۸۸).

مؤسسات می‌توانند برای ارائه دسترسی به آثار گمنام، هزینه‌ای دریافت کنند که هزینه‌های دیجیتال‌سازی و ارائه به عموم را پوشش دهد.

قانون‌گذار آلمانی شیوه برخورد با آثار گمنام در کتابخانه‌ها و سایر نهادهای فرهنگی و آموزشی را برای حفاظت، ترمیم و دسترسی به آن‌ها مشخص کرده است. تأکید اصلی قانون‌گذار بر اهداف غیرانتفاعی مؤسسات و نهادهاست.

افزون بر این، قانون‌گذار در ماده (a) ۴۵ افراد ناتوان و معلول را هم در نظر گرفته است و تکثیر اثر با اهداف غیرتجاری برای این نوع از کاربران را مجاز قلمداد کرده است. علاوه بر این، نکته دیگر در قانون یادشده بحث «حق استفاده و واگذاری» اثر است که در ماده ۳۱ و (a) ۳۱ قانون موردتوجه قرار گرفته است. در همین ماده به انواع استفاده هم اشاره می‌کند که اگر نوع استفاده هنگام واگذاری حق استفاده، مشخص نشده باشد، براساس هدفی که طرفین در قرارداد مدنظر داشته‌اند، تعیین می‌شود؛ بنابراین رضایت نویسنده در این امر شرط است. قراردادی که به‌موجب آن نویسنده، حقوقی در مورد انواع استفاده‌های مختلف واگذار می‌کند یا در آن نویسنده متعهد به تعهدی است، باید به‌صورت کتبی تنظیم شود؛ اما در مواردی که نویسنده به همه حق استفاده غیرانحصاری و بدون حق‌الزحمه واگذار می‌کند، نیازی به قرارداد کتبی نیست. نویسنده می‌تواند واگذاری را لغو یا به تعهد مربوطه پایان دهد. حق لغو هم پس از گذشت سه‌ماه از زمانی که شخص دیگر اطلاعیه‌ای مبنی بر شروع نوع جدید استفاده از اثر نویسنده را به آخرین نشانی وی ارسال کرده باشد، منقضی می‌شود.

همچنین در ماده ۳۳ قانون «اثر مستمر حقوق استفاده» بیان شده است. در صورتی که دارنده حق که حق استفاده را واگذار کرده تغییر کند یا از آن چشم‌پوشی کند، همین قانون قابل‌اعمال است. از سوی دیگر، در ادامه بیان حق استفاده در قانون گفته‌شده، از عناصر دیگر «حق فسخ» است. در مواردی که طرفین در مورد حق‌الزحمه توافق مشترک داشته باشند، حق فسخ اعمال نمی‌شود و تنها با فوت نویسنده منقضی می‌شود. این مسئله در ماده (a) ۳۱ به صراحت بیان شده است.

همچنین قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان در خصوص «سهم منصفانه» تصریح می‌کند که «خالق اثر ادبی و هنری مستحق دریافت اجرت و سهم منصفانه است و

در صورتی که در قرارداد سهم غیرمنصفانه‌ای تعیین شده باشد، به درخواست مؤلف، قرارداد تغییر کرده و به گونه‌ای تعدیل می‌شود که سهمش با درآمد حاصل از بهره‌برداری تجاری از اثر ادبی و هنری همخوانی داشته باشد». بند ۲ این ماده نیز مقرر می‌دارد که اگر صاحب حق بعداً متوجه شرایط غیرمنصفانه بودن سهم قراردادی‌اش شود تا دو سال از تاریخ اطلاع نیز حق اقامه دعوی خواهد داشت (صادقی، محسن، ۱۳۹۳). در ماده ۳۲ به توافق میان نویسنده و طرف دیگر در خصوص سهم توافق‌شده برای واگذاری حقوق استفاده و اجازه استفاده از اثر اشاره می‌کند چراکه سهم منصفانه نباشد، نویسنده می‌تواند از طرف مقابل بخواهد که به اصلاح توافقنامه رضایت دهد تا سهم منصفانه به وی اختصاص یابد. سهم منصفانه باید با شرایط استفاده مانند ماهیت و دامنه، به‌ویژه مدت، فراوانی، وسعت و زمان استفاده مطابقت داشته باشد. البته در توافق‌ها باید ساختار و تعداد کاربران استفاده‌کننده هم مشخص شود.

همچنین در قانون فوق به سهم کتابخانه‌ها و امانت اثر هم اشاره شده است. در ماده ۲۷ قانون آمده است که اگر نسخه‌های اصلی یا کپی از طریق نهادهای دسترس‌پذیر برای عموم (مانند کتابخانه) امانت داده شوند، نویسنده باید سهم منصفانه‌ای از امانت‌دادن نسخه‌های اصلی یا کپی‌های اثرش که انتشار آن‌ها در ماده ۱۷ (۲)^۱ مجاز است را دریافت کند. «امانت‌دادن» به معنای انتقال با زمان محدود برای استفاده است که نه به‌طور مستقیم و نه غیرمستقیم در خدمت اهداف انتفاعی باشد. مطالبات مربوط به سهم منصفانه که بیان شد از طریق جوامع جمع‌آوری انجام می‌شود. قانون‌گذار این موضوع را برای اجاره ضبط ویدئویی و صوتی در نظر گرفته که از طریق جوامع جمع‌آوری سهم منصفانه‌ای به نویسنده پرداخت شود.

در قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ ایران، تعبیر حدود متعارف به‌جای استفاده منصفانه به کار گرفته شده و البته به سهم منصفانه پدیدآورندگان

۱. در صورتی که اصل یا نسخه‌های اثر از طریق فروش با رضایت شخصی که حق توزیع آن‌ها را در قلمرو اتحادیه اروپا یا طرف متعاقد دیگر موافقت‌نامه در منطقه اقتصادی اروپا دارد منتشر شده باشد، اشاعه آن‌ها به‌جز از طریق اجاره، مجاز است.

اشاره نشده است. علاوه بر این، در پیش نویس لایحه قانون حمایت حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط برخی از مواد پیش نویس به آن اشاره داشته که در بخش مربوطه تشریح خواهد شد.

۲. استثنائات و معافیت های کتابخانه ای حق مؤلف منابع دیجیتال در نظام حقوقی ایران

۲-۱. قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ و پیش نویس لایحه قانون

حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط / بازنگری شهریور ۱۳۹۸

به منظور حمایت از مراکز غیرانتفاعی مواردی به عنوان استفاده مجاز از آثار مورد حمایت حق مؤلف آمده است. در مواد ۷، ۸، ۹، ۱۰ و ۱۱ قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ به استفاده آموزشی، شخصی و نقل اثر در حدود متعارف اشاره می کند. همچنین در پیش نویس لایحه هم فصل سوم را به استثنایای حقوق پدیدآورنده اختصاص داده است. همچنین در ماده ۱۷^۱ پیش نویس، قانون گذار تصریح می کند که بهره برداری از آثار در راستای استفاده هایی که ذکر شد نباید با بهره برداری عادی از اثر منافات داشته باشد یا به منافع مشروع صاحب حق، زیان غیرمتعارف وارد سازد. این ماده در هماهنگی با معاهده برن و شروط آزمون سه گام بیان شده است. در کتابخانه های دیجیتالی آنچه برای دیجیتال سازی کتاب رخ می دهد را نمی توان صرفاً تکثیر موقت نامید، چراکه با آنچه در ماده ۱۷ و ۲۲^۲ پیش نویس لایحه قانون حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط ۱۳۹۸ بیان شده مغایرت دارد.

^۱ ماده ۱۷. بهره برداری از آثار مورد حمایت این قانون بدون اجازه ی پدیدآورنده یا دارنده ی حق، در موارد مذکور در مواد (۱۸) تا (۳۱) مجاز است. در کلیه ی این موارد، بهره برداری از اثر نباید با بهره برداری عادی از آن منافات داشته باشد یا به منافع مشروع دارنده ی حق، زیان غیرمتعارف وارد سازد.

^۲ ماده ۲۲- تکثیر موقت اثر با رعایت شرایط زیر مجاز است:

۱- در فرایند انتقال دیجیتالی اثر یا قابل دریافت شدن اثر ذخیره شده صورت گرفته باشد؛^۲ به وسیله شخص حقیقی یا حقوقی انجام شده باشد که با اجازه دارنده حق یا به موجب قانون، مجاز به انتقال دیجیتالی یا قابل دریافت سازی اثر است؛^۳ جزء لاینفک فرایند انتقال یا قابل دریافت شدن اثر باشد که هنگام عملیات عادی دستگاه مورد استفاده رخ می دهد و نسخه تکثیر شده سپس خود به خود و بدون اینکه بازایی آن برای سایر مقاصد امکان پذیر باشد، حذف شود.

در قانون سال ۱۳۴۸ علاوه بر مواد پیش‌گفته در خصوص استفاده متعارف، در ماده ۳ و ۴ به حقوق معنوی و مادی پدیدآور اشاره می‌کند. همچنین مطابق ماده ۵ پدیدآور می‌تواند برخی حقوق مادی خود را به دیگری واگذار کند. در بند ۳ همین ماده ضبط تصویری یا صوتی اثر بر روی صفحه یا نوار یا هر وسیله دیگر و بند ۵ هم تکثیر و عرضه اثر را از راه چاپ، نقاشی، عکاسی، گراور، کلیشه و قالب‌ریزی و مانند آن این امکان وجود دارد که پدیدآور استفاده از حقوق خود را به غیر واگذار کند.

در پیش‌نویس لایحه افزون بر موادی که توضیح داده شد، ماده ۷ آن به حقوق معنوی اشاره می‌کند. حقوق معنوی قابل انتقال به دیگری نیست. به جز حقوقی که در قانون ۱۳۴۸ بدون تغییر مانده است، حق افشای عمومی اثر که تا پیش‌ازین در قوانین نیامده بود، در پیش‌نویس اضافه شده است؛ بنابراین استفاده عمومی از اثر همان‌طور که در قانون ۱۳۴۸ در مورد تکثیر و عرضه اشاره شد، نیاز به اخذ مجوز از پدیدآور اثر را دارد. از سوی دیگر، ماده ۱۵ پیش‌نویس به حقوق مادی پدیدآورنده اختصاص دارد. حقوق مادی قابل واگذاری به غیر است. حق تکثیر اثر، اجرا، اقتباس و هرگونه تبدیل یا تنظیم آن، توزیع اصل یا کپی اثر به عموم، از راه عرضه برای فروش، فروش یا دیگر طرق انتقال مالکیت، اجاره اصل یا کپی اثر دیداری شنیداری، ترجمه، پخش و سایر طرق مخابره به عموم حقوق مادی اثر را شکل می‌دهند که حق انحصاری انجام یا واگذاری آن به غیر به عهده پدیدآور یا صاحب حق است. از دیگر مستثنیات پیش‌نویس لایحه، اجازه تبدیل قالب اثر برای استفاده افراد دارای معلولیت است که در فصل دهم و ماده ۳۰ بیان شده است. بدین منظور، تبدیل قالب اثر برای افراد مدنظر به محدودیت جسمی قادر به خواندن، دیدن یا شنیدن آثار در قالبی که انتشار یافته نباشند، تکثیر و توزیع اثر بدون اجازه صاحب حق با رعایت شرایطی^۱ مجاز خواهد بود. در قانون سال ۱۳۴۸ مستثنیات مجزایی

^۱ ۱- استفاده از اثر در قالبی که انتشار یافته برای افراد یادشده غیرممکن یا مشکل باشد؛ ۲- اثر در قالب قابل استفاده برای افراد مذکور با شرایط متعارف در بازار یافت نشود؛ ۳- اثر به‌طور خاص برای افراد مذکور تبدیل شود و تنها توسط خود آن‌ها مورد استفاده قرار گیرد؛ ۴- تبدیل قالب اثر تا حدودی انجام شود که برای استفاده افراد مذکور ضرورت دارد؛ و ۵- منبع و نام پدیدآورنده به‌طور متعارف روی اثر تبدیل شده ذکر شود.

برای اشخاص فوق ذکر نشده است و تنها می‌توان از موادی که پیش‌تر در باب استفاده‌های متعارف نام برده شد، استفاده نمود. در قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ و پیش‌نویس مربوطه، حدود متعارف به کار رفته است. ضمن اینکه در قانون فوق در خصوص سهم پدیدآورندگان و تسهیم آن اشاره‌ای نشده است؛ اما در پیش‌نویس لایحه یادشده در برخی از مواد مانند ماده ۴۳ و برخی مواد دیگر به سهم پدیدآورندگان و میزان سهم توجه شده است. ضمن اینکه در ماده ۱۳۲ پیش‌نویس، چگونگی محاسبه مبلغ حق سهمی از بازفروش اثر موضوع مواد ۱۶ و ۷۴ آن‌که به آثار تجسمی و دیداری شنیداری اختصاص دارد را منوط به تدوین آیین‌نامه اجرایی کرده است. البته مناسب بود در پیش‌نویس قانون فوق به سهم منصفانه و میزان تسهیم آن میان پدیدآورندگان آثار پرداخته می‌شد.

طرفین و ذی‌نفعان باید توجه داشته باشند، در خصوص مواردی به‌جز مستثنیات که نیاز به اخذ مجوز از پدیدآور و صاحب حق نیست، در اعطای حقوق و اجازه بهره‌برداری به غیر به‌صورت انحصاری و غیرانحصاری ضروری است که واگذاری و اجازه بهره‌برداری از حقوق مادی اثر به‌صورت مکتوب و با امضای پدیدآورنده یا صاحب حق باشد، چراکه در غیراینصورت در برابر اشخاص ثالث قابل استناد نخواهد بود. این موضوع در ماده ۵۰ پیش‌نویس لایحه بیان شده است. ضمن اینکه در ماده ۵۲ پیش‌نویس لایحه، شرایط قراردادی در واگذاری یا اجازه بهره‌برداری از حقوق مادی اثر در عوض دریافت سهم تصریح شده است. طرف قرارداد موظف است در فواصل زمانی مشخص در قرارداد، گزارش کامل، شفاف و قابل ارزیابی از میزان بهره‌برداری‌ها، درآمدها و هزینه‌ها به‌صورت مکتوب به پدیدآورنده یا قائم‌مقام او ارائه و حق تألیف را مطابق قرارداد پرداخت کند. در صورت عدم ارائه گزارش یا ارائه اطلاعات نادرست، طرف قرارداد مکلف به جبران خسارت وارده خواهد بود.

کتابخانه‌ها و ناشران به نظر بتوانند از این ماده هنگام تنظیم قرارداد و در صورت پرداخت سهم منصفانه به پدیدآور و صاحب حق، شرایط قراردادی مشابهی را لحاظ کنند.

۲-۲. قانون ترجمه و تکثیر کتب، نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲

در ماده ۵ قانون به استفاده آموزشی از اثر به شرطی که جنبه غیرانتفاعی داشته باشد و مجوز نسخه‌برداری از آن توسط وزارت فرهنگ و هنر (فرهنگ و ارشاد اسلامی) به تصویب رسیده باشد. همچنین تبصره ماده ۵ قانون یادشده به استفاده شخصی و خصوصی از اثر هم اشاره دارد. در ماده ۲ قانون به تکثیر کتاب و نشریات اختصاص دارد که تکثیر آثار به همان زبان و شکلی که چاپ شده به قصد فروش یا بهره‌برداری مادی از آن بدون اجازه صاحب حق ممنوع است. البته حمایت قانون فوق از ترجمه و تکثیر منابع بیان‌شده، با رعایت ماده ۲۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ است که بیان می‌کند اثر زمانی از حمایت برخوردار است که برای نخستین بار در ایران منتشرشده باشد. در غیر این صورت از حمایت قانون برخوردار نیست؛ بنابراین با این توصیف، کتاب‌ها و منابعی که خارج از ایران منتشر می‌شوند ولی توسط ناشران در داخل کشور بدون اجازه از صاحب حقوق ترجمه و تکثیر می‌شوند از حمایت قانون برخوردار نیست و ناشر و مترجم نقضی صورت نداده است. بر همین اساس، قانون ترجمه و تکثیر این موضوع را تا حدودی در نظر گرفته است و قانون‌گذار برای حمایت از آثاری که شامل ماده ۲۲ قانون ۱۳۴۸ نمی‌شوند و در خارج از کشور منتشر شده‌اند، ماده ۱۶ قانون ترجمه را ارائه کرده است. منظور از این ماده این است که اگر مقاوله‌نامه یا قرارداد متقابل بین دو کشور در زمینه ترجمه و تکثیر آثار وجود داشته باشد، آثار از حمایت قوانین دو کشور برخوردار خواهند بود.

۲-۳. قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲

طبق ماده ۶۳ فصل اول این قانون که مربوط به حقوق مؤلف در بستر مبادلات الکترونیکی است مقرر می‌دارد که حق تکثیر، اجرا و توزیع (عرضه و نشر) آثار مورد حمایت قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان ۱۳۴۸/۹/۳ و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار

^۱ ماده ۶- در مورد تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی حمایت‌های مذکور در این قانون به شرط وجود عهدنامه یا معامله متقابل نسبت به اتباع سایر کشورها نیز جاری است.

صوتی مصوب ۱۳۵۲/۹/۲۶ و قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹/۱۰/۴، به صورت داده‌پیام^۱ منحصرأ در اختیار مؤلف است. تمامی آثار و تألیفاتی که در قالب داده‌پیام هستند، مشمول قوانین مذکور در این ماده و قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰/۴/۱ و آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون ثبت علائم تجاری و اختراعات مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۴ خواهد بود، منوط بر آن‌که امور مذکور در آن دو قانون، موافق مصوبات مجلس شورای اسلامی باشد.

ماده ۶۳، لزوم کسب اجازه از مؤلف برای ارائه اثر به صورت دیجیتال در کتابخانه‌های دیجیتال را تقویت می‌کند. با وجود این، می‌توان گفت این ماده درباره عرضه و نشر و به عبارتی تکثیر، اجرا و توزیع آثار مورد حمایت به صورت داده‌پیام قاعده وضع کرده است و به نظر نمی‌رسد درباره صرف تکثیر و نمایش بر روی صفحه رایانه در کتابخانه‌های دیجیتال مصداق داشته باشد (صفایی و افشارقوچانی، ۱۳۹۵).

۴-۲. قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸

در قانون فوق تنها ماده ۱ به موضوع پژوهش حاضر ارتباط دارد. طبق این ماده هرکس به طور غیرمجاز به داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی که به وسیله تدابیر امنیتی حفاظت شده است دسترسی یابد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا بیست میلیون ریال هر دو مجازات محکوم خواهد شد. در تکمیل ماده ۱، ماده ۱۲ قانون مذکور هم به حبس و جزای نقدی برای استفاده غیرمجاز از داده‌های متعلق به دیگری اشاره می‌کند.

نتیجه‌گیری

مهم‌ترین رکن ارتباط حق مؤلف با کتابخانه‌ها، یعنی استثنائات و معافیت‌ها است که از منظر منابع دیجیتال اسناد و قوانین بین‌المللی و داخلی تحلیل شدند. ۱۳ قانون، معاهده و دستورالعمل جامعه پژوهش را شکل دادند. دستورالعمل پارلمان و شورای اتحادیه اروپا،

^۱. Datamessage

معاهده برن، معاهده حق مؤلف وایپو، معاهده اجراها و صفحات صوتی وایپو، معاهده رم، معاهده ژنو، قانون مالکیت فکری فرانسه و قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان بررسی و مطالعه شدند. در کنار اسناد بین‌المللی، قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸، پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط، قانون ترجمه و تکثیر کتب، نشریات و آثار صوتی، قانون تجارت الکترونیکی و قانون جرائم رایانه‌ای از جمله قوانین داخلی بودند که از دیدگاه استثنائات حق مؤلف تحلیل شدند.

تحلیل اسناد بین‌المللی نشان می‌دهد که توجه به مباحث دیجیتال در زمره موضوعات مهم در برخی اسناد بوده است. دستورالعمل پارلمان اروپا ۲۰۱۹، متن‌کاوی و داده‌کاوی را به‌منظور اهداف آموزشی و پژوهشی جزو استثنائات اجباری برشمرده است. در دستورالعمل مذکور استثنائات دیگری همچون تکثیر، استفاده شخصی غیرتجاری، فعالیت‌های غیرتجاری توسط کتابخانه‌ها و سایر نهادهای مرتبط و ذخیره موقت به‌عنوان معافیت و استثنا مدنظر قرار گرفته است. بدیهی است تمام استثنائات مذکور با هدف آموزشی و پژوهشی موردحمایت است. افزون بر آن، دسترسی اشخاص ناتوان به آثار هم با درنظرگفتن استثنائاتی مغفول نمانده است.

در معاهده برن که آزمون سه‌گام از آنجا مطرح شد به اعمال و کاربست شروط آزمون سه‌گام در ابزارها و منابع دیجیتال تصریح شده است. بدین سبب که به قوانین ملی اجازه می‌دهد تا محدودیت‌ها و استثنائات جدیدی مناسب با فضای دیجیتال اتخاذ کنند. محدودیت‌ها و استثنائات در قوانین ملی مانند استفاده شخصی، اهداف پژوهشی و کتابخانه‌ای و معافیت‌های مورداستفاده در فناوری‌های جدید شامل ابزارهای دیجیتال و برخط خواهد بود؛ بنابراین طبق آنچه در معاهده برن برای آزمون سه‌گام بیان شده است. هر استثنایی باید سه شرط را رعایت کند: اجازه تکثیر اثر در موارد خاص؛ منافات نداشتن تکثیر اثر با بهره‌برداری عادی از آن و ضربه‌زدن به منافع قانونی و مشروع نویسنده. بر همین اساس، در قوانین حق مؤلف ایران مانند قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸، استثنائات و محدودیت‌ها به‌صورت استفاده متعارف از اثر بیان شده است. در قانون بیان‌شده با توجه به سبقه آن، با ابزارها و محیط دیجیتال مطابقت ندارد؛ اما می‌توان برخی از مواد آن را برای حوزه‌های دیجیتال به کار برد. در پژوهش کایلین

(۲۰۱۴) با بررسی گوگل بوکس و قوانین اتحادیه اروپا به این نتیجه دست یافت که استفاده منصفانه راه‌حلی موقتی برای دسترسی به کتاب‌ها در گوگل بوکس است. البته این موضوع برای گوگل بوکس که جنبه انتفاعی دارد صدق می‌کند اما برای کتابخانه‌ها که با اهداف غیرانتفاعی و کمک به مقاصد آموزشی و علمی بنیان نهاده شدند، کارایی ندارد. چراکه با استنباط صحیح از قوانین، کتابخانه‌ها تا حدود زیادی می‌توانند در راستای منافع غیرانتفاعی گام بردارند.

به دلیل فضای متفاوت محیط دیجیتال و فیزیکی، معاهده حق مؤلف وایپو برای محیط دیجیتال و منابع منتشرشده در آن به‌طور خاص کاربرد دارد. در ماده ۱۰ آن به استثنائات و محدودیت‌ها اختصاص یافته بود. در این معاهده، آزمون سه‌گام و شروط آن مورد تصریح واقع شده است. البته با توجه به مسائلی مانند آنچه در بند ۲ ماده مذکور بیان شده بود که در آن استثنائات و محدودیت‌ها به موارد خاص و ویژه تقلیل یابد، به همین دلیل، براساس قطعنامه جدیدی کشورها می‌توانند استثنائات و محدودیت‌ها را برای محیط دیجیتال هم مدنظر قرار دهند. این موضوع برای تکثیر آثار به‌ویژه در محیط دیجیتال هم صدق می‌کند. پس این امکان برای کشورها فراهم است تا از مواد ۱ و ۱۰ معاهده حق مؤلف وایپو برای استثنائات و محدودیت‌ها برای منابع دیجیتال در قوانین ملی خود استفاده کنند. افزون بر معاهده حق مؤلف وایپو، معاهده اجراها و صفحات صوتی وایپو هم ضمن هماهنگی و انطباق کامل با آزمون سه‌گام که برای محدودیت‌ها و استثنائات شروطی را معین کرده بود، ماده ۱۶ آن، محدودیت‌ها و استثنائات استفاده از صفحات صوتی و اجراها در محیط دیجیتال را به قوانین داخلی کشورها واگذار کرده است. تا قوانین داخلی در زمینه تکثیر و ذخیره دیجیتال تصمیم‌گیری نمایند. در معاهده رم، ذخیره موقت آثار صوتی و اجراها برای استفاده‌های شخصی، آموزشی و علمی مجاز برشمرده است. در آرشیوها و کتابخانه‌های دیجیتالی ذخیره‌سازی موقت منابع دیجیتال در فرایند دیجیتال‌سازی و حفاظت از منابع مذکور امری ضروری است، چراکه دسترسی بلندمدت به منابع دیجیتال را فراهم می‌کند؛ بنابراین برای استفاده از مواد قانونی و قانونمندکردن این موضوع می‌توان از ماده ۱۵ در معاهده رم برای ذخیره‌سازی موقت منابع دیجیتال بهره برد. پس قانون‌گذاران به‌منظور انطباق با محیط دیجیتال و استفاده از استثنائات مذکور در

کتابخانه‌ها، از ماده ۱۵ معاهده رم مربوط به ذخیره موقت برای آثار شنیداری و صوتی می‌توانند در تدوین و اصلاح قوانین استفاده کنند. معاهده ژنو هم به‌منظور جلوگیری از نقض و تکثیر غیرمجاز صفحات صوتی، با لحاظ کردن شروطی همچون استفاده و سهم منصفانه، استفاده‌های آموزشی و پژوهش‌های علمی و استفاده در حیطه سرزمینی دارای مجوز، استثنائاتی را به‌منظور حمایت از تولیدکنندگان صفحات صوتی در نظر گرفته است. با تحلیلی که از قانون مالکیت فکری فرانسه انجام شد، قانون مذکور تکثیر موقت را به‌عنوان بخش لاینفک فرایند فنی تعریف می‌کند؛ بنابراین تکثیر و عرضه اثر توسط کتابخانه‌ها، آرشیوها و مراکز فرهنگی در محیط دیجیتال و انتقال فایل‌های دیجیتال را می‌توان به‌عنوان فرایند فنی در دیجیتال‌سازی تعریف نمود. به عبارتی، با در نظر گرفتن اهداف پژوهشی و مطالعات شخصی برای مراکز بیان‌شده که بنیان آن‌ها بر مبنای اهداف غیرانتفاعی است، می‌تواند عمل تکثیر را مجاز برشمرد. این موضوع در پژوهش کروز (۲۰۰۸) با عنوان استثنائات کتابخانه‌ای موردتوجه قرار گرفته است.

متن کاوی و داده‌کاوی هم ازجمله فنون هوش مصنوعی در قانون مالکیت فکری فرانسه موردتوجه قرار گرفته است. در بند ۱۰ قانون فوق، تکثیرهای دیجیتال به‌منظور انجام فرایندهای داده‌کاوی و متن‌کاوی را مجاز قلمداد کرده است. قانون مالکیت فکری فرانسه با در نظر گرفتن شرایط دسترسی به اثر برای کتابخانه‌ها، تصریح کرده است زمانی که کتابی بیش از شش ماه از ثبت آن در پایگاه داده‌ای کتابخانه ملی فرانسه گذشته باشد، اجازه تکثیر و عرضه آن به شکل دیجیتالی توسط سازمان مدیریت جمعی حق مؤلف به کتابخانه داده می‌شود. در جای دیگری از قانون مذکور هم برای بازیابی اسامی نویسندگان به‌منظور شناسایی آثار گمنام و حفظ حقوق معنوی پدیدآور اثر از پایگاه‌های مستندسازی مانند ویاف بهره می‌گیرد. در ایران برای شناسایی آثار گمنام از فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان^۱ که توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران تهیه شده است، می‌توان استفاده نمود. در ماده ۶۱ قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان برای تکثیر و عرضه آثار گمنام، همانند قانون مالکیت فکری فرانسه شروطی مانند جستجوی دقیق تمام صاحبان

۱. <https://opac.nlai.ir/opac-prod/search/searchPersonalNameEntry.do>

حقوق را مقرر می‌دارد. البته برای نویسندگان مشترک، کسب اجازه استفاده از یکی از صاحبان حقوق هم کفایت می‌کند. نباید فراموش کرد تأکید قانون‌گذار بر اهداف آموزشی و پژوهشی مؤسسات غیرانتفاعی متمرکز است. ضمن اینکه در قانون فوق استثنائاتی برای اشخاص ناتوان و کم‌توان در نظر گرفته است. به همین منظور، اشخاص مذکور می‌توانند آثار علمی و ادبی را برای استفاده شخصی خود تکثیر نمایند. در این زمینه قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ استثنائات مجزایی را ذکر نکرده است، اما در پیش‌نویس لایحه اجازه تبدیل قالب اثر برای استفاده اشخاص مذکور داده شده است.

نگاه ویژه قانون مالکیت فکری فرانسه به کتابخانه‌ها در زمینه مستثنیات حوزه دیجیتال به صورت دقیق و متقن از نکات قابل تأمل در قانون مذکور است که لازم است در اصلاح قوانین حق مؤلف ایران از آن الگوبرداری شود. افزون بر مواردی که بیان شد، مطابق قانون مذکور، تکثیر آثار گمنام در راستای اهدافی به منظور دیجیتالی‌سازی، دسترس‌پذیری، فهرست‌نویسی، حفاظت و مرمت صورت می‌گیرد. این موضوع توسط قانون‌گذار آلمانی هم مدنظر قرار گرفته است و به کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز آرشیوی به‌عنوان مراکز غیرانتفاعی اجازه تکثیر به منظور اهداف بیان‌شده را می‌دهد. در قانون حق مؤلف آلمان با انتقال هر نسخه از اثر، یک تکثیر موقت در سیستم رایانه ایجاد می‌شود. قانون مذکور علاوه بر این تکثیر، در زمینه حق عرضه و ارائه اثر هم ماده‌ای را اختصاص داده بود. به این ترتیب، برای منابع فیزیکی و دیجیتال در کتابخانه‌ها کاربرد دارد. در قوانین حق مؤلف ایران هم پیش‌نویس لایحه قانون حمایت حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط برای تکثیر محدود به منظور مقاصد شخصی، آموزشی، تکثیر توسط کتابخانه و مراکز و مؤسسات بایگانی^۱، تکثیر موقت، تکثیر به منظور تهیه نسخه پشتیبان، استفاده برای افراد دارای معلولیت استثنائاتی با اهداف غیرانتفاعی مقرر کرده است. به نظر تعدیل برخی استثنائات می‌تواند در جهت اهداف حفاظتی و دیجیتالی‌سازی کتابخانه‌ها سودمند باشد.

^۱ پیشنهاد می‌شود به جای استفاده از مراکز و مؤسسات بایگانی در پیش‌نویس، در کنار کتابخانه، «مراکز آرشیوی، موزه‌ها، مؤسسات و مراکز اطلاع‌رسانی» بیان شود.

پژوهش‌های شاکری و اسماعیلی‌دکی (۱۳۹۶)، روکانا (۲۰۱۷) و فلین و همکاران (۲۰۲۲) در همخوانی با پژوهش کنونی، استثنائاتی مانند استفاده‌های آموزشی و پژوهشی و سایر معافیت‌ها را کافی نمی‌دانند.

در پیش‌نویس لایحه حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط حق اجاره برای آثار دیداری شنیداری بیان شده است، اما از حق اجاره شاید بتوان به‌منظور تکثیر، کپی و عرضه اثر با اجازه پدیدآور و صاحب حقوق در عرضه کتاب و دیجیتال‌سازی در کتابخانه‌های دیجیتالی بهره برد. بر مبنای ماده ۱۷ و ۲۲ پیش‌نویس لایحه، کسب مجوز از پدیدآور و صاحب حق برای فرایندهای فنی دیجیتال‌سازی هم جهت عرضه و تکثیر اثر و هم به‌منظور حفاظت دیجیتالی از کتاب منتشرشده برای سال‌های متمادی ضرورت دارد. مواد مقرر در پیش‌نویس در انطباق و هماهنگی با معاهده برن و شروط آزمون سه‌گام ارائه شده است. علاوه بر پیش‌نویس مذکور، قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ نه به‌اندازه پیش‌نویس اما مطابق ماده ۵ آن پدیدآور می‌تواند برخی حقوق مادی خود را به دیگری واگذار کند. در بند ۳ همین ماده، حق تکثیر، عرضه و ضبط تصویری یا صوتی که می‌توان از آن به‌عنوان ذخیره اثر نام برد، ازجمله حقوق مادی اثر است که در محیط دیجیتال هم کاربرد دارد. بدین ترتیب، با کسب اجازه از پدیدآور در مورد حقوق مورداشاره می‌توان کتاب‌های منتشرشده را در کتابخانه‌های دیجیتالی ارائه و در دسترس کاربران قرار داد. ضمن اینکه با دیجیتال‌سازی به بُعد حفاظتی کتاب هم توجه می‌شود. افزون بر دو قانون و پیش‌نویس مورداشاره در ایران، قانون تجارت الکترونیکی ۱۳۸۲ در حوزه دیجیتالی به بازنگری و تعمیق بیشتری نیاز دارد تا آثاری که در محیط دیجیتال در معرض تکثیر و عرضه عموم قرار می‌گیرند هم موردحمایت واقع شوند وگرنه همان‌طور که در این قانون هم اشاره شده است، ارجاع به همان قانون سال ۱۳۴۸ برای رفع برخی از کمبودها در محیط جدید شده است که نمی‌تواند پاسخگوی مسائل جدید باشد. با گذشت بیست‌ویک سال از تصویب قانون تجارت الکترونیکی، کتابخانه‌ها، آرشیوها، موزه‌ها و سایر مراکز اطلاع‌رسانی با مسائل جدید فناوری مواجه هستند. پژوهشی مانند صادقی، حسین (۱۳۹۳) بر این موضوع صحه گذاشته و اشکالاتی بر قوانین داخلی وارد نمود. قانون دیگری که در محیط دیجیتال مطرح شده است، قانون جرائم رایانه‌ای است که تنها

ماده ۱ و ۱۲ آن به استفاده‌های غیرمجاز پرداخته است. هرچند، این قانون هم به اصلاح و بازنگری نیاز دارد اما این دو ماده برای استفاده‌های غیرمجاز و نقض حقوق پدیدآورندگان در کتابخانه‌های دیجیتالی می‌توان استنباط نمود.

علی‌رغم آنکه در قانون حق مؤلف و حقوق مرتبط آلمان و قانون حقوق مالکیت فکری فرانسه، دستورالعمل اروپا و سایر معاهدات موردبررسی به مباحث دیجیتال تا حد بسیار زیادی پرداخته شده بود، اما در قوانین حق مؤلف مورد مطالعه این موضوع تا حد بسیاری کمرنگ است. برخی از مواد مطرح شده در مورد تکثیر موقت و سایر استثنائات در پیش‌نویس لایحه بیان شده بود که ناکافی است. با این توصیف‌ها، پژوهش کنونی پیشنهاد می‌دهد قانون‌گذار در خصوص استثنائات و معافیت‌های کتابخانه‌ای، پیش‌نویس لایحه قانون مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط ایران با در نظر گرفتن منابع دیجیتال مورد اصلاح مجدد و بازنگری قرار گیرد.

پیشنهادهای

برخی از پیشنهادها برای اصلاح قوانین حق مؤلف ایران به‌ویژه پیش‌نویس لایحه مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط ایران به شرح زیر است:

- ارائه استثنائات جدید برای اشخاص ناتوان، کتابخانه‌ها، استفاده‌های شخصی و موضوعاتی مانند داده‌کاوی و متن‌کاوی؛

- استفاده از معافیت‌ها و استثنائات با اهداف پژوهشی، آموزشی و حفاظت از میراث فرهنگی؛

- استفاده از حق تکثیر در کتابخانه‌ها برای مرمت، نسخ مفقودشده و آسیب‌دیده؛

- استفاده از قاعده فقهی «اذن در شی، اذن در لوازم آن است» در بازنگری قوانین به‌منظور دریافت استثنائات توسط کتابخانه‌ها؛

- استفاده از معافیت‌هایی به‌منظور منع دور زدن تدابیر فنی برای کتابخانه‌ها و استفاده‌های آموزشی و علمی؛

- تکثیر و ذخیره موقت منابع مورد حمایت قانون حق مؤلف به‌منظور استفاده‌های شخصی، آموزشی و علمی؛

- گنجاندن تکثیر موقت به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر فرایند فنی در محیط دیجیتال؛
- اجازه به کتابخانه‌ها توسط سازمان‌های مدیریت جمعی حق مؤلف برای تکثیر و عرضه منابع کتابی در صورت ثبت بیش از شش ماه؛ با جستجو در آپک کتابخانه ملی ایران (با الگو از قانون مالکیت فکری فرانسه)؛
- اجازه به کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز آرشیوی برای تکثیر، عرضه و ارائه آثار گمنام در راستای اهدافی به منظور دیجیتال‌سازی، دسترس‌پذیری، فهرست‌نویسی، حفاظت و مرمت.

قدردانی

پژوهشگر لازم می‌داند از شورای پژوهش سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران برای حمایت معنوی و تصویب طرح پژوهشی که مقاله حاضر برگرفته از آن است قدردانی نماید. همچنین از زحمات ناظر محترم طرح پژوهشی آقای دکتر ستار زرکلام، دانشیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه شاهد سپاسگزاری می‌شود. از نظرات ارزشمند داوران محترم نهایت سپاس و قدردانی را دارم.

تضاد منافع

مقاله حاضر هیچ‌گونه تعارض منافع ندارد.

منابع

- آگنیو، گریس (۱۳۹۸). مدیریت حقوق دیجیتال: راهنمای فنی و عملی برای کتابداران (ترجمه میترا صمیعی و زینب پاپی). تهران: کتابدار (۲۰۰۸).
- انصاری، علی (۱۳۸۸). مفهوم و معنای حسن نیت در حقوق ایران و فرانسه. پژوهش‌های حقوق تطبیقی (مدرس علوم انسانی)، ۱۳(۴)، ۱۹-۴۶. <https://sid.ir/paper/94179/fa>
- پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط ۱۳۹۸.
- شاکری، زهرا (۱۳۹۴). استفاده منصفانه از آثار ادبی و هنری؛ حقی برای جامعه؟. مطالعات حقوق خصوصی، ۴۵ (۲)، ۲۰۷-۲۲۳. DOI: 10.22059/jlq.2015.54445
- شاکری، زهرا (۱۴۰۱). افق‌های نوین حقوق مالکیت فکری در چشم‌انداز دستورالعمل

کپی‌رایت و حقوق مرتبط بازار واحد دیجیتال سال ۲۰۱۹ اتحادیه اروپا. فصلنامه

تحقیقات حقوقی، ۲۵ (۹۸)، ۲۶۷-۲۹۴. DOI: 10.22034/jlr.2022.228066.

2263

شاگری، زهرا و اسماعیلی‌یدکی، میثم (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی استثناء استفاده آموزشی در

حقوق مالکیت ادبی و هنری. دوفصلنامه علمی- پژوهشی دانش حقوق مدنی، ۶

(۱)، ۱۹-۳۰. [clk.journals.pnu.ac.ir/](http://clk.journals.pnu.ac.ir/article_4005_f66f051ae56293558daf1a15b2e58b89.pdf)

article_4005_f66f051ae56293558daf1a15b2e58b89.pdf

صادقی، حسین (۱۳۹۳). حمایت از حق مؤلف در فضای سایبر در حقوق ملی و اسناد

بین‌المللی. فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۹ (۶۵)، ۳۷-۶۲.

article_703432_5a6cbfb974d3a6908da2411c6f5ed3e7.pdf

صادقی، محسن (۱۳۹۲). چالش‌های حق مالکیت ادبی و هنری حق مؤلف ایران در

کتابخانه‌های رقومی. کتاب ماه کلیات، ۱۸۵، ۸-۱۱. <http://noo.rs/g0UGo>

صادقی، محسن (۱۳۹۳). سهم منصفانه پدیدآورندگان در قراردادهای تجاری‌سازی آثار

ادبی و هنری و نقش سازمان‌های مدیریت جمعی در تحقق آن. فصلنامه حقوق

پزشکی، ویژه‌نامه حقوق مالکیت فکری، ۸، ۱۳۳-۱۶۵. [http://ijmedicallaw.ir/](http://ijmedicallaw.ir/article-1-416-fa.html)

article-1-416-fa.html

صفایی، حسین و افشارقوچانی، زهره (۱۳۹۵). حق مؤلف در کتابخانه دیجیتال. مطالعات

حقوق تطبیقی، ۷ (۱)، ۲۲۵-۲۵۱.

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/93997>. قانون تجارت الکترونیکی (۱۳۸۲).

[https://rc.majlis.ir/](https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97002). قانون ترجمه و تکثیر کتب، نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲.

fa/law/show/97002

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/135717>. قانون جرائم رایانه‌ای (۱۳۸۸).

[https://rc.majlis.ir/fa/law/](https://rc.majlis.ir/fa/law/show/96427). قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸.

show/96427

محسنی، سعید و قبولی درافشان، سید محمدمهدی (۱۳۹۲). حق افشای اثر ادبی و هنری

(مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه). حقوق خصوصی، ۱۰ (۲)، ۳۴۹-۳۸۰.

DOI: 10.22059/jolt.2013.51420

References

- Agnew, G. (2019). *Digital Rights Management: A Librarian's Guide to Technology and Practise*. (M. Samiee & Z. Papi, Trans.). Tehran: Ketabdar, (2008). [In Persian]
- Ansari, A. (2009). The Notion and Conception of Good Faith in Iranian and French Law. *CLR*, 13 (4), 19- 46. <http://clr.modares.ac.ir/article-20-10209-fa.html> [In Persian]
- Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1979, 1886). <https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/textdetails/12807>
- Binctin, N. (2013). Le droit moral en France. *Les Cahiers de propriété intellectuelle*, 25 (1), 303-361. <https://cpi.openum.ca/files/sites/66/Le-droit-moral-en-France.pdf>
- Brown, I. (2003). "Implementing the EU Copyright Directive". <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:0ccde58d-6330-44c2-9adb-4ee54d17e2cc/files/m586143d571ecbc55ec9383b89d9f9807>
- Code de la propriété intellectuelle (2022). Retrieved January 5, 2024, from: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069414/2022-06-07
- Convention for the Protection of Producers of Phonograms against Unauthorized Duplication of Their Phonograms (1971). Retrieved January 5, 2024, from <https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/textdetails/12639>
- Copyright and Related Rights (Urheberrechtsgesetz – UrhG) Act 2021*. <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/de/de236en.pdf>
- Crews, K (2008). Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives. In: Standing committee on copyright and related rights seventeenth session, Geneva, 3–7 November 2008, pp.1–434. WIPO. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_17/sccr_17_2.pdf
- Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. Retrieved October 27, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/29/oj>
- DIRECTIVE (EU) 2019/790 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. Retrieved October 27, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj/>
- The draft of the law on the protection of literary and artistic property rights and related rights 2018 [In Persian]
- Dusollier, S., Buydens, M., & Pouillet, Y. (2000). Copyright and access to information in the digital environnement. *Copyright Bulletin*, XXXIV (4), 4-43.

- Electronic commerce law 2004*. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/93997> [In Persian]
- Flynn, S. (2023). Limitations and Exceptions in International Copyright and Related Rights Treaties. *PIJIP/TLS Research Paper Series*, 86. <https://digitalcommons.wcl.american.edu/research/86>
- Flynn, S., Palmedo, M. and Izquierdo, A. (2021). Research Exceptions in Copyright Law. *PIJIP/TLS Research Paper Series* no. 72. Retrieved October 27, 2024, from <https://digitalcommons.wcl.american.edu/research/72>
- Flynn, S., Schirru, L., Palmedo, M., & Izquierdo, A. (2022). Research Exceptions in Comparative Copyright. *PIJIP/TLS Research Paper Series*, 75. <https://digitalcommons.wcl.american.edu/research/75>
- Griffiths, J. (2009). The 'Three-Step Test' in European Copyright Law-Problems and Solutions. *Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper*, 31. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1476968
- GUIDE to the BERNE CONVENTION for the Protection of Literary and Artistic Works (Paris Act, 1971) (1978). Geneva: World Intellectual Property Organization. Retrieved October 27, 2024, from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/615/wipo_pub_615.pdf
- Harris, LE. (2009). *Licensing Content Digital: a Practical Guide for Librarians*. Chicago: American Library Association, 1-161. The International Bureau of WIPO (n.d.). Retrieved October 27, 2024, from https://www.wipo.int/export/sites/www/copyright/en/docs/wct_wppt.pdf
- JUDGMENT OF THE COURT (Fourth Chamber) (2014). Retrieved October 27, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62013CJ0117>
- Kylin, A. (2014). *COPYRIGHT AND DIGITISATION OF BOOKS FROM GOOGLE BOOKS TO PRESERVING THE EUROPEAN CULTURAL HERITAGE*, Master's thesis, Stockholm University.
- Law of computer crimes 2009*. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/135717> [In Persian]
- law translation and reproduction of books and publications and audio books 1973*. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97002> [In Persian]
- Lovells, H. (2019, October 27). "Copyright in France". <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=db4300b2-84aa-4a2a-acc3-e786453798ec>
- Mandalwar, A L. (2023). Importance of digitization of library resources. *International Journal for Multidisciplinary Research (IJFMR)*, 5 (1), 1-7.
- Mohseni, S., & Ghabuli Dorafshan, S. M. M. (2013). Right of Disclosure

- of artwork (a Comparative study in Iranian law and French law). *Private Law*, 10(2), 349-380. DOI: 10.22059/jolt.2013.51420 [In Persian]
- Protection of Authors, Composers and Artists Rights Act 1970*. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/96427> [In Persian]
- Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations (1961). Retrieved October 27, 2024, from <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/rome/>
- Roukana, M. (2017). Copyright exceptions and limitations for research and education. [Master of Arts (MA) in Art, Law and Economy, SCHOOL OF ECONOMICS, BUSINESS ADMINISTRATION & LEGAL STUDIES]. <https://www.scribd.com/document/738520740/Copyright-exceptions-and-limitation-for-research-and-educations>.
- Sadeghi, H. (2023). Protection of Copyright in Cyberspace in National Law and International Documents. *The Quarterly Journal of Judicial Law Views*, 19(65), 37-62. [article_703432_5a6cbfb974d3a6908da2411c6f5ed3e7.pdf](https://www.scribd.com/document/703432_5a6cbfb974d3a6908da2411c6f5ed3e7.pdf) [In Persian]
- Sadeghi M. (2015). Equitable Share of Creators in Commercialization Contracts of Literary and Artistic Works and the Role of Collective Management Organizations. *MLJ*, 8, 133-165. <http://ijmedicallaw.ir/article-1-416-fa.html> [In Persian]
- Sadeghi, M. (2013). Challenges of Iranian Literary and Artistic Copyright in Digital Libraries. *Book of the month magazine (Ketab Mah)*, 185, 8-11. <http://noo.rs/g0UGo> [In Persian]
- Safaii, H., & Afshar Quchani, Z. (2016). Copyright in digital library. *Comparative Law Review*, 7(1), 225-251. DOI: 10.22059/jcl.2016.58609 [In Persian]
- Shakeri, Z. (2015). A FAIR USE OF LITERARY AND ARTISTIC WORKS: RIGHT FOR THE PUBLIC. *Law Quarterly*, 45(2), 207-223. DOI: 10.22059/jlq.2015.54445 [In Persian]
- Shakeri, Z. (2022). New horizons of intellectual property rights in the perspective of Directive (EU) 2019/790 on copyright and related rights in the Digital Single Market. *Legal Research Quarterly*, 25(98), 267-294. DOI: 10.22034/jlr.2022.228066.2263 [In Persian]
- Shakeri, Z., & Esmaili Yadaki, M. (2017). A Comparative Analysis of the Exception of Educational Use in Literacy and Artistic Property Rights. *Civil Law Knowledge*, 6(1), 19-30. https://clk.journals.pnu.ac.ir/article_4005_f66f051ae56293558daf1a15b2e58b89.pdf [In Persian]
- The WIPO Copyright Treaty (WCT) 1996*. <https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/textdetails/12740>

- The WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)* 1996. <https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/textdetails/12743>
- Wymeersch, P. (2023). EU Copyright Exceptions and Limitations and the Three-Step Test: One Step Forward, Two Steps Back. *GRUR International*, 72 (7), 631–642. <https://doi.org/10.1093/grurint/ikad019>
- Xalabarder, R. (2023). SCOPING STUDY ON THE PRACTICES AND CHALLENGES OF RESEARCH INSTITUTIONS AND RESEARCH PURPOSES IN RELATION TO COPYRIGHT. In: Standing Committee on Copyright and Related Rights, Forty-Fourth Session, Geneva, 6-8 November https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_44/sccr_44_4.pdf

Religious Librarianship in Iran: Identifying Themes and Components

Reza Khanipour¹ , Mahboubeh Ghorbani²

Abstract

Purpose: To Identify components and provide suggestions for the issue of religious librarianship in the country.

Method: The research was applied with a qualitative approach. Data collection has been done through open and semi-structured interviews with 12 librarians who were purposefully selected due to their experience and knowledge in the field. The interviews was content analyzed by thematic analysis method. In this process, coding was carried out using the approach of creating a theme network in three stages: extracting basic themes, categorizing basic themes, creating organizing themes, and finally creating an overarching theme. Validity and reliability of the data were confirmed in three stages validation by analyzing the results of the interviews and verifiability by recording and documenting the stages of collecting and analyzing the interviews to refer back if needed. The interviews continued until the saturation of information and repetition of the discussed topics.

Findings: Themes are categorized into four groups, specialized activities in libraries for the development and research of religious sciences and promoting religion in society, the conditions affecting the creation of religious specialization in librarianship, the role of libraries and religious institutions in the development and promotion of religious specialization in librarianship, and the results and benefits of specialized religious librarianship activities. They were categorized as strengthening religious studies and promoting religiosity in society. The specialized measures focus on ten basic themes, which include identifying resources, organizing, recognizing the needs of the audience and providing information, producing specialized tools, training librarians, and it is necessary to explain the goals and duties of religious librarianship. The eleven basic themes of influential conditions emphasize issues such as the influence of religion in the cultural and political context and obstacles such as the lack of religious knowledge of librarians and the religious challenges of young people. The fifteen basic themes are the role of libraries and religious institutions in the category of governmental institutions, large libraries, religious institutions, national and international library organizations, and scientific and research institutions. The three basic themes of attracting library audiences, promoting Islamic professional ethics of librarianship, and helping to develop religious studies are among the results of dealing with religious librarianship in the country.

Conclusion: The religious context and culture, regardless of the type of religion or denomination, in societies have made it necessary to create and strengthen a religious approach as a branch of professional librarianship activities, and this issue has long been a concern in the librarianship profession and needs to be strengthened. The role of institutions and organizations in changing, evolving, and strengthening new approaches in the librarianship profession through the development of scientific and intellectual foundations, strengthening knowledge in this field, and increasing scientific interactions and communications has been very prominent and influential and they have also shown a distinct and prominent impact in the field of religion; therefore, paying attention to the establishment of professional religious librarianship organizations and linking these organizations with other civil institutions and religious librarianship organizations at the international level will help strengthen these communities. Establishing a religious librarianship organization in Iran with representatives from libraries and religious institutions from all official religious orientations and denominations in the country for policy-making, coordination, and planning of professional religious librarianship activities in the country can be beneficial and effective for the information science and epistemology profession in the country. Perhaps through this, new and broad horizons will be opened for librarians and other stakeholders. Such an association should be placed under the umbrella of professional, spiritual, and material support of a larger institution. This institution could be the National Archives and Library Organization of Iran. The recommendations of this study include creating a religious librarianship orientation and developing appropriate courses and syllabi for training librarians in this field in universities, developing research priorities, and conducting theoretical and applied research on religious librarianship in scientific institutions and specialized research centers related to information science and epistemology.

Keywords

Professional Organizations, Libraries and Religion, Religious Librarianship, Religious Specialization in Librarianship, American Theological Library Association, Iranian Theological Library Association) ITLA)

Citation: Khanipour, R., & Ghorbani, M. (2025). Religious Librarianship in Iran: Identifying Themes and Components. *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(2), 77-104.

Doi: 10.30484/nastinfo.2024.3641.2294

Article Type: Research Article

Article history:

Received: 27 Aug. 2024

Accepted: 2 Nov. 2024

1. Assistant Professor,
Department of Information
Management and Knowledge
Organization, National
Library and Archives of of
the Islamic Republic of Iran,
Tehran, Iran
r-khanipour@nlai.ir

2. Assistant professor,
Department of Information
Management and
Knowledge Organization,
National Library and
Archives of of the Islamic
Republic of Iran, Tehran,
Iran (Corresponding
Author)
m-ghorbani@nlai.ir

* This paper is taken from the
mandatory research project
completed in the National
Library and Archives of Iran,
entitled "Feasibility of Creating
a Religious Library Association
in Iran" which was approved on
2017/9/18

Publisher: National Library
and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

کتابداری دین در ایران: شناسایی مضامین و مؤلفه‌ها

رضا خانی‌پور^۱ | محبوبه قربانی^۲

چکیده

هدف: شناسایی مؤلفه‌ها و ارائه پیشنهادهایی برای موضوع کتابداری دین در کشور بود. روش: پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کاربردی است که با رویکرد کیفی انجام شده است. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های باز و نیمه‌ساختاریافته با ۱۲ نفر از متخصصان کتابداری انجام شد که به‌صورت هدفمند به دلیل تجربه و شناخت از موضوع انتخاب شدند. مصاحبه‌ها تا زمان اشباع و تکراری شدن اطلاعات ادامه یافت. متن مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمون موردبررسی قرار گرفتند. در این فرایند با استفاده از رویکرد ایجاد شبکه مضامین در سه مرحله استخراج مضامین پایه، دسته‌بندی مضامین پایه و ایجاد مضامین سازمان‌دهنده و در نهایت ایجاد مضمون فراگیر کدگذاری‌ها انجام شد.

یافته‌ها: مضامین در چهار گروه اقدامات تخصصی در کتابخانه‌ها برای توسعه و پژوهش علوم دینی و ترویج دین در جامعه، شرایط تأثیرگذار بر ایجاد تخصص دینی در کتابداری، نقش کتابخانه‌ها و نهادهای دینی در توسعه و ارتقای تخصص دینی کتابداری و نتایج و فواید فعالیت‌های تخصصی دینی کتابداری در تقویت مطالعات دینی و ترویج دین‌داری در جامعه دسته‌بندی شدند. اقدامات تخصصی ناظر بر ده مضمون پایه است که شامل شناسایی منابع، سازمان‌دهی، شناخت نیاز مخاطبان و اطلاع‌رسانی، تولید ابزارهای تخصصی، آموزش کتابداران و لزوم تبیین اهداف و وظایف کتابداری دین است. یازده مضمون پایه شرایط تأثیرگذار بر موضوعاتی چون نفوذ دین در بافتار فرهنگی و سیاسی و موانعی مانند ضعف اطلاعات دینی کتابداران و چالش‌های دینی جوانان تأکید دارد. پانزده مضمون پایه نقش کتابخانه‌ها و نهادهای دینی در گروه‌های نهادهای حاکمیتی، کتابخانه‌های بزرگ، نهادهای دینی و تشکلهای کتابداری ملی و بین‌المللی و مؤسسات علمی و پژوهشی هستند. سه مضمون پایه جذب مخاطبان کتابخانه‌ها، ترویج اخلاق حرفه‌ای اسلامی کتابداری و کمک به توسعه مطالعات دینی از نتایج پرداختن به کتابداری دین در کشور است.

نتیجه‌گیری: بافتار و فرهنگ دینی فارغ از نوع دین و مذهب در جوامع ایجاد و تقویت رویکرد دینی را به‌عنوان شاخه‌ای از فعالیت‌های کتابداری حرفه‌ای ضروری کرده است و این موضوع از دیرباز در حرفه کتابداری موردتوجه بوده است و نیاز به تقویت دارد. نقش نهادها و تشکلهای در تغییر، تحول و تقویت رویکردهای جدید در حرفه کتابداری از طریق توسعه مبانی علمی و فکری و تقویت دانش این حوزه و افزایش تعاملات و ارتباطات علمی بسیار پررنگ و تأثیرگذار بوده است و در حوزه دین نیز تأثیر مشخص و برجسته‌ای را از خود نشان داده‌اند؛ بنابراین توجه به ایجاد تشکلهای حرفه‌ای کتابداری دین و پیوند این تشکلهای با سایر نهادهای مدنی و تشکلهای کتابداری دینی در سطح بین‌المللی به تقویت این مجامع کمک خواهد کرد. ایجاد تشکل کتابداری دین در ایران با حضور نمایندگان از نهادهای کتابداری و نهادهای دینی از همه گرایش‌ها و مذاهب دینی رسمی کشور به‌منظور سیاست‌گذاری، هماهنگی و برنامه‌ریزی فعالیت‌های حرفه‌ای کتابداری دین در کشور می‌تواند برای حرفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی کشور مفید و مؤثر باشد. شاید از این رهگذر افق‌های گسترده و جدیدی به روی کتابداران و سایر ذی‌نفعان گشوده شود. بدیهی است چنین انجمنی می‌بایست زیر چتر حمایتی حرفه‌ای، معنوی و مادی نهادی بزرگ‌تر قرار گیرد. این نهاد می‌تواند سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران باشد. ایجاد گرایش کتابداری دین و تدوین دروس و سرفصل‌های مناسب برای تربیت کتابداران این حوزه در دانشگاه، تدوین اولویت‌های پژوهشی و انجام پژوهش‌های نظری و کاربردی کتابداری دین در مؤسسات علمی و پژوهشگاه‌های تخصصی مرتبط با علم اطلاعات و دانش‌شناسی از پیشنهادهایی این پژوهش است.

کلیدواژه‌ها

تشکلهای حرفه‌ای، کتابخانه‌ها و دین، کتابداری دین، تخصص دینی در کتابداری، انجمن کتابداری دین آمریکا، انجمن کتابداری دین ایران

استناد: خانی‌پور، رضا و قربانی، محبوبه (۱۴۰۴). کتابداری دین در ایران: شناسایی مضامین و مؤلفه‌ها. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۶ (۲)، ۷۷-۱۰۴.

۱. استادیار، گروه پژوهشی مدیریت اطلاعات و سازمان‌دهی دانش، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ا. تهران، ایران
r-khanipour@nlai.ir

۲. استادیار، گروه پژوهشی مدیریت اطلاعات و سازمان‌دهی دانش، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ا. تهران، ایران (نویسنده مسئول)
m-ghorbani@nlai.ir

* این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی موظف خاتمه یافته در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران با عنوان «امکان‌سنجی ایجاد انجمن کتابداری دین در ایران» است که در تاریخ ۱۳۹۶/۶/۲۸ مصوب شده است.

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، تابستان ۱۴۰۴

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۲

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
© نویسندگان

مقدمه

امیل دورکیم^۱ جامعه‌شناس بزرگ قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم معتقد است دین نظامی فکری است که افراد جامعه به وسیله آن هویت خود را بازمی‌یابند (نکوئی سامانی، ۱۳۸۶). علامه محمدحسین طباطبایی (ره) نیز حقیقت دین را به یک رشته اعتقادات راجع به آفرینش جهان و انسان و یک سلسله وظایف عملی که زندگی انسان را با آن اعتقادات تطبیق دهد، تعبیر می‌کند (طباطبایی، ۱۳۷۴). در دوره‌های مختلف تاریخی، کتابخانه‌ها همیشه به‌عنوان نهادی پرورشی و گاه مذهبی و دینی در خدمت جوامع بشری بوده و سبب رشد و توسعه فرهنگ‌ها، ارزش‌ها و شکوفایی دانش گردیده‌اند (مزینانی، ۱۳۷۹).

کتابداری حوزه دین در این پژوهش مفهومی است که اشاره به فعالیت‌های کتابخانه‌ای برای مدیریت منابع دینی و ارائه خدمات به مخاطبان این حوزه دارد. در این تعریف به‌طور کلی به امر دین به‌عنوان یک مفهوم مستقل پرداخته شده است و در هر جامعه متناسب با دین مرسوم آن جامعه و منابعی که بیشترین فراوانی را در یک دین خاص دارند می‌تواند متفاوت باشد. به‌طور مثال در کشور ما کتابداری حوزه دین اسلام به‌ویژه تشیع بیشتر موردتوجه می‌تواند باشد. تجربه‌های جهانی در امر کتابداری حوزه دین نشان داده است که این موضوع در حرفه کتابداری موردتوجه بوده است و برای توسعه، ترویج و اشاعه آن اقدامات مهمی انجام شده است و نهادهای حرفه‌ای فعالیت می‌کنند. انجمن کتابداری دین در آمریکا^۲ از سال

^۱ David Émile Durkheim

^۲ ATLA: American Theological Library Association

۱۹۴۶ میلادی در آمریکا تأسیس شده است و مأموریت اصلی آن ترویج و تقویت مطالعات حوزه دین و الهیات با توسعه مطالعات کتابداری و کتابخانه‌های این حوزه است. از سال ۲۰۰۰ میلادی این انجمن همکاری خود را با مرکز تدریس و آموزش الهیات با هدف تربیت نسل جدیدی از کتابداران حوزه دین که به‌صورت حرفه‌ای مسئولیت امر تدریس بنیادین را بر عهده بگیرند، آغاز کرد. انجمن کتابداران مسیحی^۱ متشکل از کتابخانه‌های دانشگاهی، دانشکده‌های عمومی، آموزشگاهی و کتابداران شاغل و بازنشسته و دانشجویان کتابداری است. مأموریت اصلی انجمن مذکور، تقویت کتابداران برای تسلط به محتوای انجیل، توسعه تخصصی و تشویق معنوی برای ارائه خدمات در آموزش عالی است. این انجمن در سال ۱۹۵۶ میلادی با عضویت ۵ کتابخانه دانشکده‌ای در آمریکا آغاز به فعالیت کرد و در سال ۱۹۵۷ میلادی به‌طور رسمی تأسیس شد. گروه تخصصی ادیان: کتابخانه‌ها و گفت‌وگو^۲ در آوریل ۲۰۱۲ میلادی ایجاد شد و نخستین نشست تخصصی خود را در اوت همان سال در خلال برگزاری هفتاد و هشتمین کنفرانس ایفلا در فنلاند برگزار کرد. این گروه متعهد و معتقد به این است که کتابخانه‌ها مکانی برای گفت‌وگو بین فرهنگ‌ها جهت ارائه بهتر دانش ادیان است. انجمن کتابداران آمریکا نیز تأکید می‌کند که کتابداران مسئولیتی حرفه‌ای برای توسعه مجموعه کتابخانه را به جای محدود کردن آن‌ها دارند. کتابخانه‌ها باید در چهارچوب محدودیت‌های حرفه‌ای خود نیازهای اطلاعاتی ازجمله نیازهای اطلاعاتی دینی را پاسخ دهند. کتابخانه باید این نیازها را با ارائه دسترسی به تنوع تفکر دینی بدون اینکه طرفدار یکی از آن‌ها شود برآورده کند. کتابداران باید بین دسترسی به اطلاعات دینی و حمایت یا تأیید یک دیدگاه دینی خاص تمایز قائل شوند (Religion in American Libraries, 2016). آزادی علم در اسلام و ترویج نگهداری آثار اندیشه‌ای، خود عامل مؤثری برای اهمیت دادن هر فرد مسلمان به کتاب و اثر مکتوب دینی و فکری بود. روزی که شاید در همه اروپا، ۱۲ تن یافت نمی‌شدند که نوشتن و خواندن بدانند، در نیشابور ۱۲ هزار قلمدان مُرَصَّع بیرون می‌آمد تا یک حدیث را از

^۱ Association of Christian Librarians

^۲ Religions: Libraries and Dialogue Special Interest Group;
<https://www.ifla.org/units/reindial/>

زبان فرزند پیامبر(ص) بنویسند. مسلمانان، طبق آموزه‌های اسلامی، برای علم و دانش ارزش فراوانی قائل بودند و از آنجا که مهم‌ترین راه گسترش دانش، نشر و پاسداری از میراث مکتوب بود، نشر کتاب و احداث کتابخانه‌ها در جهان اسلام و از جمله ایران گسترش یافت و در مدتی کوتاه، به سستی جاری در فرهنگ عمومی تبدیل شد (نوائیان رودسری، ۱۴۰۲). این حوزه موضوعی، طیف وسیعی از منابع اطلاعاتی را نه تنها در موضوع اسلام به عنوان یک دین، بلکه در چشم‌اندازهای اسلامی شاخه‌های مختلف دانش، مانند اسلام و سیاست، اقتصاد اسلامی، رویکرد قرآنی به علم و... شامل می‌شود (Idrees, 2012). اندیشه وجود کتابداری اسلامی درواقع از نیت پاک هر کتابدار مسلمان به‌عنوان جلوه‌ای از عبادت خود برای مشاهده ظهور و توسعه اسلامی آغاز شد. کتابداری که قادر به شکل دادن به آینده است (Ziauddin, 1988). امروزه اطلاع‌رسانی در حوزه دین نیز مانند فرآورده‌های معنوی دیگر مطرح است (کیا و نقدی، ۱۳۹۴). در راستای نیل به این هدف مجمع کتابخانه‌های تخصصی حوزوی و دانشگاهی استان قم (مکتا)، در راستای تعامل و ارتباط بهتر کتابخانه‌ها با هدف ایجاد دسترسی بیشتر و استفاده هر چه افزون‌تر از ظرفیت آن‌ها، تبادل تجربیات مدیران و همگامی و همدلی ایشان در پاسخ‌گویی به نیاز روز افزون فراگیران دانش و پژوهندگان تشکیل شده است که ۵۰ عضو از کتابخانه‌های تخصصی در حوزه دین و به ویژه دین اسلام مانند کتابخانه حضرت آیت‌الله بروجردی، کتابخانه تخصصی دانشگاه ادیان و مذاهب، کتابخانه پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و کتابخانه‌های دیگر دارد^۱. این شکل در راستای تمرکز و هماهنگی فعالیت‌های کتابخانه‌های تخصصی شهر قم که ماهیتی دینی و مذهبی دارند فعالیت می‌کنند و بیشتر در خدمت جامعه علمی و دانشگاهی و حوزوی هستند در حالی که تشکلهایی همانند انجمن‌های کتابداری که در حوزه دین فعالیت می‌کنند ماهیتاً در جهت ترویج و تحقق آرمان‌های جامعه دینی و جذب مخاطبان از همه اقشار به مطالعات دینی فعالیت می‌کنند. در کشور ما نیز به دلیل نقش و جایگاه ادیان و نهادهای دینی و انتشار منابع اطلاعاتی دینی باید نسبت به تبیین و تعریف جایگاه کتابداری دین تلاش جدیدی انجام شود. در همین زمینه نیاز است که با توجه به زمینه‌ها و میراث تاریخی و فرهنگی کشور در حوزه ادیان الهی و نیاز به

^۱. <http://makta.ir/>

ارائه خدمات اطلاعاتی در این حوزه توسط کتابداران آشنا به این حوزه‌ها، پژوهشی انجام شود تا مؤلفه‌ها و ابعاد این موضوع روشن شود. لذا این پژوهش درصدد است به این پرسش پاسخ دهد که در پرداختن به حوزه کتابداری دین چه مؤلفه‌ها و الزاماتی تأثیرگذار است؟ اهداف پژوهش عبارتست از:

۱. شناسایی اقدامات تخصصی حوزه کتابداری دین؛
 ۲. شناسایی و تبیین شرایط و زمینه‌های تأثیرگذار بر کتابداری دین؛
 ۳. شناسایی نقش کتابخانه‌ها و نهادهای دینی در ایجاد کتابداری دین؛
 ۴. شناسایی نتایج و فواید پرداختن به حوزه کتابداری دین.
- در همین راستا پرسش‌های اصلی پژوهش حاضر عبارت‌اند از:
۱. مهم‌ترین اقدامات تخصصی برای تقویت کتابداری دین و گسترش آن کدام‌اند؟
 ۲. در ایجاد و گسترش کتابداری دین چه شرایطی تأثیرگذار است؟
 ۳. چه نهادهایی در توسعه کتابداری دین نقش دارند؟
 ۴. ایجاد و گسترش کتابداری دین چه نتایج و فوایدی در پی دارد؟

پیشینه پژوهش

موضوع کتابداری دین و کتابخانه‌های دینی در پژوهش‌های اندکی موردبررسی قرار گرفته است. با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و بین‌المللی از طریق کلیدواژه‌های کتابداری دین، کتابخانه‌های دین، Religious libraries پژوهش‌هایی استخراج شد که به آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۱- مباحث مطرح در پیشینه‌های پژوهشی

ردیف	پیشینه‌ها	موضوعات و مباحث
۱	Harvey (1987)	ویژگی‌های کتابخانه‌های دینی: پشتیبانی از سوی نهادهای دینی؛ تأکید بر منابع دینی؛ ارائه خدمات به گروه‌های دینی؛ چالش‌های کتابخانه‌های دینی: حمایت مالی ضعیف؛ پیشنهادها: ایجاد کتابخانه‌های تخصصی دین برای افزایش عملکرد و سطح خدمات کتابداری دین.
۲	حبیبی (۱۳۷۷)	پیشنهادها: ایجاد فهرست مشترک کتابشناسی و نسخه‌شناسی کتاب‌های خطی اسلام؛ ایجاد بانک اطلاعات میراث فرهنگی جهان اسلام؛ ایجاد

ردیف	پیشینه‌ها	موضوعات و مباحث
		بانک اطلاعاتی مراکز فرهنگی، پژوهشی و آموزشی جهان اسلام؛ ایجاد بانک‌های اطلاعاتی با موضوعات خاص علوم اسلامی.
۳	یعقوب نژاد (۱۳۷۷)	نقش مراکز تحقیقاتی اسلامی در تدوین اصطلاح‌نامه‌های علوم اسلامی. پیشنهادها: تدوین و استفاده از اصطلاح‌نامه‌ها در ارائه اطلاعات علوم اسلامی.
۴	Smith (2000)	تأثیر نگرش دینی مسیحیت با انجام وظایف اصلی کتابداری دین؛ تأثیر دیدگاه مسیحیت بر قواعد کتابشناختی. نتایج: ترویج مسیحیت از طریق پژوهش، گردآوری و انتشار آثار الهیات و کتاب مقدس و آثار خارج از انجیل.
۵	نوری (۱۳۸۱)	تأثیر فهرست‌نویسی کتب در پیشرفت تمدن اسلامی؛ نقش وقف در گسترش کتابخانه‌ها، کتابداری و نشر کتاب.
۶	نوری (۱۳۸۵)	محوریت کتاب در فرهنگ اسلامی؛ تأثیر کتابت و استنساخ در تکثیر کتاب‌ها و رساله‌ها و توسعه کتابخانه‌های اسلامی.
۷	طاهری (۱۳۸۵)	اهمیت برگزاری رویدادها و گردهمایی‌های بین‌المللی کتابداران و اطلاع‌رسانان مسلمان در سیاست‌گذاری خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی دینی. پیشنهادها: تدوین نظام مطلوب رده‌بندی موضوعات اسلامی؛ تدوین قواعد فهرست‌نویسی منابع اسلامی؛ تدوین سرعنوان‌های موضوعی اسلامی؛ تدوین برنامه‌های جامع اطلاعاتی برای جهان اسلام. نتایج: توسعه همکاری‌های بین‌المللی در حوزه کتابداری دین؛ تقویت روابط کتابداران و متخصصان حوزه دین.
۸	Laugu (2005)	نقش و اهمیت کتابخانه‌های مساجد در توسعه کتابداری دین؛ کتابخانه‌های مسلمانان در توسعه تمدن اسلامی.
۹	Trott (2009)	اهمیت نقش کتابداران مسیحی در رشد معنوی و احیای تصویر خداوند در ذهن و باور مخاطبان کتابخانه‌ها.
۱۰	Wani & Maqbool (2012)	اهمیت دین اسلام به علم و اعتلای علما؛ تأثیر آموزه‌های قرآن در گسترش کتابخانه‌های تمدن اسلامی؛ اهمیت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در توسعه کتابخانه‌های دینی.
۱۱	Idrees (2012)	مشکلات سازمان‌دهی منابع اسلامی در کتابخانه‌ها؛ محدودیت‌های

ردیف	پیشینه‌ها	موضوعات و مباحث
		رده‌بندی‌های موضوعی؛ عدم یکدستی روش‌های سازمان‌دهی و رده‌بندی منابع اسلامی در کتابخانه‌ها؛ استفاده از نظام‌های سازمان‌دهی غیراستاندارد.
۱۲	زارعی (۱۳۹۲)	ضرورت تدوین کتابشناسی‌های منابع اطلاعاتی و رسانه‌ای دینی در مقابله با تهدیدات نرم.
۱۳	Idrees (2013)	مشکلات کتابخانه‌ها در رده‌بندی منابع اسلامی؛ عدم آگاهی گردآورندگان طرح‌های رده‌بندی از عمق دانش اسلامی؛ تنوع موضوعی و حجم انبوه انتشارات اسلامی؛ پیشنهاد طرح رده‌بندی مستقل برای دانش و منابع حوزه اسلام.
۱۴	Fazli Baharuddin & Sulaiman (2015)	نقش کتابداران مسلمان در تقویت کتابداری اسلامی.
۱۵	حسن زاده (۱۳۹۸)	اهمیت مدیریت اطلاعات منابع فقهی برای شناخت موضوعات جدید فقهی؛ نقش هستی‌شناسی‌ها در شناسایی و سازمان‌دهی موضوعات فقهی.
۱۶	محمدی استانی و همکاران (۱۳۹۸)	اهمیت توصیف و سازمان‌دهی نسخ خطی بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی؛ دسترس‌پذیری به نسخ خطی ایرانی - اسلامی.
۱۷	یعقوب‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹)	ضرورت ارتقای کیفی اصطلاح‌نامه‌های علوم اسلامی؛ اهمیت اصطلاح‌نامه‌ها در بازیابی منابع اطلاعاتی علوم اسلامی.
۱۸	Chisita et al. (2020)	نقش کتابخانه‌های دینی در خدمت‌رسانی و مجموعه‌سازی؛ اهمیت دیجیتال‌سازی آثار قدیمی و نسخ کمیاب حوزه دین؛ اهمیت مشارکت‌های راهبردی بین کتابخانه‌های مذهبی و سایر کتابخانه‌ها در دسترس‌پذیری اطلاعات؛ نقش کتابخانه‌های دینی در تقویت گفتگوی ادیان و ترویج صلح جهانی.
۱۹	Gerolami (2020)	ضرورت توجه کتابداران به اعتقادات دینی کاربران کتابخانه‌ها و به چالش کشیدن سکولاریسم و جلوگیری از به حاشیه کشاندن دیدگاه‌ها و اقلیت‌های دینی و مذهبی.
۲۰	Antonio et al. (2021)	نقش استنساخ قرآن در توسعه کتابخانه‌های اسلامی؛ نقش وقف در توسعه کتابخانه‌های جوامع اسلامی.
۲۱	Hansson(2022)	نقش عوامل فرهنگی و ایدئولوژیکی در طراحی نظام‌های رده‌بندی موضوعی کتابخانه‌ای.
۲۲	Cyster & Salubi (2023)	اهمیت مدیریت دانش در مراکز دینی.

مهم‌ترین مباحث مطرح‌شده در پژوهش‌های حوزه دین نشان می‌دهد، در طول تاریخ، نگرش دینی و تفکر ایدئولوژیک فارغ از دین و مذهبی خاص بر توسعه کتابداری و به ویژه کتابداری دین نقش مؤثری داشته است. به طور ویژه موضوع کتابداری دین و کتابخانه‌های دینی در تمدن اسلامی در پژوهش‌های متعددی مورد توجه قرار گرفته است. مسائلی مانند استنساخ قرآن و کتب دینی، موضوع وقف در آموزه‌های اسلامی، نقش اندیشمندان مسلمان در توسعه کتابخانه‌های تمدن اسلامی، تأثیر متقابل کتابخانه‌ها و حکومت‌های اسلامی بر یکدیگر از مهم‌ترین عوامل توسعه کتابداری حوزه دین در تمدن اسلامی بوده است. سازمان‌دهی منابع به ویژه رده‌بندی موضوعی منابع دینی، تدوین اصطلاح‌نامه‌ها و هستی‌شناسی‌های موضوعات دینی و ضرورت تدوین کتابشناسی‌ها و فهرست‌های منابع دینی از مهم‌ترین رویکردهای توصیه شده در این پژوهش‌ها است. درنهایت نقش کتابخانه‌های دینی در تقویت گفتگوی تمدن‌ها و صلح جهانی مورد تأکید قرار گرفته است. با توجه به بررسی مباحث و یافته‌های پژوهش‌هایی که در حوزه کتابداری دین به طور کلی یا با تمرکز بر ادیان خاص به ویژه اسلام انجام شده‌اند، مشخص شد این پژوهش‌ها هر یک به جنبه‌های خاصی از کتابداری حوزه دین پرداخته‌اند. برخی بر فرایندهای تخصصی کتابخانه‌ای و برخی دیگر بر جنبه‌های تاریخی این حوزه تأکید کرده‌اند در حالی که با مرور این متون نیاز به تبیین برخی مؤلفه‌های کلی حوزه کتابداری دین به عنوان یک پارادایم یا شاخه منفرد در حرفه کتابداری احساس می‌شود. از همین رو در این پژوهش تلاش بر این است که ضمن جمع‌بندی و تبیین مباحث این پیشینه‌ها و با استفاده از دیدگاه متخصصان، ابعاد این حوزه شناسایی و ارائه شوند و از این نظر رویکرد جدیدی داشته باشد.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی است و با رویکرد کیفی انجام شده است. جامعه پژوهش ۱۲ نفر از متخصصان کتابدار آشنا و علاقه‌مند به حوزه دین بودند که در این حوزه تجربه و شناخت

داشتند و به این دلیل به صورت هدفمند انتخاب شدند. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های باز و نیمه ساختاریافته گردآوری و با روش تحلیل مضمون^۱ مورد بررسی قرار گرفتند. در این فرایند با استفاده از رویکرد ایجاد شبکه مضامین^۲ در سه مرحله استخراج مضامین پایه، دسته‌بندی مضامین پایه و ایجاد مضامین سازمان‌دهنده و در نهایت ایجاد مضمون فراگیر کد گذاری‌ها انجام شد. تائید روایی و پایایی داده‌های گردآوری‌شده در سه مرحله اعتبارپذیری با ارائه نتایج تحلیل‌های مصاحبه‌ها به متخصصان و کسب نظرات آن‌ها، انتقال‌پذیری با دقت و مرور چند باره مراحل تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها و تاییدپذیری با ثبت و ضبط دقیق و مستندسازی مراحل گردآوری و تحلیل مصاحبه‌ها به منظور مراجعه مجدد در صورت نیاز انجام شد. در این فرایند برای اعتبارپذیری بخش‌هایی از جداول کدگذاری مصاحبه‌ها به هریک از مصاحبه‌شوندگان ارائه شد تا با بررسی آن‌ها و ارائه نظراتشان اعتبار کد گذاری‌ها مورد تائید آن‌ها قرار گیرد. همچنین در هر مرحله از فرایند کد گذاری حداقل سه بار جملات مرور و بازخوانی شد و مضامین پایه و سازمان‌دهنده بررسی و کنترل شد و در صورت نیاز اصلاحاتی انجام شد. به منظور تاییدپذیری نیز هریک از مصاحبه‌ها با کد مخصوص شامل حرف اول نام مصاحبه‌شونده و تاریخ مصاحبه کد گذاری شد و در برگه‌های جداگانه و سپس در ابزار اکسل در قالب صفحات جداگانه مراحل کد گذاری انجام و ضبط شده است تا در صورت نیاز برای مراجعات بعدی قابل استفاده باشند. جدول دو نمونه‌ای از کد گذاری مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۲- نمونه کدگذاری مصاحبه‌ها

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای	جملات نمونه
مؤلفه‌ها و ضرورت‌های تخصص دینی در	اقدامات تخصصی در کتابخانه‌ها برای توسعه و پژوهش علوم دینی و ترویج دین در جامعه	اهمیت اطلاع‌رسانی منابع دینی	ضرورت پرداختن به حوزه دین وجود دارد؛ به دلیل لزوم اطلاع‌رسانی
		توجه به بازیابی اطلاعات منابع	بازیابی اطلاعات در حوزه علوم دینی به زبان فارسی ازجمله نیازهایی است که باید موردتوجه

^۱. Thematic analysis

^۲. Thematic Network

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای	جملات نمونه
کتابداری		فارسی همه علوم ادیان مختلف	قرار گیرد. این موضوع علاوه بر دین اسلام به‌عنوان دین رسمی کشور، درباره سایر ادیان و مکاتب باستانی ایرانی ازجمله دین زرتشتی که مختص تاریخ و تمدن این منطقه جغرافیایی بوده است، اهمیت دارد.
		اجرای پژوهش‌های علوم دینی و کاربست نتایج آن	مأموریت‌ها/وظایف: پژوهش، آموزش، ارتباط با مراکز مهم داخلی و خارجی، سازمان‌دهی و اطلاع‌رسانی
		سازمان‌دهی اطلاعات منابع علوم و ترویجی دینی	در حوزه دین، مسئله پردازش اطلاعات دینی مهم است؛ مانند هستی‌شناسی‌ها، اصطلاح‌نامه‌ها و...
	شرایط و زمینه‌های فعالیت‌های کتابخانه‌ای در توسعه پژوهش‌های علوم دینی و دین‌داری در جامعه	توجه به فعالیت‌های کتابداری در مراکز مذهبی قبل از انقلاب اسلامی	قبل از انقلاب نیز توجه به کتابداری در مراکز مذهبی بوده است.
		مشکلات بروکراسی اداری توسعه فعالیت‌های کتابداری ترویجی علوم دینی	چون مشکل بروکراسی در کشور وجود دارد فعالیت‌های این حوزه به صورت مستقل مشکل است.
		اولویت دین اسلام در کشور	چون دین غالب در کشور ما اسلام است، دین مسیحیت و بقیه ادیان در حاشیه هستند.

یافته‌ها

در تحلیل مصاحبه‌ها برای پاسخ به پرسش‌های اصلی پژوهش ۴ مضمون سازمان‌دهنده در ارتباط با موضوع کتابداری دین استخراج شد. هر یک از این مضامین از مضامین پایه تشکیل

شده‌اند که به جنبه‌های گوناگون موضوع می‌پردازند. جدول ۳ مرحله اول کد گذاری مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد که شامل جملات نمونه و مضامین پایه‌ای مستخرج است.

جدول ۳- مرحله اول کدگذاری مصاحبه‌ها

مضامین پایه‌ای	جملات نمونه
اهمیت اطلاع‌رسانی منابع دینی	ضرورت پرداختن به حوزه دین وجود دارد. به دلیل لزوم اطلاع‌رسانی
توجه به بازیابی اطلاعات منابع فارسی همه علوم ادیان مختلف	بازیابی اطلاعات در حوزه علوم دینی به زبان فارسی از نیازهایی است که باید مورد توجه قرار گیرد. این موضوع علاوه بر دین اسلام به‌عنوان دین رسمی کشور، درباره سایر ادیان و مکاتب باستانی ایرانی ازجمله دین زرتشتی که مختص تاریخ و تمدن این منطقه جغرافیایی بوده است، اهمیت دارد.
اجرای پژوهش‌های علوم دینی و کاربست نتایج آن	مأموریت‌ها/وظایف: پژوهش، آموزش، ارتباط با مراکز مهم داخلی و خارجی، سازمان‌دهی و اطلاع‌رسانی حوزه دین نیاز به شناخت منابع، مخاطبان و شناخت تنوع شاخه‌های مطالعاتی و آموزشی و محتوایی دارد. اجرای نتایج پژوهش‌ها در کتابخانه‌ها ازجمله کتابخانه ملی هم بسیار مفید خواهد بود.
سازمان‌دهی اطلاعات منابع علوم و ترویجی دینی	در حوزه دین مسئله پردازش اطلاعات دینی مهم است؛ مانند هستی‌نگاری‌ها و اصطلاح‌نامه‌ها ضرورت پرداختن به حوزه دین وجود دارد، به دلیل نیاز به سازمان‌دهی منابع مهم دینی طبقه‌بندی علوم مطابق با رویکرد اسلامی - ایرانی تحقق یابد. از اهداف و مأموریت‌های این حوزه فعالیت‌های مرتبط با بازنگری در گسترش رده‌بندی اسلام، اصطلاح‌نامه‌های تخصصی علوم دینی مثل اصطلاح‌نامه فقه و تسهیل فرایند تشکیل هستی‌شناسی‌های مرتبط با حوزه‌های علوم دینی است. گسترش رده‌بندی علوم دینی و منابع مرجع در این زمینه در کنار سایر مباحث
تدوین استانداردهای ملی فعالیت‌های کتابداری ترویج و نشر علوم و تفکر دینی	تدوین دستورالعمل‌های استانداردسازی از مأموریت‌های مهم این حوزه است. کتابخانه ملی ایران باید حمایت جدی داشته باشد؛ چون تنها نهاد مسئول برای تدوین استانداردهای ملی در این حوزه است.
ضرورت تربیت و آموزش	نیاز به تربیت کتابدارانی علاقه‌مند با آشنایی نسبی با مقوله‌ها و حوزه‌های دینی

مضامین پایه‌ای	جملات نمونه
کتابداران آشنا و مسلط به علوم دینی	به‌صورت کلی و تخصصی در کشور احساس می‌شود.
	دوره‌های دانشگاهی لیسانس و فوق‌لیسانس به این مباحث بپردازند. دروس جدید و مرتبط در برنامه‌های دانشگاهی گنجانده شوند.
	سرفصل‌های دروس کتابداران دین باید خاص و ویژه باشد.
	ایجاد رشته تخصصی دانشگاهی در این حوزه مانند کتابداری پزشکی
	کارکردهای حرفه‌ای سازمان‌دهی، موضوعی و فهرست‌نویسی و سایر فعالیت‌ها ازجمله آموزش و می‌تواند انجام شود.
	باید در حوزه اسلام ورود پیدا کنیم و کتابداران، علوم اسلامی را به خوبی بشناسند.
	اگر در دوره‌های ارشد و دکتری دروس اساسی گنجانده شود، مناسب است.
	در سرفصل‌های دروس کتابداری می‌بایست مباحث دینی و شیعی گنجانده شود.
ضرورت شناخت مخاطبان مختلف منابع علمی و ترویجی و پژوهشی دینی	حوزه دین نیاز به شناخت منابع، مخاطبان و شناخت تنوع شاخه‌های مطالعاتی و آموزشی و محتوایی دارد.
ضرورت شناخت منابع علمی، پژوهشی و ترویجی دینی	
لزوم تبیین اهداف و وظایف فعالیت‌های کتابداری مرتبط با منابع دینی و مخاطبان حوزه دینی	متخصصان باید راهبردها، اهداف و وظایف را مشخص و تبیین کنند.
ضرورت به‌کارگیری کتابدار آشنا با علوم دینی	کار جدی روی موضوعات دینی صورت نگرفته است. این کار باید توسط کتابداران آشنا با حوزه دین و متخصصان مباحث دین مشترکاً صورت پذیرد.
اولویت دین در نظام جمهوری اسلامی	وقوع انقلاب اسلامی در سال ۵۷ و ایجاد نظام جمهوری اسلامی با این هدف و ماهیت بود که همه امور، تمام ابعاد و عرصه‌های موجود، اسلامی شود؛ بنابراین ضرورت دارد که چنین کاری انجام شود.
توجه به فعالیت‌های کتابداری در مراکز مذهبی قبل از انقلاب اسلامی	قبل از انقلاب نیز توجه به کتابداری در مراکز مذهبی بوده است.

مضامین پایه‌ای	جملات نمونه
مشکلات بروکراسی اداری توسعه فعالیت‌های کتابداری ترویجی علوم دینی	چون مشکل بروکراسی در کشور وجود دارد فعالیت‌های این حوزه به‌صورت مستقل مشکل است.
اولویت دین اسلام در کشور	چون دین غالب در کشور ما اسلام است، دین مسیحیت و بقیه ادیان در حاشیه هستند.
پاسخ به چالش‌های دینی جوانان	ضرورت پرداختن به حوزه دین وجود دارد، به دلیل چالش‌های موجود در این حوزه برای جوانان
تشت و پراکندگی موضوعات دینی	ضرورت پرداختن به حوزه دین وجود دارد، به دلیل تشت و پراکندگی موجود و دقیق نبودن موضوعات جزئی در کتابخانه‌ها
گسترش مذهب شیعه در کشور	با توجه به اینکه ما کشور شیعی هستیم و تولیدات علمی در حوزه اسلام و شیعه فراوان داریم و این کتاب‌ها و سایر منابع می‌بایست سازمان‌دهی و اطلاع‌رسانی دقیق شوند، ضرورت کاملاً وجود دارد.
نقش دین در بافتار سیاسی کشور	با توجه به اهمیت دین در بافتار سیاسی و فرهنگی ایران و پژوهش و تولید محتوای دینی متنوع و آموزش‌های دینی در کشور پرداختن به مقوله دین در حوزه‌های اطلاعات به ویژه کتابخانه‌ای و کتابداری اهمیت زیادی دارد.
نقش دین در بافتار فرهنگی کشور	
گسترش مراکز مطالعاتی دینی در کشور	لزوم توجه به کتابداری دین به دلیل وجود مراکز مطالعات دینی متعدد در ایران
ضعف آشنایی کتابداران با علوم دینی	چون کتابداران به خوبی منابع اسلامی را نمی‌شناسند نیاز به آموزش و تربیت کتابداران دینی داریم.
همکاری نهادهای دینی و نهادهای کتابداری	ایجاد پیوند کتابخانه‌ها با نهادهای دینی
	همکاری با حوزه علمیه قم، جامعه المصطفی و سایر مراکز مطالعاتی در حوزه دین
	همکاری سازمان‌های متولی حوزه‌های دینی مانند آستان قدس رضوی
	همکاری کتابخانه‌های تخصصی علوم اسلامی در قم و ...، کتابخانه تخصصی امام علی علیه‌السلام در مشهد، کتابخانه دایره‌المعارف بزرگ اسلامی
	همکاری نهادها، مؤسسات کتابداری و دانشگاه‌های دارای رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و از سوی دیگر کتابخانه‌ها و مراکز مطالعاتی تخصصی که با منابع دینی سروکار دارند.

مضامین پایه‌ای	جملات نمونه
همکاری‌های حرفه‌ای بین کتابداران	گسترش روحیه همکاری بین کتابداران و کتابخانه‌های مراکز گوناگون تحقق پیدا کند.
نقش تشکلهای حرفه‌ای کتابداری فعال در ترویج و پژوهش‌های علوم دینی	زمانی که فعالیت‌های حوزه دین در کتابخانه‌ها با حضور کتابداران این حوزه توسعه بیابد برای ساختارمند و نظام‌مند و هماهنگ کردن این فعالیت‌ها نیاز به ایجاد تشکلهایی هدفمند دارد و وجود این تشکلهای مانند انجمن به این امر کمک می‌کند.
نقش مجامع بین‌المللی کتابخانه‌ای فعال در ترویج و پژوهش‌های علوم دینی	پیشنهاد می‌شود مانند ایفلا که فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه‌های علوم دینی را ذیل یک گروه علاقه‌مندی انجام می‌دهد، در ایران نیز یک کمیته تخصصی ذیل فعالیت‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران برای این کار تشکیل شود.
	تعامل با ایفلا: IFLA Religions: Libraries and Dialogue Special Interest Group
	تعامل با انجمن کتابداران دین آمریکا و سایر کشورها، به منظور استفاده از تجربیات ایشان.
نقش مجامع و تشکلهای کتابخانه‌ای حوزه دین در کشور	هم‌اکنون تشکلهایی مثل مجمع کتابخانه‌های تخصصی قم (مکتبا) که عمده فعالیت‌هایشان درباره کتابداری در حوزه علوم دینی است، در حال فعالیت هستند.
	بدون سازمان و تشکل پیش بردن امور حرفه‌ای تقریباً غیرممکن است حال چه دولتی باشد یا غیردولتی.
نقش خبرگان، متخصصان و اساتید حوزه کتابداری در توسعه فعالیت‌های کتابداری حوزه علوم دینی	سابقه فعالیت‌های متخصصینی چون آقایان شمس بد، دکتر فدایی و سایرین در این حوزه
	باید مانیفست قوی و افراد قوی آن را اجرا و مدیریت کنند تا به بار بنشیند.
لزوم همکاری با گروه‌های دانشگاهی دین و معارف	نقش دانشگاه‌ها، گروه‌های دینی و معارف دانشگاه‌ها، حوزه علمیه و مراکز مهم ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی در کشور در توسعه و تقویت کتابداری
نقش سازمان‌ها و مؤسسات تخصصی	در ایراندک این مباحث مطرح و شروع شد.
نقش گروه‌های کتابداری دانشگاه‌ها	گروه‌های کتابداری می‌تواند حامی و پشتیبان باشد.
	این انجمن باید با نهادها و مؤسسات کتابداری و دانشگاه‌های دارای رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ارتباط باشد.

مضامین پایه‌ای	جملات نمونه
نقش نهادهای حاکمیتی حوزه دین و فرهنگ	نقش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، حوزه علمیه، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان تقریب مذاهب
تعامل با مراکز اقلیت‌های دینی	کتابخانه کلیسایی در تهران وجود داشت که با آن‌ها در ارتباط بودیم.
همکاری با مراکز اسلام‌شناسی	تعامل با دانشگاه‌ها، گروه‌های دینی و معارف دانشگاه‌ها، حوزه علمیه و مراکز مهم ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی در کشور
نقش مؤسسات علمی دینی	در قم با افرادی از حوزه علمیه که توجه به کتابداری حوزه دین داشتند جلساتی هم داشتیم.
همکاری با کتابخانه‌های ملی کشورها، اسلامی و سایر مؤسسات مذهبی خارج از کشور	تعامل با کتابخانه‌های ملی کشورهای اسلامی، ایفلا، بخش‌های شرق‌شناسی و اسلام‌شناسی خارج از کشور و انجمن کتابداران دین در آمریکا و یا سایر کشورهایی که این تجربه را دارند.
نقش کتابخانه‌ها و نهادهای کتابخانه‌ای بزرگ کشور	کتابخانه ملی ایران مهم‌ترین و مرتبط‌ترین نهاد است که می‌تواند از چنین حوزه‌ای حمایت کند.
	نقش حمایتی که کتابخانه‌های آستان قدس، مجلس، دانشگاه تهران، و مرعشی نجفی می‌توانند داشته باشند.
	همکاری کتابخانه ملی، نهاد کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های مذهبی مهم، حوزه علمیه، وزارت ارشاد اسلامی
جذب مخاطبان کتابخانه‌ها در حوزه دین	به تقویت فعالیت‌های حوزه دین در کتابخانه‌ها و جذب مخاطبان این نیز کمک می‌کند.
ترویج اخلاق حرفه‌ای اسلامی کتابداری	اخلاق حرفه‌ای کتابدار دین با اخلاق اسلامی عجین می‌شود.
کمک به توسعه مطالعات دینی	چون کتابدار دینی متخصص است می‌تواند کاملاً تأثیرگذار باشد و به شکل علمی امور را هدایت نماید.

جدول ۴، مرحله دوم کدگذاری مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد که شامل مضامین پایه و مضامین سازمان‌دهنده مستخرج است.

جدول ۴- مرحله دوم کدگذاری مصاحبه‌ها

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای
اقدامات تخصصی در کتابخانه‌ها برای توسعه و پژوهش علوم دینی و ترویج دین در جامعه	اهمیت اطلاع‌رسانی منابع دینی
	توجه به بازیابی اطلاعات منابع فارسی همه علوم ادیان مختلف
	اجرای پژوهش‌های علوم دینی و کاربست نتایج آن
	سازمان‌دهی اطلاعات منابع علوم و ترویجی دینی
	تولین استانداردهای ملی فعالیت‌های کتابداری ترویج و نشر علوم و تفکر دینی
	ضرورت تربیت و آموزش کتابداران آشنا و مسلط به علوم دینی
	ضرورت شناخت مخاطبان مختلف منابع علمی و ترویجی و پژوهشی دینی
	ضرورت شناخت منابع علمی، پژوهشی و ترویجی دینی
	لزوم تبیین اهداف و وظایف فعالیت‌های کتابداری مرتبط با منابع دینی و مخاطبان حوزه دینی
	ضرورت به‌کارگیری کتابدار آشنا با علوم دینی
شرایط تأثیرگذار بر ایجاد تخصص دینی در کتابداری	اولویت دین در نظام جمهوری اسلامی
	توجه به فعالیت‌های کتابداری در مراکز مذهبی قبل از انقلاب اسلامی
	مشکلات بروکراسی اداری توسعه فعالیت‌های کتابداری ترویجی علوم دینی
	اولویت دین اسلام در کشور
	پاسخ به چالش‌های دینی جوانان
	تشتت و پراکندگی موضوعات دینی
	گسترش مذهب شیعه در کشور
شرایط تأثیرگذار بر ایجاد تخصص دینی در کتابداری	نقش دین در بافتار سیاسی کشور
	نقش دین در بافتار فرهنگی کشور
	گسترش مراکز مطالعاتی دینی در کشور
	ضعف آشنایی کتابداران با علوم دینی
نقش کتابخانه‌ها و نهادهای دینی در توسعه و ارتقای تخصص	همکاری نهادهای دینی و نهادهای کتابداری
	همکاری‌های حرفه‌ای بین کتابداران

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه ای
دینی کتابداری	نقش تشکلهای حرفه ای کتابداری فعال در ترویج و پژوهش های علوم دینی
	نقش مجامع بین المللی کتابخانه ای فعال در ترویج و پژوهش های علوم دینی
	نقش مجامع و تشکلهای کتابخانه ای حوزه دین در کشور
	نقش خبرگان، متخصصان و اساتید حوزه کتابداری در توسعه فعالیت های کتابداری حوزه علوم دینی
	لزوم همکاری با گروه های دانشگاهی دین و معارف
	نقش سازمان ها و مؤسسات تخصصی
	نقش گروه های کتابداری دانشگاه ها
	نقش نهادهای حاکمیتی حوزه دین و فرهنگ
	تعامل با مراکز اقلیت های دینی
	همکاری با مراکز اسلام شناسی
	نقش مؤسسات علمی دینی
	همکاری با کتابخانه های ملی کشورهای اسلامی و سایر مؤسسات مذهبی خارج از کشور
	نقش کتابخانه ها و نهادهای کتابخانه ای بزرگ کشور
نتایج و فواید فعالیت های تخصصی دینی کتابداری در تقویت مطالعات دینی و ترویج دین داری در جامعه	جذب مخاطبان کتابخانه ها در حوزه دین
	ترویج اخلاق حرفه ای اسلامی کتابداری
	کمک به توسعه مطالعات دینی

جدول ۵، مرحله سوم کدگذاری مصاحبه ها را نشان می دهد که شامل مضامین سازمان دهنده و مضمون فراگیر مستخرج است.

جدول ۵- مرحله سوم کدگذاری مصاحبه ها

مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
اقدامات تخصصی برای توسعه تحقیقات علوم دینی و ترویج دین داری در جامعه	مؤلفه ها و ضرورت های تخصصی

مضامین سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
شرایط تأثیرگذار بر ایجاد تخصص دینی در کتابداری	دینی در کتابداری
نقش کتابخانه‌ها و نهادهای دینی در توسعه و ارتقای تخصص دینی کتابداری	
نتایج و فواید فعالیت‌های تخصصی دینی کتابداری در تقویت مطالعات دینی و ترویج دین‌داری در جامعه	

مضمون سازمان‌دهنده اقدامات تخصصی برای توسعه پژوهش‌های علوم دینی و ترویج دین‌داری در جامعه در پاسخ به پرسش اول، به فعالیت‌ها و اقداماتی اشاره دارد که در کتابخانه‌های فعال در حوزه دین و توسط کتابداران آشنا به علوم و منابع دینی برای توسعه پژوهش‌های دینی و ترویج دین و دین‌داری در جامعه انجام می‌شود.

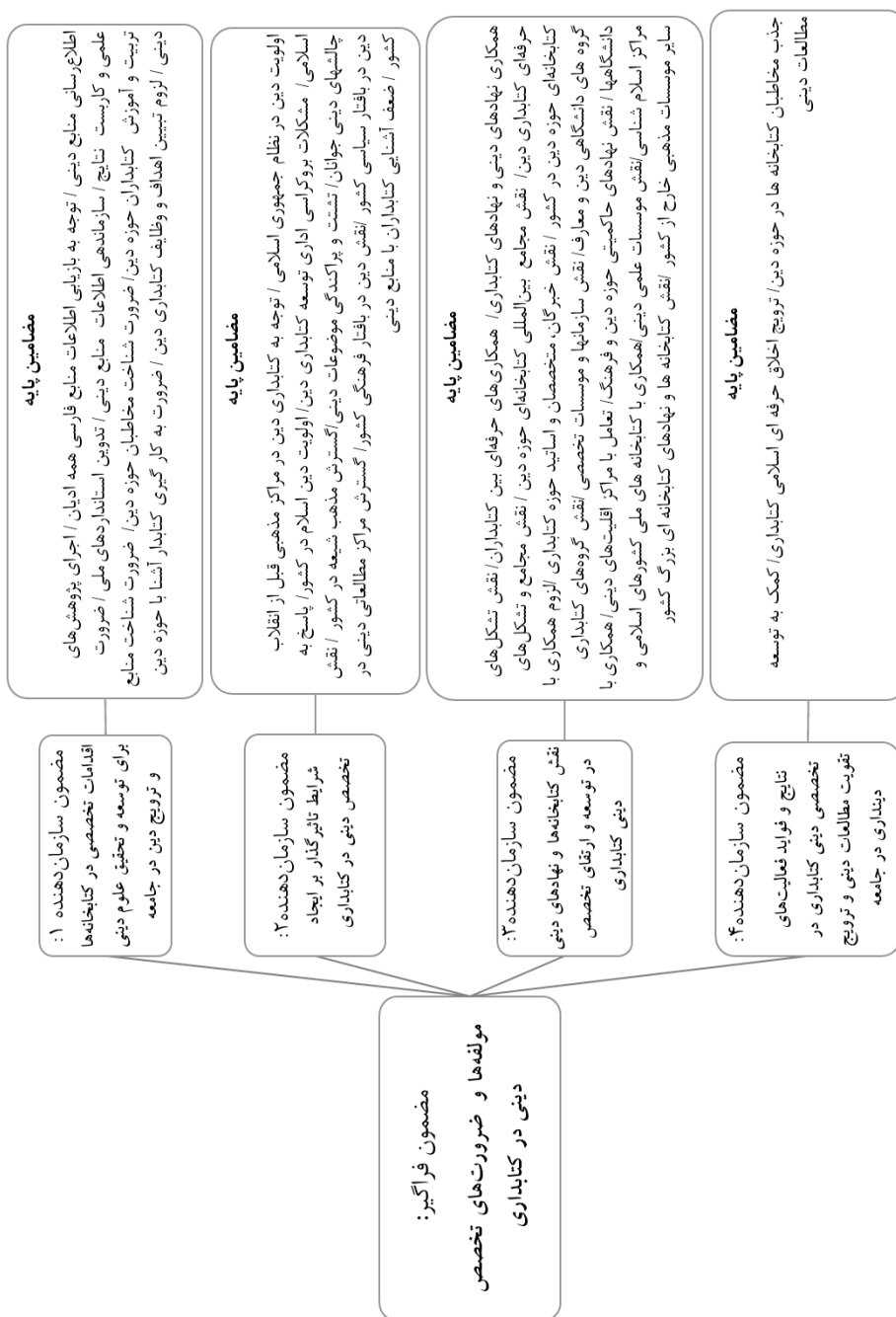
این مضمون از ده مضمون پایه تشکیل شده است که بر مؤلفه‌های ضروری تأکید دارد که باید در رویکرد کتابداری حوزه دین به آن‌ها توجه کرد. این مؤلفه‌ها بیشتر ناظر بر کارکردهای اصلی کتابخانه‌ها مانند شناسایی منابع، سازمان‌دهی، شناخت مخاطبان و اطلاع‌رسانی منابع، انجام پژوهش‌های علمی و کاربردی نتایج این پژوهش‌ها، تدوین استانداردهای ملی و آموزش کتابداران است.

مضمون سازمان‌دهنده اصلی دیگری که مصاحبه‌شوندگان در موضوع کتابداری دین به آن توجه داشته‌اند «شرایط تأثیرگذار بر ایجاد تخصص دینی در کتابداری» در کشور است که در ارتباط با پرسش دوم پژوهش بر کتابداری حوزه دین تأثیرگذار است و فعالیت‌های تخصصی که در این حوزه انجام می‌شود تحت این شرایط شکل گرفته و رشد کرده است. این شرایط موجب ایجاد ضرورت و توسعه فعالیت‌های کتابخانه‌ای در امر توسعه پژوهش‌های علوم دینی و ارتقای باورها و اعتقادات دینی جامعه می‌شود. این مضمون از یازده مضمون پایه استخراج شده است. موضوعاتی چون نفوذ دین در بافتار فرهنگی و سیاسی کشور، اولویت دین اسلام و گسترش مذهب شیعه در کشور، گسترش مراکز مطالعاتی دینی در کشور و موانعی مانند ضعف اطلاعات دینی کتابداران از مهم‌ترین این مضامین در چهارچوب شرایط تأثیرگذار بر ایجاد تخصص دینی در کتابداری هستند.

با توجه به پرسش سوم پژوهش، مضمون سازمان‌دهنده دیگری که مؤلفه‌های آن از نظر

مصاحبه‌شوندگان در کتابداری تخصصی دین نقش اساسی را دارد «نقش کتابخانه‌ها و نهادهای دینی در توسعه و ارتقای تخصص دینی کتابداری» است که بر این حوزه تأثیرگذار هستند. این کتابخانه‌ها و نهادها هریک به نحوی در امور مرتبط با پژوهش‌های علوم دینی و ترویج و ارتقای دین‌داری در جامعه فعالیت دارند و به نوعی در تخصصی شدن کتابداری دینی و استفاده از کتابداران متخصص دینی در این فعالیت‌ها نقش دارند. پانزده مضمون پایه در ذیل این مضمون سازمان‌دهنده قرار دارند. این مضامین در گروه‌های نهادهای حاکمیتی، کتابخانه‌های بزرگ، نهادهای دینی و مجامع و تشکلهای کتابداری ملی و بین‌المللی و مؤسسات علمی و پژوهشی هستند که هریک در تعامل با همدیگر شبکه بزرگی از ذی‌نفعان را در حوزه کتابداری دین ایجاد می‌کنند.

نتایج و فواید فعالیت‌های تخصصی دینی کتابداری در تقویت مطالعات دینی و ترویج دین‌داری در جامعه آخرین مضمون سازمان‌دهنده‌ای است که از تحلیل مصاحبه‌ها و جمع‌بندی مضامین پایه در پاسخ به پرسش آخر پژوهش به دست آمده است. این مضمون نشان‌دهنده پیامدها و فوایدی است که جامعه علمی دینی کشور از تخصصی شدن کتابداری در امر دین به آن دست پیدا می‌کنند. سه مضمون پایه جذب مخاطبان کتابخانه‌ها، ترویج اخلاق حرفه‌ای اسلامی کتابداری و کمک به توسعه مطالعات دینی از نتایج پرداختن به کتابداری دین در کشور برشمرده شده است.

شکل ۱- شبکه مضامین کتابداری دین

نتیجه گیری

پرسش‌های اصلی پژوهش بر اقدامات تخصصی در کتابخانه‌ها برای توسعه و پژوهش علوم دینی و ترویج دین در جامعه، شرایط تأثیرگذار بر ایجاد تخصص دینی در کتابداری، نقش کتابخانه‌ها و نهادهای دینی در توسعه و ارتقای تخصص دینی کتابداری و نتایج و فواید فعالیت‌های تخصصی دینی کتابداری در تقویت مطالعات دینی و ترویج دین‌داری در جامعه تأکید دارند. بر همین اساس یافته‌های پژوهش نشان داد، سازمان‌دهی اطلاعات منابع دینی و تدوین استانداردهای کتابداری حوزه دین از مهم‌ترین اقداماتی است که از نظر مصاحبه‌شوندگان اهمیت زیادی دارند. به همین ترتیب نوری (۱۳۸۱)، طاهری (۱۳۸۵)، ادريس^۱ (۲۰۱۲ و ۲۰۱۳)، حسن‌زاده (۱۳۹۸)، محمدی استانی و همکاران (۱۳۹۸)، یعقوب‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) و هانسن^۲ (۲۰۲۲) نیز در پژوهش‌هایشان به موضوع اهمیت سازمان‌دهی منابع و تدوین استانداردهای این حوزه به ویژه توسعه اصطلاح‌نامه‌ها، هستی‌شناسی‌ها و رده‌بندی‌های موضوعی پرداخته‌اند. اطلاع‌رسانی منابع دینی و توجه به بازیابی اطلاعات منابع فارسی همه ادیان از الزاماتی است که در یافته‌های پژوهش به آن‌ها توجه شده است. چنانکه حبیبی (۱۳۷۷)، زارعی (۱۳۹۲)، محمدی استانی و همکاران (۱۳۹۸)، کیشیتا^۳ و همکاران (۲۰۲۰) نیز موضوع خدمات اطلاع‌رسانی را مشابه یافته‌های این پژوهش مورد توجه قرار داده‌اند. ضرورت شناخت منابع دینی نیز از جمله الزاماتی است که در این پژوهش در کتابداری حوزه دین از الزامات اصلی شناخته شده است و مشابه این مورد حبیبی (۱۳۷۷) و محمدی استانی و همکاران (۱۳۹۸) به اهمیت خدمات اطلاع‌رسانی منابع دینی اشاره کرده‌اند. شناخت مخاطبان حوزه دین در توسعه کتابداری دین و ارائه خدمات این حوزه اهمیت زیادی دارد و از اقدامات تخصصی شناسایی شده در این پژوهش است. همچنان که هاروی^۴ (۱۹۸۷) و جرولامی^۵ (۲۰۲۰) به شناخت مخاطبان از گروه‌های دینی مختلف این زمینه اشاره کرده‌اند.

1. Idrees

2. Hansson

3. Chisita

4. Harvey

5. Gerolami

ضرورت تربیت و آموزش کتابداران حوزه دین و ضرورت به‌کارگیری کتابداران آشنا با حوزه دین نیز به نقش کتابداران در توسعه کتابداری دین تأکید دارد. موضوعی که اسمیت^۱ (۲۰۰۰)، تروت^۲ (۲۰۰۹)، فضل‌ی بهارالدین^۳ و سلیمان^۴ (۲۰۱۵) نیز با تأکید بر نقش کتابداران متخصص به آن توجه کرده‌اند. از مهم‌ترین شرایط و زمینه‌هایی که کتابداری دین در این بسترها می‌تواند شکل گرفته و توسعه یابد اولویت دین در کشور و نظام جمهوری اسلامی، گسترش مذهب شیعه در کشور، نقش دین در بافتار سیاسی و فرهنگی کشور و سابقه فعالیت‌های کتابداری دینی در برخی مراکز مذهبی در قبل از انقلاب است که مشابه این شرایط را نوری (۱۳۸۱) و (۱۳۸۵) با تأکید بر تأثیر شرایط دینی و آموزه‌های اسلامی در توسعه کتابخانه‌ها و خدمات کتابخانه‌ای حوزه اسلامی بیان کرده‌اند. مشکلات پروکرسی اداری توسعه کتابداری دین، نیاز به پاسخ به چالش‌های دینی جوانان، تشنگی و پراکندگی موضوعات دینی، گسترش مراکز مطالعاتی دینی در کشور، ضعف آشنایی کتابداران با منابع دینی نیز چالش‌هایی است موجب ایجاد شرایط و زمینه‌هایی است که در توسعه کتابداری دین برای رفع و مدیریت آن‌ها باید کوشید. علاوه بر این چالش‌ها هاروی (۱۹۸۷) به حمایت مالی ضعیف از کتابخانه‌های حوزه دین و ادريس (۲۰۱۳) به عدم تخصص و تسلط کتابداران حوزه منابع دین به علوم اسلامی اشاره کرده‌اند. ذی‌نفعان حوزه کتابداری دین شامل نهادهای دینی، نهادهای کتابخانه‌ای، مؤسسات علمی و دانشگاهی، تشکلات و مجامع ملی و بین‌المللی، نهادهای حاکمیتی و کتابداران و متخصصان علوم دینی شناخته شده‌اند که به نقش هریک از آن‌ها باید توجه شود و تأثیر هریک را باید در نظر گرفت. در همین زمینه هاروی (۱۹۸۷) و کیشیتا و همکاران (۲۰۲۰) بر همکاری کتابخانه‌ها و نهادهای دینی، یعقوب‌نژاد (۱۳۷۷) بر نقش مراکز پژوهشی اسلامی در تدوین استانداردهای تخصصی و طاهری (۱۳۸۵) به نقش تشکلات و مجامع حرفه‌ای کتابداری به‌عنوان ذی‌نفعان این حوزه توجه کرده‌اند. در این پژوهش یکی از مضامین سازمان‌دهنده حاصل تحلیل مصاحبه‌ها، نتایج و فواید پرداختن به کتابداری دین در کشور است که شامل جذب مخاطبان کتابخانه‌ها در حوزه دین، ترویج اخلاق حرفه‌ای اسلامی کتابداری و کمک به توسعه مطالعات دینی است. در همین راستا اسمیت (۲۰۰۰) کمک به ترویج ادیان، کیشیتا و همکاران (۲۰۲۰) کمک به ترویج صلح و

1. Smith

2. Trott

3. Fazli Baharuddin

4. Sulaiman

گفتگوی تمدن‌ها را از نتایج کتابداری دینی و توسعه کتابخانه‌های دینی برشمرده‌اند. در جمع‌بندی نتایج این پژوهش باید به این موارد اشاره کرد:

۱. بافتار و فرهنگ دینی فارغ از نوع دین و مذهب در جوامع ایجاد و تقویت رویکرد دینی را به‌عنوان شاخه‌ای از فعالیت‌های کتابداری حرفه‌ای ضروری کرده است و این موضوع از دیرباز در حرفه کتابداری مورد توجه بوده است و نیاز به تقویت دارد.

۲. نقش نهادها و تشکلات در تغییر، تحول و تقویت رویکردهای جدید در حرفه کتابداری از طریق توسعه مبانی علمی و فکری و تقویت دانش این حوزه و افزایش تعاملات و ارتباطات علمی بسیار پررنگ و تأثیرگذار بوده است و در حوزه دین نیز تأثیر مشخص و برجسته‌ای را از خود نشان داده‌اند؛ بنابراین توجه به ایجاد تشکلات حرفه‌ای کتابداری دین و پیوند این تشکلات با سایر نهادهای مدنی و تشکلات کتابداری دینی در سطح بین‌المللی به تقویت این مجامع کمک خواهد کرد.

۳. آموزش و پژوهش در حوزه مطالعات دینی و ارتباط با کتابداری و ایجاد گرایش جدید کتابداری دین در این حوزه‌ها می‌تواند اقدام مؤثری برای تقویت کتابداری دین باشد.

پیشنهادهای

۱. ایجاد تشکلات کتابداری دین در ایران با حضور نمایندگانی از نهادهای کتابداری و نهادهای دینی از همه گرایش‌ها و مذاهب دینی رسمی کشور به‌منظور سیاست‌گذاری، هماهنگی و برنامه‌ریزی فعالیت‌های حرفه‌ای کتابداری دین در کشور. بر همین اساس، پیشنهاد می‌شود: (انجمن کتابداری دین در ایران)، با نام اختصاری «اکدا» و معادل انگلیسی آن Iranian Theological library Association (ITLA) ایجاد شود.

این انجمن می‌تواند ذیل انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران به‌عنوان کمیته‌ای فرعی آغاز به فعالیت نماید.

در این صورت به سبب تجربه گران‌سنگ انجمن مذکور، تشکلات موجود و موفق و هدفمند، استفاده از متخصصان حرفه‌ای فعال، پرهیز از بروکراسی یا دیوان‌سالاری وقت‌گیر، هزینه‌بردار و تکراری و بسیاری از مزایای دیگر، انجمن کتابداری دین می‌تواند با قدرت و سرعت بیشتری عمل کند و برای حرفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی کشور مفید و مؤثر باشد.

شاید از این رهگذر افق‌های گسترده و جدیدی به روی کتابداران و سایر ذی‌نفعان گشوده شود. بدیهی است چنین انجمنی می‌بایست زیر چتر حمایتی حرفه‌ای، معنوی و مادی نهادی بزرگ‌تر قرار گیرد. این نهاد می‌تواند سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران باشد؛

۲. ایجاد گرایش کتابداری دین و تدوین دروس و سرفصل‌های مناسب برای تربیت کتابداران این حوزه در دانشگاه؛

۳. تدوین اولویت‌های پژوهشی و انجام پژوهش‌های نظری و کاربردی کتابداری دین در مؤسسات علمی و پژوهشگاه‌های تخصصی مرتبط با علم اطلاعات و دانش‌شناسی.

منابع

- حبیبی، حسن (۱۳۷۷). وضعیت کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشورهای اسلامی. زیر نظر عباس حری، به اهتمام عبدالله نجفی، مجموعه مقالات کاملیس ۲، (ص ۱۸-۲۷). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- حسن‌زاده، حسن (۱۳۹۸). نقش آنتولوژی فقه در موضوع شناسی فقهی. مدیریت دانش اسلامی، ۱(۲)، ۵۴-۷۴.
- زارعی، عیسی (۱۳۹۲). کتاب‌شناسی توصیفی دین و رسانه. تهران: دین و رسانه.
- طاهری، طاهره (۱۳۸۵). کنگره بین‌المللی کتابداران و اطلاع‌رسانان مسلمان (کاملیس)، در *دائرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*، (ج ۲، ص ۱۶۰۳). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.
- طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۴). *المیزان فی تفسیرالقرآن* (ج ۲). ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی. قم: جامعه مدرسین.
- کیا، علی‌اصغر، و نقدی، هانیه (۱۳۹۴). نقش پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی بر تقویت دینداری از دیدگاه دانشجویان. علوم خبری، ۱۵(۳)، ۴-۸۸.
- محمدی استانی، مرتضی، چشمه سهرابی، مظفر، شعبانی، احمد، عاصمی، عاصفه، و طاهری، سیدمهدی (۱۳۹۸). شناسایی و تعیین ویژگی‌های نسخ خطی بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش. *مطالعات کتابداری و سازماندهی*.
- DOI: 10.30484/nastinfo.2019.2310. ۱۷۶-۱۹۹، ۳۰(۱)

مزیانی، علی (۱۳۷۹). کتابخانه و کتابداری. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

نکوئی سامانی، مهدی (۱۳۸۶). دین و فرآیند جهانی شدن. قم: موسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم).

نوائیان رودسری، جواد (۱۴۰۲، ۲۴ آبان). گام‌های استوار ایرانیان برای ترویج کتاب‌خوانی در

جهان اسلام. روزنامه خراسان. [http://www.khorasannews.com/](http://www.khorasannews.com/?nid=21358&pid=6&type=0)

?nid=21358&pid=6&type=0

نوری، محمد (۱۳۸۱). نقش وقف در کتابشناسی و بسط علمی تمدن اسلامی. وقف میراث جاویدان، ۱۰(۳۸)، ۱۵-۲۲.

نوری، محمد (۱۳۸۵). محوریت کتاب و فرهنگ اسلامی. نشریه کتاب‌های اسلامی، ۷(۲۶ و ۲۷)، ۹-۲۳.

یعقوب‌نژاد، محمدهادی (۱۳۷۷). اصطلاح‌نامه علوم اسلامی. زیر نظر عباس حری، به اهتمام عبدالله نجفی، مجموعه مقالات کاملیس ۲، (ص ۳۶۸-۳۸۳)، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

یعقوب‌نژاد، محمدهادی، آجرلو، لیلا، و طاهری، سید مهدی (۱۳۹۹). بررسی میزان همخوانی

ساختار و ویژگی‌های اصطلاح‌نامه‌های علوم اسلامی با اصطلاح‌نامه بازیابی. علوم و

فنون مدیریت اطلاعات، ۶(۳)، ۱۳۱-۱۵۷. 10.22091/stim.2020.4907.1348

DOI:

References

- Antonio, M. S., Rusydiana, A. S., Purwoko, D., Khatimah, H., & Puspita, A. T. (2021). Islamic Library: History, Classification, and Waqf Role. *Library Philosophy and Practice*. 6222. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/6222>
- Chisita, C.T., Ngandu, K.B., & Ngoaketsi, J. (2020). Religious Libraries in the Library and Information Science Matrix: A Historical Overview. In *Handbook of Research on Records and Information Management Strategies for Enhanced Knowledge Coordination* (pp.223-245). Publisher: IGI Global. DOI: 10.4018/978-1-7998-6618-3
- Cyster, C., & Salubi, O. (2023). A Knowledge Sharing Framework for Human Capital Development in Pentecostal Religious Organizations. *Journal of Religious & Theological Information*,

- 22(4), 175-193. <https://doi.org/10.1080/10477845.2023.2184064>
- Fazli Baharuddin, M., & Sulaiman, S. T.M. (2015). The Challenges of Strengthening Islamic Librarianship: Retrospect History to Shape the Future. *Journal of Information and Knowledge Management (JIKM)*, 5(2), 23-30.
- Gerolami, N. (2020). No Faith in the Library: Challenging Secularism and Neutrality in Librarianship. *Canadian Journal of Information and Library Science*, 43(2), 172-192. <https://muse.jhu.edu/article/772365>
- Habibi, H. (1998). The state of librarianship and information in Islamic countries. Under the supervision of Abbas Horri, By Abdullah Najafi, In *The proceeding of COMLIS 2*. (pp.18-27). Tehran: National Library of the Islamic Republic of Iran. [In Persian]
- Hansson, J.(2022). Classification Systems for Jewish Libraries and Bibliographies – Philosophy, Warrants and Relation to non-Jewish Bibliographic Practice. *Journal of Religious & Theological Information*, 21(3&4), 99-121. <https://doi.org/10.1080/10477845.2022.2038047>
- Harvey, J.F. (1987). Scholarly and Popular Religious Libraries. *Int.Lib.Rav*, 19, 359-386.
- Hassanzadeh, H. (2019). The Role of Jurisprudence Ontology in Jurisprudential Subjectology. *Islamic Knowledge Management*, 1(2), 54-74. DOI: 10.22081/jikm.2019.67906. [In Persian]
- Idrees, H. (2012). Organization of Islamic Knowledge in Libraries: The Role of Classification Systems. *Library Philosophy and Practice*. 798. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/798>
- Idrees, H. (2013). Role of Classification Schemes in Organization of Islamic Knowledge in Libraries: A Survey of LIS Scholars. *Library Review*, 62(3), 98-117.
- Kia, A.A., & Naghdi, H. (2015). The role of Internet information bases on strengthening religiosity from the perspective of students. *News Science Quarterly (NS)*, 15(3), 47-88. [In Persian]
- Laugu, N. (2005). Muslim Libraries in History. *Al-Jami 'ah*, 43(1), 57-97.
- Mazinani, A. (2000). *Library and Librarianship*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Mohammadi Ostani, M., CheshmehSohrabi, M., Shabani, A., Asemi, A., & Taheri, S. M. (2019). Identifying and Determining the Attributes of Iranian-Islamic Information Context's Manuscript from the Point of Information and Knowledge Organization. *Librarianship and Information Organization Studies*, 30(1), 176-199. DOI: 10.30484/nastinfo.2019.2310. [In Persian]
- Navaeian Roudsari, J. (2023, Jun 15). The firm steps of Iranians to promote book reading in the Islamic world. *Khorasan Newspaper*. <http://>

- www.khorasannews.com/?nid=21358&pid=6&type=0. [In Persian]
- Nekooei Samani, M. (2007). *Religion and the process of globalization*. Qom: Bustan Ketab. [In Persian]
- Noori, M. (2002). The role of Waqf in bibliography and scientific development of Islamic civilization. *Waqf Eternal Legacy*, 10(38), 15-22. [In Persian]
- Noori, M. (2006). The centrality of books and Islamic culture. *Islamic books*, 7(26&27), 9-23. [In Persian]
- Religion in American Libraries: An Interpretation of the Library Bill of Rights (2016). American Library Association. Retrieved November 12, 2024 from: <https://www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill/interpretations/religion>
- Smith, G. A. (2000). A Philosophy of Christian Librarianship. *The Christian Librarian*, 43(2), 45-51. <http://digitalcommons.georgefox.edu/tcl/vol43/iss2/3>
- Tabatabaei, M. (1995). *Al Mizan Fi Tafsir Al Quran* (vol.2), translated by Mohammad Bagher Muasvi Hamedani. Qom: Jameat al Modarresin. [In Persian]
- Taheri, T. (2006). International Congress of Muslim Librarians and information professionals. In *Encyclopaedia of librarianship and information*, (V.2, P.1603). Tehran: National Library and Archives of Iran. [In Persian]
- Trott, G. B. (2009). Faith, Librarianship and Technology. *The Christian Librarian*, 52(1&2), 19-23. DOI: <https://doi.org/10.55221/2572-7478.1758>
- Wani, Z. A., & Maqbool, T. (2012). The Islamic Era and Its Importance to Knowledge and the Development of Libraries. *Library Philosophy and Practice*. 718. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/718>
- Yaghoub Nezhad, M. H., Ajerloo, L., & Taheri, S. M. (2020). Investigating the degree of compatibility of the Structure and Features of the Islamic Sciences Thesauri with the Retrieval Thesauri. *Sciences and Techniques of Information Management*, 6(3), 131-157. DOI: 10.22091/stim.2020.4907.1348. [In Persian]
- Yaqoub Nezhad, M.H. (1998). Thesaurus of Islamic Sciences in Islamic countries. Under the supervision of Abbas Horri, By Abdullah Najafi, In *The proceeding of COMLIS 2*. (383-368). Tehran: National Library of the Islamic Republic of Iran. [In Persian]
- Zareei, I. (2013). *Descriptive bibliography of religion and media*. Tehran: Religion and Media. [In Persian]
- Ziauddin, S. (1988). *Information and The Muslim World: A Strategy for The Twenty First Century*. London: Mansell

The Role of Work Task Complexity in Stopping Information Search

Zohreh Honarjooyan¹, Mahdieh Mirzabeigi²

Abstract

Purpose: This research aimed to determine the role of Work tasks' complexity levels in stopping information search behavior among graduate students of Shiraz University. This behavior includes session-level stopping and query-level stopping.

Method: This research was practical in terms of its purpose. Regarding the nature of the data, it was quantitative research, and from the perspective of the data collection method, it was descriptive. The study employed quantitative content analysis and structured observation. The statistical population consisted of graduate students at Shiraz University, and the sample size was calculated using JPower software version 3.1.9.7. For this purpose, the appropriate effect size, based on behavioral studies in human-computer interaction, was set at 0.89, with an alpha error of 0.05 and a 95% confidence level. According to the types of tests used, the sample size for the Yeoman-Whitney test was determined to be 72 participants, while for the independent one-sample t-test, it was 68 participants. To ensure greater reliability, data was collected from 80 students; however, the data of three students were excluded due to outliers, resulting in a final analysis of 77 students. Eight tasks were created using the repository of assigned search tasks to conduct the research. After confirming the validity of the tasks with information science professors, four experts in task design assessed the complexity of the tasks using a Likert scale. Finally, based on the experts' agreement, two simple tasks and two complex tasks were chosen. Students used the Google search engine to search tasks while Camtasia software version 2019.0 recorded all their transactions. The recorded user transactions helped identify two types of search stopping during the students' information search session for each task: good stopping (stopping due to finding the answer) and bad stopping (stopping due to not finding the answer). Additionally, the occurrence of query-level stopping (query reformulation) was also recorded in every task. After checking the normality of the data distribution using the Kolmogorov-Smirnov test, the impact of task complexity was determined on session-level stopping and query-level stopping using the Mann-Whitney U test and independent groups't-test in SPSS version 26.

Findings: The results showed that the complexity of tasks affected how often people stopped searching for information. As tasks became more complex, the rate of good stopping decreased, and the occurrence of query-level stopping increased. In other words, when people completed complex tasks, they found the correct answer less often and often stopped searching because they couldn't find the answer. However, compared to simple tasks, people formulated more queries to complete complex tasks, attempting to find a better answer.

Conclusion: The results showed that the complexity of tasks affected how often people stopped searching for information. As tasks became more complex, the rate of good stopping decreased, and the occurrence of query-level stopping increased. In other words, when people completed complex tasks, they found the correct answer less often and often stopped searching because they couldn't find the answer. However, compared to simple tasks, people formulated more queries to complete complex tasks, attempting to find a better answer.

Keywords

Stopping Information Search, Task Complexity, Session-Level Stopping, Query-Level Stopping, Query Reformulation

Citation: Honarjooyan, Z., & Mirzabeigi, M. (2025). The Role of Work Task Complexity in Stopping Information Search. *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(2), 105-132.

Doi: 10.30484/nastinfo.2025.3627.2286

Article Type: Research Article

Article history:

Received: 14 July 2024

Accepted: 12 Jan. 2024

1. Ph.D. Candidate, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran
z.honarjooyan@gmail.com

2. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran
(Corresponding Author)
mmirzabeigi@gmail.com

Publisher: National Library and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

تحلیل نقش پیچیدگی وظایف کاری در توقف جستجوی اطلاعات

زهرة هرنجويان^۱ | مهدیه میرزاییگی^۲

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، شناخت نقش سطح پیچیدگی وظایف کاری در رفتار توقف جستجوی اطلاعات در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز بود. این رفتار، شامل توقف نشست جستجوی اطلاعات و توقف پرسش می‌شود.

روش: این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی، از حیث ماهیت داده‌ها، پژوهشی کمی و از نقطه‌نظر روش گردآوری داده‌ها توصیفی بود که با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کمی و مشاهده ساختارمند انجام شد. جامعه آماری شامل دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز بود و حجم کفایت نمونه از طریق نرم‌افزار جی پاور نسخه ۳۱،۹،۷ محاسبه شد. بدین منظور اندازه اثر مناسب با توجه به مطالعات رفتار در حوزه تعامل انسان- رایانه عدد ۰/۸۹، خطای آلفا ۰/۰۵ و میزان اطمینان ۹۵ درصد در نظر گرفته شد؛ با توجه به نوع آزمون‌های مورد استفاده حجم نمونه برای آزمون یومان ویتنی تعداد ۷۲ نفر و برای آزمون تی دو نمونه مستقل ۶۸ نفر به دست آمد. در عین حال به منظور اطمینان بیشتر، گردآوری داده از ۸۰ دانشجو انجام شد که داده‌های سه دانشجو به دلیل پرت بودن حذف شد و در آخر، داده‌های ۷۷ نفر تحلیل شد. برای انجام پژوهش، در ابتدا با استفاده از مخزن وظایف جستجو هشت وظیفه طراحی شد. پس از تأیید روایی صوری وظایف توسط اساتید علم اطلاعات، چهار نفر از اساتید علم اطلاعات در تخصص طراحی وظیفه، سطح پیچیدگی وظایف را در قالب طیف لیکرت تعیین نمودند و سرانجام، بر مبنای میزان توافق متخصصان، دو وظیفه ساده و دو وظیفه پیچیده انتخاب شد. دانشجویان، درحالی‌که تمامی تراکنش‌های آن‌ها توسط نسخه ۰/۲۰۱۹ نرم‌افزار کمتازیا ضبط می‌شد، وظایف را در موتور کاوش گوگل جستجو کردند. سپس با مشاهده فایل ثبت تراکنش‌های کاربران با سامانه، نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات دانشجویان در هر وظیفه، در دو نوع توقف خوب (توقف به دلیل یافتن پاسخ پرسش) و بد (توقف به دلیل نیافتن پاسخ پرسش) تعیین شد و وقوع یا عدم وقوع توقف پرسش (فرمول‌بندی مجدد پرسش) در هر وظیفه نیز شمارش شد. پس از بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، بررسی معناداری تأثیر پیچیدگی وظایف بر نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات و وقوع توقف پرسش، به ترتیب با استفاده از آزمون یومان-ویتنی و تی گروه‌های مستقل و در نسخه ۲۶ نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس انجام شد.

یافته‌ها: نتایج، حاکی از تأثیر سطح پیچیدگی وظایف بر رفتار توقف جستجوی اطلاعات بود؛ به گونه‌ای که با افزایش پیچیدگی وظایف، نرخ توقف خوب جستجو، به صورت معناداری کاهش و وقوع توقف پرسش، افزایش می‌یافت. به عبارتی، کاربران در تکمیل وظایف پیچیده در موارد کمتری به پاسخ درست می‌رسیدند و جستجوی این نوع وظایف، معمولاً به دلیل ناکامی در یافتن پاسخ متوقف می‌شد؛ اگرچه در مقایسه با وظایف ساده، کاربران برای تکمیل این نوع وظایف، پرسش‌های بیشتری را فرمول‌بندی کرده، با پالایش مکرر پرسش می‌کوشیدند پاسخ (بهتری) را بیابند.

نتیجه‌گیری: با شناخت عوامل مؤثر بر رفتار اطلاع‌یابی کاربران، می‌توان فرایند جستجوی اطلاعات کاربران را در سامانه‌های بازیابی اطلاعات بهبود بخشید. درک نقش پیچیدگی وظایف در رفتار توقف جستجوی اطلاعات، می‌تواند پژوهشگران حوزه تعامل انسان و اطلاعات و طراحان سامانه‌های بازیابی اطلاعات را در طراحی مدل‌های کاربرمدارتر برای جستجوی اطلاعات و کاربران این سامانه‌ها را در فرمول‌بندی دقیق‌تر پرسش و بازیابی اثربخش اطلاعات یاری رساند.

کلیدواژه‌ها

پیچیدگی وظایف کاری، توقف پرسش، جستجوی اطلاعات، دشواری وظایف کاری، فرمول‌بندی مجدد پرسش

استناد: هرنجويان، زهرة، و میرزاییگی، مهدیه (۱۴۰۴). تحلیل نقش پیچیدگی وظایف کاری در توقف جستجوی

اطلاعات. مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶(۲)، ۱۰۵-۱۳۲.

Doi: 10.30484/nastinfo.2025.3627.2286

۱. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
z.honarjooyan@gmail.com

۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)
mmirzabeigi@gmail.com

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶(۲)، تابستان ۱۴۰۴

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۶

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
© نویسنده‌گان

مقدمه

رفتار اطلاع‌یابی، مانند هر رفتار دیگری، متأثر از عوامل گوناگون و حاصل تعاملات پیچیده‌ای است (خلیلیان و شعبانی، ۱۳۹۸). چنان‌که مارچيونینی^۱ (۱۹۹۵) نیز اشاره می‌کند، فرایند جستجوی اطلاعات، محصول تعامل میان کاربر، وظایف، حوزه موضوعی^۲، موقعیت^۳ و دستاوردهای جستجو^۴ است. در این میان، وظایف، از مهم‌ترین عوامل به شمار می‌روند (Li, 2008). در نگاه اینورسن^۵ (۱۹۹۲) بازیابی اطلاعات در صورتی مؤثر است که بر اساس درک کاربر از وظیفه یا مسئله اطلاعاتی باشد. بایستروم و هنس^۶ (۲۰۰۵) نیز معتقدند مفهوم «وظیفه» در ادراک دلیل اطلاع‌یابی افراد، نوع اطلاعات مورد کاوش آن‌ها، روش‌های آن‌ها برای فراهم‌آوری اطلاعات و نوع استفاده آن‌ها از اطلاعات، اهمیت دارد و چهارچوبی برای تحلیل و توسعه دسترسی به اطلاعات به طور کلی و تحلیل و طراحی سامانه‌های بازیابی اطلاعات به‌طور خاص، فراهم می‌کند. با توجه به اهمیت این متغیر، پژوهشگران گونه‌هایی از وظایف، شامل وظایف باز و بسته، عام و خاص، حقیقت‌یاب و موقعیتی، ساده و پیچیده را تعریف کرده‌اند.

در میان ویژگی‌های گوناگون وظایف، پیچیدگی وظایف، مورد توجه بسیاری از

¹ Marchionini

² Domain

³ Setting

⁴ Search outcomes

⁵ Ingwersen

⁶ Byström & Hansen

پژوهشگران حوزه رفتار اطلاعاتی بوده است (Capra et al., 2017; Saastamoinen & Järvelin, 2018; Taheri et al., 2023). پیچیدگی که در حوزه‌های گوناگونی چون مدیریت، روانشناسی، تعلیم و تربیت و نیز علم اطلاعات، به‌عنوان عاملی اساسی و مؤثر بر عملکرد وظیفه مورد توجه بوده است (Kim, 2006; Liu & Li, 2011)، بر قضاوت، ارزیابی، تجزیه و تحلیل، استفاده، و در نهایت، بر تعامل کاربر با محیط پیرامون و سامانه‌های بازیابی اطلاعات تأثیر می‌گذارد (سعیدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴) و همان‌گونه که اسدی (۱۳۹۳) نیز اشاره می‌کند، پژوهشگران حوزه تعامل انسان با اطلاعات (Li, 2010; Karanam & Van Oostendarp, 2017; Huang et al., 2020) از این ویژگی به‌عنوان یکی از متغیرهای پیش‌بینی‌کننده رفتار اطلاعاتی کاربران در بازیابی تعاملی اطلاعات نام برده‌اند. رفتار توقف جستجوی اطلاعات نیز به‌عنوان بخشی از رفتار اطلاعاتی، می‌تواند تحت تأثیر پیچیدگی وظایف قرار گیرد. در طول فرایند جستجو، توقف، تنها در پایان کار و برای دست کشیدن از جستجو روی نمی‌دهد، بلکه دو نوع رفتار توقف امکان‌پذیر است: توقف نشست جستجو^۱ و توقف پرسش^۲. هنگامی که کاربر به دلیل رضایت از جستجو، یا برعکس، ناامیدی از یافتن اطلاعات مرتبط، دست از جستجو بکشد، توقف نشست جستجو روی می‌دهد (Maxwell, 2019)؛ که این دو حالت، به ترتیب، توقف «خوب» و «بد» نامیده می‌شوند (Diriye et al., 2012). این در حالی است که در توقف پرسش، نشست جستجو به‌طور کامل متوقف نمی‌شود، بلکه کاربر پس از بررسی شماری از نتایج، جستجو را برای مدت‌زمانی کوتاه، متوقف می‌کند و با پالایش پرسش، فرایند جستجو ادامه می‌یابد (Maxwell, 2019). این سطح از توقف نیز که با فرمول‌بندی مجدد پرسش همراه است، تحت تأثیر عواملی چند قرار دارد (اسدی، ۱۳۹۳؛ Bilal & Gwizdka, 2018; Chen et al., 2021; Na, 2012). مطالعات نشان می‌دهد ارائه ابعاد اطلاعات مورد درخواست در وظایف به صورتی خاص، صرف زمان بیشتر برای جستجو و استفاده از راهبردهای متفاوت جستجو را ایجاد می‌کند و درک وظیفه را دشوار می‌سازد (Kinley et al., 2014; Capra et al., 2017). به‌طور مشخص، مشاهده

^۱. Session-level stopping

^۲. Query-level stopping

شده است که در وظایف پیچیده، کاربران نیاز دارند که مطالب را بارها و بارها بخوانند (Chevalier et al., 2015)، همچنین در مقایسه با وظایف ساده، کلیدواژه‌های بیشتری را در سامانه وارد می‌کنند، میل بیشتری به دست کشیدن از جستجو دارند (Monchoux et al., 2015) و عملکرد ضعیف‌تری در جستجو دارند (Brennan et al., 2014; Chevalier et al., 2014). در محدود پژوهش‌های مرتبط با رفتار توقف جستجوی اطلاعات، به ارتباط پیچیدگی وظایف با جنبه‌هایی از رفتار توقف جستجوی اطلاعات، مانند قواعد توقف مورد استفاده کاربران (Browne et al., 2007; Gerhart & Windsor, 2017)، توانایی تشخیص زمان بهینه توقف نشست جستجوی اطلاعات (Berryman, 2006, 2008)، سبک توقف نشست جستجوی اطلاعات (Hemmer, 2013)، همچنین راهبردهای فرمول‌بندی مجدد پرسش (Liu et al., 2010; Liu et al., 2010; Kinley et al., 2012; Billal & Gwizdka, 2018) و زمان توقف پرسش (Dedema & Liu, 2019) مورد توجه قرار گرفته است؛ درحالی‌که به نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات، اعم از توقف به دلیل رضایت از نتایج، یا به واسطه ناامیدی از یافتن پاسخ، در پژوهش‌های حوزه توقف جستجوی اطلاعات، و ارتباط احتمالی آن با متغیرهای گوناگون، مانند پیچیدگی وظایف، کمتر پرداخته شده است. از سوی دیگر، توقف پرسش، دیگر سطح رفتار توقف جستجوی اطلاعات، که با فرمول‌بندی پرسشی جدید همراه است، اگرچه مرحله‌ای مهم در فرایند جستجوی اطلاعات به شمار می‌رود (Maxwell, 2019)، در پژوهش‌های رفتار توقف جستجوی اطلاعات، کمتر به آن پرداخته شده و اغلب از منظر فرمول‌بندی مجدد پرسش مدّ نظر بوده است؛ ضمن آنکه توقف پرسش، به عبارتی، فرمول‌بندی مجدد پرسش، در واقع، ادامه تلاش کاربر برای یافتن پاسخ (دقیق‌تر (و) یا جامع‌تر) است و توقف دیرتر نشست جستجوی اطلاعات را به دنبال دارد. بنابراین، عوامل احتمالی مؤثر بر فراوانی توقف پرسش، در واقع، توقف نشست جستجوی اطلاعات را تحت تأثیر قرار می‌دهند. براین اساس، با توجه به اهمیت بسزای پیچیدگی وظایف کاری در تعامل کاربران با سامانه‌های بازیابی اطلاعات، و در عین حال، حضور کم‌رنگ آن در متون حوزه توقف جستجوی اطلاعات، این پژوهش در پی آن است تا نقش وظایف ساده و پیچیده را در نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات و توقف پرسش را مورد کنکاش قرار دهد. با توجه به پرسش پژوهش، اهداف زیر مدّ نظر است:

۱. شناخت نقش پیچیدگی وظایف کاری در نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات؛

۲. شناخت نقش پیچیدگی وظایف کاری در فراوانی توقف پرسش.

پیشینه پژوهش

در علم اطلاعات، در حوزه تعامل انسان و رایانه و نیز در طراحی سامانه‌های اطلاعاتی، وظایف، مفهومی اساسی به شمار می‌روند (Liu, 2021). لیو و لی^۱ (۲۰۱۲) وظایف را یکی از مؤلفه‌های حیاتی در مطالعه رفتار و عملکرد انسان برشمرده و معتقدند عملکرد انسان در جستجو، وابسته به تعامل میان ویژگی‌های وظایف از جمله پیچیدگی، ویژگی‌های انجام‌دهنده وظایف از جمله دانش و مهارت وی و ویژگی‌های محیط مانند دما و صدا است. آن‌ها معتقدند ویژگی‌های وظایف، تأثیری قابل توجه بر رفتار فردی و گروهی انسان دارد. در این نوشتار، پژوهش‌های مرتبط با تأثیر وظایف بر فرایند جستجوی اطلاعات، در سه دسته ذکر می‌شود:

تأثیر وظایف بر عملکرد جستجو

مطالعات نشان می‌دهد ماهیت وظایف جستجو و شیوه ارائه آن‌ها به کاربر، می‌تواند نتایج جستجو را دگرگون سازد (Wildemuth et al., 2014; Kinley et al., 2014; Capra et al., 2017; Liu, 2021; Taheri et al., 2023). همچنین پیچیدگی اطلاعاتی که باید بازیابی شود، نقشی قابل توجه در فرایند تعیین رفتار و عملکرد کاربر در جستجو دارد (Barsky & Bar-Ilan, 2012; Liu & Li, 2012; Kinley et al., 2014; Chevalier et al., 2014; Monchaux et al., 2015; Capra et al., 2017).

سعیدی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) در بررسی نقش پیچیدگی وظایف کاری در رفتار تعاملی جستجوی اطلاعات گروهی از دانشجویان تحصیلات تکمیلی مشاهده کردند که با افزایش سطح پیچیدگی وظایف کاری، کاربران پرسش‌های بیشتری را استفاده می‌کنند و زمان بیشتری را به جستجو اختصاص می‌دهند، اما در نهایت، احساس موفقیت و رضایت کمتری دارند. بررسی نقش پیچیدگی وظایف کاری در عملکرد کاربران در جستجوی مروری در پژوهش بحرینی و همکاران (۱۳۹۴) نیز نشان داد کاربران در وظایف ساده، عملکرد بهتری دارند؛ به

¹. Liu & Li

این معنا که در تکمیل وظایف ساده، توانستند در مدت زمان کمتری، موفقیت بیشتری در یافتن پاسخ پرسش به دست آورند.

لی^۱ (۲۰۰۸) نیز در بررسی تأثیر وظایف بر رفتار جستجوی تعاملی اطلاعات مشاهده کرد که پیچیدگی وظایف، بر موفقیت کاربر در جستجو و رضایت از آن مؤثر است و اتمام موفقیت آمیز جستجو در وظایف پیچیده کمتر از وظایف ساده روی می دهد و نتایج پژوهش لی و بلکین^۲ (۲۰۱۰) نشان داد پیچیدگی وظایف، با تعداد صفحات بازدید شده، تعداد پرسش ها و کلیدواژه های وارد شده، و مدت زمان جستجو، رابطه مستقیم دارد، اما با موفقیت کاربر و رضایت وی از جستجو، رابطه معکوس. لی (۲۰۱۰) نیز در پژوهش تجربی خود دریافت که وظایف کاری، تأثیری قابل توجه بر عملکرد تعاملی کاربران دارد. وی مشاهده کرد که در وظایف تصمیم گیری با پیچیدگی کمتر، اثربخشی جستجو بیشتر است و در وظایف ذهنی با پیچیدگی بیشتر، اثربخشی جستجو کاهش می یابد.

همچنین در پژوهش کامپالین و یارولین^۳ (۲۰۱۲) که رفتار اطلاع یابی شش پژوهشگر حوزه پزشکی بررسی شد، افزایش پیچیدگی وظایف، افزایش موانع دسترسی به اطلاعات، از جمله مشکلات فرمول بندی پرسش، نداشتن مهارت های لازم برای جستجو، محدودیت در دسترسی به اطلاعات را به دنبال داشت و با کاهش پیچیدگی وظایف، قابلیت دستیابی به اطلاعات مورد نظر افزایش می یافت (نقل در سعیدی زاده و همکاران، ۱۳۹۴). در پژوهش والوت و همکاران^۴ (۲۰۱۷) نیز بررسی تأثیر پیچیدگی وظایف بر رفتار جستجوی اطلاعات گروهی از نوجوانان نشان داد از میان وظایف حقیقت یابی، علت و معلولی^۵ و مباحثه ای^۶، کاربران پایین ترین سطح عملکرد (کیفیت پاسخ ها) را در وظایف مباحثه ای با بالاترین سطح پیچیدگی دارند.

همچنین بررسی تأثیر پیچیدگی وظایف بر بازیابی اطلاعات موسیقی در پژوهش هو و

1. Li

2. Li & Belkin

3. Kumpulainen & Järvelin

4. Walhout et al.

5. Cause-effect

6. Controversial topic

کندو^۱ (۲۰۱۷) حاکی از همبستگی معنی‌دار اثربخشی جستجوی اطلاعات با پیچیدگی وظایف بود. در این پژوهش که کاربران شش وظیفه را در سه سطح از پیچیدگی جستجو کردند، نتایج نشان داد اثربخشی جستجوی اطلاعات که بر اساس سنجه‌هایی چون تعداد موسیقی‌های یافت شده و مدت‌زمان تکمیل وظایف تعیین می‌شد، با سطح پیچیدگی وظایف همبستگی معنی‌دار دارد. طاهری^۲ و همکاران (۲۰۲۳) نیز در بررسی رفتار جستجوی تعاملی اطلاعات حوزه سلامت، مشاهده کردند که با افزایش پیچیدگی وظایف، نرخ موفقیت و رضایت کاربر کاهش می‌یابد.

با توجه به نتایج این دسته از متون، می‌توان گفت افت عملکرد کاربر با افزایش پیچیدگی وظایف رخ می‌دهد؛ به عبارتی، نرخ موفقیت کاربر در تکمیل وظایف پیچیده، پایین‌تر از وظایف ساده است.

تأثیر وظایف بر توقف نشست جستجوی اطلاعات

توقف نشست جستجوی اطلاعات نیز به‌عنوان بخشی از رفتار اطلاعاتی، تحت تأثیر پیچیدگی وظایف قرار می‌گیرد. ژنگ^۳ (۲۰۱۵) با اشاره به اینکه در وظایف پیچیده، کاربر به تلاش بیشتری برای پردازش شناختی نیاز دارد، توقف جستجو را نیز متأثر از پیچیدگی وظایف برمی‌شمرد. براین‌اساس، کاربران پژوهش بریمن^۴ (۲۰۰۶) گزارش کردند که در آغاز کار، تعیین میزان اطلاعات کافی برای تکمیل وظایف، دشوار است؛ اما وقتی ساختار اطلاعات مورد نیاز آشکار می‌شود، نقطه صحیح توقف جستجو روشن‌تر می‌شود. این مطلب، به تأثیر پیچیدگی وظایف بر توقف جستجو اشاره دارد؛ چراکه در ساختار وظایف پیچیده، اطلاعات مورد نظر، کمتر مشخص شده است و برای پاسخ‌دهی به آن‌ها، سطح بالایی از فعالیت‌های شناختی، همچون مقایسه، تفسیر و ترکیب اطلاعات لازم است (Zhang, 2012)؛ بنابراین در تکمیل این وظایف، کاربران به زمانی مضاعف برای تعیین ساختار و اجزای وظایف و

1. Hu & Kando

2. Taheri

3. Zhang

4. Berryman

اطلاعات مورد درخواست در آن نیاز دارند. این مسئله در پژوهش بریمن (۲۰۰۸) نیز مشاهده شده است. در این پژوهش که قضاوت راجع به کفایت اطلاعات به دست آمده را در میان کارکنان یک سازمان دولتی بررسی کرده است، کاربران به تأثیر پیچیدگی مسائل موجود بر توقف جستجو اشاره داشته اند که در واقع همان «پیچیدگی وظایف» است؛ چنان که بنابر اظهارات خود کارکنان، ماهیت پیچیده و مبهم مسائل موجود موجب می شده آن ها در ابتدای کار ندانند که چه اطلاعاتی برای حل مسائل لازم است.

همر^۱ (۲۰۱۳) نیز در پژوهشی که به بررسی تأثیر وظایف، فناوری و ویژگی های فردی بر رفتار جستجوی اطلاعات و توقف جستجو پرداخته است، تأثیر پیچیدگی وظایف را بر توقف جستجو مشاهده کرد. او با بهره گیری از نظریه های پردازش دوگانه^۲، پردازش اطلاعات به طور کلی و توقف جستجو به عنوان بخشی از آن را در دو سبک مکاشفه ای^۳ و منطقی^۴ دسته بندی کرده است. مطابق با این نظریه ها، پردازش اطلاعات در مغز انسان به دو روش کاملاً متفاوت انجام می شود که در متون با نام «سیستم ۱» و «سیستم ۲» ذکر شده است (Evans & Chi, 2008; Kahneman, 2003, 2011; Liberman, 2003; Stanovich & West, 2000). فراهم آوری و ارزیابی اطلاعات در سیستم ۱ به صورت خودکار، کم زحمت^۵ و مکاشفه ای انجام می شود و در سیستم ۲ به صورت آگاهانه^۶، پر زحمت^۷ و نظام مند (Hemmer, 2013). به همین طریق، توقف جستجو نیز از سوی کاربران به دو طریق ممکن است: الف. بررسی اطلاعات دریافت شده و آنگاه، توقف جستجو طی یک فرایند استدلال منطقی مبتنی بر شواهد محتوایی، یا ب. به صورت شهودی^۸ و تجربی^۹ (Miller & Ireland, 2005) که طی آن، توقف جستجو، نه پس از ارزیابی کاملاً منطقی اطلاعات، بلکه به صورت ناخودآگاه^{۱۰} و

1. Hemmer
2. Dual processing theories
3. Heuristic
4. Rational
5. Effortless
6. Conscious
7. Effortful
8. Intuitive
9. Experiential
10. Spontaneously

بدون آگاهی کامل کاربر از اطلاعات مرتبطی که او را به توقف واداشته است، اتفاق می‌افتد. نتایج پژوهش‌ها (۲۰۱۳) نشان می‌دهد پردازش اطلاعات به هریک از این دو روش، بر چگونگی قضاوت و تصمیم‌گیری افراد نیز تأثیرگذار است. هر که به عوامل مؤثر بر کاربرد هریک از این دو سبک پردازش اطلاعات پرداخته است، مشاهده کرد که پیچیدگی وظایف، عامل اصلی مؤثر بر پردازش اطلاعات و توقف جستجو به شیوهٔ مکاشفه‌ای است؛ چنان‌که در وظایف پیچیده، کاربر در شروع کار، تلاش ذهنی زیادی را صرف می‌کند، سپس به رویکرد مکاشفه‌ای روی می‌آورد و تا پایان کار جستجو، پردازش اطلاعات را به همین روش انجام می‌دهد.

یافته‌های این دسته از متون حاکی از آن است که سطح پیچیدگی وظایف، نه تنها میزان تلاش شناختی لازم برای انجام فرایند جستجو را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ که در تعیین سبک پردازش اطلاعات و در نتیجه، سبک توقف جستجوی اطلاعات نیز نقشی کلیدی دارد.

تأثیر وظایف بر توقف پرسش

در رابطه با توقف پرسش نیز برسکی و بارایلان^۱ (۲۰۱۲) با تعیین سختی وظایف بر اساس میزان انطباق اصطلاحات موجود در وظیفه با متن صفحات وب حاوی پاسخ، در بررسی تأثیر ساختار متنی وظیفه بر فرمول‌بندی پرسش و روند جستجو، مشاهده کردند که در وظایف سخت‌تر، کاربر پرسش‌های بیشتری را فرمول‌بندی و در سامانه وارد می‌کند. کاربران پژوهش کینلی^۲ و همکاران (۲۰۱۲) نیز از میان سه نوع وظیفهٔ حقیقت‌یابی^۳، انتزاعی^۴ و اکتشافی^۵، وظایف حقیقت‌یابی را با بهره‌گیری از کمترین تعداد پرسش تکمیل کردند و وظایف اکتشافی را با بیشترین تعداد پرسش. کینلی و همکاران (۲۰۱۲) دلیل این امر را ساده بودن وظایف حقیقت‌یابی و در نتیجه، نیاز به مهارت‌های جستجوی نه‌چندان زیاد و در مقابل، پایان باز وظایف اکتشافی و نیاز به مهارت‌های جستجوی بیشتر برای تکمیل آن ذکر کرده‌اند.

1. Barsky & Bar-Ilan

2. Kinley

3. Fact finding

4. Abstract

5. Exploratory

بررسی رفتار جستجوی اطلاعات کاربران در وبگاه مدلاین پلاس^۱ در پژوهش ژنگ^۲ (۲۰۱۲) نیز نشان داد کاربران پرسش‌های پیچیده‌تر را با فرمول‌بندی پرسش‌های بیشتری تکمیل می‌کنند و کلی^۳ و همکاران (۲۰۱۵) با دسته‌بندی وظایف بر اساس رده‌بندی اهداف آموزشی «اندرسون و کراثوول»^۴ (۲۰۰۱) به ارزیابی شماری از وظایف جستجو که برای استفاده در آزمایش‌های بازیابی اطلاعات طراحی شده بود پرداختند و مشاهده کردند که میان سطح پیچیدگی شناختی وظایف و برخی کنش‌های کاربر، ازجمله تعداد پرسش‌های وارد شده در سامانه، رابطه مستقیم برقرار است.

کارانم و ون‌اوستندارپ^۵ (۲۰۱۶) نیز در بررسی تأثیر پیچیدگی وظایف و سن افراد بر رفتار مسیریابی در وب، مشاهده کردند که کاربران در تکمیل وظایف پیچیده، بیشتر به فرمول‌بندی مجدد پرسش می‌پردازند. این پژوهشگران همچنین در پژوهشی دیگر (Karanam & VanOostendarp, 2017) با تعریف سختی وظایف بر مبنای میزان همپوشانی میان توصیف وظایف و محتوای صفحات وب حاوی پاسخ، شباهت معنایی وظایف با صفحات وب را به روش تحلیل معنایی نهان^۶ محاسبه کرده، در تحلیل عملکرد جستجو مشاهده کردند که کاربران در تکمیل وظایفی با شباهت معنایی کمتر با محتوای صفحات (وظایف سخت‌تر)، پرسش‌های بیشتری را فرمول‌بندی و در سامانه وارد می‌کنند.

پژوهش دیگر در این زمینه، متعلق به ددما و لیو^۷ (۲۰۱۹) است که نتایج آن نشان داد در وظایف ساختارنیافته^۸ و غیرقابل تجزیه، توقف پرسش، دیرتر اتفاق می‌افتد؛ چراکه در ابتدای کار، اطلاعات مورد درخواست در چنین وظایفی برای کاربر روشن نیست و همانند وظایف پیچیده، زمان مضاعفی برای تعیین ساختار و اجزاء وظایف و اطلاعات مورد درخواست در آن،

1. Medline plus
2. Zhang
3. Kelly and et al.
4. Anderson & Krathwohl
5. Karanam & Van Oostendarp
6. latent semantic analysis (LSA)
7. Dedema & Liu
8. Ill-structured

مورد نیاز است. مکسول^۱ (۲۰۱۹) و مکسول و همکاران (۲۰۱۹) نیز در بررسی تأثیر وظایف بر رفتار جستجو، دریافتند که در وظایف چندبعدی، کاربر، پرسش‌های بیشتری را ارسال، و برای هر پرسش، نتایج کمتری را بررسی می‌کند. همچنین پژوهش هوانگ^۲ و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد کاربران برای تکمیل وظایف پیچیده، ناگزیر از فرمول‌بندی پرسش‌های بیشتری هستند و در پژوهش طاهری و همکاران (۲۰۲۳) افزایش پیچیدگی وظایف با افزایش فرمول‌بندی مجدد پرسش همراه بود.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در این گروه از پژوهش‌ها، توقف پرسش در قالب فرمول‌بندی مجدد پرسش مدّ نظر بوده و پژوهشگران به بررسی چندی از عوامل تأثیرگذار بر آن پرداخته‌اند.

چنان‌که مرور متون نشان می‌دهد، در پژوهش‌های موجود، پیچیدگی وظایف در ارتباط با ابعاد و جنبه‌هایی چند از رفتار توقف نشست جستجو، همچون توانایی تعیین کفایت اطلاعات موجود و تشخیص نقطه زمانی مناسب برای توقف جستجو، فرایند تصمیم‌گیری درباره توقف جستجوی اطلاعات، همچنین نرخ موفقیت و رضایت کاربر در جستجو مطالعه شده است، درحالی‌که دلیل توقف نشست جستجوی اطلاعات (تحت عنوان «نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات») اعم از رضایت یا ناکامی و تأثیر عواملی چون پیچیدگی وظایف بر آن، در متون این حوزه کمتر مورد توجه بوده است. همچنین در شمار اندکی از پژوهش‌های نه‌چندان انبوه رفتار توقف جستجوی اطلاعات، دومین سطح رفتار توقف جستجوی اطلاعات، توقف پرسش، مورد توجه بوده است و پژوهش‌های مرتبط با توقف پرسش ارائه شده در این بخش، پژوهش‌های حوزه کلی جستجوی اطلاعات هستند که عوامل مؤثر بر فرمول‌بندی مجدد پرسش را مدّ نظر داشته‌اند. براین‌اساس و با توجه به تأثیر فراوان پیچیدگی وظایف بر ابعاد و مراحل گوناگون فرایند جستجوی اطلاعات، پژوهش حاضر می‌کوشد نقش این متغیر را در ابعادی از هر دو سطح رفتار توقف جستجوی اطلاعات، شامل نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات و فراوانی توقف پرسش بررسی نماید.

1. Maxwell

2. Huang and et al.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی، از حیث ماهیت داده‌ها، پژوهشی کمی و از نقطه نظر روش گردآوری داده‌ها توصیفی بود که با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کمی و مشاهده ساختارمند انجام شد. جامعه آماری شامل دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز بود و حجم کفایت نمونه از طریق نرم‌افزار جی‌پاور^۱ نسخه ۳/۱/۹/۷ محاسبه شد. بدین منظور اندازه اثر مناسب با توجه به مطالعات رفتار در حوزه تعامل انسان- رایانه عدد ۰/۸۹، خطای آلفا ۰/۰۵ و میزان اطمینان ۹۵ درصد در نظر گرفته شد (Obukhova, 2021)؛ با توجه به نوع آزمون‌های استفاده شده در تعیین حجم نمونه برای آزمون یومان ویتنی تعداد ۷۲ نفر و برای آزمون تی دو نمونه مستقل ۶۸ نفر به دست آمد. با این وجود، به منظور اطمینان بیشتر، گردآوری داده از ۸۰ دانشجوی انجام شد که داده‌های سه دانشجو به دلیل پرت بودن حذف شد و در آخر، داده‌های ۷۷ نفر تحلیل شد. با توجه به نقش مهم سطح مهارت جستجوی اطلاعات و دانش موضوعی دانشجویان بر رفتار جستجوی اطلاعات، سطح این دو متغیر از طریق پرسش‌نامه محقق‌ساخته برگرفته از پرسش‌نامه سواد اطلاعاتی قاسمی (۱۳۸۵) در قالب ۱۳ گویه به دست آمد. لازم به ذکر است این پرسش‌نامه جهت به‌روزرسانی و تأیید روایی صوری و محتوایی برای چهار نفر از اساتید علم اطلاعات و دانش‌شناسی ارسال شد و بعد از اصلاح نظرات اساتید، بر روی ۳۰ نفر از نمونه پژوهش آزمون شد و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ با مقدار ۰/۷۵ به دست آمد. برای انجام پژوهش، در ابتدا با استفاده از مخزن وظایف جستجو^۲ هشت وظیفه با سطوح پیچیدگی متفاوت براساس چهارچوب ژنگ (۲۰۱۲) طراحی شد. پس از تأیید روایی صوری وظایف توسط اساتید علم اطلاعات، چهار متخصص حوزه طراحی وظیفه، سطح پیچیدگی وظایف را در قالب طیف لیکرت تعیین نمودند و در آخر، بر مبنای میزان توافق متخصصان، دو وظیفه ساده و دو وظیفه پیچیده انتخاب شد. دانشجویان وظایف را در موتور کاوش گوگل جستجو کردند؛ درحالی‌که تمامی تراکنش‌های آن‌ها توسط

^۱ G*Power

^۲ Repository of Assigned Search Tasks (<https://ils.unc.edu/searchtasks/search.php>)

نسخه ۲۰۱۹/۰ نرم افزار کمتازیا^۱ ضبط می شد. سپس با مشاهده فایل ثبت تراکنش کاربران با سامانه، نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات دانشجویان در هر وظیفه بر اساس نشانه گذاری^۲ یا عدم نشانه گذاری صفحات وب به عنوان پاسخ پرسش، در دو نوع توقف خوب و بد تعیین شد و وقوع یا عدم وقوع توقف پرسش در هر وظیفه نیز ثبت شد. پس از بررسی نرمال بودن توزیع داده ها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، با توجه به نرمال نبودن توزیع داده های نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات و نرمال بودن توزیع داده های توقف پرسش، بررسی معناداری تأثیر پیچیدگی وظایف بر نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات و وقوع توقف پرسش، به ترتیب با استفاده از آزمون یو-مان-ویتنی و تی گروه های مستقل و در نسخه ۲۶ نرم افزار اس.پی.اس.اس. انجام شد.

یافته ها

نقش پیچیدگی وظایف در نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات

به منظور بررسی تفاوت نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات در جستجوی وظایفی با سطوح مختلف پیچیدگی، با توجه به نرمال نبودن توزیع داده ها، از آزمون یو-من-ویتنی استفاده شد. با توجه به معناداری این آزمون، نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات، در جستجوی وظایف ساده و پیچیده تفاوت معناداری دارد (جدول ۱).

جدول ۱- نتایج آزمون من-ویتنی برای مقایسه نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات در وظایف ساده و

پیچیده

میانگین رتبه ها					
متغیر	وظایف ساده (N=77)	وظایف پیچیده (N=77)	U آماره	Z آماره	p
نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات	۸۴/۱۶	۷۰/۸۴	۲۴۵۱	-۲/۹۹۶	۰/۰۰۱

نتایج این آزمون، حاکی از وجود اختلاف معنادار نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات میان

1. Camtasia

2. Bookmark

وظایف ساده و پیچیده بود $U(N_{simple}=77, N_{complex}=77)=2451, z=-2.996, p=0.001 < 0.05$. با توجه به کدهای داده شده به هریک از انواع توقف (کد ۲ برای توقف خوب و کد ۱ برای توقف بد) مقایسه میانگین رتبه‌ها در وظایف ساده و پیچیده نیز نشان داد، توقف خوب در وظایف پیچیده کمتر از وظایف ساده رخ داده است.

نقش پیچیدگی وظایف در وقوع توقف پرسش

به‌منظور مقایسه وقوع توقف پرسش در وظایف با سطوح مختلف پیچیدگی، با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون تی گروه‌های مستقل استفاده شد (جدول ۲).

جدول ۲- نتایج آزمون تی برای مقایسه فراوانی توقف پرسش در وظایف با سطوح مختلف پیچیدگی

سطح پیچیدگی وظیفه	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
ساده	۳/۸۹۶۱	۱/۹۰۹۷	۴/۹۷۴	۱۵۲	۰/۰۱
پیچیده	۵/۲۹۸۷	۱/۵۷۳۳			

نتایج آزمون تی، از وجود اختلاف معنی‌دار فراوانی توقف پرسش میان وظایف ساده ($M=3.896, SD=1.909$) و پیچیده ($M=5.298, SD=1.573$) حکایت دارد.

($T(152)=4.974, p=0.01$) مقایسه میانگین‌ها نیز نشان داد توقف پرسش در وظایف پیچیده از میانگین بالاتری برخوردار است. با توجه به اینکه مقصود از میانگین در این جدول، میانگین وقوع توقف پرسش در هریک از وظایف ساده و پیچیده است، چنان‌که مشاهده می‌شود، در وظایف پیچیده، توقف پرسش، بیشتر رخ داده است.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات، در جستجوی وظایف ساده و پیچیده تفاوت معنی‌داری دارد؛ به عبارتی، توقف خوب در جستجوی وظایف ساده بیشتر از وظایف پیچیده روی داده و جستجوی وظایف ساده در موارد بیشتری با موفقیت و یافتن پاسخ پایان یافته است. اگرچه در پژوهش‌های پیشین رفتار توقف جستجوی اطلاعات، پژوهشی که نقش پیچیدگی وظایف را در نوع توقف جستجو بررسی کرده باشد یافت نشد، در بسیاری از

پژوهش‌های حوزه جستجوی اطلاعات می‌توان شواهدی از توقف خوب، به عبارتی، توقف به دلیل یافتن پاسخ را مشاهده کرد. نتایج پژوهش‌های بایستروم و یارولین^۱ (۱۹۹۵)، جی‌ویزکا و اسپنس^۲ (۲۰۰۶)، لی (۲۰۰۸)، لی و بلکین (۲۰۱۰)، دامز و همکاران^۳ (۲۰۱۱)، چوالیر و همکاران^۴ (۲۰۱۴)، برینن و همکاران^۵ (۲۰۱۴)، هو و کندو (۲۰۱۷)، وال‌اوت و همکاران (۲۰۱۷)، طاهری و همکاران (۲۰۲۳) و سعیدی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) همسو با نتایج پژوهش حاضر نشان داد کاربران در تکمیل وظایف ساده موفق‌تر از وظایف پیچیده عمل می‌کنند.

در تبیین نقش پیچیدگی وظایف در موفقیت جستجو، بریت^۶ (۲۰۰۵) معتقد است پیچیدگی وظیفه، در اضطراب کاربر، انگیزه وی و امید وی به موفقیت نقش دارد و مجموع این عوامل، کیفیت عملکرد کاربر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. سعیدی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) نیز اشاره می‌کنند که در وظایف پیچیده، کاربران از یک‌سو به دانش زیادی نیاز دارند و از سویی با ابهام و عدم اطمینان زیادی در انتخاب کلمات پرسش و نیز انتخاب منابع اطلاعاتی مواجه هستند؛ به عبارتی، در وضعیت ناهمگونی از دانش به سر می‌برند؛ بنابراین با وجود تلاش بیشتر، احساس موفقیت و رضایت کمتری از تعامل با سامانه‌های اطلاعاتی خواهند داشت.

همچنین نتایج پژوهش پیرامون رخداد توقف پرسش نشان داد در وظایف پیچیده، توقف پرسش به‌طور معنی‌داری بیشتر از وظایف ساده رخ داده است. چنان‌که اشاره شد، توقف پرسش، با فرمول‌بندی مجدد پرسش همراه است؛ در واقع، لازمه فرمول‌بندی مجدد پرسش، دست کشیدن کاربر از یک پرسش و اقدام برای فرمول‌بندی پرسشی جدید است؛ بنابراین برای پرداختن به مسئله توقف پرسش، می‌توان به مسائل مرتبط با فرمول‌بندی مجدد پرسش پرداخت. کینلی و همکاران (۲۰۱۲) فرمول‌بندی مجدد پرسش را «فرایند تغییر پرسش، به‌منظور بهبود نتایج جستجو» تعریف کرده، اشاره می‌کنند که تعداد دفعات اصلاح پرسش، اطلاعات

1. Byström & Jarvelin

2. Gwizdka & Spence

3. Dommes et al.

4. Chevalier et al.

5. Brennan et al.

6. Britt

ارزشمندی را در رابطه با تعامل میان کاربر و موتور جستجوی وب در بر دارد. اساساً فرمول‌بندی پرسش، بخش مهمی از تعامل اطلاعاتی انسان و رفتار اطلاعاتی او در محیط وب قلمداد می‌شود و یکی از عوامل تعیین‌کننده کارایی و اثربخشی جستجوی اطلاعات، چگونگی فرمول‌بندی پرسش است. اغلب این‌گونه تصور می‌شود که کاربران برای جستجوی وب، یک یا چند کلیدواژه را که منعکس‌کننده نیاز اطلاعاتی آنان است به جعبه جستجو وارد و روی دکمه جستجو کلیک کرده و در کسری از ثانیه، نتایج جستجو را مشاهده می‌کنند؛ اما گام مهمی که در جستجوی وب قبل از وارد کردن عبارت جستجو به موتور کاوش وجود دارد و ممکن است از آن غفلت شود، چگونگی فرمول‌بندی پرسش است (اسدی، ۱۳۹۳). در فرایند جستجوی اطلاعات، کاربر برای هدایت جستجوی خود، پرسش اولیه را در موتور جستجو وارد کرده، به‌طور مکرر آن را برای بهبود نتیجه جستجو تغییر می‌دهد. بسته به بازخورد نظام و نتایج نمایش داده شده، کاربر با استفاده از دانش و تجربه پیشین خود، عبارت جستجو را برای بازیابی اطلاعات مورد نیاز ویرایش می‌کند. فرمول‌بندی مجدد پرسش، تحت تأثیر عوامل گوناگونی قرار دارد (Kinley et al., 2012). نتایج پژوهش‌های کیم^۱ (۲۰۰۶)، اول و همکاران^۲ (۲۰۱۰)، لیو و همکاران^۳ (۲۰۱۰)، لی و بلکین (۲۰۱۰)، دامز و همکاران (۲۰۱۱)، برسکی و بارایلان (۲۰۱۲)، ساستامینن^۴ و همکاران (۲۰۱۲)؛ سینگر^۵ و همکاران (۲۰۱۲)، بورلاند و دریر^۶ (۲۰۱۴)، کلی و همکاران (۲۰۱۵)، کارانم و ون‌اوستندارپ (۲۰۱۶)، هوانگ و همکاران (۲۰۲۰)، و کوهرلر^۷ (۲۰۲۰) همسو با نتایج پژوهش حاضر نشان داد با افزایش پیچیدگی وظایف، کاربران جستجو را با بهره‌گیری از پرسش‌های بیشتری به انجام می‌رسانند. در تبیین تأثیر پیچیدگی وظایف بر فرمول‌بندی مجدد پرسش، نکته قابل ذکر آن است که در تمایز میان وظایف ساده و پیچیده، گفته می‌شود پاسخ وظیفه ساده در یک صفحه وب

1. Kim
2. Aula et al.
3. Liu et al.
4. Saastamoinen
5. Singer
6. Borlund & Dreier
7. Köhler

قرار دارد و تلاش شناختی اندکی برای تکمیل چنین وظیفه‌ای لازم است؛ درحالی‌که پاسخ وظیفه پیچیده، در چندین صفحه وب قرار دارد و تکمیل چنین وظیفی، مستلزم انجام سطح بالایی از فعالیت‌های شناختی، همچون مقایسه، تفسیر و ترکیب اطلاعات است (Zhang, 2012)؛ بنابراین، تلاش مضاعف کاربر در وظایف پیچیده برای تدوین پرسش هرچه دقیق‌تر، به امید دستیابی به پاسخ، مورد انتظار است. در این رابطه، لیو و همکاران (۲۰۱۰) نیز وظایف ساده (حقیقت‌یابی) را وظایفی می‌نامند که پاسخ به آن‌ها توسط تنها یک قطعه اطلاعات انجام می‌شود، پاسخ به وظایف سلسله‌مراتبی^۱ را مستلزم یافتن چندین جنبه از یک مفهوم واحد برمی‌شمارند و پاسخ به وظایف موازی را مستلزم یافتن چندین مفهوم موجود در یک سطح واحد از سلسله‌مراتب مفهومی؛ و براین اساس، پاسخ به وظایف موازی و سلسله‌مراتبی با پیچیدگی بیشتر را مستلزم صرف تلاش شناختی بیشتر در قالب تکرار فرمول‌بندی مجدد پرسش برمی‌شمارند. همچنین سینگر و همکاران (۲۰۱۲) دریافتند که وظایف ساده، تنها با یک پرسش به نتیجه می‌رسد، درحالی‌که تکمیل وظایف پیچیده، طی چند مرحله انجام می‌شود و مستلزم پالایش چندباره پرسش است. هوگس-مورگان و ویلسون^۲ (۲۰۱۲) نیز وظایف پیچیده را وظایفی برمی‌شمارند که بدون پالایش پرسش به جواب نمی‌رسد.

نتایج پژوهش، تأثیر فراوان سطح پیچیدگی وظایف بر رفتار اطلاع‌یابی کاربران را روشن ساخت. با شناخت عوامل مؤثر بر رفتار اطلاع‌یابی کاربران، می‌توان فرایند جستجوی اطلاعات کاربران را در سامانه‌های بازیابی اطلاعات بهبود بخشید. طراحان و توسعه‌دهندگان سامانه‌های بازیابی اطلاعات، می‌توانند بر اساس نتایج این پژوهش و الگوهای رفتار اطلاع‌یابی کاربران، سامانه‌های مفیدتری را طراحی نمایند. طراحی سامانه‌های بازیابی تعاملی اطلاعات، برای کمک به بهبود عملکرد کاربر و استخراج اطلاعات (Elm & Woods, 1985) ازجمله راه‌حل‌های پیشنهادی برای کمک به کاربران در تکمیل وظایف پیچیده است. ون‌اوستندارپ و همکاران (۲۰۰۹) نیز طراحی و استفاده از منوهای مسیریابی گسترش‌پذیر^۳ را (در مقابل منوهای متوالی^۴) در طراحی سامانه‌های بازیابی اطلاعات برای کمک به کاربران در تکمیل وظایف پیچیده پیشنهاد می‌کنند؛ با این توضیح که منوهای متوالی، بخشی از بافت را به کاربر ارائه

1. Hierarchical

2. Hughes-Morgan & Wilson

3. Expandable navigation menus

4. Sequential

می‌کنند، درحالی‌که منوهای گسترش‌پذیر با ارائه اطلاعات کامل و راهنمایی کاربر در مسیرپویی، از گم‌گشتگی کاربر جلوگیری کرده، تکمیل موفق وظایف پیچیده را برای وی میسر می‌سازند. همچنین نتایج پژوهش حاضر، لزوم فراهم ساختن تمهیدات برگزاری کارگاه‌های مهارت‌های سواد اطلاعاتی و فنون جستجوی اطلاعات را گوشزد می‌کند؛ تا بدین‌وسیله با ارتقای مهارت‌های کاربران در جستجوی اطلاعات، به‌ویژه در مرحله کلیدی فرمول‌بندی پرسش، احتمال موفقیت آن‌ها در دستیابی به نتایج مورد نظر افزایش یابد.

پیشنهادهای

چنان‌که در نتایج پژوهش مشاهده شد، افزایش پیچیدگی وظایف، کاهش نرخ توقف خوب جستجو و نیز افزایش فراوانی توقف پرسش را به دنبال دارد. نقش کلیدی وظایف جستجو و پیچیدگی آن در رفتار و عملکرد کاربر در جستجو، در پژوهش‌های متعددی ذکر شده است (از جمله Saastamoinen, 2018; Järvelin, 2018; Li, 2009; Kim, 2001, 2008; Chen et al., 2021; Liu, 2021). همان‌گونه که چن^۱ و همکاران (۲۰۲۱) اشاره می‌کنند و در پژوهش حاضر نیز مشاهده شد، کاربران در تکمیل وظایف پیچیده تلاش بیشتری صرف می‌کنند؛ برای مثال، با پالایش مکرر پرسش در جهت یافتن پاسخ (صحیح) می‌کوشند؛ اما موفقیت و رضایت کمتری از فرایند جستجو و بازیابی اطلاعات دارند. با توجه به اینکه هر سامانه بازیابی اطلاعات، برای استفاده کاربران آن طراحی و ساخته می‌شود، بازیابی اطلاعات در آن، تنها زمانی موفق خواهد بود که سامانه به‌صورت هرچه کاربرپسندتر در اختیار افراد قرار گیرد؛ به‌گونه‌ای که قادر باشد نیازهای اطلاعاتی گروه‌های مختلف کاربران را با ویژگی‌های فردی و وظایف گوناگون، مرتفع سازد (Wang & Erdelez, 2013).

چنان‌که اشاره شد، نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات، اعم از توقف به دلیل رضایت، یا ناکامی، در پژوهش‌های موجود، کمتر مورد توجه بوده است. با توجه به تأثیرپذیری ابعاد گوناگون رفتار اطلاعاتی از ویژگی‌های فردی مختلف، مانند سطح مهارت‌های جستجوی اطلاعات، دانش موضوعی، باورهای خودکارآمدی، سبک‌های شناختی و یادگیری، پیشنهاد می‌شود تأثیر این عوامل بر نوع توقف نشست جستجوی اطلاعات، در پژوهش‌های آتی مطالعه شود.

چنان‌که پژوهش‌های سعیدی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴)؛ لی (۲۰۰۸)؛ ساستامینن و همکاران

¹. Chen

(۲۰۱۲)؛ ژنگ (۲۰۱۲) نشان می‌دهد، در وظایف پیچیده، کاربر با صرف وقت مضاعف، به جستجوی اکتشافی می‌پردازد. همچنین نتایج پژوهش‌های متعدد مانند ژنگ (۲۰۱۵)؛ لیو^۱ (۲۰۱۵)؛ لیو و همکاران (۲۰۱۵)؛ سنشز^۲ و همکاران (۲۰۱۷) حاکی از تأثیر دانش موضوعی بر احساس سختی یا پیچیدگی وظایف در کاربران است؛ به گونه‌ای که در غیاب دانش موضوعی، کاربران پیچیدگی بیشتری را در وظایف احساس می‌کنند. براین اساس، شناخت تأثیر تعاملی دانش موضوعی و پیچیدگی وظایف بر رفتار توقف جستجوی اطلاعات، می‌تواند موضوع پژوهش‌های آتی در این حوزه باشد.

نکته آخر این است که با توجه به حجم گسترده منابع اطلاعاتی به زبان‌های گوناگون بر روی وب، یکی از مسائل اساسی پیش روی کاربران وب، زبان جستجو است. چالش‌های جستجو به زبان خارجی، می‌تواند مراحل مختلف جستجوی اطلاعات را تحت تأثیر قرار دهد (Chu et al., 2015). فرمول‌بندی پرسش، قضاوت ربط، و بررسی نتایج، مراحل اصلی هستند که تأثیر مسئله زبان بر آن‌ها در متون (Hansen & Karlgren, 2005; Chu et al., 2012; Chu et al., 2015; Brazier & Harvey, 2017) مشاهده شده است، درحالی‌که در پژوهش‌های رفتار توقف جستجوی اطلاعات، خلأ آن مشاهده می‌شود. بنابراین، بررسی تأثیر جستجو به زبان خارجی بر رفتار توقف جستجوی اطلاعات نیز موضوع مفیدی برای پژوهش‌های آینده به نظر می‌رسد.

منابع

- اسدی، مریم (۱۳۹۳). تحلیل رفتار فرمول‌بندی مجدد عبارت جستجوی کاربران در محیط وب با تأکید بر سبک‌های شناختی کلی‌نگر و جزئی‌نگر، تجربه وب و وظیفه جستجو. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۱(۳)، ۱۹۱-۲۰۳.
- بحرینی، نعیمه، میرزايبكي، مهديه، و ستوده، هاجر (۱۳۹۴). بررسی تأثیر سطح پیچیدگی وظایف کاری بر عملکرد جستجوی مروری کاربران در تعامل با وب. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۸(۴)، ۹۹-۱۲۲.

1. Liu

2. Sanchiz

خلیلیان، سعیده و شعبانی، احمد (۱۳۹۸). احساس و اطلاع‌یابی: چگونه احساس در رفتار اطلاع‌یابی تظاهر می‌کند؟. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۶(۴)، ۶۵-۷۷.

سعیدی‌زاده، مرضیه، صنعت‌جو، اعظم و نوکاریزی، محسن (۱۳۹۴). تأثیر پیچیدگی عینی و محصول وظیفه کاری بر رفتار تعاملی جستجوی اطلاعات. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۲(۱)، ۲۱-۳۴.

قاسمی، علی‌حسین (۱۳۸۵). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و انطباق آن با استانداردهای سواد اطلاعاتی ACRL و چهار سند ملی. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه فردوسی، مشهد.

References

- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives: complete edition*. New York, NY: Longman.
- Asadi, M. (2014). Analysis of Users' Query Reformulation Behavior in Web With Regard To wholistic/ analytic Cognitive Styles, Web Experience, and Search Task Type. *Human Information Interaction*, 1(3), 191-203. [In Persian]
- Aula, A., Khan, R. M., & Guan, Z. (2010, April). How does search behavior change as search becomes more difficult? In *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems, CHI '10* (New York, NY: ACM), 35-44. <https://doi.org/10.1145/1753326.1753333>
- Bahreini, N., Mirzabeigi, M., & Sotoudeh, H. (2016). Investigating the effect of the level of complexity of work tasks on browsing search performance of users in interaction with the web. *Library and Information Sciences*, 18(4), 99-122. [In Persian]
- Barsky, E., & Bar-Ilan, J. (2012). The impact of task phrasing on the choice of search keywords and on the search process and success. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(10), 1987-2005.
- Berryman, J. (2006). What Defines "Enough" Information? How Policy Workers Make Judgements and Decisions during Information Seeking: Preliminary Results from an Exploratory Study. *Information Research: An International Electronic Journal*, 11(4), 4.
- Berryman, J. M. (2008). Judgements during information seeking: a

- naturalistic approach to understanding the assessment of enough information. *Journal of information science*, 34(2), 196-206.
- Bilal, D., & Gwizdka, J. (2018). Children's query types and reformulations in Google search. *Information Processing & Management*, 54(6), 1022-1041.
- Borlund, P., & Dreier, S. (2014). An investigation of the search behaviour associated with Ingwersen's three types of information needs. *Information Processing & Management*, 50(4), 493-507.
- Brazier, D., Harvey, M. (2017). E-Government and the Digital Divide: A Study of English-as-a-Second-Language Users' Information Behaviour. In: Jose, J., et al. *Advances in Information Retrieval. (ECIR 2017. Lecture Notes in Computer Science)*, vol 10193. (pp. 266-277). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56608-5_21
- Brennan, K., Kelly, D., & Arguello, J. (2014, August). The Effect of Cognitive Abilities on Information Search for Tasks of Varying Levels of Complexity. In *Proceedings of the 5th Information Interaction in Context Symposium. IIX '14* (pp. 165-174). <https://doi.org/10.1145/2637002.2637022>
- Britt, T. W. (2005). The effects of identity-relevance and task difficulty on task motivation, stress, and performance. *Motivation and emotion*, 29(3), 189-202.
- Browne, G. J., Pitts, M. G., & Wetherbe, J. C. (2007). Cognitive stopping rules for terminating information search in online tasks. *MIS quarterly*, 31(1), 89-104.
- Byström, K., & Hansen, P. (2005). Conceptual framework for tasks in information studies. *Journal of the American Society for Information science and Technology*, 56(10), 1050-1061.
- Byström, K., & Järvelin, K. (1995). Task complexity affects information seeking and use. *Information processing & management*, 31(2), 191-213.
- Capra, R., Arguello, J., & Zhang, Y. (2017). The effects of search task determinability on search behavior. In *European Conference on Information Retrieval* (pp. 108-121). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56608-5_9
- Chen, J., Liu, Y., Mao, J., Zhang, F., Sakari, T., Ma, W., Zhang, M., & Ma, Sh. (2021, October). Incorporating query reformulating behavior into web search evaluation. *Proceedings of the 30th ACM International Conference on Information & Knowledge Management* (pp. 171-180). <https://doi.org/10.1145/3459637.3482438>
- Chevalier, A., Dommès, A., & Marquié, J. C. (2015). Strategy and accuracy during information search on the Web: Effects of age and complexity of the search questions. *Computers in human*

- behavior*, 53, 305-315.
- Chevalier, A., Maury, A. C., & Fouquereau, N. (2014). The influence of the search complexity and the familiarity with the website on the subjective appraisal of aesthetics, mental effort and usability. *Behaviour & Information Technology*, 33(2), 117-132.
- Chu, P., Jozsa, E., Komlodi, A., & Hercegfi, K. (2012, August). An exploratory study on search behavior in different languages. *Proceedings of the 4th Information Interaction in Context Symposium* (pp. 318–321). <https://doi.org/10.1145/2362724.2362784>
- Chu, P., Komlodi, A., & Rózsa, G. (2015). Online search in English as a non-native language. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 52(1), 1-9. <https://doi.org/10.1002/pr2.2015.145052010040>
- Dedema & Liu, C. (2019). Examination of online information search stopping behaviors and stopping rules by task type. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 56(1), 631-633. <https://doi.org/10.1002/pr2.114>
- Diriye, A., White, R., Buscher, G., & Dumais, S. (2012). Leaving so soon? Understanding and predicting web search abandonment rationales. In *Proceedings of the 21st ACM International Conference on Information and Knowledge Management*, 1025–1034. <https://doi.org/10.1145/2396761.2398399>
- Dommes, A., Chevalier, A., & Lia, S. (2011). The role of cognitive flexibility and vocabulary abilities of younger and older users in searching for information on the web. *Applied Cognitive Psychology*, 25(5), 717-726.
- Elm, W. C., & Woods, D. D. (1985). Getting Lost: A Case Study in Interface Design. *Proceedings of the Human Factors Society Annual Meeting*, 29(10), 927-929. <https://doi.org/10.1177/154193128502901006>
- Evans, B. M., & Chi, E. H. (2008, November). Towards a model of understanding social search. In *Proceedings of the 2008 ACM conference on Computer supported cooperative work* (pp. 485-494). San Diego, CA, USA: ACM. <https://doi.org/10.1145/1460563.1460641>
- Gerhart, N., & Windsor, J. (2017). Cognitive stopping rules in a new online reality. *AIS Transactions on Replication Research*, 3(1), 1-9. <https://doi.org/10.17705/1attr.00017>
- Ghasemi, Ali Hossain (2006). *Investigating the information literacy status of graduate students and its compliance with ACRL information literacy standards and four national documents*. Doctoral dissertation, Ferdowsi University, Mashhad. [In Persian]
- Gwizdka, J., & Spence, I. (2006). What can searching behavior tell us

- about the difficulty of information tasks? A study of Web navigation. In *Proceedings of the 69th Annual Meeting of the American Society for Information Science and Technology (ASIS&T)*, 43(1), 1-22. <https://doi.org/10.1002/meet.14504301167>
- Hansen, P., & Karlgren, J. (2005). Effects of foreign language and task scenario on relevance assessment. *Journal of Documentation*, 61(5), 623-639.
- Hemmer, E. (2013). *Information seeking stopping behavior in online scenarios: the impact of task, technology and individual characteristics*. PL: Frankfurt.
- Hu, X., & Kando, N. (2017). Task complexity and difficulty in music information retrieval. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(7), 1711-1723.
- Huang, K., Chen, J., Liu, C., & Zhang, L. (2020). A Comparative Study of the Relationship between the Subjective Difficulty, Objective Difficulty of Search Tasks and Search Behaviors. *Proceedings of the ACM/IEEE Joint Conference on Digital Libraries in 2020*. (pp. 421-424). <https://doi.org/10.1145/3383583.3398614>
- Hughes-Morgan, K., & Wilson, M. L. (2012, August). Information vs interaction: examining different interaction models over consistent metadata. In *Proceedings of the 4th Information Interaction in Context Symposium* (pp. 72-81). <https://doi.org/10.1145/2362724.2362740>
- Ingwersen, P. (1992). *Information retrieval interaction*. London: Taylor Graham.
- Kahneman, D. (2003). A Perspective on Judgment and Choice. *American Psychologist*, 58(9), 697-720.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Macmillan.
- Karanam, S., & Van Oostendorp, H. (2017). Age-related effects of task difficulty on the semantic relevance of query reformulations. In R. Bernhaupt, R., G. Dalvi, A. Joshi, Balkrishan DK, O'Neill J, & Winckler M (Eds), *Human-computer interaction—INTERACT 2017* (pp. 77-96). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67744-6_6
- Karanam, S., & Van Oostendorp, H. (2016). Age-related differences in the content of search queries when reformulating. *Proceedings of the 2016 CHI conference on human factors in computing systems, USA* (pp. 5720-5730). <https://doi.org/10.1145/2858036.2858444>
- Kelly, D., Arguello, J., Edwards, A., & Wu, W. C. (2015). Development and evaluation of search tasks for IIR experiments using a cognitive complexity framework. In *Proceedings of the 2015 international conference on the theory of information retrieval* (pp. 101-110). <https://doi.org/10.1145/2808194.2809465>
- Khalilian, S., & Shabani, A. (2020). Emotions and information seeking:

- How does emotion manifest in information seeking behavior? *Human information interaction*, 6 (4), 65-77. [In Persian]
- Kim, J. (2006, April). Task difficulty as a predictor and indicator of web searching interaction. In *CHI'06 extended abstracts on human factors in computing systems* (pp. 959-964).
- Kim, K. S. (2001). Information-seeking on the Web: Effects of user and task variables. *Library & information science research*, 23(3), 233-255.
- Kim, K. S. (2008). Effects of emotion control and task on web searching behavior. *Information Processing & Management*, 44(1), 373-385.
- Kinley, K., Tjondronegoro, D., Partridge, H., & Edwards, S. (2012). Human-computer interaction: the impact of users' cognitive styles on query reformulation behaviour during web searching. *Proceedings of the 24th Australian Computer-Human Interaction Conference*. USA. 299-307. <https://doi.org/10.1145/2414536.2414586>
- Kinley, K., Tjondronegoro, D., Partridge, H., & Edwards, S. (2014). Modeling users' web search behavior and their cognitive styles. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(6), 1107-1123.
- Köhler, J. (2020). Seeking employment in a non-native language. *The International Journal of Information, Diversity, & Inclusion*, 4(2), 108-115.
- Kumpulainen, S., & Järvelin, K. (2012). Barriers to task-based information access in molecular medicine. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(1), 86-97.
- Li, Y. (2008). *Relationships among work tasks, search tasks, and interactive information searching behavior*. Rutgers The State University of New Jersey, School of Graduate Studies.
- Li, Y. (2009). Exploring the relationships between work task and search task in information search. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 60(2), 275-291.
- Li, Y. (2010). An exploration of the relationships between work tasks and users' interaction performance. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 47(1), 1-9.
- Li, Y., & Belkin, N. J. (2010). An exploration of the relationships between work task and interactive information search behavior. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 61(9), 1771-1789.
- Liberman, M.D. (2003). Reflexive and Reflective Judgment Processes: A Social Cognitive Neuroscience Approach. In J.P. Forgas, K.D. Williams, & W. von Hippel (Eds), *Social Judgments: Implicit and Explicit Processes* (pp. 44-67). Cambridge: Cambridge University Press.

- Liu, C., Gwizdka, J., & Belkin, N. J. (2010). *Analysis of query reformulation types on different search tasks*. iConference 2010. Retrieved January 1, 2025, from <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=d8f766ae1c85189a78c5fa4da2a6e86f265037cc>
- Liu, C., Gwizdka, J., Liu, J., Xu, T., & Belkin, N. J. (2010). Analysis and evaluation of query reformulations in different task types. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 47(1), 1-9.
- Liu, J. (2015). User assessment of search task difficulty: Relationships between reasons and ratings. *Library & Information Science Research*, 37(4), 329-337.
- Liu, J. (2021). Deconstructing search tasks in interactive information retrieval: A systematic review of task dimensions and predictors. *Information Processing & Management*, 58(3), 102522.
- Liu, J., Gwizdka, J., Liu, C., & Belkin, N. J. (2010). Predicting task difficulty for different task types. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 47(1), 1-10.
- Liu, J., Kim, C. S., & Creel, C. (2015). Exploring search task difficulty reasons in different task types and user knowledge groups. *Information Processing & Management*, 51(3), 273-285.
- Liu, P., & Li, Z. (2011). Toward understanding the relationship between task complexity and task performance. In P.L.P. Rau (Eds.), *Internationalization, Design and Global Development* (pp. 192-200). Springer.10.1007/978-3-642-21660-2_22
- Liu, P., & Li, Z. (2012). Task complexity: A review and conceptualization framework. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 42(6), 553-568.
- Marchionini, G. (1995). *Information seeking in electronic environments*. Cambridge: Cambridge university press.
- Maxwell, D. M. (2019). *Modelling search and stopping in interactive information retrieval*. Doctoral dissertation, University of Glasgow.
- Maxwell, D., Azzopardi, L., & Moshfeghi, Y. (2019). The impact of result diversification on search behaviour and performance. *Information Retrieval Journal*, 22(5), 422-446.
- Miller, C. C., & Ireland, R. D. (2005). Intuition in strategic decision making: Friend or foe in the fast-paced 21st century? *Academy of Management Perspectives*, 19(1), 19-30.
- Monchaux, S., Amadieu, F., Chevalier, A., & Mariné, C. (2015). Query strategies during information searching: Effects of prior domain knowledge and complexity of the information problems to be solved. *Information Processing & Management*, 51(5), 557-569.

- Na, K. (2012). *Exploring the effect of cognitive load on the propensity for query reformulation behaviour*. Doctoral dissertation, The Florida State University.
- Obukhova, N. (2021, May). A Meta-Analysis of Effect Sizes of CHI Typing Experiments. In *Extended Abstracts of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1-7).
- Qasemi, Ali-Hossein (2006). *An Investigation of the Information Literacy Status of Graduate Students and Its Alignment with ACRL Information Literacy Standards and Four National Documents*. Doctoral dissertation, Ferdowsi University of Mash had. [In Persian]
- Saastamoinen, M., & Järvelin, K. (2018). Relationships between work task types, complexity and dwell time of information resources. *Journal of Information Science*, 44(2), 265-284.
- Saastamoinen, M., Kumpulainen, S., & Järvelin, K. (2012). Task complexity and information searching in administrative tasks revisited. In *Proceedings of the 4th Information Interaction in Context Symposium* (pp. 204-213). <https://doi.org/10.1145/2362724.2362759>
- Saeedizadeh, M., Sanatjoo, A., & Nokarizi, M. (2016). The Impact of the Objective Complexity and Product of Work Task on Interactive Information Searching Behavior. *Human Information Interaction*, 2(1), 21-34. [In Persian]
- Sanchiz, M., Chin, J., Chevalier, A., Fu, W. T., Amadieu, F., & He, J. (2017). Searching for information on the web: Impact of cognitive aging, prior domain knowledge and complexity of the search problems. *Information Processing & Management*, 53(1), 281-294.
- Singer, G., Norbistrath, U., & Lewandowski, D. (2012). Ordinary search engine users assessing difficulty, effort, and outcome for simple and complex search tasks. In *Proceedings of the 4th information interaction in context symposium* (pp. 110-119).
- Stanovich, K. E., & West, R. F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate?. *Behavioral and Brain Sciences*, 23(5), 645-726.
- Taheri, A., Yousefianzadeh, O., & Saeedizadeh, M. (2023). The effects of work task difficulty on health information searching behaviour. *Malaysian Journal of Library and Information Science*, 28(1), 51-68.
- Van Oostendorp, H., Madridb, R. I., & Melguizo, M. C. P. (2009). The effect of menu type and task complexity on information retrieval performance. *The Ergonomics Open Journal*, 2(1), 64-71. <https://doi.org/10.2174/1875934300902010064>
- Walhout, J., Oomen, P., Jarodzka, H., & Brand-Gruwel, S. (2017). Effects of task complexity on online search behavior of

- adolescents. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(6), 1449-1461.
- Wang, X., & Erdelez, S. (2013). Medical image users' search tactics across different search tasks. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 50(1), 1-4.
- Wildemuth, B., Freund, L., & Toms, E. (2014). Untangling search task complexity and difficulty in the context of interactive information retrieval studies. *Journal of Documentation*, 70(6), 1118-1140.
- Zhang, Y. (2012). The impact of task complexity on people's mental models of MedlinePlus. *Information Processing & Management*, 48(1), 107-119.
- Zhang, Y. (2015). *A new model of information seeking stopping behavior* [Doctoral dissertation, University of Texas, Austin]. Retrieved from <https://repositories.lib.utexas.edu/items/0fad5236-ea7-4df9-9cdb-a56627125667>.

Investigating the Performance of Iranian Book Reader Applications in Implementing the Components of Digital Content Marketing Strategy (Case Study: Fidibo Application)

Kimia Asadi¹, Mahshid Eltemasi²

Abstract

Purpose: In this research, in addition to identifying the components of organized content marketing for book reader applications, we intend to examine the degree of compliance of the obtained elements with the content marketing strategy processes in book reader applications

Method: This research in terms of purpose was Practical, and in terms of perspective, it was the mixed research. In the first step of the research, all indicators and components of the content marketing strategy have been extracted using the method of documentary and library studies. Then, in the second step, through the process of studying and analyzing successful national examples, the weaknesses and strengths of book reader applications have been identified.

Findings: Finally, after examining, studying and analyzing the quantitative content of 224 sources in the subject area of the current research as a selected sample, 112 main indicators were extracted based on lexical frequency and according to the overlap of extracted concepts. Each of these indicators was placed in a new category.

After extracting the required data in the first part, by performing a qualitative content analysis and comparative study, as well as compiling a list of the components obtained in the first question, the process of comparative studies to determine the current state of content marketing in native book reader applications and the degree of compliance of these applications with the components content marketing has taken place. The results of which show that internal book reader applications show the greatest weakness in the areas of producing unique and localized content, using new formats of content production (such as video), and establishing two-way communication with the audience.

Conclusion: The findings indicate that accurate targeting, increasing audience awareness and information, increasing indirect sales, increasing customer loyalty, conveying the brand message and story, guiding the user to profitable action, establishing interaction and two-way communication with the audience, and using new technology features are among the most important components of a successful content marketing strategy, and considering the downward average performance of internal applications in these fields, it is necessary for each of these book reader software to identify and fix existing shortcomings and deficiencies through the implementation of a precise and targeted program, according to the framework presented in the current research.

Keywords

Content Marketing, Content Marketing Strategy, Book Reader Applications, Digital Marketing, Mobile Application

Citation: Asadi, K., & Eltemasi, M. (2025). Investigating the Performance of Iranian Book Reader Applications in Implementing the Components of Digital Content Marketing Strategy(Case Study: Fidibo Application). *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(2), 133-158.

Doi: 10.30484/nastinfo.2025.3689.2310

Article Type: Research Article

Article history:

Received: 16 Dec. 2024

Accepted: 9 Feb. 2025

1. M.A., Information Management, University of Tehran, Tehran, Iran
kimia.asadi2018@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author)
eltemasi@ut.ac.ir

Publisher: National Library and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

بررسی عملکرد نرم‌افزارهای کتاب‌خوان ایرانی در پیاده‌سازی مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی دیجیتال (مطالعه موردی: اپلیکیشن فیدو)

کیما اسدی^۱ | مهشید التماسی^۲

چکیده

هدف: در پژوهش پیش رو، قصد داریم علاوه بر شناسایی مؤلفه‌های بازاریابی محتوایی سازمان‌دهی شده برای کسب‌وکارهای اینترنتی، به بررسی میزان انطباق عناصر به‌دست‌آمده با فرایندهای راهبرد بازاریابی محتوایی در اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان ایرانی بپردازیم.

روش: پژوهش پیش رو از جنبه هدف، در زمره پژوهش‌های کاربردی و توسعه‌ای و از منظر رویکرد، در ردیف پژوهش‌های آمیخته قرار می‌گیرد. در گام اول پژوهش با استفاده از شیوه مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، تمامی شاخص‌ها و مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی استخراج شده است. سپس در گام دوم، از طریق اجرای فرایند مطالعه و تحلیل نمونه‌های موفق ملی، نقاط ضعف و قوت برنامه‌های کاربردی کتاب‌خوان شناسایی شده است.

یافته‌ها: درنهایت، با بررسی، مطالعه و تحلیل محتوای کمی ۲۲۴ عدد از منابع موجود در حوزه موضوعی پژوهش حاضر به‌عنوان نمونه انتخاب‌شده، ۱۱۲ شاخص اصلی براساس بسامد واژگانی استخراج گردیده و با توجه به همپوشانی مفاهیم مستخرج، هر یک از این شاخص‌ها در دسته‌بندی جدیدی قرار گرفته است. پس از استخراج داده‌های موردنیاز در بخش اول، با انجام تحلیل محتوای کیفی و مطالعه مقایسه‌ای و نیز گردآوری سیاهه‌ای از مؤلفه‌های به‌دست‌آمده در پرسش نخست، فرایند مطالعات تطبیقی برای تعیین وضعیت موجود بازاریابی محتوایی در برنامه‌های کتاب‌خوان بومی و میزان مطابقت این اپلیکیشن‌ها با مؤلفه‌های بازاریابی محتوایی صورت گرفته است که نتایج حاصل از آن بیان می‌کند برنامه‌های کاربردی کتاب‌خوان ایرانی در بخش‌های تولید محتوای منحصر به فرد و بومی‌سازی شده، به‌کارگیری قالب‌های نوین تولید محتوا (مانند ویدئو) و برقراری ارتباطات دوطرفه با مخاطب بیشترین ضعف را از خود نشان می‌دهند.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها حاکی از آن است که هدف‌گذاری دقیق، افزایش آگاهی و اطلاعات مخاطب، افزایش فروش غیرمستقیم، افزایش وفاداری مشتری، انتقال پیام و داستان برند، هدایت کاربر به اقدام سودآور، برقراری تعامل و ارتباط دوطرفه با مخاطب و استفاده از فناوری و امکانات نوین فناوری ازجمله مهم‌ترین مؤلفه‌های یک راهبرد بازاریابی محتوایی موفق به شمار می‌روند و با توجه به عملکرد متوسط رو به پایین اپلیکیشن‌های داخلی در این زمینه‌ها، لازم است هر یک از این نرم‌افزارهای کتاب‌خوان از طریق اجرای یک برنامه دقیق و هدفمند، مطابق با چهارچوب ارائه‌شده در پژوهش حاضر، کاستی‌ها و نواقص موجود را شناسایی و برطرف کنند.

کلیدواژه‌ها

بازاریابی محتوایی، راهبرد بازاریابی محتوایی، اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان، بازاریابی دیجیتال، اپلیکیشن موبایل

استناد: اسدی، کیما و التماسی، مهشید (۱۴۰۴). بررسی عملکرد نرم‌افزارهای کتاب‌خوان ایرانی در پیاده‌سازی مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی دیجیتال. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۶ (۲)، ۱۳۳-۱۵۸.

۱. کارشناسی ارشد، مدیریت اطلاعات، دانشگاه تهران، تهران، ایران
kimia.asadi2018@gmail.com

۲. استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
eltemasi@ut.ac.ir

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، تابستان ۱۴۰۴

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
© نویسندگان

مقدمه

در دنیای امروزی، بازاریابان محتوا با چالش‌های متعددی از جمله کاهش تأثیر تبلیغات سنتی بر مصرف‌کنندگان مواجه هستند. این وضعیت، ضرورت ارائه راه‌حل‌های تبلیغاتی خلاقانه را برای دستیابی به مخاطبان هدف افزایش می‌دهد. از آنجایی که در عصر کنونی، سازمان‌ها و عموم افراد جامعه به صورت مستمر به تولید محتوا در قالب‌هایی چون نقد و بررسی، نظرات، به‌روزرسانی وضعیت و... می‌پردازند، کاربران از این قدرت برخوردارند که تصمیم بگیرند چه زمانی، چگونه و کجا می‌خواهند با بازاریاب‌های محتوایی تعامل داشته باشند (Rocha et al., 2020). این تحول، بازاریابی محتوایی را به شمشیری دولبه تبدیل کرده است که می‌تواند تجربه‌ای مثبت یا منفی برای کاربران به همراه داشته باشد.

بازاریابی محتوایی در سال‌های اخیر به موضوعی جذاب برای کارشناسان بازاریابی و صاحبان کسب‌وکار تبدیل شده است. با وجود انتشار مقالات متعدد و مطالعات فراوان در این زمینه، تعریف دقیق این مفهوم همچنان در هاله‌ای از ابهام قرار دارد. به‌طور کلی، بازاریابی محتوایی به انتشار محتوایی اطلاق می‌شود که خوانندگان را توانمند کرده و آن‌ها را به آموزش و تعامل با برندها تشویق می‌کند (Le, 2013). مؤسسه بازاریابی محتوایی این نوع بازاریابی را به‌عنوان یک رویکرد راهبردی برای خلق و توزیع محتوای ارزشمند و مرتبط تعریف می‌کند که هدف آن جذب مخاطبانی مشخص و هدایت آنان به اقداماتی سودآور است (Kędzierska & Minga, 2022).

هدف اصلی بازاریابی دیجیتال، افزایش دید تبلیغات و جذب بازدیدکنندگان به

وبسایت‌ها و تبدیل آن‌ها به مشتریان بالقوه است. این فرایند شامل فنونی است که در تبلیغات آفلاین نیز به کار می‌روند (Panda & Mishra, 2022). در این راستا، طراحی و اجرای راهبردهای بازاریابی محتوایی نوآورانه و قدرتمند امری ضروری به شمار رفته و به محتوای تولیدشده این امکان را می‌دهد که بتواند در میان انبوه اطلاعات موجود در فضای مجازی جایگاه خود را پیدا کند. این راهبرد باید براساس داستان‌هایی شکل گیرد که صاحبان کسب‌وکار برای مخاطبان خود نقل می‌کنند (سقاءابوالفضل، ۱۳۹۶).

بر کسی پوشیده نیست که زندگی در جریان دیجیتالی امروزی بدون استفاده از فضای مجازی و اطلاعات تحت وب، کاری بسیار دشوار و بازدارنده از حرکت در مسیرهای علمی و پژوهشی است. به تدریج افراد به استفاده از رایانه و برنامه‌های جانبی آن عادت کرده‌اند؛ و توسعه اپلیکیشن‌های تلفن همراه نیز، به عنوان کاربردی در راستای تسهیل امور روزمره انسان‌ها، فرایندی نوین و به سرعت در حال رشد به شمار می‌رود. این نرم‌افزارها قابلیت اجرا و جابه‌جایی روی تلفن‌های همراه را داشته و در هر زمان و مکانی در دسترس هستند. به گونه‌ای که امروزه اپلیکیشن‌ها نه تنها با استقبال قابل توجهی از سوی کاربران مواجه شده‌اند، بلکه نقش مهمی در رشد و ارتقای کسب‌وکارهای گوناگون و درآمدزایی برای سازمان‌های تجاری و غیرتجاری نیز ایفا می‌کنند (Islam et al., 2010). اپلیکیشن‌ها به عنوان ابزارهایی کارآمد، قابلیت‌های متنوعی را برای کاربران فراهم می‌کنند و به سرعت در حال گسترش هستند.

با توجه به گسترش شبکه‌های اجتماعی و سکوها دیجیتالی، توزیع محتوای دیجیتال به عنوان اساس راهبرد بازاریابی محتوایی شناخته می‌شود (Kędzierska & Minga, 2022). در این زمینه، سنجش و بهینه‌سازی عملکرد مؤلفه‌های بازاریابی در اپلیکیشن‌های موبایلی اهمیت ویژه‌ای دارد. با این حال، ارزیابی یکسان معیارهای راهبرد بازاریابی در اپلیکیشن‌ها، به دلیل تفاوت رفتار کاربران در استفاده از آن‌ها، فرایندی بسیار چالش‌برانگیز است (Reyes-Menendez et al., 2020).

در حال حاضر سکوها و اپلیکیشن‌های متنوع داخلی و خارجی، به ارائه کتاب‌های الکترونیکی در اشکال متنی، صوتی و بصری می‌پردازند. با وجود این موضوع، هنوز هم افراد زیادی هستند که نمی‌توانند با نرم‌افزارهای کتاب‌خوان و ماهیت کتب الکترونیکی ارتباط برقرار کنند؛ و از سویی دیگر شکاف‌ها و خلأهای محتوایی کم‌وبیشی که در این دسته از برنامه‌ها

مشاهده می‌شود، از به‌کارگیری ظرفیت تام بازاریابی محتوایی در نرم‌افزارهای کاربردی کتاب‌خوان ممانعت به عمل می‌آورد؛ و این یعنی اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان ایرانی نیازمند تدوین چهارچوب راهبردی قدرتمندتری برای پیشبرد اهداف بازاریابی خود هستند.

با تکیه بر توضیحات بخش کنونی و با توجه به این‌که از منظر علم و اطلاعات، در زمینه محتوای اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان با کمبود منابع کاربردی مواجه بوده و پژوهش‌های صورت گرفته در جستارهای پیشین نیز با محدودیت‌ها و کاستی‌های متعددی همراه است، پژوهش حاضر در نظر دارد علاوه بر شناسایی و استخراج مؤلفه‌های بازاریابی محتوایی تدوین شده در راستای موفقیت کسب‌وکارهای الکترونیکی، به بررسی و ارزیابی نقاط ضعف و قوت محتوای نرم‌افزارهای کتاب‌خوان پرداخته و میزان تطابق و هم‌بستگی عناصر ساختاری به‌دست‌آمده را با چهارچوب راهبرد محتوایی ارائه شده توسط اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان مورد پژوهش و تعمق قرار دهد. بر همین اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی عملکرد نرم‌افزارهای کاربردی کتاب‌خوان ایرانی در پیاده‌سازی مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی بین‌المللی است و برای دستیابی به هدف پیش‌رو پرسش‌های زیر تدوین شده است:

۱. راهبرد بازاریابی محتوایی برای اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان چه مؤلفه‌هایی دارد؟
۲. عملکرد نرم‌افزارهای کتاب‌خوان ایرانی در پیاده‌سازی مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی چگونه است؟

پیشینه پژوهش

از آنجایی که امروزه یکی از تأثیرگذارترین و بهینه‌ترین شیوه‌های تبلیغات از منظر مقرون‌به‌صرفه بودن و جذب کاربران، استفاده از راهبردهای بازاریابی محتوایی است؛ نصرتی و همکاران (۱۴۰۲)، در مطالعه‌ای با هدف شناخت ویژگی‌های بازاریابی محتوایی بومی، از گراند تئوری استفاده کرده و جذب، نگهداری و مادام‌العمر سازی کاربران را به‌عنوان اهداف اصلی بازاریابی رابطه‌ای معرفی کرده‌اند. این پژوهش تأکید دارد که کاربران به‌عنوان سرمایه برند محسوب می‌شوند و برای موفقیت در بازاریابی محتوایی، لازم است به تدوین راهبرد و درک علایق و نیازهای کاربران پرداخته شود.

رستمی و همکاران (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای با هدف ارائه الگوی بازاریابی محتوایی دیجیتال

برای خلق ارزش مصرف‌کننده، از رویکرد کیفی و نظریه داده‌بنیان استفاده کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که دستیابی به الگوی بازاریابی محتوایی دیجیتال فرایندی چندوجهی است که نیازمند توجه به عوامل علی (طراحی آمیخته بازاریابی، تولید انواع محتوا و بسترسازی برخط)، زمینه‌ای (خلاقیت در بازار دیجیتال، توجه به مشتریان، هزینه اندک تولید محتوا و برندسازی دیجیتالی)، مداخله‌گر (آمادگی و دسترسی به وب، بحران‌ها، دانش فنی و آگاهی از مسائل بازار) و راهبردها (برنامه‌ریزی برای به‌روزرسانی محتوا، توزیع محتوای مرتبط و ایجاد محتوای تعاملی) است. صفوی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی به تعامل کاربران با برنامه‌های کتاب‌خوان الکترونیکی پرداخته و مدلی کمی ارائه می‌دهند که شامل هفت مرحله مدل نورمن^۱ است. یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه مشاهده در تعامل کاربران اهمیت زیادی دارد.

رضوانی و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی توصیفی پیمایشی به بررسی تأثیر بازاریابی محتوایی بر قصد بازدید مجدد کاربران از وبسایت‌های کسب‌وکارهای نوظهور اینترنتی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که کیفیت وبسایت و محتوای آن تأثیر مثبت و معناداری بر قصد بازدید مجدد دارد.

فکوری (۱۳۹۸)، بازاریابی محتوایی را به‌عنوان روشی برای جذب و نگهداری مخاطبان معرفی کرده و بر تأثیر مثبت آن بر تجربه مشتریان و وفاداری آنان تأکید می‌کند. این نوع بازاریابی به‌عنوان راهبرد برتر در بازار شناخته شده و به سازمان‌ها کمک می‌کند تا به شیوه مؤثرتری با مشتریان خود تعامل برقرار کنند.

با رشد کسب‌وکارهای نوپا در فضای مجازی ایران، استفاده از بازاریابی درون‌گرا که بر تولید محتوای مفید و بهینه‌سازی موتورهای جست‌وجو تمرکز دارد، ضروری است. قانع (۱۳۹۸)، مؤلفه‌های کلیدی بازاریابی درون‌گرا را شناسایی کرده و بر اهمیت انطباق محتوا با نیازهای کاربران، انتشار مناسب محتوا و ارتباط تعاملی تأکید کرده است.

ناصری و همکاران (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای به بررسی مقایسه‌ای مدل‌های بازاریابی محتوایی پرداخته و چهار مرحله اصلی «برنامه‌ریزی، تولید، توزیع و سنجش» را به‌عنوان مراحل کلیدی معرفی کرده‌اند. این مراحل به‌عنوان چهارچوبی برای اجرای مؤثر بازاریابی محتوایی مطرح

^۱. Norman

می‌شود.

استوچی^۱ و همکاران (۲۰۲۲)، به بررسی پژوهش‌های موجود در اپلیکیشن‌های تلفن همراه پرداخته و تأکید دارند که سازمان‌دهی مناسب اپلیکیشن‌ها بر تجربیات کاربر تأثیر مستقیم داشته و می‌تواند به کسب مزیت رقابتی منجر شود. ژی و لوو^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر بازاریابی محتوای دیجیتال بر تجربه مصرف‌کننده و وفاداری به برند پرداخته و چهارچوب نظری جامعی را ارائه می‌دهند. این مطالعه نشان می‌دهد که ارزش‌های آموزنده و سرگرمی ارائه‌شده از سوی برندها تأثیر مثبتی بر وفاداری مصرف‌کنندگان دارد.

وینرثان^۳ (۲۰۱۷) به بررسی ابعاد گوناگون بازاریابی محتوایی و چالش‌های موجود در توسعه راهبردهای مؤثر پرداخته و تأکید دارد که بازاریابی محتوایی باید به‌عنوان یک راهکار پایدار در کنار سایر فنون بازاریابی استفاده شود.

همچنین استاری و چان^۴ (۲۰۱۷) روند روبه رشد بازاریابی محتوا را به‌عنوان ابزاری برای تولید و توزیع محتوای مرتبط و جذب مخاطب می‌دانند و نتایج نشان می‌دهد که پیاده‌سازی مؤلفه‌های بازاریابی محتوایی در فروشگاه‌های برخط موفقیت‌آمیز بوده است.

این پژوهش‌ها به‌طورکلی نشان‌دهنده اهمیت بازاریابی محتوایی در خلق ارزش برای مصرف‌کنندگان و تقویت ارتباطات برند با مشتریان است. با توجه به رشد روزافزون فضای دیجیتال، توجه به راهبردهای مؤثر در بازاریابی محتوایی برای کسب‌وکارها امری ضروری است.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر رویکرد غالب پژوهش کیفی است. رویکرد پژوهش کیفی شیوه‌ای است که به فرایند کیفی جستار می‌پردازد. به‌طورکلی، این روش با مطالعه رفتار انسان کار می‌کند و با این روش پژوهش می‌توان به تحلیل زبان بدن، نگرش، نظرات، احساسات و... از طریق

1. Stocchi

2. Xie & Lou

3. Vinerean

4. Astari & Chan

مشاهده دست یافت. از آنجایی که جستار حاضر با تکیه بر ادبیات موضوعی به ارائه چهارچوبی برای پیاده‌سازی بازاریابی محتوایی در برنامه‌های کاربردی کتاب‌خوان ایرانی پرداخته و متخصصان این حوزه را به‌سوی کاربرد عملی دانش سوق می‌دهد، می‌توان گفت پژوهش پیش‌رو از جنبه هدف، در زمره پژوهش‌های کاربردی و توسعه‌ای قرار گرفته و به حصول درک عمیق‌تری از مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی می‌انجامد. همچنین با توجه به این‌که برای پاسخ‌دهی به پرسش اول از تحلیل محتوای کمی و برای پاسخ‌دهی به پرسش دوم از تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است، پژوهش حاضر از منظر رویکرد، در ردیف پژوهش‌های آمیخته قرار می‌گیرد.

همچنین از دیدگاه گردآوری اطلاعات، برای هریک از پرسش‌های این پژوهش روش منحصربه‌فردی در نظر گرفته شده است. به این صورت که برای پاسخ به پرسش اول پژوهش از شیوه مرور نظام‌مند متون براساس پریسما^۱ استفاده شده که شامل ۴ گام اساسی است و جامعه پژوهش نیز متون مرتبط با بازاریابی محتوایی بوده است:

گام اول: یافتن متون مرتبط

در این گام کلیدواژه‌های فارسی «بازاریابی محتوایی وب»، «محتوای وب»، «بازاریابی و کسب‌وکارهای تحت وب»، «بازاریابی در کتابخانه‌های دیجیتال»، «بازاریابی در اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان»، «بازاریابی در اپلیکیشن‌ها»، «بازاریابی دیجیتال»، «بازاریابی دیجیتالی» و... در پایگاه‌های اطلاعاتی ایرانداک، نورمگز، مگیران و گنج و کلیدواژه‌های انگلیسی «content marketing»، «marketing strategy»، «book reader applications»، «Digital marketing» و... در پایگاه‌های اطلاعاتی گوگل اسکالر، اسکوپوس، وب‌آوساینس و... مورد جست‌وجو قرار گرفته است که در جست‌وجوهای اولیه بالغ بر ۸۰۰۰ متن بازیابی شدند.

گام دوم: غربالگری متون

در این گام برای محدود ساختن تعداد متون بررسی شده از هدفمندسازی غربالگری با استفاده

^۱. Prisma

از اعمال ویژگی‌های زیر روی موارد بازیابی‌شده استفاده شده است:

الف) متون منتشرشده در ۵ سال اخیر، تعداد متون به ۲۲۳۴ مورد تقلیل پیدا کرد؛
ب) وجود کلیدواژه‌های اصلی در عناوین یا واژگان کلیدی منابع، تعداد متون به ۸۶۷ مورد کاهش یافت؛

پ) وجود ارتباط موضوعی و محتوایی میان مدرک و اهداف پژوهش پیش‌رو، برای این بخش ابتدا کلیدواژه‌های متون بازیابی‌شده و تعداد ۲۰۴ متن حذف شدند، سپس چکیده متون مورد بازیابی قرار گرفت که در این مرحله نیز ۳۲۱ متن به دلیل عدم همخوانی لازم با اهداف این مطالعه حذف شد. در مرحله بعد متن کامل منابع نیز مورد بازیابی کلی قرار گرفت که در این بخش نیز ۱۱۸ متن دیگر به دلیل عدم همخوانی لازم با اهداف موردنظر حذف شدند.

گام سوم: دسترسی به متون

پس از اعمال معیارهای غربالگری بالا درنهایت، تعداد متون به ۲۲۴ عدد (۲۰۲ منبع انگلیسی و ۲۲ منبع فارسی) کاهش پیدا کرد که متن کامل آن‌ها از پایگاه‌های گفته‌شده دریافت شد و برای استخراج مؤلفه‌ها و تهیه سیاهه واری، از این مدارک استفاده شده است.

گام چهارم: جمع‌بندی متون و ارائه داده‌ها

در این گام، از طریق انجام تحلیل محتوای کمی، به بررسی و واکاوی متون استخراج‌شده از گام پیشین پرداخته شده و مؤلفه‌های اصلی براساس بسامد واژگانی استخراج گردیده است؛ این روش به شمارش فراوانی حضور یک واحد تحلیلی مانند یک واژه، یک اصطلاح و در اشکال پیشرفته‌تر، یک مضمون در متن (که در این مطالعه واژگان و اصطلاحات مرتبط با ویژگی‌های بازاریابی محتوایی به‌عنوان واحد تحلیلی در نظر گرفته شده است) می‌پردازد. عمل مذکور بر این فرض بنیان نهاده شده است که فراوانی بیش‌تر یک واحد، نشانگر اهمیت و جایگاه آن، در متن موردنظر است (هولستی، ۱۹۶۹/۱۴۰۰). همچنین در ادامه این بخش با هدف انسجام‌بخشی به شاخص‌های استخراج‌شده از مرحله کمی، از فن تحلیل محتوای تلخیصی استفاده شده و پس از آن‌که کدها یا مفاهیم اولیه، براساس تکرار واژگان (تعداد حضور هر واژه یا اصطلاح در متون موردبررسی) به دست آمدند و تقلیل اولیه صورت گرفت

(در مرحلهٔ تقلیل اولیه کلمات تکراری، افعال و حروف ربط و... حذف می‌شوند و اصطلاحات و واژگان اولیه به دست می‌آیند)، تقلیل ثانویه نیز براساس نزدیکی مفاهیم و همپوشانی آن‌ها به مرحلهٔ اجرایی درآمده است (در این مرحله اصطلاحات و واژگان به دست آمده از مرحلهٔ تقلیل اولیه براساس هدف مطالعه که استخراج مؤلفه‌های بازاریابی محتوایی بوده است و بر محور نزدیکی مفهومی آن‌ها، مجدداً با یکدیگر ادغام شده و مؤلفه‌های اصلی یا نهایی به دست می‌آیند).

تمامی مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارائه شده در فرایند تحلیل محتوای کمی، از متون و منابع علمی معتبر استخراج و گردآوری شده و بر همین اساس از سیاههٔ مربوطه از پایایی و روایی محتوایی لازم برخوردار است؛ اما برای اطمینان از پایایی و روایی صوری، سیاههٔ ارائه شده در اختیار سه متخصص حوزهٔ بازاریابی محتوایی قرار گرفت و تغییرات مدنظر آنان روی سیاههٔ نهایی اعمال شده است (التماسی، ۱۳۹۶).

برای پاسخ به پرسش دوم فرایند تحلیل محتوای کیفی (در تحلیل محتوای کیفی شمارش تعداد دفعات حضور واژه‌ها و اصطلاحات مدنظر نیست، بلکه مفاهیمی که در پس این واژگان و اصطلاحات قرار دارند مورد توجه پژوهشگر قرار می‌گیرند و پژوهشگر سعی می‌کند مفاهیم ذاتی و اصلی واژه‌ها و اصطلاحات را در ارتباط با اهداف مطالعه استخراج کرده و ارائه دهد) و مطالعات تطبیقی در نظر گرفته شده است. در این بخش به تهیهٔ سیاههٔ واریسی از مؤلفه‌های به دست آمده در پرسش نخست و نیز انجام مقایسهٔ کیفی برای تعیین وضعیت موجود بازاریابی محتوایی در کتاب‌خوان‌های ایرانی پرداخته شده است. در این بخش، اپلیکیشن کتاب‌خوان ایرانی فیدیبو به عنوان نمونه برای مطالعه استفاده شده است. برای گزینش این برنامه کاربردی کتاب‌خوان ایرانی، میزان نصب و بارگیری اپلیکیشن در فروشگاه‌های ارائه دهندهٔ این برنامه (بازار و پلی استور)^۱ و سئوی اپلیکیشن (از طریق جست و جوی دسته بندی شده در گوگل) به عنوان معیارهای انتخاب در نظر گرفته شده‌اند. برای اطمینان از صحت ارزیابی و مطالعهٔ مقایسه‌ای انجام شده، جدول ارزیابی‌ها توسط هفت متخصص بازاریابی محتوایی نیز تکمیل شده و تطابق نظری این دو مرحله بیش از ۹۰ درصد بوده است، اما برای حفظ اعتبار در

^۱. Play Store

مواردی که تفاوت بین دیدگاه پژوهشگر و کارشناسان وجود داشت، نظر کارشناسان اعمال گردیده است.

یافته‌ها

در مسیر دستیابی به هدف اصلی پژوهش، هر یک از پرسش‌های جستار حاضر به تفکیک مورد شرح و بررسی قرار گرفته و یافته‌های مرتبط با هر یک از آن‌ها به ترتیب ارائه شده است:

بررسی و تحلیل پرسش اول: استخراج مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی

پژوهشگر در این بخش به بررسی و مطالعه دقیق و عمیق متون و منابع معتبر داخلی و خارجی منتخب در حوزه موضوعی پژوهش پرداخته و با استفاده از نرم‌افزار اطلس تی. آی^۱ به استخراج مؤلفه‌های اصلی با بسامد واژگانی موردنظر اقدام نموده است. در ادامه با توجه به هم‌پوشانی مفهومی برخی از شاخص‌های استخراج‌شده در مرحله سازمان‌دهی داده‌ها، مؤلفه‌های سازماندهی‌شده‌ای برای دسته‌بندی دقیق‌تر این شاخص‌ها در نظر گرفته شده که در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۱- شاخص‌های استخراج‌شده از متون (منبع: محقق یافته)

مقوله	مؤلفه‌های	مؤلفه‌های	مفاهیم اولیه	منابع
سازمان‌دهنده	نهایی	سازمان‌دهنده		

^۱. Atlas TI

ناصری و همکاران (۱۳۹۶)؛ سلطانی نوید (۱۳۹۵)؛ سقاء ابوالفضل (۱۳۹۶)؛ ... و Pulizzi (2012); Rocha et al. (2020); Le (2013); Hotoleanu & Parkkinen (2017); Borges Tiago & Verissimo (2014); Vinerean (2017); etc	ارائه اطلاعات درست؛ ارائه اطلاعات قابل پذیرش؛ ارائه راه حل های متناسب با نیاز مخاطب؛ ارائه راه حل های بهینه؛ ارتباط محتوا با محصول و خدمات؛ کمک به تصمیم گیری آگاهانه مخاطب؛ افزایش آگاهی از محصول و نمانام؛ انتقال مناسب پیام محتوا؛ برآورده ساختن انتظارات مصرف کننده؛ بیان تجربه شخصی مرتبط با چالش در محتوا	عوامل تأثیرگذار	آگاهی و اطلاعات مخاطب	آگاهی رسانی و تعامل با مخاطب
پولیزی (۱۴۰۰/۲۰۱۴)؛ سقاء ابوالفضل (۱۳۹۶)؛ ... و Le (2013); Terho et al. (2022); Rocha et al. (2020); etc	برقراری ارتباط با کیفیت میان محتوا و مخاطب؛ تقویت پیام رسانی و انتقال پیام؛ تولید محتوای تعاملی و گفت و گو محور	عوامل بستر ساز	تعامل و ارتباط با مخاطب	
سقاء ابوالفضل (۱۳۹۶)؛ پولیزی (۱۴۰۰/۲۰۱۴)؛ ... و Terho et al. (2022); Rocha et al. (2020); etc	انتقال داستان نمانام؛ تقویت نمانام	عوامل بستر ساز	انتقال پیام نمانام و داستان سرایی	انتقال پیام نمانام و انگیزش مخاطب
احمدی (۱۳۹۸)؛ فکوری (۱۳۹۸)؛ ... و Świczak (2016); Wang & Chan-Olmsted (2020); Rocha et al. (2020); Pulizzi (2012); etc	افزایش تعامل مشتری؛ تسهیل سفر مشتری؛ تغییر یا بهبود رفتار مصرف کننده	عوامل تأثیرگذار	برانگیختن و به حرکت واداشتن مخاطب	

فروش و افزایش مشتری	افزایش فروش و مشتری	عوامل تأثیرگذار	ارائه رفتار غیر فرصت طلبانه از سوی سازمان؛ اعمال نفوذ بر تصمیم خرید مشتری؛ افزایش درآمد حاصل از فروش؛ افزایش فروش بلندمدت؛ هدایت کاربر به اقدام سودآور	پولیزی (۱۴۰۰/۲۰۱۴)؛ فکوری (۱۳۹۸)؛ سلطانی‌نوید (۱۳۹۵) و... Reyers-Menendez et al (2020); Le (2013); etc
	افزایش وفاداری مشتری	عوامل تأثیرگذار	انتقال حس قدرت به مشتری؛ ایجاد احساس رضایت در مخاطب؛ جلب مشارکت مشتری؛ در نظر گرفتن و برانگیختن احساسات مخاطب	پولیزی (۱۴۰۰/۲۰۱۴)؛ فکوری (۱۳۹۸)؛ ناصری و همکاران (۱۳۹۶)؛ و... Rocha et al. (2020); Le (2013); etc
	پرورش مشتری و تبدیل مخاطب به مشتری	عوامل بسترساز	پرورش مشتری؛ جذب مشتریان بالقوه	فکوری (۱۳۹۸)؛ سقاءابوالفضلی (۱۳۹۶)؛ و... Rocha et al. (2020); Le (2013); Pulizzi (2012); etc
	ارتقای کیفیت محتوا و برقراری ارتباط صادقانه با مخاطب	عوامل راهبرد	استفاده از راهبرد کشش؛ استفاده از راهکارهای روانی در تولید محتوا؛ بررسی ماهیت محتوا؛ تولید محتوای اثربخش؛ ایجاد خط ویرایشی در محتوا؛ تولید محتوای باکیفیت؛ تولید محتوای ارزشمند؛ تولید محتوای آموزشی؛ تولید محتوای احساسی؛ تولید محتوای تولید محتوای تخصصی؛ تولید محتوای هدفمند؛ تولید محتوای به‌روز؛ تولید محتوای شفاف؛ دستیابی به اهداف سازمان؛ شناسایی و انتخاب فرمت محتوا؛ صراحت کلام در محتوا؛ عدم تأکید مستقیم بر فروش؛ قابلیت درک آسان محتوا	سقاءابوالفضلی (۱۳۹۶)؛ پولیزی (۱۴۰۰/۲۰۱۴)؛ و... et al. Rocha (2020); Pang et al. (2020); Borges Tiago & Verissimo (2014); Hartwigsen (2016); etc

سقاء ابوالفضل (۱۳۹۶)؛ پولیزی (۱۴۰۰/۲۰۱۴)؛ ... و Rocha et al. (2020); Le (2013); Hotoleanu & Parkkinen (2017); Gupta (2015); Lopes & Casais, (2022); etc	استفاده از عناصر مرتبط با محتوا؛ افزایش دامنه محتوا؛ انتخاب کانال توزیع مناسب؛ بهینه سازی ارزش درک شده؛ بهینه سازی محتوا؛ بهینه سازی موتورهای جست و جوگر؛ قابلیت اشتراک گذاری آسان محتوا	عوامل راهبرد	سئو و بهینه سازی محتوا	سئو و فناوری های نوین
Le (2013); Terho et al. (2022); Rocha et al. (2020); Lopes & Casais (2022); etc	بهره گیری از فناوری نوین و خلاقانه؛ به کارگیری امکانات متنوع در تولید محتوا؛ به کارگیری روش های متنوع در تولید محتوا	عوامل راهبرد	استفاده از فناوری و امکانات نوین فناوری	

بررسی و تحلیل پرسش دوم: میزان مطابقت مؤلفه های راهبرد بازاریابی محتوایی اپلیکیشن

کتابخوان ایرانی فیدیبو با مؤلفه های بازاریابی محتوایی

پس از استخراج داده های مورد نیاز در بخش اول، سیاهه ای از مؤلفه های به دست آمده در پرسش نخست گردآوری شده و سپس از طریق انجام مطالعات تطبیقی، تحلیل و مطالعه مقایسه ای، وضعیت موجود بازاریابی محتوایی در برنامه های کتابخوان داخلی و میزان مطابقت راهبرد این اپلیکیشن ها با مؤلفه های بازاریابی محتوایی مورد بررسی قرار گرفته است.

در راستای بررسی وضعیت حال حاضر مؤلفه های استخراج شده در اپلیکیشن های داخلی و دستیابی به نتایج دقیق تر، از وزندهی به هریک از مؤلفه ها براساس جدول ۲ استفاده شده است:

جدول ۲- راهنمای وزندهی به مؤلفه های استخراج شده برای بررسی میزان مطابقت با اپلیکیشن مورد مطالعه

بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۸۰ تا ۱۰۰ درصد	۶۰ تا ۸۰ درصد	۴۰ تا ۶۰ درصد	۲۰ تا ۴۰ درصد	۰ تا ۲۰ درصد

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل شاخص های استخراج شده و میزان تطابق آن ها با اپلیکیشن کتابخوان فیدیبو در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۳- میزان مطابقت اپلیکیشن کتابخوان فیدیبو با مؤلفه های راهبرد بازاریابی محتوایی

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها (کدها)	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
آگاهی و اطلاعات مخاطب	ارائه اطلاعات درست / صحت اطلاعات					✓
	ارائه اطلاعات قابل‌پذیرش					✓
	ارائه راه‌حل‌های متناسب با نیاز مخاطب			✓		
	ارائه راه‌حل‌های بهینه		✓			
	ارتباط محتوا با محصول و خدمات				✓	
	کمک به تصمیم‌گیری آگاهانه مخاطب			✓		
	افزایش آگاهی از محصول و نمانام			✓		
	انتقال مناسب پیام محتوا		✓			
	برآورده ساختن انتظارات مصرف‌کننده			✓		
	بیان تجربه شخصی مرتبط با چالش در محتوا		✓			
فروش و افزایش مشتری	ارائه رفتار غیر فرصت‌طلبانه از سوی سازمان					✓
	اعمال نفوذ بر تصمیم خرید مشتری			✓		
	افزایش درآمد حاصل از فروش			✓		
	افزایش فروش بلندمدت			✓		

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها (کدها)	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
	هدایت کاربر به اقدام سودآور			✓		
انتقال پیام نمانام و داستان‌سرایی	انتقال داستان نمانام		✓			
	تقویت نمانام			✓		
سئو و بهینه‌سازی محتوا	استفاده از عناصر مرتبط با محتوا (هشتگ، لینک و...)			✓		
	افزایش دامنه محتوا		✓			
	انتخاب کانال توزیع مناسب			✓		
	بهینه‌سازی ارزش درک‌شده		✓			
	بهینه‌سازی محتوا / سئو محتوا			✓		
	بهینه‌سازی موتورهای جست‌وجوگر			✓		
	قابلیت اشتراک‌گذاری آسان محتوا					✓
افزایش وفاداری مشتری	انتقال حس قدرت به مشتری			✓		
	ایجاد تأثیر مثبت در کاربر			✓		
	ایجاد احساس رضایت در مخاطب				✓	
	در نظر گرفتن و برانگیختن احساسات مخاطب			✓		
	جلب مشارکت مشتری / افزایش مشارکت مخاطب			✓		

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها (کدها)	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
برانگیختن و به حرکت واداشتن مخاطب	افزایش تعامل مشتری			✓		
	تسهیل سفر مشتری				✓	
	تغییر یا بهبود رفتار مصرف‌کننده			✓		
پرورش مشتری و تبدیل مخاطب به مشتری	پرورش مشتری			✓		
	جذب مشتریان بالقوه					✓
تعامل و ارتباط با مخاطب	برقراری ارتباط باکیفیت میان محتوا و مخاطب			✓		
	تقویت پیام‌رسانی و انتقال پیام			✓		
	تولید محتوای تعاملی و گفت‌وگومحور		✓			
استفاده از فناوری و امکانات نوین فناوری	بهره‌گیری از فناوری نوین و خلاقانه			✓		
	به‌کارگیری امکانات متنوع در تولید محتوا			✓		
	به‌کارگیری روش‌های متنوع در تولید محتوا			✓		
ارتقای کیفیت محتوا و برقراری ارتباط صادقانه با مخاطب	استفاده از راهبرد کشش			✓		
	استفاده از راهکارهای روانی در تولید محتوا		✓			
	بررسی ماهیت محتوا				✓	

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها (کدها)	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
	تولید محتوای اثربخش			✓		
	ایجاد خط ویرایشی در محتوا		✓			
	تولید محتوای باکیفیت			✓		
	تولید محتوای به‌روز			✓		
	تولید محتوای شفاف / شفاف‌سازی در تولید محتوا			✓		
	تولید محتوای مرتبط و هدفمند			✓		
	تولید محتوای آموزشی		✓			
	تولید محتوای ارزشمند			✓		
	دستیابی به اهداف سازمان			✓		
	تولید محتوای احساسی		✓			
	تولید محتوای تخصصی		✓			
	شناسایی و انتخاب فرمت محتوا (پست بلاگ، وب‌آوا و ...)			✓		
	صراحت کلام در محتوا			✓		
	عدم تأکید مستقیم بر فروش			✓		
	قابلیت درک آسان محتوا			✓		

پژوهش حاضر با هدف استخراج مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی و بررسی میزان تطابق آن‌ها با وضعیت حال حاضر اپلیکیشن کتاب‌خوان فیدیبو انجام شده است. یافته‌های این جستار در دو بخش اصلی قابل بررسی است:

(۱) استخراج مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی؛

(۲) بررسی میزان تطابق این مؤلفه‌ها با اپلیکیشن کتاب‌خوان فیدیبو.

در این بخش، با بررسی دقیق متون و منابع معتبر، به استخراج مؤلفه‌های اصلی راهبرد بازاریابی محتوایی پرداخته شده است. مؤلفه‌ها شامل عواملی مانند آگاهی مخاطب، فروش و افزایش مشتری، سئو و بهینه‌سازی محتوا، وفاداری مشتری و تعامل با مخاطب هستند. در این فرایند، مؤلفه‌ها در دسته‌های متفاوتی سازمان‌دهی شدند که در جدول ۱ به‌طور مفصل آورده شده است. مهم‌ترین نتیجه این بخش از پژوهش، شناسایی مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی است که می‌تواند به طراحان و پژوهشگران حوزه بازاریابی دیجیتالی کمک کند تا راهبردهای مؤثرتری را در تولید و توزیع محتوا به کار گیرند. این یافته‌ها به‌وضوح نشان‌دهنده تنوع و پیچیدگی‌های مؤلفه‌های راهبرد بازاریابی محتوایی بوده و این موضوع را بیان می‌کنند که هرکدام از این شاخص‌ها می‌تواند تأثیر عمیقی بر تعامل مخاطب و موفقیت نشان تجاری در عرصه بازاریابی بگذارد و همچنین نشان می‌دهند که مخاطبان برنامه‌های کاربردی کتاب‌خوان دارای سلیقه‌ها و نیازهایی چندبعدی هستند؛ بنابراین، شناسایی و درک دقیق این نیازها و ارائه راه‌حل‌هایی بهینه متناسب با هر یک از آن‌ها، از اهمیت بسیار ویژه‌ای برخوردار است. بیان تجربه‌های شخصی مرتبط با چالش‌های موجود و کمک به تصمیم‌گیری آگاهانه مخاطب، می‌تواند به افزایش قابلیت اطمینان نمانام و جلب اعتماد بیشتر مخاطب کمک کند.

در ادامه، به یافته‌های مربوط به میزان تطابق راهبردهای بازاریابی محتوایی اپلیکیشن کتاب‌خوان فیدیبو با مؤلفه‌های استخراج‌شده در پرسش اول پژوهش که در جدول ۳ به‌تفصیل ارائه شده است، پرداخته شده است. این تجزیه و تحلیل نشان می‌دهد که فیدیبو در برخی بخش‌ها به‌ویژه در فرایندهای عمومی آگاهی‌رسانی، فروش و افزایش مشتری و سئو و بهینه‌سازی محتوا عملکرد نسبتاً خوبی دارد، اما در سایر بخش‌ها مانند انتقال پیام نمانام، وفاداری مشتری و تعامل مؤثر با مخاطب با چالش‌هایی روبه‌روست.

به‌طور خاص، فیدیبو در حوزه‌هایی مانند «بیان تجربه شخصی مرتبط با چالش در محتوا» و «کمک به تصمیم‌گیری آگاهانه مخاطب»، نیاز به بهبود و تمرکز بیشتری دارد. این مؤلفه‌ها می‌توانند به شکل مؤثری اعتبار و اطمینان‌پذیری نمانام را نزد مخاطبان تقویت کنند. علاوه‌بر این، به نظر می‌رسد اپلیکیشن مذکور نتوانسته است در بخش «انتقال پیام نمانام» و

«داستان‌سرایی نمانام» ارتباط قدرتمندتری با مخاطب برقرار کند. ایجاد یک داستان نمانام قوی و جذاب می‌تواند تأثیر زیادی بر تصویر نشان تجاری و نحوه تعامل مخاطبان با آن داشته باشد. درنهایت، راهبرد بازاریابی محتوایی همان‌طور که از نام آن برمی‌آید، راهبردی است که بر پایه محتوا شکل می‌گیرد. بر همین اساس، به‌کارگیری ظرافت و خلاقیت در تولید محتوا و پاسخ به تقاضای عمومی نکته‌ای است که می‌تواند مزیت رقابتی چشمگیری را برای نرم‌افزارهای کاربردی کتاب‌خوان ایجاد کند. تولید محتوا باید در مسیر اهداف تجاری سازمان بوده و طیف گسترده‌ای از عناصر (اخبار، اطلاعات، داستان و...) را شامل شود. همچنین به‌کارگیری شوخ‌طبعی، داستان‌سرایی و راهکارهای روانی نیز به خلق محتوایی منحصر به فرد و ارزشمند منجر می‌شود.

نتیجه‌گیری

براساس تحلیل‌های صورت‌گرفته، بررسی وضعیت اجرایی راهبرد بازاریابی محتوایی در اپلیکیشن کتاب‌خوان فیدیبو نشان می‌دهد که این نرم‌افزار در بخش‌های کلی و عمومی آگاهی‌رسانی و اطلاع‌رسانی به مخاطب عملکرد خوبی را از خود نشان داده است؛ به‌ویژه در زمینه‌های ارائه اطلاعات صحیح و مفید، زیرمجموعه‌های فروش و افزایش مشتری و فرایندهای سئو و بهینه‌سازی محتوا، نتایج مثبتی به‌دست آمده است.

باین‌حال، در بخش‌های جزئی و تخصصی، این اپلیکیشن‌ها با چالش‌هایی مواجه‌اند. به‌ویژه در زمینه‌های ارائه راه‌حل‌های بهینه، انتقال پیام نمانام و برانگیختن و به حرکت واداشتن مخاطب، نیاز به بهبود و توجه بیشتری مشاهده می‌شود. همچنین، در حوزه‌های تعامل و ارتباط با مخاطب و استفاده از فناوری‌های نوین نیز ضعف‌هایی وجود دارد که لازم است برطرف گردد.

نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های پیشین تطابق خوبی دارد. به‌عنوان مثال، مطالعه‌ای که رپووین و پازرایت^۱ (۲۰۱۶) در خصوص تأثیر عاطفی محتوا انجام داده‌اند، نشان می‌دهد، محتوایی که از ویژگی‌های عاطفی برخوردار است، تأثیرات قابل‌توجهی را در

^۱. Pazeraite & Repoviene

بخش‌های گوناگون، به‌ویژه در ایجاد تعامل و جلب‌توجه مخاطب، از خود به نمایش می‌گذارد. یافته‌های این پژوهش در تأکید بر اهمیت بُعد احساسی محتوا، به‌ویژه در فیدیبو، زیاد است. همچنین پانگ^۱ و همکاران (۲۰۲۰) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که فرایند بازاریابی محتوایی می‌تواند با بهینه‌سازی محتوای نمانام در رسانه‌های اجتماعی، مشارکت مخاطب را افزایش دهد که این مسئله در مطالعه‌ای که بر اپلیکیشن فیدیبو انجام گرفت نیز مشاهده می‌شود. مطالعه‌ای که ورجون^۲ (۲۰۲۴) انجام داده است، نیز حاکی از این است که استفاده صحیح از بازاریابی محتوایی دیجیتال می‌تواند آگاهی از نمانام را افزایش داده و از طریق جلب مشارکت مخاطب، به بهبود نتایج تجاری منجر شود. در این راستا، یافته‌های پژوهش حاضر مبنی بر ضرورت انتقال پیام نمانام و برقراری تعاملی دوطرفه با مخاطب، بر اهمیت این نکات تأکید دارد.

پیشنهادهای

- پیشنهاد می‌شود اپلیکیشن‌های کتاب‌خوان از قالب‌های رایج و محبوبی چون ویدئو، برای تولید محتواهای خلاقانه و جذاب استفاده کنند.
- پیشنهاد می‌شود برای سنجش دقیق نیازهای مخاطبان در طیف‌های گوناگون و برقراری تعاملاتی مثبت و مؤثر، از امکانی تحت عنوان «کتابدار مجازی» در این برنامه‌های کاربردی استفاده شود تا کاربران بتوانند خواسته‌ها و مشکلات خود را از طریق برقراری ارتباط مستقیم با بخش منابع انسانی مطرح کرده و به راه‌حل‌های موردنیاز خود دست یابند.

منابع

احمدی، مهدی (۱۳۹۸). *ارائه راهکاری به‌منظور تحلیل تعامل مشتریان در رسانه‌های اجتماعی در حوزه بازاریابی محتوا*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی روزبهان، ساری.

1. Pang

2. Varjonen

پولیزی، جو (۲۰۱۴). *بازاریابی پرمحتوا*، ترجمه: سجاد بهجتی (۱۴۰۰). تهران: انتشارات آریاناقلم.

التماسی، مهشید (۱۳۹۶). مدل مفهومی بازار کارای پایگاه‌های اطلاعاتی. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۲ (۴)، ۹۴۹-۹۶۶. DOI: 10.35050/JIPM010.2017.020

رستمی، مریم، حیدریه، سید عبدالله و امین بیدختی، علی اکبر (۱۴۰۱). ارائه الگوی بازاریابی محتوای دیجیتال در خلق ارزش مصرف‌کننده. *پژوهش‌های مدیریت در ایران*، ۲۶ (۱)، ۱۱۲-۱۳۷. 20.1001.1.2322200.1401.26.1.5.2

رضوانی، مهران، میرطاهری، فاطمه و رضایی، مرضیه (۱۳۹۸). تأثیر به‌کارگیری بازاریابی محتوایی بر قصد بازدید مجدد وبسایت در کسب‌وکارهای نوظهور اینترنتی. *دوفصلنامه مطالعات مصرف‌کننده*، ۶ (۱)، ۲۱-۳۹. 10.34785/J018.2019.230

سقاءابوالفضل، الهام‌سادات (۱۳۹۶). *اجرای استراتژی‌ها و برنامه‌های بازاریابی با استفاده از بازاریابی محتوایی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم. سلطانی‌نوید، محمدرضا (۱۳۹۵). *شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های آمادگی به‌کارگیری بازاریابی محتوا در شرکت‌های ایرانی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم.

صفوی، زینب، غائبی، امیر و برادر، رؤیا (۱۴۰۱). طراحی مدل تعامل کاربران با برنامه‌های کتاب‌خوان الکترونیکی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۵ (۲)، ۳۴-۶۱. 10.30481/LIS. 2022.315806.1910

فکوری، فرزاد (۱۳۹۸). *تأثیر بازاریابی محتوای الکترونیکی بر تجربه مشتری و افزایش وفاداری مشتریان الکترونیکی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان. قانع، محمدصالح (۱۳۹۸). *شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های بازاریابی درون‌گرا برای کسب‌وکارهای نوپای فضای مجازی ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران.

ناصری، زهرا، نوروزی، علیرضا، فهیم‌نیا، فاطمه و مانیان، امیر (۱۳۹۶). *بازاریابی محتوایی: شناسایی مؤلفه‌ها و ابعاد اساسی به‌منظور ارائه مدل مفهومی*. *پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی*، *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۷ (۱)،

10.22067/riis.v7i1.44681.۳۰۳-۲۸۰

ناصری، زهرا، نوروزی، علیرضا و فهیم‌نیا، فاطمه (۱۳۹۷). بررسی مقایسه‌ای مدل‌های بازاریابی محتوایی از نظر مراحل و فرایند اجرا. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*,

۱۰۰-۸۳، (۱)۵۲ 10.22059/JLIB.2019.235237.1226

نصرتی، ویدا، سلطانی‌فر، محمد، جعفری، علی و شیر، طهمورث (۱۴۰۲). ویژگی‌های بازاریابی محتوا در شبکه‌های اجتماعی (مطالعه موردی: اینستاگرام). *جامعه و فرهنگ*

۲۰.1001.1.38552322.1402.12.48.12.5.۳۱۹-۲۹۵، (۴۸)۱۲، رسانه

هولستی، ال.آر. (۱۴۰۰). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*. ترجمه نادر سالارزاده

امیری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی. (اثر اصلی منتشر شده در سال ۱۹۶۹)

References

- Ahmadi, Mahdi (2019). *Providing a solution for analyzing customer interactions on social media in the field of content marketing*. Master's thesis, Rouzbeh Higher Education Institute.Sari. [In Persian]
- Astari, D., & Chan, A. (2017). The Analysis of Content Marketing in Online Fashion Shops in Indonesia. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 6(2), 225 – 233. https://buscompress.com/uploads/3/4/9/8/34980536/riber6-2_15h16-109_225-233.pdf
- Borges Tiago, M.T., & Verissimo, J.M. (2014). Digital marketing and social media: why bother? *Business Horizons*, 57, 703–708. 10.1016/j.bushor.2014.07.002
- Eltemasi, Mahshid (2017). Conceptual model of the labor market for databases. *Journal of Information Processing and Management*, 32(4), 949–966. DOI: 10.35050/JIPM010.2017.020 [In Persian]
- Fakouri, Farzad (2019). *The impact of electronic content marketing on customer experience and increasing electronic customer loyalty*. Master's thesis, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan. [In Persian]
- Ghane, Mohammad Saleh (2019). *Identifying and prioritizing components of inbound marketing for emerging online businesses in Iran*. Master's thesis, Imam Sadiq University, Tehran. [In Persian]
- Gupta, V. (2015). Content Marketing: Say Something; Say It Well, Say It Often. http://www.academia.edu/14323564/Content_Marketing_Say_Something_Say_It_Well_Say_It_Often_Dr._Vijayendrakumar_S._Gupta-Assistant_Professor, 03.10.2015.

- Hartwigsen, J. (2016). *Content Marketing for Start-ups* [Bachelor's Thesis, University of Applied Sciences].
- Holsti, Ole R. (2021). *Content analysis in social and human sciences*. (N. SalarzadehAmiri. Trans.). Tehran: Allameh Tabatabai University. (Original work published in 1969) [In Persian]
- Hotoleanu, M., & Parkkinen, T. (2017). *Inbound Marketing Strategy: Content Marketing and Blogging Case: Cloud base mobile application* [Bachelor's thesis, JAMK University].
- Islam, R., Mazumder, T. A., & Islam, R. (2010). Mobile Application and Its Global Impact. *International Journal of Engineering & Technology*, 10(6), 104 – 111. <https://drasah.com/Archiving/website/0457202006114171.pdf>
- Kędzierska, A., & Minga, Z. (2022). Content Marketing as an Innovative Solution for Crowdfunding Platforms - the Example of Solution for Crowd. *Procedia Computer Science*, 207, 4318-4327. 10.1016/j.procs.2022.09.495
- Le M, D. (2013). *Content Marketing*. Bachelor's thesis, University of Applied Sciences.
- Lopes, A.R., & Casais, B. (2022). Digital Content Marketing: Conceptual Review and Recommendations for Practitioners. *Academy of Strategic Management Journal*, 21(2), 1-17. <https://www.abacademies.org/articles/digital-content-marketing-conceptual-review-and-recommendations-for-practitioners-14107.html>
- Naseri, Zahra, Nourouzi, Alireza, Fahimnia, Fatemeh, and Maniyan, Amir (2017). Content marketing: Identifying essential components and dimensions for providing a conceptual model. *Library and Information Science Research*, 7(1), 280-303. DOI: 10.22067/riis.v7i1.44681[In Persian]
- Naseri, Zahra, Nourouzi, Alireza, and Fahimnia, Fatemeh (2018). Comparative study of content marketing models in terms of stages and implementation processes. *University Library and Information Research*, 52(1), 83-100. DOI: 10.22059/JLIB.2019.235237.1226 [In Persian]
- Nosrati, Vida, Soltani Far, Mohammad, Jafari, Ali, and Shiri, Tahmoresht (2023). Features of content marketing in social networks (Case study: Instagram). *Society and Media Culture*, 12(48), 295-319. DOI: 20.1001.1.38552322.1402.12.48.12.5 [In Persian]
- Panda, M., & Mishra, A. (2022). Digital marketing. *See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/358646409>*.
- Pang, C., Ho, J., & Choy, C. (2020). Content marketing capability building:

- a conceptual framework. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 14(1), 133 – 151. 10.1108/JRIM-06-2018-0082
- PAŽĖRAITĖ, A., & REPOVIENĖ, R. (2016). Content marketing elements and their influence on search advertisement effectiveness: theoretical background and practical insights. *ORGANIZACIJŲ VADYBA: SISTEMINIAI TYRIMAI*, 75, 97 – 109. 10.7220/MOSR.2335.8750. 2016.75.7
- Polizzi, Joe (2021). *Content Marketing* (translated by Sajad Bahjati). Aryana Qalam Publications. (Original work published in 2014) [In Persian]
- Pulizzi, J. (2012). The rise of storytelling as the new marketing. *Publishing Research Quarterly*, 28(2), 116-123. 10.1007/s12109-012-9264-5
- Reyes-Menendez, A., Saura, J.R., & Palos-Sanchez, P.R. (2020). Identifying Key Performance Indicators for Marketing Strategies in Mobile Applications: A Systematic Literature Review. *International Journal of Electronic Marketing and Retailing*, 3(11), 259-277. 10.1504/IJEMR.2020.10029015
- Rezvani, Mehran, Mirtaheri, Fatemeh, and Rezai, Marzieh (2019). The impact of content marketing on the intention to revisit websites in emerging internet businesses. *Consumer Studies Quarterly*, 6(1), 21-39. DOI: 10.34785/J018.2019.230 [In Persian]
- Rocha, R., Reis, L., K Peter, M., Cayolla, R., Loureiro, S., & Bogdanović, Z. (2020). *Marketing and Smart Technologies*. Springer: Proceedings of ICMaTech 2020.
- Rostami, Maryam, Heydariyeh, Seyed Abdollah, and Amin Bidokhti, Ali Akbar (2022). Providing a model for digital content marketing in creating consumer value. *Iranian Management Studies*, 26(1), 112-137. DOI: 20.1001.1.2322200.1401.26.1.5.2 [In Persian]
- Safavi, Zeinab, Ghaebi, Amir, and Baradar, Roya (2022). Designing a model for user interaction with e-book reading applications. *Library and Information Science*, 25(2), 34–61. DOI: 10.30481/LIS.2022.315806. 1910 [In Persian]
- Saghai Abolfaheli, Elham Sadat (2017). *Implementing strategies and marketing programs using content marketing*. Master's thesis, Farabi Campus, University of Tehran, Qom. [In Persian]
- Soltani Navid, Mohammad Reza (2016). *Identifying and prioritizing components of readiness for implementing content marketing in Iranian companies*. Master's thesis, Farabi Campus, University of Tehran, Gom. [In Persian]
- Stocchi, L., Pourazad, N., Michaelidou, N., Tanusondjaja, A., & Harrigan, P. (2022). Marketing Research on Mobile Apps: Past, Present and Future. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 50, 195-225.

- 10.1007/s11747-021-00815-w
- Świeczak, W. (2016). Content marketing as an important element of marketing strategy of scientific institutions. *Marketing and scientific and research organizations*, 15, 133 – 151. 10.5604/05096669.1077480
- Terho, H., Mero, J., Siutla, L., & Jaakkola, E. (2022). Digital content marketing in business markets: Activities, consequences, and contingencies along the customer journey. *Industrial Marketing Management*, 105, 294-310. 10.1016/j.indmarman.2022.06.006
- Varjonen, O. (2024). *Effective Implementation of Digital Content Marketing in B2B Organizations*. [Master's Thesis, University of JYVASKYLA].
- Vinerean, S. (2017). Content Marketing Strategy: Definition, Objectives and Tactics. *Expert Journal of Marketing*, 2(5), 92-98. <https://marketing.expertjournals.com/23446773-511/>
- Wang, R., & Chan-Olmsted, S. (2020). Content marketing strategy of branded YouTube channels. *Journal of Media Business Studies* 17(3–4), 294–316. <https://doi.org/10.1080/16522354.2020.1783130>
- Xie, Q., & Lou, C. (2020). Something social, something entertaining? How digital content marketing augments consumer experience and brand loyalty. *International Journal of Advertising*, 40(3), 376–402. <https://doi.org/10.1080/02650487.2020.1788311>

The Impact of Risk Management on Knowledge Management Implementation

Parisa Nazari¹ , Afshin Baghfaklaki²

Abstract

Purpose: This study aimed to investigate the impact of risk management (RM) and its components on the implementation of knowledge management (KM) in Sahneh municipality, Iran. The shift in municipal approaches from service-oriented to market-oriented and project-oriented has increased the need for usable management of new knowledge and information. In this context, the main objective of the present research is to examine the role of risk management in improving the implementation of knowledge management in these organizations.

Method: This research was conducted using a mixed-methods approach (both quantitative and qualitative). The statistical population consisted of 255 employees of Sahneh municipality, from which 150 were selected using stratified random sampling. Data collection tools included two standardized questionnaires: the Knowledge Management Questionnaire of Choumi Tseng and the Risk Management Questionnaire of Samimi, with their reliability confirmed by Cronbach's alpha test. In the qualitative part of the study, semi-structured interviews were conducted with key stakeholders and experts within Sahneh municipality to identify specific challenges and risks associated with KM implementation. In the quantitative part, the standardized questionnaires were distributed to the selected sample, and the collected data were analyzed using SPSS and AMOS software. Statistical techniques such as regression analysis, correlation coefficients, and ANOVA were employed to examine the relationships between RM components and KM success.

Findings: The findings indicated that RM components have a significant impact on the success of KM implementation. The most important challenges in implementing KM in Sahneh municipality included cultural resistance among employees to sharing knowledge, lack of technological infrastructure, and inadequate training programs. The analysis showed that effective RM can help mitigate these challenges and enhance KM implementation. Moreover, the results demonstrated a positive correlation between RM components and KM success. The study revealed that factors such as risk identification and assessment, regular training programs on RM and KM, and providing appropriate technological infrastructure play a crucial role in improving KM. Additionally, fostering a suitable culture and encouraging employees to share knowledge through reward and incentive systems can contribute to greater KM success.

Conclusion: The research concluded that RM plays a vital role in the successful implementation of KM, especially in dynamic and project-based environments like Iranian municipalities. It is recommended that organizations adopt integrated RM and KM frameworks to optimize their knowledge assets and enhance overall performance. Implementing an integrated approach to RM and KM can help identify and mitigate risks while maximizing opportunities. Future research should explore specific mechanisms through which RM influences KM in various organizational contexts and develop appropriate strategies for different sectors. This study highlights the necessity of appropriate educational and cultural programs to encourage employees to share knowledge in similar organizations. Additionally, providing adequate technological infrastructure and implementing optimal KM systems are essential. Furthermore, establishing reward and incentive systems to encourage employees to share knowledge and information is recommended.

Keywords

Knowledge Management, Risk Management, Risky Environment, Managerial Risk-Taking, Integrated Risk Management Assessment

Citation: Nazari, P., & Baghfaklaki, A. (2025). The Impact of Risk Management on Knowledge Management Implementation. *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(2), 159-188.

Doi: 10.30484/nastinfo.2024.3632.2290

Article Type: Research Article

Article history:

Received: 31 July 2024

Accepted: 26 Oct. 2024

1. M.A., Business
Administration, Islamic
Azad University,
Kermanshah, Iran
parisan7pn@gmail.com

2. Assistant Professor,
Department of Economics,
Kermanshah Branch,
Islamic Azad University,
Kermanshah, Iran
(Corresponding Author)
afshin.baghfalaki@iauksh.ac.ir

Publisher: National Library
and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

تأثیر مدیریت ریسک بر پیاده‌سازی مدیریت دانش

پریسا نظری^۱ | افشین باغفلکی^۲

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف بررسی تأثیر مدیریت ریسک و مؤلفه‌های آن بر اجرای مدیریت دانش در شهرداری صحنه انجام شده است. تغییر رویکرد شهرداری‌ها از خدمت‌محور به بازارمحور و پروژه-محور نیاز به مدیریت مؤثر دانش و اطلاعات جدید را افزایش داده است. در این راستا هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش مدیریت ریسک در بهبود اجرای مدیریت دانش در این سازمان‌ها بود.

روش: این پژوهش به روش ترکیبی (کمی و کیفی) انجام شد و جامعه آماری آن شامل ۲۵۵ نفر از کارکنان شهرداری صحنه بود که از این میان ۱۵۰ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها دو پرسش‌نامه استاندارد مدیریت دانش چومی تسنگ و مدیریت ریسک صمیمی بود که پایایی آن‌ها با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ تأیید شد. در بخش کیفی پژوهش، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ذی‌نفعان کلیدی و کارشناسان شهرداری صحنه انجام شد تا چالش‌ها و ریسک‌های خاص مرتبط با اجرای مدیریت دانش شناسایی شود. در بخش کمی، پرسش‌نامه‌های استاندارد به نمونه منتخب توزیع شد و داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و AMOS تحلیل شد. فنون آماری شامل تحلیل رگرسیون، ضریب همبستگی و ANOVA برای بررسی روابط بین مؤلفه‌های مدیریت ریسک و موفقیت مدیریت دانش به کار گرفته شد.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های مدیریت ریسک تأثیر معناداری بر موفقیت اجرای مدیریت دانش دارند. مهم‌ترین چالش‌های اجرای مدیریت دانش در شهرداری صحنه شامل مقاومت فرهنگی کارکنان در برابر به اشتراک‌گذاری دانش، کمبود زیرساخت‌های فناورانه و نبود برنامه‌های آموزشی مناسب بود. تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده نشان داد که مدیریت ریسک مؤثر می‌تواند به کاهش این چالش‌ها کمک کرده و اجرای مدیریت دانش را بهبود بخشد. همچنین، یافته‌ها حاکی از وجود همبستگی مثبت بین مؤلفه‌های مدیریت ریسک و موفقیت مدیریت دانش بود. این پژوهش نشان داد که عواملی مانند شناسایی و ارزیابی ریسک‌ها، ایجاد برنامه‌های آموزشی منظم در زمینه مدیریت ریسک و دانش فراهم آوردن زیرساخت‌های مناسب فناورانه می‌تواند نقش مهمی در بهبود مدیریت دانش داشته باشند. همچنین، فرهنگ‌سازی مناسب و ترغیب کارکنان به اشتراک‌گذاری دانش و اطلاعات از طریق سیستم‌های پاداش‌دهی و تشویقی می‌تواند به موفقیت بیشتر مدیریت دانش کمک کند.

نتیجه‌گیری: پژوهش نشان داد که مدیریت ریسک نقش مهمی در موفقیت اجرای مدیریت دانش دارد، به‌ویژه در محیط‌های پویا و پروژه‌محور مانند شهرداری‌های ایران. توصیه می‌شود که سازمان‌ها از چهارچوب‌های یکپارچه مدیریت ریسک و دانش بهره‌برداری کنند تا دارایی‌های دانشی خود را بهینه کرده و عملکرد کلی خود را ارتقا دهند. به‌کارگیری رویکرد یکپارچه مدیریت ریسک و دانش می‌تواند به شناسایی و کاهش ریسک‌ها و افزایش فرصت‌ها کمک کند. همچنین، پژوهش‌های آینده می‌توانند مکانیسم‌های خاص تأثیرگذاری مدیریت ریسک بر مدیریت دانش در سازمان‌های مختلف را بررسی کرده و راهبردهای مناسبی برای هر بخش توسعه دهند. این پژوهش نشان می‌دهد که برای بهبود اجرای مدیریت دانش در سازمان‌های مشابه، لازم است برنامه‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی مناسبی جهت ترغیب کارکنان به اشتراک‌گذاری دانش اجرا شود. تأمین زیرساخت‌های فناورانه مناسب و پیاده‌سازی سیستم‌های مدیریت دانش بهینه ضروری است. علاوه بر این، ایجاد سیستم‌های پاداش‌دهی و تشویقی برای ترغیب کارکنان به اشتراک‌گذاری دانش و اطلاعات نیز توصیه می‌شود.

کلیدواژه‌ها

مدیریت دانش، مدیریت ریسک، محیط ریسک‌پذیر، ریسک‌پذیری مدیریتی، ارزیابی یکپارچه مدیریت ریسک

استناد: نظری، پریسا و باغفلکی، افشین (۱۴۰۴). تأثیر مدیریت ریسک بر پیاده‌سازی مدیریت دانش. مطالعات

کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، ۱۵۹-۱۸۸.

Doi: 10.30484/nastinfo.2024.3632.2290

مقدمه

موضوع مدیریت ریسک و نحوه مواجهه‌شدن با ریسک‌های مختلف، یکی از دغدغه‌های اصلی صاحب‌نظران حوزه مدیریت بوده است (تقوی فرد و همکاران، ۱۴۰۱). طبق دو دهه اخیر دانشمندان بر این عقیده بوده‌اند که اساس رقابت، در حال تغییر بوده و موفقیت در سازمان‌ها متأثر از دانش آن‌ها است. این مسئله، بسیاری از سازمان‌های پیشرفته را ترغیب کرده تا مدیریت دانش را به بهترین شکل ممکن به کار گیرند. همچنین تأکید و توجه بر منابع انسانی، به‌ویژه در زمینه دانش و به اشتراک‌گذاری دانش موردتوجه بسیار زیادی قرار گرفته است (Durst & Zieba, 2019). دانش یک منبع ارزشمند بوده که برای توانمندسازی سازمان‌ها و در جهت نوآوری و کسب مزیت رقابتی مهم است. دانش در میان کارکنان به آگاهی‌بخشی آنان منجر می‌شود (Ranesh et al., 2012)؛ بنابراین تعاریف متعددی درباره آن ارائه شده است که در اکثر آن‌ها بر کاربردی بودن اطلاعات و سازمان‌دهی برای حل مسائل و مشکلات تأکید شده است. درواقع، دانش یعنی آشنایی، آگاهی، یا درک فرد مانند حقایق، اطلاعات، شرح یا مهارت‌هایی است که از طریق تجربه یا آموزش از طریق ادراک، کشف یا یادگیری به دست می‌آید (Soin & Collier, 2013). درباره مدیریت دانش می‌توان گفت که مجموعه‌ای از روش‌های مربوط به ایجاد، اشتراک‌گذاری و استفاده از دانش و اطلاعات یک سازمان است که در دو دهه اخیر در میان کلیدی‌ترین زمینه‌های پژوهشی در حوزه اطلاعات، دانش‌شناسی و مدیریت سازمان بوده است (حسن زاده و همکاران، ۱۴۰۱). یکی از دلایل پُررنگ این زمینه توجهی است که سازمان‌ها و کسب‌وکارها به دانش دارند و آن را از کلیدی‌ترین دارایی‌های

راهبردی خود می‌داند (Neves et al., 2014). لذا، مدیریت دانش می‌تواند نوعی مدیریت صریح و سامانمند و حیاتی در فرایندهای به‌هم‌پیوسته آن یعنی تولید، سازمان‌دهی و بهره‌برداری از دانش با پیشروی در اهداف کسب‌وکار است. مدیریت دانش به معنای بیشترین بهره‌برداری از سرمایه‌های دانشی؛ دانشی که در مسیر دستیابی به اهداف سازمان است که در مکان و زمان مناسب به کار گرفته شود. تجارب و الگوهای گذشته و برتر، همچنین ابتکار در تصمیم‌گیری، دیدگاه‌های راهبردی، ارتباطات پروژه‌ها، شناسایی الگوها، همگی نوعی دانش سازمانی محسوب می‌شوند (Neef, 2005).

تمرکز مدیریت دانش بر ارتقای قابلیت‌های سازمان است. دستیابی به موفقیت نیز مستلزم ایجاد یک محیط کاری جدید است که در آن دانش و تجربه به‌راحتی به اشتراک گذاشته می‌شود. فرایند مدیریت دانش درواقع شکل‌گیری یک سیستم سازمان‌یافته است که ایجاد، انتشار و به‌کارگیری دانش در سازمان را نظام‌مند می‌نماید و برای تبدیل دانش به یک کالای سرمایه‌ای، سازمان‌ها باید جهت ایجاد تعادل میان فعالیت‌های مدیریت دانش بکوشند. در این زمینه، استفاده از مدیریت ریسک به‌منظور کاهش و یا از بین بردن ریسک‌های موجود بر فرایند مدیریت دانش تأثیر دارد (رهنما و حجازی جوشقانی، ۱۳۹۶). به‌عنوان مثال، در سازمان‌های امروزی با دغدغه‌های جدی در مورد افت و کاهش دانش و مهارت کارکنان مواجه هستند؛ که این دانش در اکثر مواقع مستند نشده و به زمان زیادی نیازمند است تا با استفاده از آموزش و تجربه مجدداً احیا شود. علی‌رغم انتشار مقاله‌های متعدد در موضوع مدیریت ریسک، اطلاعات اندکی درباره کاربرد آن در دنیای واقعی وجود دارد (Lyons & Skitmore, 2004).

ریسک عبارت است از یک رخداد غیرقطعی که در صورت وقوع حداقل بر یکی از اهداف پروژه تأثیر می‌گذارد (Hubbard, 2020). در زبان عامیانه ریسک به معنای خطری است که به علت عدم اطمینان در مورد وقوع حادثه‌ای در آینده ایجاد می‌شود و سازمان از رسیدن به راهبردهایش باز می‌ماند. در برخی از منابع، جنبه‌های منفی واقعه‌ها می‌تواند به‌عنوان ریسک و جنبه‌های مثبت آن به‌عنوان فرصت نام‌گذاری شود (اسلامی راد و همکاران، ۱۳۹۴). در این راستا، مدیریت ریسک به معنای استفاده سامانمند از سیاست‌ها، روش‌ها و فعالیت‌های برقراری ارتباط و مشاوره، ایجاد زمینه و ارزیابی، معالجه، نظارت، بررسی، ضبط و گزارش ریسک است (Durst & Zieba, 2019). هدف مدیریت ریسک افزایش درصد پیش‌بینی

موفقیت پروژه است که از طریق شناسایی و ارزیابی سامانمند ریسک، دریافت روش‌هایی برای اجتناب یا کاهش آن‌ها و حداکثرسازی فرصت‌ها صورت می‌گیرد (Chapman & Ward, 2003; Miler, 2005). فرایند مدیریت ریسک مؤثر با ارزیابی مؤثر ریسک‌ها آغاز شده و از طرف دیگر خیلی از پژوهشگران به این مسئله که شناسایی و ارزیابی ریسک‌ها بدون پاسخگویی به آن‌ها مفید نیست اذعان داشتند (Tah & Carr, 2001).

بسیاری از پروژه‌ها به دلیل کمبود دانش در میان اعضای پروژه یا کمبود تسهیم دانش در طول روند پروژه شکست خورده‌اند. شکست پروژه همچنین می‌تواند در نتیجه در اختیار گرفتن دانش مناسب در یک‌زمان نامناسب نیز اتفاق بیفتد. در حقیقت بدون مدیریت دانش به‌عنوان ابزاری برای مبادله ریسک در میان افراد یک پروژه، ممکن است مدیریت ریسک به دلیل غیرمؤثر بودن و ناکارآمدی‌ها متضرر گردد. در حال حاضر، شهرداری‌ها به‌عنوان مهم‌ترین نهاد مسئول در امور شهری شناخته می‌شوند (رهنما و حجازی جوشقانی، ۱۳۹۶) که طبق تغییر نقش شهرداری‌ها از سازمان خدماتی محور به دستگاهی بازارگرا و پروژه محور در ارائه فضاها، تجاری و خدماتی در جهت رونق فعالیت‌های اقتصادی (تجاری، اداری و تولیدی) مشخص می‌شوند که دارا بودن دانش و اطلاعات جدید نقش تأثیرگذاری در رقابتی شدن شهرها دارد؛ بنابراین کاربرد مدیریت ریسک و شناخت تأثیر آن بر مدیریت دانش و پیاده‌سازی آن در شهرداری بیش‌ازپیش ضرورت دارد؛ اکثر پژوهش‌های گذشته بر مؤثر بودن مدیریت دانش بر مدیریت ریسک اذعان داشته‌اند (Neves et al., 2014; Jafari et al., 2007) و تعداد اندکی بر ارتباط دوطرفه آن‌ها تأکید دارند (Lorenz et al., Jafari et al., 2007; Neves et al., 2014; Neef, 2005; 2005). ریسک یکی از مقوله‌های بسیار مهم در سازمان‌ها به شمار می‌رود که مبنای بهره‌وری براساس مدیریت ریسک است. سازمان‌ها باید به مدیریت دانش اطلاعات و دانسته‌های خود را افزایش دهند تا بتواند ریسک را مدیریت نمایند. مدیریت دانش به سازمان‌ها کمک می‌کند تا اطلاعات و مهارت‌های مهم را شناسایی، انتخاب، سازمان‌دهی و منتشر نمایند. به‌منظور شناسایی، ارزیابی، تصمیم‌گیری راجع به فرصت‌ها و تهدیدهایی که به دستیابی اهداف سازمان اثر می‌گذارد (تقوی فرد و همکاران، ۱۴۰۱)؛ لذا پژوهش‌های اندکی در مورد تأثیرگذاری مدیریت ریسک بر مدیریت دانش یا پیاده‌سازی آن صورت گرفته است (Lorenz et al., 2005; Neef, 2005; Durst & Zieba, 2019). با

توجه به مطالب ذکرشده، پژوهش حاضر در تلاش است تا با ترکیب مراحل مدیریت دانش و مدیریت ریسک، ریسک‌های پیاده‌سازی و به‌کارگیری مدیریت دانش را حذف یا کاهش داده تا این امر به نحو مطلوب تحقق پذیرد. لذا مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که مدیریت ریسک و ابعاد آن چگونه بر مدیریت دانش و فرایند پیاده‌سازی آن تأثیر دارند؟

پیشینه پژوهش

تقوی فرد و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «مدل مدیریت ریسک مبتنی بر مدیریت دانش مطالعه موردی: شرکت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات عضو سازمان نظام صنفی رایانه‌ای کشور» که از نوع کاربردی بود و با روش پژوهش آمیخته کیفی و کمی انجام شده بود، در مرحله اول با مطالعات نظری و اجماع نظر خبرگان (فن دلفی) شاخص‌های لازم برای متغیرهای فرایندهای مدیریت دانش و مدیریت ریسک تعیین شده است و در مرحله دوم پیمایش مقطعی با توزیع پرسش‌نامه طراحی‌شده مطابق شاخص‌های بالا، در بین مدیران ۳۷۶ شرکت فناوری اطلاعات و ارتباطات عضو سازمان نظام صنفی رایانه‌ای کشور با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری و نرم‌افزار اسمارت پی.ال.اس.^۱ به تبیین ابعاد و ارتباطات مؤلفه‌های مدیریت ریسک مبتنی بر مدیریت دانش پرداخته شده است و درنهایت مدل مفهومی برای آن معرفی شده است و بر مبنای آن دریافتند که مدیریت ریسک در شرکت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به میزانی که فرایندهای مدیریت دانش در آن‌ها عملیاتی شده، مطابق مدل مفهومی پژوهش به شکل بهتری انجام می‌پذیرد و در کاهش و کنترل ریسک‌های شناسایی‌شده و احتمالی مؤثرتر عمل خواهد کرد. کریمی و رخشان نیا (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «فراتحلیل رابطه زیرساخت و مدیریت دانش در کتابخانه‌ها» که به روش فراتحلیل انجام شد، نشان دادند متغیرهای زیرساخت و فرایندهای مدیریت دانش در کتابخانه‌ها اثربخش نبوده است؛ و از لحاظ اندازه اثر آن‌ها کوچک است؛ بنابراین تقویت موارد پیش رو به متصدیان کتابخانه‌ها پیشنهاد می‌شود: زیرساخت فناوری اطلاعات با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی و اشتراک دانش ضمنی میان کتابداران و کاربران کتابخانه‌ها؛ زیرساخت فرهنگ با توجه بر

^۱. SmartPLS3

سرمایه‌گذاری در اشاعه فرهنگ و ارزش‌های سازمانی مبتنی بر تبادل دانش؛ تقویت زیرساخت منابع انسانی با برگزاری دوره‌های ضمن خدمت و برنامه‌های آموزشی برای توانمندسازی کارکنان و کتابداران با هدف بهبود فرایندهای مدیریت دانش.

تولایی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر مدیریت دانش بر عملکرد راهبردی و عملیاتی سازمان‌ها از طریق به‌کارگیری مدل تعالی سازمانی ۲۰۲۰ پرداخت. نتایج نشان داد که مدل جدید تعالی سازمانی به‌لحاظ تعمیق موضوع مدیریت دانش چهارچوبی مناسبی جهت بهبود استقرار مدیریت دانش خصوصاً از منظر فرهنگ سازمانی و رهبری دانش‌محور و تعامل دانشی با ذی‌نفعان کلیدی است و نهایتاً منجر به بهبود عملکرد راهبردی و عملیاتی سازمان‌ها است. در مقاله‌ای که تحت عنوان طراحی و تبیین چالش‌ها و راهکارهای اجرای مدیریت دانش در زنجیره تأمین گزارش شده است. در ابتدا پژوهشگران چالش‌های موجود را استخراج کردند. نتایج نشان داد که نبود تعهد مدیریت ارشد، وجود سیستم تشویق و تنبیه برای تسهیم دانش و تعارض منافع، ارزش‌ها و فرهنگ اعضای مختلف زنجیره تأمین مهم‌ترین چالش‌های مدیریت دانش هستند. رهبری مناسب و مثبت نسبت به مدیریت دانش، تدوین سیستم تشویق و تنبیه و تقویت فرهنگ مشارکت و همکاری مهم‌ترین راهکارهای حذف یا کاهش تأثیر منفی آن‌ها بر زنجیره تأمین هستند (مرشدی و نظافتی، ۱۴۰۰).

رحیم زاده و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به‌شناسایی عوامل مؤثر بر پیاده‌سازی مدیریت دانش در سازمان‌های پروژه‌محور عمرانی پرداختند. در این راستا ۷ شاخص شامل ساختار سازمانی، فرهنگ سازمانی، راهبرد و رهبری، عوامل محیطی، فناوری اطلاعات، آموزش و تحصیل، منابع انسانی، با مراجعه به آرای خبرگان به‌عنوان عوامل مؤثر بر پیاده‌سازی مدیریت دانش شناسایی شدند. نتایج آزمون نشان از معنادار بودن تأثیرگذاری شاخص‌ها بر فرایند مدیریت دانش بود.

محمدی و شجاعی (۱۳۹۵) در پژوهشی به‌ارائه مدل جامع مؤلفه‌های مدیریت ریسک زنجیره تأمین با استفاده از مطالعه فراترکیب پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین ریسک‌های زنجیره تأمین با توجه به تحلیل محتوای صورت گرفته شامل ریسک‌های تأمین، تقاضا، اطلاعات، محصول و انعطاف‌پذیری و مهم‌ترین راهبردهای کاهنده ریسک شامل به‌کارگیری چندین تأمین‌کننده، مشارکت و همکاری، استراتژی تأمین و محصول منعطف است.

خلف و مزروعی نصرآبادی (۱۳۹۵) به بررسی رابطه مدیریت دانش با مدیریت ریسک (مورد مطالعه: شرکت خمیرمایه و الکل رازی) پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها حاکی از ارتباط مدیریت دانش و مدیریت ریسک است.

قلی پور سوته و صلواتی (۱۳۹۴) به بررسی رابطه بین مدیریت دانش و مدیریت ریسک (مورد مطالعه: نمایندگی‌های بیمه شهرستان سنندج) پرداختند. نتایج حاصل نشان داد که بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود دارد.

در پژوهشی که با عنوان «مدیریت دانش برای توسعه: تفکر دوباره درباره روندهای پژوهش مدیریت دانش در آفریقای جنوبی» با روش کتاب‌سنجی انجام شد، پژوهشگران دریافتند که با توجه به اهمیت مدیریت دانش به عنوان راهبردی توسعه‌ای برای سازمان‌ها و ملل، ضروری است مؤسسات علمی و دانشگاهی پژوهش‌هایی برای کاربرد و تلفیق اثربخش مدیریت دانش اجرا کنند (Fombad et al., 2023). در پژوهش دیگری با عنوان «تأثیرات فرهنگ سازمانی و عملکرد سازمانی» که به روش ترکیبی با استفاده از نقشه‌های شناختی خاکستری فازی، خوشه‌بندی خاکستری و نظام‌های استنتاج فازی چندگانه انجام شد، نشان دادند که با شناسایی مشخصات فرهنگ سازمانی و عملکرد سازمانی، امکان اولویت‌بندی و پیش‌بینی و توسعه دستورالعمل‌ها و برنامه‌های عملیاتی برای سازمان‌ها فراهم می‌شود (Zanon et al., 2021).

در مقاله‌ای با عنوان «ارتباط بین مدیریت ریسک دانش و عملکرد سازمانی» پرداختند. هدف این مقاله، بررسی تأثیر مدیریت ریسک دانش بر عملکرد سازمانی، با معیارهای در نظر گرفته شده به عنوان «معیارهای» نرم‌تر عملکرد، یعنی نوآور بودن، پاسخگو بودن، پایداری و چابکی است. داده‌ها با استفاده از یک پرسش‌نامه آنلاین ارسال شده به سازمان‌های خصوصی و دولتی واقع شده در سراسر جهان، گردآوری شدند. تحلیل و آزمون فرضیه با استفاده از مدل‌سازی معادله ساختاری انجام شد. نتایج نشان دادند که کی.آر.ام.^۱ تأثیر مثبتی بر موفقیت سازمانی، پایداری، رشد، نوآور بودن و چابکی دارد، اما کی.آر.ام. هیچ‌گونه تأثیر مثبتی بر پاسخگو بودن سازمان‌ها نشان نمی‌دهد. نتایج می‌توانند به مدیران و صاحبان صنایع کمک کنند

^۱. KRM

تا بهتر ارتباط بین کی.آر.ام. و عملکرد سازمانی را درک کنند. آن‌ها می‌توانند از نتایج برای تنظیم شیوه‌های کی.آر.ام. آن‌ها، استفاده کنند. تا آنجایی که نویسندگان می‌دانند، این مقاله اولیه مطالعه تجربی است که رابطه بین کی.آر.ام. و عملکرد سازمانی با یک نمونه سازمانی گسترده را بررسی کرده است (Durst & Zieba, 2019).

ویلمسن و همکاران^۱ (۲۰۱۹) به بررسی خلق ارزش به‌وسیله مدیریت ریسک پروژه پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که درک ذی‌نفعان از ارزش بر چگونگی خلق ارزش به‌وسیله مدیریت ریسک تأثیر دارد.

رحمان و کیفور^۲ (۲۰۱۵) در پژوهش خود در یک بررسی کوتاه به بررسی مدیریت ریسک در چشم‌انداز مدیریت دانش پرداختند. آن‌ها در پژوهش خود به تعامل بین مدیریت ریسک و مدیریت دانش و مفید بودن این تعامل اشاره کردند. همچنین یک مدل مفهومی مبتنی بر فناوری اطلاعات برای تعامل مدیریت ریسک و مدیریت دانش ارائه کردند. در این مقاله، چگونگی پشتیبانی فعالیت‌های مدیریت دانش از مراحل مختلف مدیریت ریسک موردبحث قرار گرفت و یک سیستم مبتنی بر دانش ریسک پیشنهاد شد که یک سکوی جامع مبتنی بر فناوری اطلاعات برای حمایت از مدیریت ریسک و ادغام مدیریت دانش است.

رودریگوز و ادوارد^۳ (۲۰۱۴) پژوهشی در مورد حمایت مدیریت دانش از مدیریت ریسک انجام دادند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که کیفیت درک شده کنترل ریسک به‌طور قابل‌توجهی با چهار متغیر مدیریت دانش ارتباط دارد: کیفیت به اشتراک‌گذاری دانش در معرض خطر، کیفیت ارتباطات در بین مردم، قابلیت دسترسی کانال‌های وب و عملکرد سیستم مدیریت اطلاعات ریسک. بااین‌حال، روابط متغیرهای مدیریت دانش با ارزش درک شده مدیریت ریسک سازمانی قابل‌توجه نیست، اما باید تلاش بیشتری برای شکستن سیلوهای سازمانی برای حمایت از مدیریت واقعی ریسک سازمانی انجام شود.

نوس و همکاران^۴ (۲۰۱۴) پژوهشی را با عنوان مدیریت ریسک در پروژه‌های نرم‌افزاری

1. Willumsen et al.

2. Rehman & Kifor

3. Rodriguez & Edwards

4. Neves

از طریق فنون مدیریت دانش: موارد موجود در شرکت‌های مبتنی بر فن‌آوری انجماد در برزیل انجام دادند. نتایج نشان داد که شرکت‌ها دریافته‌اند که از بین فنون مدیریت دانش از فن تبدیل بیشتر استفاده می‌شود و شرکت‌هایی که بیشترین استفاده را دارند از تبدیل به‌عنوان حالتی درونی شده اشاره می‌کنند.

روزیک-دیمیتریچویک^۱ (۲۰۱۴) در پژوهش خویش به ارزیابی ریسک سیستم مدیریت دانش پرداخت. به نظر وی، شناسایی عوامل مدیریت ریسک مهم است چراکه می‌تواند بر سیستم مدیریت دانش تأثیرگذار باشند. روزیک در پژوهش خویش مدلی را ارائه کرده است که می‌تواند میزان ریسک را تعیین کند.

روش پژوهش

از آنجا که این پژوهش در سطح شهرستان صحنه و برای شناخت بهتر شهرداری صحنه از دیدگاه ذی‌نفعان انجام می‌شود، این پژوهش از نظر هدف جزو پژوهش‌های کاربردی بوده و از جنبه نحوه گردآوری داده‌ها از نوع علی - مقایسه‌ای به شمار می‌آید. جامعه آماری این پژوهش، شامل تمامی کارکنان شهرداری شهرستان صحنه بوده که تعداد کارکنان شهرداری ۲۵۵ نفر است. شهرداری صحنه از سه معاونت مالی و اداری، معاونت فنی و شهرسازی و معاونت خدمات شهرداری تشکیل شده است. با استفاده از جدول مورگان تعداد ۱۵۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب گردید. لذا نمونه‌ای به حجم ۱۵۰ نفر به شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شده‌اند که در این میان به تناسب تعداد کارکنان هر معاونت، ۴۰ نفر از معاونت مالی، ۴۸ نفر از معاونت فنی و ۶۲ نفر از معاونت خدمات شهری انتخاب شدند.

از روش کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده، استفاده شده است. همچنین با روش میدانی و با استفاده از پرسش‌نامه، داده‌های پژوهش جمع‌آوری گردید؛ این ابزار شامل پرسش‌نامه مدیریت دانش شومی تسینگ^۲ (۲۰۰۸) و پرسش‌نامه مدیریت ریسک صمیمی و همکاران^۳ (۲۰۱۸) بود. پرسش‌نامه مدیریت دانش

^۱. Ruzic-Dimitrijevic

^۲. Shu-Mei Tseng

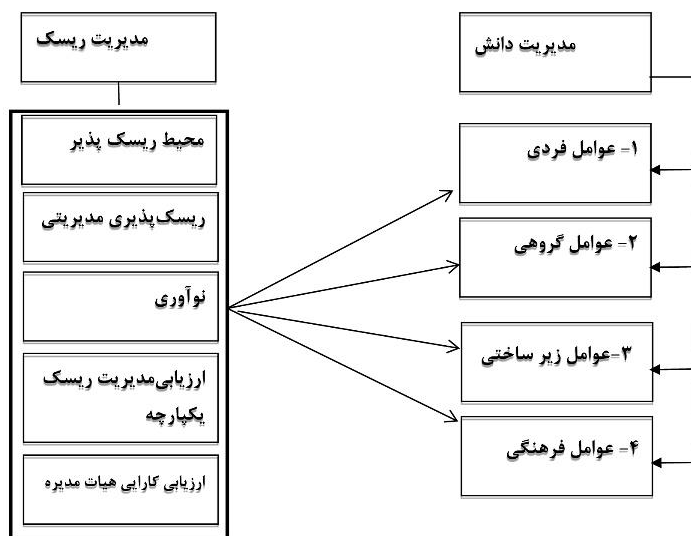
^۳. Samimi et al.

شومی تسینگ از ۲۱ پرسش و ۴ بُعد اصلی شامل عوامل فردی، عوامل گروهی، عوامل فرهنگی و عوامل زیرساخت با تعداد گویه‌های ۷، ۶، ۳ و ۵ است. جهت تعیین پایایی پرسش‌نامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید، پایایی این ابزار ۰/۸۳۸ بود. پرسش‌نامه مدیریت ریسک صمیمی از ۲۸ پرسش و ۵ خرده مقیاس شامل محیط ریسک‌پذیر، ریسک‌پذیری مدیریتی، نوآوری، ارزیابی مدیریت ریسک یکپارچه و ارزیابی کارایی با تعداد گویه‌های ۵، ۳، ۱۵، ۲ و ۳ است. پایایی این ابزار ۰/۸۶ بود؛ همچنین به‌منظور تعیین روایی محتوایی از تعداد ۴ نفر از اعضای هیئت علمی گروه مدیریت خواسته شد نظرات خود را درباره پرسش‌نامه بیان کنند؛ نتایج نظر خبرگان نشان‌دهنده روایی مطلوب پرسش‌نامه بود. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس.^۱ نسخه ۲۳، آزمون ضریب همبستگی پیرسون و آزمون معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار آموس^۲ انجام شد. با توجه به مرور ادبیات و پیشینه پژوهش مشخص شد که فرایند مدیریت دانش دارای چهار بُعد است (Tseng, 2008): بُعد فردی، بُعد فرهنگی، بُعد ساختاری و بُعد گروهی و ابعاد مدیریت ریسک نیز طبق پژوهش صمیمی و همکاران در سال ۱۳۹۷ عبارت‌اند از محیط ریسک‌پذیر، ریسک‌پذیری مدیریتی، نوآوری، ارزیابی مدیریت ریسک یکپارچه و ارزیابی کارایی هیئت‌مدیره؛ بنابراین مدل زیر براساس پژوهش‌های قبلی بالأخص پژوهش صمیمی و همکاران و سوسان و مالگورزاتا^۳ طراحی شده است:

1. SPSS

2. AMOS

3. Susan Malgorzata

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش (Durst & Zieba, 2019)

با توجه به مبانی نظری و مدل مفهومی ارائه شده این مطالعه به چند فرضیه پاسخ خواهد داد:

۱. مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل فردی مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.
۲. مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل فرهنگی مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.
۳. مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل گروهی مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.
۴. مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل زیرساختی مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.

یافته‌ها

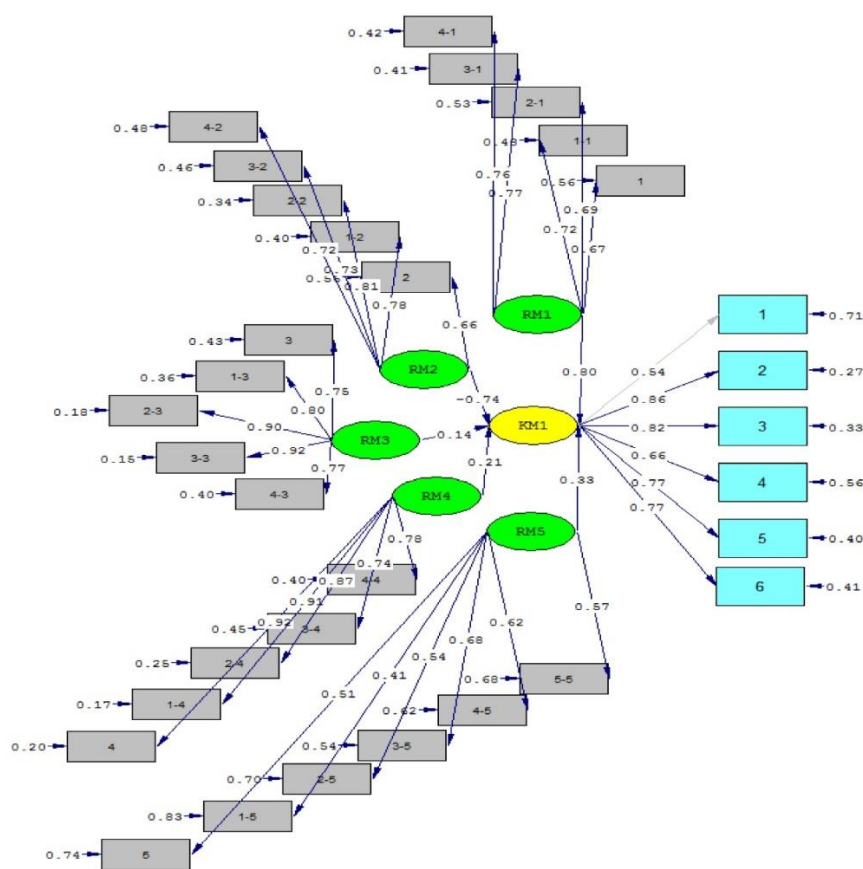
بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نشان داد که از مجموع ۱۵۰ نفری که در این پژوهش شرکت کردند تعداد ۹ نفر معادل ۶ درصد زن و تعداد ۱۴۱ نفر معادل ۹۴ درصد مرد بودند. با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها، به‌منظور بررسی فرضیه‌های پژوهش با استفاده از ماتریس همبستگی پیرسون به دنبال رابطه بین مؤلفه‌های ۵ گانه مدیریت ریسک با مدیریت دانش پرداخته شد. نتایج این آزمون در جدول ۱ نشان داده شده است؛ طبق نتایج این آزمون، برخی مؤلفه‌ها با مؤلفه‌های مدیریت دانش نظیر محیط ریسک‌پذیر با عوامل فردی در سطح اطمینان ۹۵٪ ارتباط دارند و برخی دیگر ارتباط بین آن‌ها نظیر ریسک‌پذیری مدیریتی با عوامل فردی رد می‌شود.

جدول ۱- ضریب همبستگی پیرسون

عوامل زیرساخت	عوامل فرهنگی	عوامل گروهی	عوامل فردی	ارزیابی کارایی	مدیریت ریسک یکپارچه	نوآوری	ریسک‌پذیری مدیریتی	محیط ریسک‌پذیر	
								۱	محیط ریسک‌پذیر
							۱	**۰/۶۰۶	ریسک‌پذیری مدیریتی
						۱	**۰/۶۰۲	**۰/۴۶۵	نوآوری
					۱	**۰/۵۳۲	**۰/۵۵۷	**۰/۴۴۹	مدیریت ریسک یکپارچه
				۱	**۰/۶۲۰	**۰/۵۹۸	**۰/۵۰۷	**۰/۵۱۶	ارزیابی کارایی
			۱	**۰/۴۸۱	**۰/۲۹۸	۰/۱۴۰	-۰/۴۷	**۰/۷۷۹	عوامل فردی
		۱	**۰/۵۱۴	۰/۰۷	**۰/۱۴۲	**۰/۱۲۷	**۰/۸۶۷	-۰/۰۴	عوامل گروهی
	۱	**۰/۷۰۲	**۰/۵۵۷	**۰/۴۲۳	-۱/۱۷	۰/۰۳۰	۰/۰۱۰	**۰/۳۱۲	عوامل فرهنگی
۱	**۰/۶۲۳	**۰/۶۲۲	**۰/۴۶۷	-۰/۲۶	**۰/۴۳۹	-۰/۱۶	**۰/۲۷۹	**۰/۵۹۴	عوامل زیرساخت

آزمون فرضیه اول

مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل فردی مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.

Chi-Square=1032.60, df=448, P-value=0.00000, RMSEA=0.054

شکل ۲- مدل ساختاری با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده

جدول ۲- شاخص‌های برازندگی

RFI	IFI	CFI	$\frac{\chi^2}{df}$	RMSEA	شاخص برازندگی
۰/۹۶	۰/۹۸	۰/۹۸	۲/۳	۰/۰۵	مقادیر
مورد قبول	مورد قبول	مورد قبول	مورد قبول	مورد قبول	نتیجه

به منظور بررسی برازش مدل با داده‌ها باید به شاخص‌های برازش مراجعه کرد. مقادیر شاخص‌های برازش در جدول بالا گزارش شده است. مقادیر محاسبه شده نشان از برازش مناسب مدل با داده‌ها دارد.

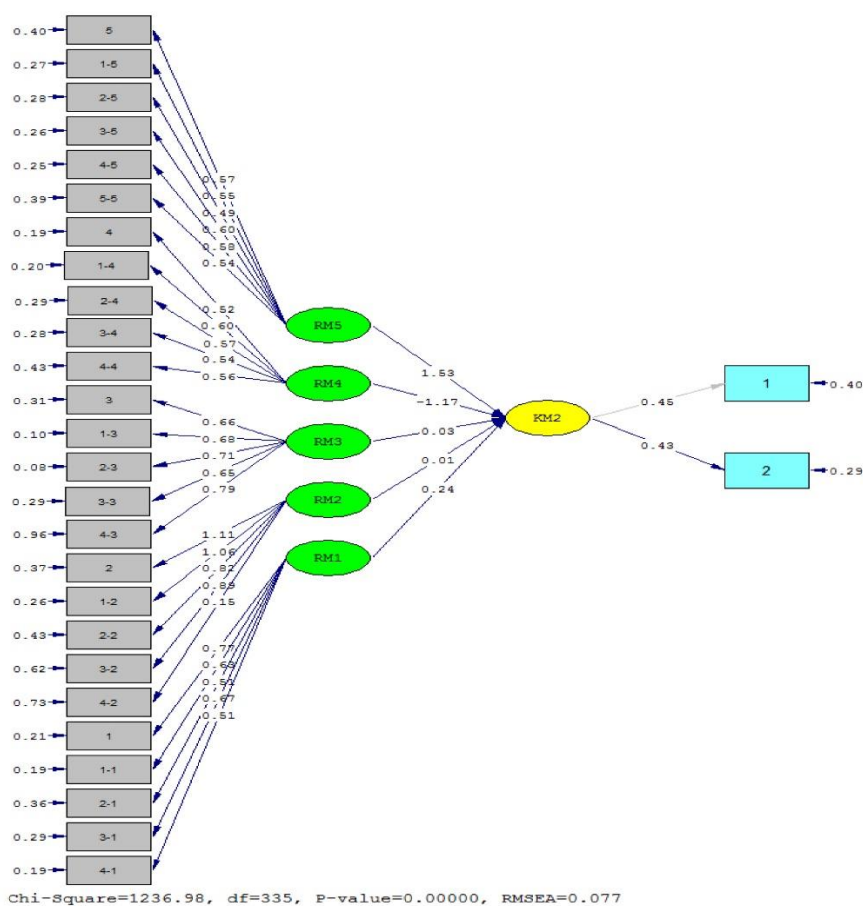
جدول ۳- خلاصه تحلیل مسیر اثر مستقیم متغیرهای مدیریت ریسک بر عوامل فردی

اثر متغیر	بر متغیر	ضریب مسیر	خطای استاندارد	t
محیط ریسک‌پذیر (RM1)	عوامل فردی	۰/۸۰	۰/۲۱	۳/۲۲
مدیریت ریسک یکپارچه (RM4)	عوامل فردی	۰/۲۱	۰/۰۸	۲/۹۸
ارزیابی کارایی (RM5)	عوامل فردی	۰/۳۳	۰/۰۷	۳/۸۸

ضرایب مسیر استاندارد شده و سطح معناداری مدل پژوهش در جدول ۳ نمایش داده شده است. با توجه به نتایج ارائه شده در جدول مشاهده می‌شود مقدار t و ضریب مسیر برای مؤلفه‌های محیط ریسک‌پذیر، مدیریت ریسک یکپارچه و ارزیابی کارایی معنادار شده است. مقدار R2 برای عوامل فردی برابر با ۰/۴۵ است؛ به این معنی که ۴۵ درصد از بُعد عوامل فرد توسط متغیرهای محیط ریسک‌پذیر، مدیریت ریسک یکپارچه و ارزیابی کارایی تبیین می‌شود. در بین این سه عامل، مؤلفه محیط ریسک‌پذیر بیشترین تأثیر را بر عوامل فردی دارد.

آزمون فرضیه دوم

مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل فرهنگی در متغیر مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.

شکل ۳- مدل ساختاری با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده

جدول ۴- شاخص‌های برازندگی

RFI	IFI	CFI	$\frac{\chi^2}{df}$	RMSEA	شاخص برازندگی
۰/۹۴	۰/۹۶	۰/۹۶	۳/۵	۰/۰۷۷	مقادیر
مورد قبول	مورد قبول	مورد قبول	مورد قبول	مورد قبول	نتیجه

به منظور بررسی برازش مدل با داده‌ها باید به شاخص‌های برازش مراجعه کرد. مقادیر شاخص‌های برازش در جدول بالا گزارش شده است. مقادیر محاسبه شده نشان از برازش مناسب مدل با داده‌ها دارد.

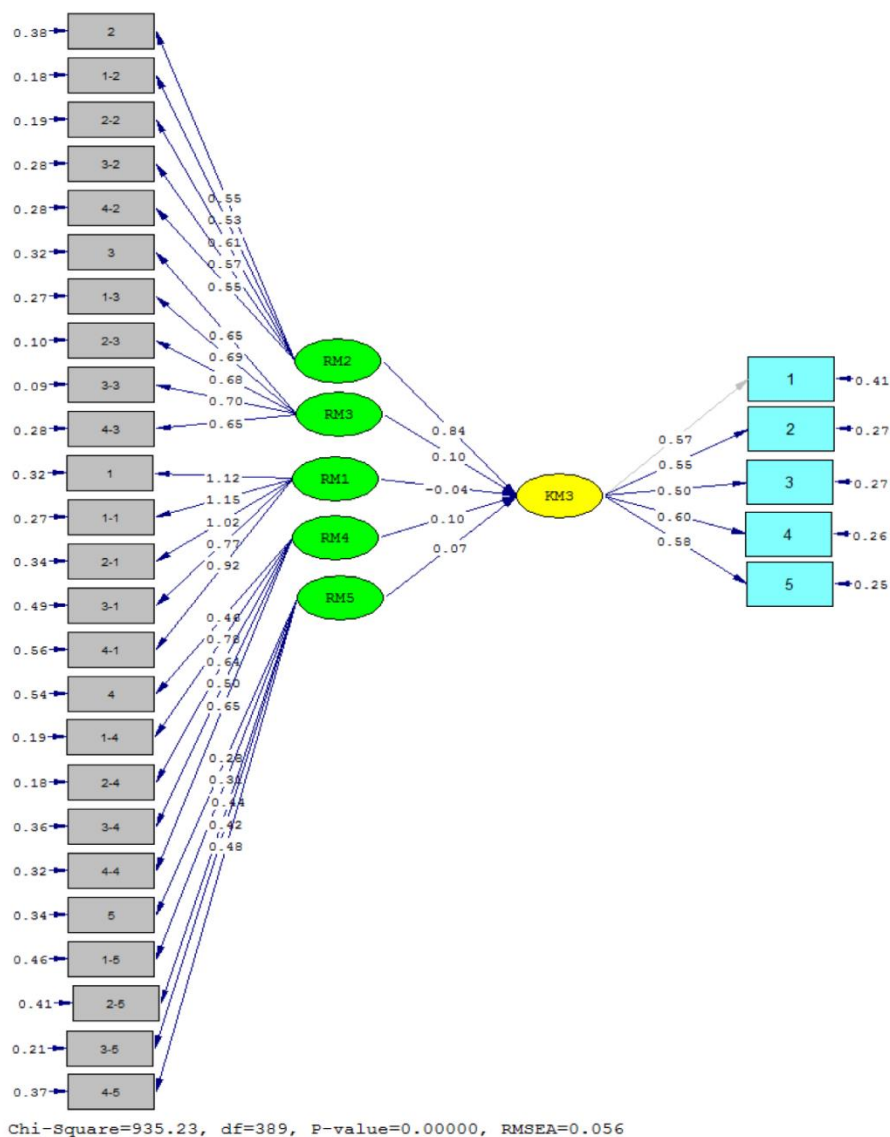
جدول ۵- خلاصه تحلیل مسیر اثر متغیرهای مدیریت ریسک بر عوامل فرهنگی

اثر متغیر	بر متغیر	ضریب مسیر	خطای استاندارد	t
محیط ریسک‌پذیر (RM1)	عوامل فرهنگی	۰/۲۴	۰/۱۱	۲/۱۷
ارزیابی کارایی (RM5)	عوامل فرهنگی	۱/۵۳	۰/۶۹	۲/۲۲

ضرایب مسیر استاندارد شده و سطح معناداری مدل پژوهش در جدول ۵ نمایش داده شده است. با توجه به نتایج ارائه شده در جدول مشاهده می‌شود مقدار t و ضریب مسیر برای محیط ریسک‌پذیر و ارزیابی کارایی معنادار شده است. مقدار R2 برای عوامل فرهنگی برابر با ۰/۴۷ است؛ به این معنی که ۴۷ درصد از بُعد عوامل فرهنگی توسط متغیرهای محیط ریسک‌پذیری و ارزیابی کارایی تبیین می‌شود و در بین این دو عامل ارزیابی کارایی تأثیر بیشتری را بر عوامل فرهنگی دارد.

آزمون فرضیه سوم

مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل گروهی در متغیر مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.

شکل ۴- مدل ساختاری با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده

برای بررسی این پرسش که کدامیک از عوامل بر بُعد گروهی تأثیرگذار است و اولویت آنها به چه صورت است از مدل یابی معادلات ساختاری استفاده شده است. مقادیر شاخص‌های برازندگی نشان از برازش مدل با داده‌ها دارد.

جدول ۶- شاخص‌های برازندگی

شاخص برازندگی	RMSEA	$\frac{\chi^2}{df}$	CFI	IFI	RFI
مقادیر	۰/۰۵۶	۲/۴۰	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۶
نتیجه	موردقبول	موردقبول	موردقبول	موردقبول	موردقبول

به‌منظور بررسی برازش مدل با داده‌ها باید به شاخص‌های برازش مراجعه کرد. مقادیر شاخص‌های برازش در جدول بالا گزارش شده است. مقادیر محاسبه‌شده نشان از برازش مناسب مدل با داده‌ها دارد.

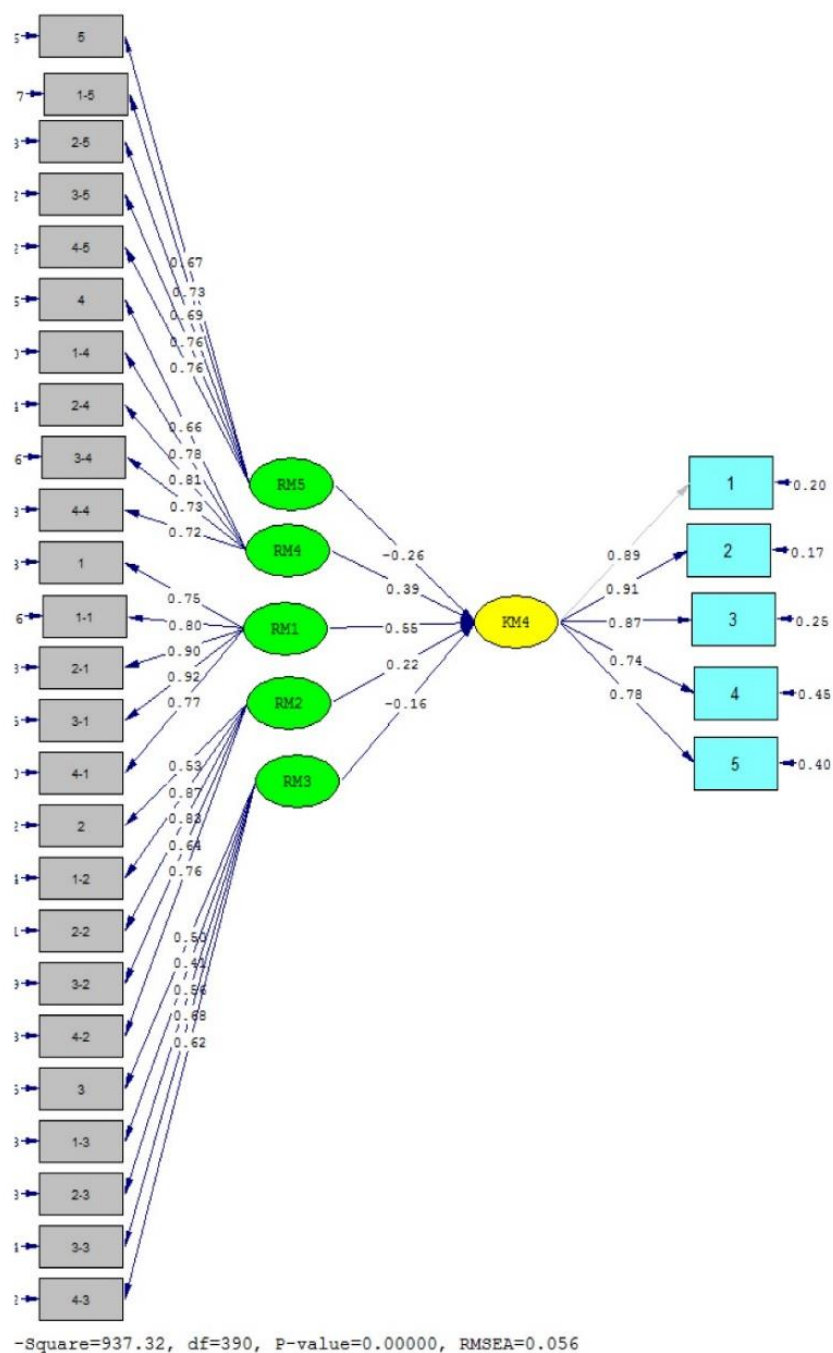
جدول ۷- خلاصه تحلیل مسیر اثر متغیرهای مدیریت ریسک بر عوامل گروهی

اثر متغیر	بر متغیر	ضریب مسیر	خطای استاندارد	T
ریسک‌پذیری مدیریتی (RM2)	عوامل گروهی	۰/۸۴	۰/۰۴	۱۱/۹۳
نوآوری (RM3)	عوامل گروهی	۰/۱۰	۰/۰۴	۲/۴۰
مدیریت ریسک یکپارچه (RM4)	عوامل گروهی	۰/۱۰	۰/۰۷	۲/۳۷

ضرایب مسیر استاندارد شده و سطح معناداری مدل پژوهش در جدول ۷ نمایش داده شده است. با توجه به نتایج ارائه‌شده در جدول مشاهده می‌شود مقدار t و ضریب مسیر برای ریسک‌پذیری مدیریتی و نوآوری و مدیریت ریسک یکپارچه معنادار شده است. مقدار R^2 برای عوامل گروهی برابر با ۰/۹۳ است به این معنی که ۹۳ درصد از بُعد عوامل گروهی توسط متغیرهای ریسک‌پذیری مدیریتی و نوآوری و مدیریت ریسک یکپارچه تبیین می‌شود. در بین این سه عامل، ریسک‌پذیری مدیریتی به‌عنوان اولین عامل تأثیرگذار بر عامل گروهی شناخته می‌شود و در رتبه بعدی نوآوری بیشترین تأثیر و در نهایت مدیریت ریسک یکپارچه در مرتبه آخر قرار می‌گیرد.

آزمون فرضیه چهارم

مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر عوامل زیرساختی در متغیر مدیریت دانش تأثیر معناداری دارند.

شکل ۵- مدل ساختاری با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده

جدول ۸- شاخص‌های برازندگی

شاخص برازندگی	RMSEA	$\frac{x^2}{df}$	CFI	IFI	RFI
مقادیر	۰/۰۵۶	۲/۴۰	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۶
نتیجه	موردقبول	موردقبول	موردقبول	موردقبول	موردقبول

به‌منظور بررسی برازش مدل با داده‌ها باید به شاخص‌های برازش مراجعه کرد. مقادیر شاخص‌های برازش در جدول ۸ گزارش شده است. مقادیر محاسبه‌شده نشان از برازش مناسب مدل با داده‌ها دارد.

جدول ۹- خلاصه تحلیل مسیر اثر مستقیم متغیرهای مدیریت ریسک بر عوامل ساختاری

اثر متغیر	بر متغیر	ضریب مسیر	خطای استاندارد	t
محیط ریسک‌پذیر (RM1)	عوامل زیرساخت	۰/۵۵	۰/۰۷	۷/۷۷
ریسک‌پذیری مدیریتی (RM2)	عوامل زیرساخت	۰/۲۲	۰/۰۶	۳/۳۸
مدیریت ریسک یکپارچه (RM4)	عوامل زیرساخت	۰/۳۹	۰/۰۶	۲/۴۱

ضرایب مسیر استاندارد شده و سطح معناداری مدل پژوهش در جدول ۹ نمایش داده شده است. با توجه به نتایج ارائه‌شده در جدول مشاهده می‌شود مقدار t و ضریب مسیر برای محیط ریسک‌پذیر، ریسک‌پذیری مدیریتی و نوآوری معنادار شده است. مقدار R² برای عوامل زیرساختی برابر با ۰/۵ است؛ به این معنی که ۵۰ درصد از بُعد عوامل زیرساختی توسط متغیرهای محیط ریسک‌پذیر، ریسک‌پذیری مدیریتی و نوآوری تبیین می‌شود. در بین این سه عامل، محیط ریسک‌پذیر به‌عنوان اولین عامل تأثیرگذار بر عامل زیرساختی شناخته می‌شود و در رتبه بعدی ریسک‌پذیری مدیریتی بیشترین تأثیر و درنهایت نوآوری در مرتبه آخر قرار می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

دانش نوعی دارایی فکری ارزشمند سازمان است که ترکیب مدیریت دانش با سایر فعالیت‌های صنعتی می‌تواند جهت حفظ سرمایه دانش یک سازمان مفید باشد. یکی از عوامل مؤثر بر موفقیت سازمان، شناسایی و کاهش ریسک‌های احتمالی پیش‌روی سازمان است. درواقع،

مدیریت ریسک راهی برای پایداری سازمان است. ترکیب مدیریت ریسک و مدیریت دانش باعث افزایش دانش در پروژه مدنظر و افزایش شانس موفقیت آن می‌شود (تقوی فرد و همکاران، ۱۴۰۱). در پژوهش‌های قبلی بر تعامل این دو و یا تأثیر مدیریت دانش بر مدیریت ریسک تمرکز شده بود، اما کمتر به تأثیرگذاری مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر مؤلفه‌های مدیریت دانش پرداخته شده است. در همین راستا، این پژوهش به منظور بررسی تأثیر مدیریت ریسک و مؤلفه‌های آن بر مدیریت دانش انجام شد. با توجه به نتایج پژوهش مشخص شد که طبق فرضیه اول پژوهش، مقدار t و ضریب مسیر برای مؤلفه‌های محیط ریسک‌پذیر، مدیریت ریسک یکپارچه و ارزیابی کارایی مثبت و معنادار است و این سه عامل، ۴۵٪ تغییرات عوامل فردی را تبیین می‌کنند؛ در بین این سه عامل، مؤلفه محیط ریسک‌پذیر بیشترین تأثیر را بر عوامل فردی مدیریت دانش دارد. نتایج پژوهش با مطالعات مرشدی و نظامتی (۱۴۰۰) همخوانی دارد. به‌منظور تبیین فرضیه‌ها به چند مورد از پژوهش‌هایی که مشابه با موضوع این پژوهش هستند، اکتفا می‌شود. به‌عنوان نمونه رحمان و کیفور^۱ (۲۰۱۵) در پژوهش خود به تعامل بین مدیریت ریسک و مدیریت دانش توجه داشتند. در فرضیه دوم پژوهش، نتایج نشان داد که مقدار t و ضریب مسیر برای محیط ریسک‌پذیر و ارزیابی کارایی مثبت و معنادار است و مقدار ضریب تعیین برای عوامل فرهنگی برابر با ۰/۴۷ است به این معنی که ۴۷٪ از تغییرات عوامل فرهنگی توسط متغیرهای محیط ریسک‌پذیر و ارزیابی کارایی تبیین می‌شود و در بین این دو عامل، ارزیابی کارایی هیئت‌مدیره تأثیر بیشتری بر عوامل فرهنگی دارد. نتایج پژوهش مطالعه با پژوهش‌های تولایی و همکاران (۱۴۰۰) و مرشدی و نظامتی (۱۴۰۰) همخوانی دارد. در همین راستا، منافی شرف‌آباد موفقیت سازمان‌های پروژه محور را درگرو توانایی آن‌ها در مدیریت سرمایه‌های دانشی می‌داند (منافی شرف‌آباد، ۱۳۹۷). همچنین در پژوهش دیگری بر عوامل ساختاری و فرهنگی در پیاده‌سازی مدیریت دانش تأکید شده است (کریمی و رخشان نیا، ۱۴۰۰).

در فرضیه سوم پژوهش، نتایج نشان داد که مقدار t و ضریب مسیر برای ریسک‌پذیری مدیریتی، نوآوری و مدیریت ریسک یکپارچه مثبت و معنادار است. مقدار ضریب تعیین برای

¹ Rehman & Kifor

عوامل گروهی برابر با ۰/۹۳ است به این معنی که ۹۳٪ از تغییرات عوامل گروهی توسط مؤلفه‌های ریسک‌پذیری مدیریتی، نوآوری و مدیریت ریسک یکپارچه تبیین می‌شود. در بین این سه عامل، ریسک‌پذیری مدیریتی به‌عنوان مهم‌ترین عامل شناخته می‌شود و در رتبه بعدی نوآوری بیشترین تأثیر و درنهایت مدیریت ریسک یکپارچه در رتبه آخر قرار می‌گیرد. نتایج پژوهش رودریگوز و ادوارد^۱ (۲۰۱۹) نشان داد که کیفیت کنترل ریسک به‌طور قابل‌توجهی بر مدیریت دانش تأثیر دارد که به‌نوعی با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد.

در فرضیه چهارم پژوهش، نتایج نشان داد که مقدار t و ضریب مسیر برای محیط ریسک‌پذیر، ریسک‌پذیری مدیریتی و نوآوری مثبت و معنادار است. مقدار ضریب تعیین برای عوامل زیرساختی برابر با ۰/۵ است به این معنی که ۵۰٪ تغییرات عوامل زیرساختی توسط متغیرهای محیط ریسک‌پذیر، ریسک‌پذیری مدیریتی و نوآوری تبیین می‌شود. در بین این سه عامل، محیط ریسک‌پذیر به‌عنوان اولین عامل تأثیرگذار بر عامل زیرساختی شناخته می‌شود و در رتبه بعدی ریسک‌پذیری مدیریتی بیشترین تأثیر و درنهایت نوآوری در مرتبه آخر قرار می‌گیرد. در همین راستا، محمدی و شجاعی مهم‌ترین ریسک‌ها را ریسک تأمین و اطلاعات دانستند (محمدی و شجاعی، ۱۳۹۵). به‌طورکلی در فرضیه‌های اول تا چهار، تأثیر معنادار مؤلفه‌های مدیریت ریسک بر مؤلفه‌های مدیریت دانش بررسی شد؛ طبق پژوهش‌های گذشته ازجمله پژوهش روزیک (۲۰۱۴)^۲ مشخص شد که شناسایی عوامل مدیریت ریسک بر سیستم مدیریت دانش تأثیرگذار است. همچنین نتایج پژوهش با پژوهش‌های خلف و مزروعی نصرآبادی (۱۳۹۵) و فمبد و همکاران^۳ (۲۰۱۷) همخوانی دارد. طبق نتایج پژوهش، محیط ریسک‌پذیر بیشترین تأثیر را بر عوامل فردی مدیریت دانش دارد. لذا، پیشنهاد می‌شود که مدیران شهرداری در پی ایجاد جو نوآوری و ایده‌پردازی همراه با پذیرش ریسک بپردازند و فضای مبتنی بر اعتماد و همکاری میان کارکنان به وجود آورند. طبق نتایج فرضیه دوم، ارزیابی کارایی هیئت‌مدیره تأثیر بیشتری بر عوامل فرهنگی دارد. لذا، تفکر حمایتی در مدیران از

1. Rodriguez & Edwards

2. Ruzic

3. Fambod

اشتراک و تسهیم دانش و شناسایی کارکنان متخصص در سازمان در اولویت قرار گیرد. براساس نتایج فرضیه سوم، ریسک‌پذیری مدیریتی به‌عنوان مهم‌ترین عامل در بُعد فرهنگی شناخته می‌شود. لذا، مدیران شهرداری باید با ترویج فرهنگ نوآوری، ایده پردازی، مدیریت ریسک و.... به ایفای نقش حمایتی خود از تغییر در برنامه‌ها و اجرای پروژه‌های جدید شهرداری بپردازند. همچنین طبق نتایج فرضیه چهارم، محیط ریسک‌پذیر به‌عنوان اولین عامل تأثیرگذار بر عامل زیرساختی شناخته می‌شود. لذا، باید سازوکار یکپارچه مدیریت دانش و ترکیب آن با مدیریت ریسک و فازهای آن صورت گیرد. با توجه به بُعد خدماتی بودن شهرداری‌ها و ضرورت توسعه فعالیت‌های آن‌ها، پرداختن به ابعاد متنوع این حوزه بسیار اهمیت دارد؛ بنابراین بر اساس دستورالعمل تسهیل شده در این پژوهش می‌توان در سطح گسترده‌ای از پروژه‌های در دست اقدام شهرداری، مدیریت ریسک دانش‌محور را پیاده‌سازی نمود. درنهایت به مدیران شهرداری پیشنهاد می‌شود که در پیاده‌سازی و اجرای فرایند مدیریت دانش به ایجاد محیط ریسک‌پذیر، ارزیابی کارایی مدیران، ریسک‌پذیری مدیریت و مدیریت یکپارچه ریسک توجه ویژه‌ای داشته باشند. براساس این مطالعه می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه داد:

- **بررسی تأثیر مدیریت دانش بر عملکرد سازمانی در صنایع مختلف:** مطالعات آینده می‌توانند به بررسی تأثیر مدیریت دانش بر بهبود عملکرد سازمانی در صنایع مختلف نظیر بهداشت و درمان، آموزش و تولید بپردازند. این مطالعات می‌توانند به تحلیل تفاوت‌های موجود در تأثیرگذاری مدیریت دانش در این صنایع کمک کنند.
- **ارزیابی اثرات طولانی‌مدت مدیریت ریسک بر مدیریت دانش:** انجام پژوهش‌های طولانی‌مدت به‌منظور بررسی اثرات پایدار مدیریت ریسک بر مدیریت دانش در سازمان‌ها. این مطالعات می‌توانند به تحلیل تغییرات و پیشرفت‌های مدیریت دانش در طول زمان بپردازند.
- **تأثیر فناوری‌های نوین بر مدیریت دانش و ریسک:** پژوهش‌های آینده می‌توانند نقش فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی، بلاک‌چین و اینترنت اشیا را در بهبود فرایندهای مدیریت دانش و مدیریت ریسک موردبررسی قرار دهند و تأثیر این فناوری‌ها را بر کارایی و اثربخشی مدیریت دانش ارزیابی کنند.

- بررسی نقش فرهنگ سازمانی در پیاده‌سازی مدیریت دانش و ریسک: مطالعات آینده می‌توانند به تحلیل تأثیر فرهنگ سازمانی بر پیاده‌سازی مدیریت دانش و مدیریت ریسک بپردازند و عوامل فرهنگی مؤثر بر موفقیت یا شکست این فرایندها را شناسایی کنند.
- تحلیل مقایسه‌ای مدل‌های مختلف مدیریت ریسک در سازمان‌ها: انجام پژوهش‌های مقایسه‌ای بین مدل‌های مختلف مدیریت ریسک نظیر کا.آرام. و مدل‌های سنتی‌تر، به‌منظور شناسایی مزایا و معایب هر یک از این مدل‌ها در زمینه پیاده‌سازی مدیریت دانش.
- ارزیابی تأثیر آموزش و توسعه کارکنان بر مدیریت دانش و ریسک: مطالعات آینده می‌توانند به بررسی تأثیر برنامه‌های آموزشی و توسعه کارکنان بر بهبود مدیریت دانش و کاهش ریسک‌های مرتبط با آن بپردازند.
- بررسی عوامل محیطی مؤثر بر مدیریت دانش و ریسک: تحلیل تأثیر عوامل محیطی مانند قوانین و مقررات، تغییرات اقتصادی و فناوری و رقابت بازار بر مدیریت دانش و ریسک در سازمان‌ها.
- مدل‌سازی و شبیه‌سازی تأثیر مدیریت ریسک بر مدیریت دانش: استفاده از مدل‌سازی و شبیه‌سازی کامپیوتری برای پیش‌بینی و تحلیل اثرات مدیریت ریسک بر مدیریت دانش و شناسایی بهترین راهکارها برای بهبود این فرایندها.

منابع

- اسلامی‌راد، صدیقه، ملکی مین‌باش‌زرگاه، مرتضی و قزوینی، هادی (۱۳۹۴). بررسی نقش مدیریت دانش در مدیریت ریسک پروژه‌های عمرانی. هشتمین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت دانش، تهران. <https://civilica.com/doc/53270/>
- تقوی‌فرد، محمدتقی، خداوردیان، مهرداد و رئیسی‌وانانی، ایمان (۱۴۰۱). مدل مدیریت ریسک مبتنی بر مدیریت دانش مطالعه موردی: شرکت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات عضو سازمان نظام صنفی رایانه‌ای کشور. مدیریت بحران، ۱۱(۲)، ۱-۲۵.
- تولایی، روح‌الله، حقیقی بروجنی، پیام و خلیلی، حسن (۱۴۰۰). بررسی تأثیر مدیریت دانش بر عملکرد راهبردی و عملیاتی سازمان‌ها از طریق به‌کارگیری مدل تعالی سازمانی ۲۰۲۰. مدیریت دانش سازمانی، ۴(۳)، ۱۴۱-۱۷۴.

حسن‌زاده، محمد، رسولی، بهروز و جعفری، سمیه (۱۴۰۱). مدیریت دانش در عمل: نقد و بررسی کتاب راهبرد دانش و مدیریت دانش. *پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی*، ۲۲(۵)، ۲۵۷-۲۷۴.

خلف، صدرا و مزروعی نصرآبادی، اسماعیل (۱۳۹۵). *بررسی رابطه مدیریت دانش با مدیریت ریسک مورد مطالعه: شرکت خمیرمایه و الکل رازی*. کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری، تهران. <https://civilica.com/doc/553728>

رحیم‌زاده، مریم، خلیل‌زاده، محمد و سلطانی، رؤیا (۱۳۹۷). شناسایی عوامل مؤثر بر پیاده‌سازی مدیریت دانش در سازمان‌های پروژه محور عمرانی (رویکردی از معادلات ساختاری). *فصلنامه توسعه تکنولوژی صنعتی*، ۱۶(۳۲)، ۵۷-۷۲.

رهنما، محمدرحیم و حجازی جوشقانی، محسن (۱۳۹۶). استفاده از دانش مدیریت ریسک پروژه برای تدوین راهبردهای بهبود مشارکت در پروژه‌های عمومی-خصوصی شهری (نمونه موردی: پروژه‌های مشارکتی شهرداری مشهد). *فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۸(۲۹)، ۱-۲۲.

قلی‌پور سوته، رحمت‌ا... و صلواتی، عادل (۱۳۹۴). *بررسی رابطه بین مدیریت دانش و مدیریت ریسک (مورد مطالعه: نمایندگی‌های بیمه شهرستان سنج) - چهارمین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت، تهران*. <https://civilica.com/doc/428013>

کریمی، رضا و رخشان‌نیا، ندا (۱۴۰۰). *فرا تحلیل رابطه زیرساخت و مدیریت دانش در کتابخانه‌ها*. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۲(۴)، ۲۳-۴۲.

محمدی، علی و شجاعی، پیام (۱۳۹۵). *ارائه مدل جامع مؤلفه‌های مدیریت ریسک زنجیره تأمین: رویکرد فراترکیب*. *پژوهشنامه مدیریت اجرایی*، ۱(۱۵)، ۹۳-۱۱۲.

مرشدی، احمد و نظامتی، نوید (۱۴۰۰). *طراحی و تبیین چالش‌ها و راهکارهای اجرای مدیریت دانش در زنجیره تأمین (نمونه پژوهش: صنایع فولادی)*. *مدیریت دانش سازمانی*، ۴(۳)، ۱۷۵-۲۲۳.

منافی شرف‌آباد، قاسم (۱۳۹۷). *تأثیر اقدامات مدیریت دانش بر اثربخشی عملکرد پروژه در سازمان‌های پروژه محور*. *مجله نخبگان علوم و مهندسی*، ۳(۲)، ۹۷-۱۱۹.

References

- Chapman, C., & Ward, S. (2003). *Project risk management processes, techniques and insights*. John Wiley & Sons Ltd. DOI: not available
- Durst, S., & Zieba, M. (2019). Mapping knowledge risks: towards a better understanding of knowledge management. *Knowledge Management Research & Practice*, 17(1), 1-13. DOI: 10.1080/14778238.2018.1538603
- Eslami Rad, S., Maleki Minbashzargah, M., & Qazvini, H. (2015). *The role of knowledge management in risk management of construction projects*. In 8th National and 2nd International Conference on Knowledge Management (Tehran). [In Persian] <https://civilica.com/doc/532701/>
- Fombad, M.C., & Onyancha, O.B. (2017). Knowledge Management for Development: Rethinking the trends of Knowledge Management research in South Africa. *Journal of Information & Knowledge Management*, 16(3), 34-45. DOI: 10.1142/S0219649217500216
- Gholipour Soteh, R., & Salavati, A. (2015). *Investigating the relationship between knowledge management and risk management (Case study: Insurance agencies in Sanandaj County)*. In Fourth National Conference and Second International Conference on Accounting and Management. Tehran. <https://civilica.com/doc/428013/> [In Persian]
- Hassanzadeh, M., Rasouli, B., & Jafari, S. (2022). Knowledge management in practice: A critique on Knowledge Strategy and Knowledge Management. *Critical Studies in Texts and Programs of Human Sciences, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)*, 22(5), 257-274. DOI: 10.30465/CRTLS.2022.38319.2364 [In Persian]
- Hubbard, D. W. (2020). *The failure of risk management: Why it's broken and how to fix it* (2nd ed.). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119521914>
- Jafari, M., Ebn Alrasoul, S. A., & Didehvar, F. (2007). The relation of knowledge management and information technology in project risk management. *International Journal of Industrial Engineering and Production Management*, 17(5), 31-37. <https://www.sid.ir/paper/65811/en>
- Karimi, R., & Rakhshanniya, N. (2021). Meta-analysis of the infrastructure and knowledge management in libraries. *National Studies on Librarianship and Information Organization*, 32(4), 23-42. DOI: 10.30484/NASTINFO.2021.2939.206 [In Persian]
- Khalaf, S., & Mazroei Nasrabadi, E. (2016). *Examining the relationship between knowledge management and risk management: A case study of Razi Yeast and Alcohol Company*. In International Conference on

- Management and Accounting, Tehran. <https://civilica.com/doc/553728> [In Persian]
- Lorenz, M., Gehrke, J. D., Langer, H., Timm, I. J., & Hammer, J. (2005). Situation-aware risk management in autonomous agents. *Proceedings of the 14th ACM International Conference on Information and Knowledge Management (CIKM)* (pp. 363-364). ACM. DOI: 10.1145/1099554.1099668
- Lyons, T., & Skitmore, M. (2004). Project risk management in the Queensland engineering construction industry: a survey. *International Journal of Project Management*, 22(1), 51-61. DOI: 10.1016/S0263-7863(03)00005-X
- Manafi Sharafabad, G. (2018). The impact of knowledge management actions on performance efficiency in project-based organizations. *Journal of Science and Engineering Elites*, 3(2), 97-119. [In Persian]
- Miler, J. (2005). *A method of software project risk identification and analysis* (PhD thesis). Gdańsk University of Technology.
- Mohammadi, A., & Shojai, P. (2016). Proposal of a Comprehensive Model for Supply Chain Risk Management Components: A Synthesis Approach. *Journal of Executive Management Research*, 8(15), 93-112. DOI: 20.1001.1.20086237.1395.8.15.5.7 [In Persian]
- Morshedi, A., & Nezafati, N. (2021). The interpretation of knowledge management implementation challenges and the design of relevant solutions in supply chains: Case study: Steel industry. *Scientific Journal of Management of Organizational Knowledge*, 4(14), 175-223. <https://civilica.com/doc/1394200/> [In Persian]
- Neef, D. (2005). Managing corporate risk through better knowledge management. *The Learning Organization*, 12(2), 112-124. DOI: 10.1108/09696470510583502
- Neves, S. M., Da Silva, C. E. S., Salomon, V. A. P., Da Silva, A. F., & Sotomonte, B. E. P. (2014). Risk management in software projects through knowledge management techniques: cases in Brazilian incubated technology-based firms. *International Journal of Project Management*, 32(1), 125-138. DOI: 10.1016/j.ijproman.2013.02.007
- Rahimzadeh, M., Khalilzadeh, M., & Soltani, R. (2018). Identification of Factors Influencing Knowledge Management Implementation in Project-Based Civil Organizations (A Structural Equation Modeling Approach). *Journal of Industrial Technology Development*, 16(32), 57-72. DOI: 20.1001.1.26765403.1397.16.32.5.3 [In Persian]
- Rahnama, M. R., & Hejazi Joshaghani, M. (2017). Using Project Risk Management Knowledge to Formulate Strategies for Enhancing Participation in Urban Public-Private Partnership Projects: A Case

- Study of Mashhad Municipality Projects. *Journal of Research and Urban Planning*, 8(29), 1-22. DOI: 20.1001.1.22285229.1396.8.29.1.5 [In Persian]
- Ranesh, A., Zillante, G., & Chileshe, N. (2012). Towards the integration of risk and value management. In *Australasian Journal of Construction Economics and Building - Conference Series* (1(2), 43-51). DOI: 10.13140/RG.2.1.4782.5768
- Rehman, Z., & Kifor, C. V. (2015). Risk management in perspective of knowledge management a brief survey. *Acta Universitatis Cibiniensis. Technical Series*, 67(1), 191-194. DOI: 10.1515/aucts-2015-0088
- Rodriguez, E., & Edwards, J. S. (2019). Knowledge management in support of enterprise risk management. In *Effective Knowledge Management Systems in Modern Society* (pp. 284-307). IGI Global. DOI: 10.4018/ijkm.2014040104
- Ruzic-Dimitrijevic, L. (2014). Risk assessment of knowledge management system. *Online Journal of Applied Knowledge Management*, 3(2), 114-126. DOI: not available
- Samimi, S., Imani, M., & Delkhosh Kasmaie, A. (2018). A Model for Risk Management based on People-Capability maturity model (P-CMM) Levels and Education Quality (Case Study: South Pars Gas Complex). *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 9(35), 221-246. DOI: 20.1001.1.20086369.1397.9.35.10.3
- Soin, K., & Collier, P. (2013). Risk and risk management in management accounting and control. *Management Accounting Research*, 24(2), 82-87. DOI: 10.1016/j.mar.2013.04.003
- Taghavifard, M. T., Khodaverdian, M., & Raeesi Vanani, I. (2023). Knowledge management-based risk management for information & communication technology companies. *Emergency Management*, 11(2), 1-25. [In Persian]
- Tah, J., & Carr, V. (2001). Towards a framework for project risk knowledge management in the construction supply chain. *Advances in Engineering software*, 32(10-11), 835-846. DOI: 10.1016/S0965-9978(01)00035-7
- Tavalaii, R., Haghighi Borujeni, P., & Khalili, H. (2021). Investigating the Impact of Knowledge Management on Strategic and Operational Performance of Organizations Using the Organizational Excellence Model 2020. *Journal of Organizational Knowledge Management*, 4(3), 141-174. DOI: 20.1001.1.26454262.1400.4.3.5.6 [In Persian]
- Tseng, S. M. (2008). Knowledge management system performance measure index. *Expert Systems with Applications*, 34(1), 734-745. DOI: 10.1016/j.eswa.2006.10.008

Zanon, L. G., Marcelloni, F., Gerolamo, M. C., & Carpinetti, L. C. R. (2021). Exploring the relations between supply chain performance and organizational culture: A fuzzy grey group decision model. *International Journal of Production Economics*, 233, 108023. DOI: 10.1016/j.ijpe.2020.108023

Identifying Employability Skills and Competencies in the Field of Knowledge and Information Science: Systematic Review

Shahnaz Khademizadeh¹, Zeinab Jozi², Roghayeh Ghazavi³

Abstract

Purpose: In today's era, information and communication technology has changed the views and needs of societies. The emergence of this technology requires acquiring knowledge and learning the appropriate skills to meet the needs. The field of knowledge and information science is not excluded from the current developments and many changes have been made in the perspective and position of this profession in the job market of this field. Therefore, the purpose of this study was to identify the employability skills and competencies of specialists and alumni in the field of knowledge and information science and to use the results of this research to help develop or modify the focused curricula of courses in this field that meet the needs of the job market.

Method: The current qualitative research is of the type of applied studies and has been carried out with a systematic review method. In this research, the first step was to review the research literature, 11,986 documents were extracted from Scopus and Web of Science databases to determine the strategy related to Knowledge and Information Science jobs. Then, studies were screened using the guidelines of the preferred prisma, and after screening and entering the study, job titles, job skills in the studies, and job duties were examined in terms of the purpose of the research. The statistical population is covered by texts that were published in English from 1923 to 2023. After recovering the documents, they were cleaned. Data cleaning was based on the degree of relevance of the documents to the purpose of the research, so that first all irrelevant documents were removed from the data, and the documents that were most related to the purpose of the study were examined to review the entire text. Finally, 223 degrees related to jobs and job skills were selected.

Findings: The findings showed that the profession of knowledge and information science has entered various jobs beyond the library field. It was also found that jobs in the field of knowledge and information science require the acquisition of diverse knowledge and skills. The skills identified for current jobs in the job market were categorized into 7 components: professional skills, management skills, behavioral skills, educational skills, research skills, information literacy skills, and functional skills. These skills can help prepare alumni to enter the job market.

Conclusion: Success in any organization depends on dynamic, qualified, creative, energetic, committed, and skilled employees. In the cycle of any organization, choosing the right people is a sensitive and important process. Revising the subject of knowledge and information science courses and adding new skills that have come into use with the advent of technology can help the interdisciplinary development of the field. Also, with the development of job skills, alumni do not face skill challenges when entering the job market; Even these graduates can be employed in information profession jobs in public and private organizations and companies beyond libraries and in identified job positions. In this regard, there is a need to pay more attention to job duties related to the field. If the position of the field in the country's industry is not taken into account and the necessary infrastructure is not created, compiling the skills in the subject of the courses will only be a waste of time and money and will not be effective.

Keywords

Identifying job skills, Employability knowledge, Job competence, Job market, Knowledge and information science profession

Citation: Khademizadeh, Sh., Jozi, Z., & Ghazavi, R. (2025). Identifying Employability Skills and Competencies in the Field of Knowledge and Information Science: Systematic Review. *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(2), 189-244.

Doi: 10.30484/nastinfo.2024.3589.2275

Article Type: Review Article

Article history:

Received: 16 Mar. 2024

Accepted: 28 May. 2024

1. Associate Professor,
Department of Knowledge
and Information Science,
Shahid Chamran University
of Ahvaz, Ahvaz, Iran;
Visiting Faculty in Medical
Library and Information
Sciences Department, School
of Allied Medical Sciences,
Tehran University of
Medical Sciences
(Corresponding Author)
s.khademi@scu.ac.ir

2. Ph.D. Candidate in
Knowledge and Information
Science, Faculty of
Education and Psychology,
Shahid Chamran University
of Ahvaz, Ahvaz, Iran
Z-Jozi@stu.scu.ac.ir

3. Assistant Professor, Department
of Knowledge and
Information Science, Shahid
Chamran University of
Ahvaz, Ahvaz, Iran
r.gazavi@scu.ac.ir

Publisher: National Library
and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

شناسایی مهارت‌ها و شایستگی‌های اشتغال‌پذیری در حوزه علم

اطلاعات و دانش‌شناسی: مرور نظام‌مند

شهناز خادمی‌زاده^۱ | زینب جوزی^۲ | رقیه قضاوی^۳

چکیده

هدف: در عصر حاضر فناوری اطلاعات و ارتباطات باعث تغییر در دیدگاه‌ها و نیازهای جوامع شده است. ظهور این فناوری نیازمند کسب دانش و یادگیری مهارت‌های متناسب با آن در جهت رفع نیازهای ایجاد شده است. حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز از تحولات کنونی مستثنی نبوده و باعث تغییراتی در چشم‌انداز و جایگاه این حرفه در بازار کار شده است؛ بنابراین هدف این مطالعه، شناسایی مهارت‌ها و شایستگی‌های اشتغال‌پذیری متخصصان و دانش‌آموختگان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و استفاده از نتایج این پژوهش برای کمک به توسعه یا اصلاح برنامه‌های درسی این حوزه است که نیازهای نیروی بازار کار را برآورده می‌کند.

روش: پژوهش کیفی حاضر از نوع مطالعات کاربردی است و با روش مرور نظام‌مند انجام شده است. در این پژوهش ابتدا برای مرور ادبیات پژوهش از دو پایگاه اسکوپوس و وب‌آوساینس از طریق تعیین استراتژی جستجوی مرتبط با مشاغل علم اطلاعات و دانش‌شناسی، ۱۱۹۸۶ مدرک استخراج شد. سپس با استفاده از دستورالعمل پریزما برای ترجیحی اقدام به غربالگری مطالعات شد و پس از غربالگری و ورود به مطالعه از لحاظ هدف پژوهش، عنوان شغلی، مهارت‌های شغلی موجود در مطالعات و وظایف شغلی مورد بررسی قرار گرفتند. جامعه آماری را متونی تشکیل می‌دهند که طی سال ۱۹۲۳ تا ۲۰۲۳ به زبان انگلیسی منتشر شده‌اند. پس از بازیابی مدارک به پاک‌سازی آن‌ها اقدام شد. پاک‌سازی داده‌ها براساس میزان ارتباط مدارک با هدف پژوهش بدین صورت بود که ابتدا تمام مدارک غیرمرتبط از داده‌ها حذف شدند و مدارکی که بیشترین ارتباط با هدف پژوهش را داشتند جهت بررسی تمام متن مورد بررسی قرار گرفتند. در نهایت ۲۲۳ مدرک مرتبط با مشاغل و مهارت‌های شغلی گزینش شدند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که حرفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی وارد مشاغل متنوع و فراتر از حوزه کتابخانه شده است. همچنین مشخص شد که مشاغل حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیازمند دستیابی به دانش و مهارت‌های متنوعی است. مهارت‌های شناسایی شده برای مشاغل کنونی در بازار کار در ۷ مؤلفه مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت‌های مدیریتی، مهارت‌های رفتاری، مهارت‌های آموزشی، مهارت‌های پژوهشی، مهارت‌های سواد اطلاعاتی و مهارت‌های عملکردی دسته‌بندی شدند. این مهارت‌ها می‌توانند به آماده‌سازی دانش‌آموختگان برای ورود به بازار کار کمک‌کننده باشند.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد موفقیت در هر سازمانی وابسته به کارکنانی پویا، واجد شرایط، خلاق، پرنرژی، متعهد و دارای مهارت کافی است. در چرخه هر سازمانی انتخاب افراد شایسته یک فرایند حساس و بااهمیت است. براساس نتایج بازنگری در سرفصل دروس حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و اضافه نمودن مهارت‌های جدید که با ظهور فناوری روی کار آمده‌اند می‌تواند به توسعه بین‌رشته‌ای حوزه کمک کند. همچنین با توسعه مهارت‌های شغلی دانش‌آموختگان به هنگام ورود به بازار کار با چالش‌های مهارتی مواجه نمی‌شوند؛ حتی این دانش‌آموختگان می‌توانند در مشاغل حرفه اطلاعاتی در سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی و خصوصی و فراتر از کتابخانه‌ها و در پست‌های شغلی شناسایی شده استخدام شوند. در این راستا نیاز است تا به وظایف شغلی مرتبط با حوزه نیز توجه بیشتر شود. اگر به جایگاه حرفه در صنعت کشور توجه نشود و زیرساخت‌های لازم ایجاد نشود تدوین مهارت‌ها در سرفصل دروس فقط صرف زمان و هزینه خواهد بود و هیچ اثربخشی نخواهد داشت.

کلیدواژه‌ها

شناسایی مهارت‌های شغلی، دانش اشتغال‌پذیری، شایستگی شغلی، بازار کار، حرفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی

استناد: خادمی‌زاده، شهناز، جوزی، زینب و قضاوی، رقیه. (۱۴۰۴). شناسایی مهارت‌ها و شایستگی‌های اشتغال‌پذیری در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی: مرور نظام‌مند. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۶ (۲)، ۲۴۴-۱۸۹.

۱. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. عضو هیات علمی مأمور در گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران
(نویسنده مسئول)

s.khademi@scu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
Z-Jozi@stu.scu.ac.ir

۳. استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

r.gazavi@scu.ac.ir

نوع مقاله: مروری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۰۸

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، تابستان ۱۴۰۴

مقدمه

تأثیر فناوری‌های جاری بر زندگی روزمره ما منجر به گسترش چشمگیر حوزه علوم اطلاعاتی شده است. از آنجایی که این حوزه ماهیت چند رشته‌ای دارد، دستخوش تغییرات فوق‌العاده‌ای شده و این تغییرات موجب تغییر در چشم‌انداز و جایگاه این حرفه در بازار کار شده است. لذا ظهور این فناوری‌ها و محیط‌ها عناوین شغلی جدید، نقش‌ها و مهارت‌های جدید را از این حرفه می‌طلبد تا خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی مختلف را ارائه دهد (Tadasad, 2019)؛ بنابراین ورود به عصر اطلاعات چالشی را ایجاد کرده که رفع آن نیازمند انسجام برنامه‌های درسی (مهراد، ۱۳۸۸) و مهارت‌های مورد نیاز بازار کار کنونی است. مهارت‌های اشتغال‌زایی توانایی‌هایی هستند که دانش‌آموختگان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در جهت افزایش اشتغال و موفقیت در حرفه انتخابی خود، به نفع خود، نیروی کار، جامعه و اقتصاد آن‌ها را توسعه می‌دهند. طبق گفته بودن و ندوف^۱ (۲۰۱۰) قابلیت اشتغال دانش‌آموختگان میزان رشد و درجه‌ای از مهارت‌های پرورش یافته است که دانش‌آموختگان را برای بازار کار آماده می‌کند. اشتغال‌پذیری یکی از عناصر اصلی بحث در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است و بحث بر سر این است که کارفرمایان چه مهارت‌های اشتغال‌پذیری از دانش‌آموختگان یا کارمندان می‌خواهند (Hossain & Sormunen, 2019).

علی‌رغم شناخت گسترده اهمیت مهارت‌های اشتغال‌پذیری برای آینده بلندمدت

¹. Boden & Nedev

دانش‌آموختگان، بخش قابل توجهی از منابع درسی دانشگاهی، قابلیت آموزش مهارت‌های لازم به دانشجویان علم اطلاعات و دانش‌شناسی را ندارند. این فقدان مهارت در بین نیروی کار باعث نارضایتی کارفرمایان و موجب افزایش نرخ بیکاری در کشورها شده است. در کشورهای درحال توسعه، بیش از ۷۵ میلیون جوان بدون شغل وجود دارد و در اکثر این کشورها، نرخ بیکاری جوانان دو تا چهار برابر بیشتر از نرخ بیکاری بزرگسالان است (Vera Ngozi et al., 2023). در ایران طی سال‌های اخیر وضعیت دانش‌آموختگان به گونه‌ای است که به اذعان برخی پژوهش‌ها در زمره تهدیدات امنیتی به‌شمار می‌رود و در تقابل با توسعه ملی است (صالحی عمران، ۱۳۸۵). طبق گزارش منتشر شده از مرکز آمار ملی ایران در زمینه وضعیت بیکاری، نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر، در تابستان ۱۴۰۲ برابر با ۷/۹ درصد بوده است که نسبت به فصل زمستان ۱۴۰۱، تنها ۰/۱ واحد درصد کاهش داشته است. سهم جمعیت دانش‌آموختگان از کل جامعه بیکار ایران در سال ۱۴۰۲ برابر با ۴۲/۸ درصد است و سهم جمعیت شاغل به کار دانش‌آموختگان از کل شاغلان ۲۶/۸ درصد است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۲). در مورد وضعیت شغلی دانش‌آموختگان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز آمار موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی نشان می‌دهد که جذب دانش‌آموختگان از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست و روند جذب این دانش‌آموختگان طی سال‌های متعدد همواره کاهشی بوده است (زمانی و همکاران، ۱۴۰۱).

برنامه درسی ابزاری است که به دانش‌آموختگان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی این امکان را می‌دهد تا مهارت‌های خود را برای یافتن شغل مناسب و مرتبط با تخصص خود تقویت نمایند. برای اینکه دانشجویان مهارت‌ها و قابلیت استخدام در صنعت را داشته باشند، ارائه‌دهندگان آموزش علاوه بر تخصص فنی باید آن‌ها را به اطلاعات و توانایی‌ها، اعم از استعدادهای نرم یا سخت مرتبط با محل کار آموزش دهند. به گفته کیناش و همکاران^۱ (۲۰۱۶) دانشگاه‌ها باید بر دانش رشته‌ای یا مهارت‌های بین‌رشته‌ای و قابل انتقال در برنامه درسی فعلی تأکید بیشتری داشته باشند تا از طریق آن دانشجویان بتوانند شغل متناسب با تخصص خود را به راحتی پیدا کنند. با این حال، پژوهش‌های انجام شده نشان‌دهنده عدم تطابق

^۱. Kinash et al.

بین تئوری و عمل، مبنی‌بر اینکه دانش‌آموختگان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی مهارت‌های لازم برای ورود به بازار کار را ندارند، نشان‌دهنده یک مشکل عمده در آموزش عالی این حوزه است. با توجه به اهمیت مهارت‌آموزی دانش‌آموختگان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و ایجاد اشتغال‌زایی برای دانش‌آموختگان این رشته در کشور پژوهش حاضر درصدد است تا با شناسایی مهارت‌های مورد نیاز بازار کار جهانی در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی پردازد و ازطریق شناسایی نیازهای کنونی بازار کار رشته، به متولیان امر در حوزه آموزش عالی اطلاع‌رسانی کند تا با گنجاندن این مهارت‌ها هنگام تدوین سرفصل دروس رشته اقدام نمایند؛ بنابراین این پرسش مطرح می‌شود که درحال حاضر دیدگاه پژوهشگران حرفه و ادبیات تخصصی، در مطالعات منتشرشده درباره مهارت‌ها و شایستگی‌هایی مورد نیاز برای دانش‌افزایی دانشجویان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی برای ورود به بازار کار چیست؟

پیشینه پژوهش

مطالعات در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی به دنبال راه‌هایی برای آماده‌سازی دانشجویان برای نقش‌های حرفه‌ای در کتابخانه‌ها و سایر سازمان‌ها ازطریق ارائه برنامه‌های درسی متناسب با نیاز بازار کنونی هستند تا بتوانند مهارت‌ها و شایستگی‌های حرفه‌ای آن‌ها را برای اشتغال و ورود به بازار کار توسعه دهند. متقاضیان کار باید بتوانند انتظارات کارفرمایان را برآورده ساخته تا در یک محیط خاص فرصت شغلی داشته باشند. علاوه‌بر این، دانش، فنون، مهارت‌ها، توانایی‌ها، ارزش‌ها، آرزوها، خواسته‌ها، نیازها و سبک شخصی یک جوینده کار نیز از عوامل افزایش اشتغال‌پذیری متقاضی کار است؛ بنابراین گروه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی باید مهارت‌های جدیدی را برای بهبود قابلیت استخدام این متخصصان در بازار کار کنونی ایجاد کنند.

به‌طور کلی به‌دلیل رشد فناوری و تغییرات در مشاغل مهارت‌ها و دانشی که کارفرمایان از دانش‌آموختگان علم اطلاعات و دانش‌شناسی می‌خواهند متنوع و همواره درحال تغییر است. پژوهشگرانی همچون شهبازی و همکاران (۱۳۹۴) ظهور شایستگی‌های اشتغال‌زایی جدید را با توسعه فناوری اطلاعات مرتبط می‌دانند. این درحالی است که دپارتمان علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران در توسعه برنامه‌ریزی درسی خود به این مقوله توجهی کافی نداشته‌اند و

این امر موجب شکاف اساسی بین برنامه‌های درسی این حرفه و نیاز بازار کار شده است. درحالی‌که مهارت‌های مدیریت داده‌های پژوهشی (عروجی و همکاران، ۱۳۹۸)، مهارت‌های فناوری، دانش فراداده و مهارت‌های مدیریتی و همچنین مهارت‌های عمومی مانند مدیریت پروژه، کار تیمی و مهارت‌های بین فردی (Choi & Rasmussen, 2009) از مهارت‌های مورد نیاز این حرفه هستند. علاوه‌بر این، شایستگی‌های اشتغال‌پذیری مانند دانش مجموعه‌سازی، سازمان‌دهی دانش (فهرست‌نویسی و طبقه‌بندی)، پژوهش، موضوعات تخصصی، خدمات مشتری، حقوق مالکیت معنوی و قانون کپی‌رایت (Mushtaq & Ahmad, 2021; Rani, & Sharma, 2021)، مدیریت افراد، مهارت‌های رهبری، مهارت‌های حل مسئله و تحلیلی، مهارت‌های مدیریت مالی، مهارت‌های مدیریت پروژه و مهارت‌های اداری (Shongwe & Ocholla, 2011)، برای بازار کار مورد نیاز است. علاوه‌بر این، مطالعه‌ای توسط مارچینینی و موران^۱ (۲۰۱۲) شایستگی‌های فنی و رشته‌ای خاص و طیف وسیعی از مهارت‌ها و ویژگی‌های اشتغال‌پذیری ازجمله مهارت‌های بین فردی، مهارت‌های اطلاعاتی، مهارت‌های فناوری، مهارت‌های سیستم، ویژگی‌های شخصی، مهارت‌های تفکر را برجسته کرده است که برای دانش‌آموختگان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ضروری است.

علاوه‌بر این، مطالعات انجام‌شده توسط چندین پژوهشگر تعدادی از مهارت‌های اشتغال‌پذیری را مشخص کرده‌اند. مانند: دنگ و همکاران^۲ (۲۰۱۴)، برانون و همکاران^۳ (۲۰۲۲) و یداو^۴ (۲۰۲۲)، به‌طور مشابه، مهارت حل مسئله، مهارت‌های کلامی، بین فردی و زبان خارجی، خلاقیت و کارگروهی، ارتباطات و شبکه، توسعه وب‌سایت، پایگاه‌های داده، مهارت‌های اساسی کسب‌وکار در زمینه مالی و حقوق؛ مهارت‌های جستجو و تجزیه و تحلیل اطلاعات، مدیریت دانش، گردش کار سازمانی، اصول برنامه‌ریزی استراتژیک، مهارت‌های نظارتی، مهارت‌های رهبری، آموزشی، مدیریت زمان، دانش فهرست‌نویسی و فراداده و دانش کامپیوتر را شناسایی کردند. ذکر این نکته ضروری است که مهارت‌های سخت‌افزاری و

^۱ Marchionini & Moran

^۲ Deng et al.

^۳ Brannon et al.

^۴ Yadav

نرم‌افزاری، طراحی صفحات وب، مدیریت پایگاه داده، ذخیره‌سازی و بازیابی اطلاعات، نگارش فنی، مهارت‌های پژوهش و رایانش ابری (Ismail & Khan, 2021)، مهارت‌های پیشرفته از جمله طراحی صفحه وب، کدنویسی HTML، ایجاد پویانمایی کامپیوتری، برنامه‌نویسی وب اپلیکیشن؛ برنامه‌نویسی اپلیکیشن موبایل و مهارت‌های برنامه‌نویسی جاوا، لینوکس، پرل، اس‌کیوال^۱، یونیکس (Choi & Rasmussen, 2009; Kennan et al., 2006; Vrana, 2018)، مهارت‌های جدیدی هستند که فارغ‌التحصیلان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی باید آن‌ها را فرا بگیرند.

علاوه بر این، دانش، نگرش و مهارت لازم برای تصدی مشاغلی چون کارشناس امور آموزشی، کارشناس امور پژوهشی، کارشناس امور فرهنگی، مدیر امور فرهنگی، کارشناس تحلیل‌گر سیستم، کارشناس مدارک و مطبوعات، کارشناس برنامه‌ریزی و بررسی اسناد و مدارک کشور و مسئول پذیرش و مدارک پزشکی (مؤمنی و همکاران، ۱۴۰۰) در حرفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی وجود دارد. اگرچه فرض بر این است که مهارت‌های زیادی لازم است تا فارغ‌التحصیلان در ایران بتوانند در مشاغل بازار کار رقابتی پیشرفت کنند؛ اما این حرفه با چالش جذب دانش‌آموختگان به دلیل عدم کسب مهارت‌های کافی روبرو است. مطالعات نشان می‌دهد چالش‌های اشتغال دانشجویان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران به سه مقوله کلی ۱- عوامل فردی، ۲- عوامل درون نظام آموزش عالی، ۳- عوامل برون‌دانشگاهی تقسیم‌بندی می‌شود (زمانی و همکاران، ۱۴۰۱). پژوهش‌ها همچنان نشان می‌دهد که بیش از ۶۰ درصد از دانش‌آموختگان مهارت‌های کافی برای ورود به مشاغل را ندارند (Kassim et al., 2023). این درحالی است که طیف وسیعی از مهارت‌ها برای توانمندی دانش‌آموختگان رشته برای ورود به بازار کار لازم است. پژوهش‌ها نشان‌دهنده عدم هماهنگی بین تدریس در آموزش عالی و نیازهای بازار کار است. این مطلب به شکلی واضح‌تر در پژوهش اسکین^۲ (۲۰۱۸) که طیف وسیعی از مهارت‌های شغلی را برای کتابدار طراح دیجیتال پیدا کرده است قابل مشاهده است. این درحالی است که تنها ۱۵ درصد از افراد توانایی استفاده از مهارت‌های

^۱. SQL

^۲. Skene

مانند برنامه‌نویسی در شغل خود را دارند و از آن در شغل خود استفاده می‌کنند (Maceli & Burke, 2016).

بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی قابلیت ورود به مشاغل نوین مرتبط با فناوری اطلاعات و ارتباطات را داشته و درخواست‌های بسیاری برای جذب این دانش‌آموختگان در آگهی‌های استخدامی اعلام شده است، اما دانش‌آموختگان به دلیل نداشتن مهارت‌های لازم، توانایی برای جذب توسط کارفرمایان را ندارند. به همین دلیل نتایج برخی از مطالعات نشان می‌دهد که وضعیت شغلی رشته نامناسب است و اکثر دانش‌آموختگان یا جذب بازار کار نشده‌اند و یا وارد بازار کار غیرمرتبط با رشته خود شده‌اند. در برخی موارد نیز کارفرمایان به هنگام بررسی صلاحیت‌های دانش‌آموختگان علم اطلاعات و دانش‌شناسی بسیار ناراضی هستند و انتقاداتی را به سطح آموزش این حوزه وارد کرده‌اند.

روش پژوهش

یک جستجوی نظام‌مند در پایگاه‌های اسکوپوس و وب‌آوساینس برای مطالعات منتشرشده مرتبط با فرصت‌های شغلی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی انجام گرفت. جهت جستجوی پایگاه ذکر شده از راهبرد جستجوی مناسب که مورد تأیید نهایی متخصصان حوزه بود برای هر پایگاه استفاده شد. کلمات کلیدی برای جستجو در پایگاه وب‌آوساینس شامل *job، به همراه، «جستجوی اختصارات رشته علم اطلاعات» در فیلد آدرس^۱، «جستجوی نام‌های کامل بخش‌های رشته علم اطلاعات (بدون حذف پیشوند سازمانی)» در فیلد آدرس، «جستجوی نام بخش‌های رشته علم اطلاعات (با حذف پیشوند سازمانی)» در فیلد موضوع، «جستجوی سرعنوان‌های موضوعی: رده‌های Z و L در فیلد موضوع»، جستجوی دسته‌بندی موضوعی «(Information Science & Library Science)» در پایگاه وب‌آوساینس، انجام شد.

بار دیگر به صورت جداگانه در پایگاه وب‌آوساینس عبارت‌های: Career opportunity*, Job opportunity*, Entrepreneurship*, job creation*, Employment

¹. Address

, job position و *, opportunit*، جستجوی اختصارات رشته علم اطلاعات در فیلد آدرس، جستجوی نام‌های کامل بخش‌های رشته علم اطلاعات (بدون حذف پیشوند سازمانی) در فیلد آدرس، جستجوی نام بخش‌های رشته علم اطلاعات (با حذف پیشوند سازمانی) در فیلد موضوع، جستجوی رده‌های Z و L در فیلد موضوع، جستجو در دسته‌بندی موضوعی (Information Science & Library Science) در پایگاه وب‌آوساینس، انجام شد.

برای جستجو در پایگاه اسکوپوس نیز یک‌بار به‌صورت جداگانه عبارت: "job*"، به همراه، «جستجوی سرعنوان‌های موضوعی: رده‌های Z و L در فیلد موضوع و «جستجوی نام‌های کامل بخش‌های رشته علم اطلاعات (بدون حذف پیشوند سازمانی)» در فیلد آدرس جستجو انجام شد.

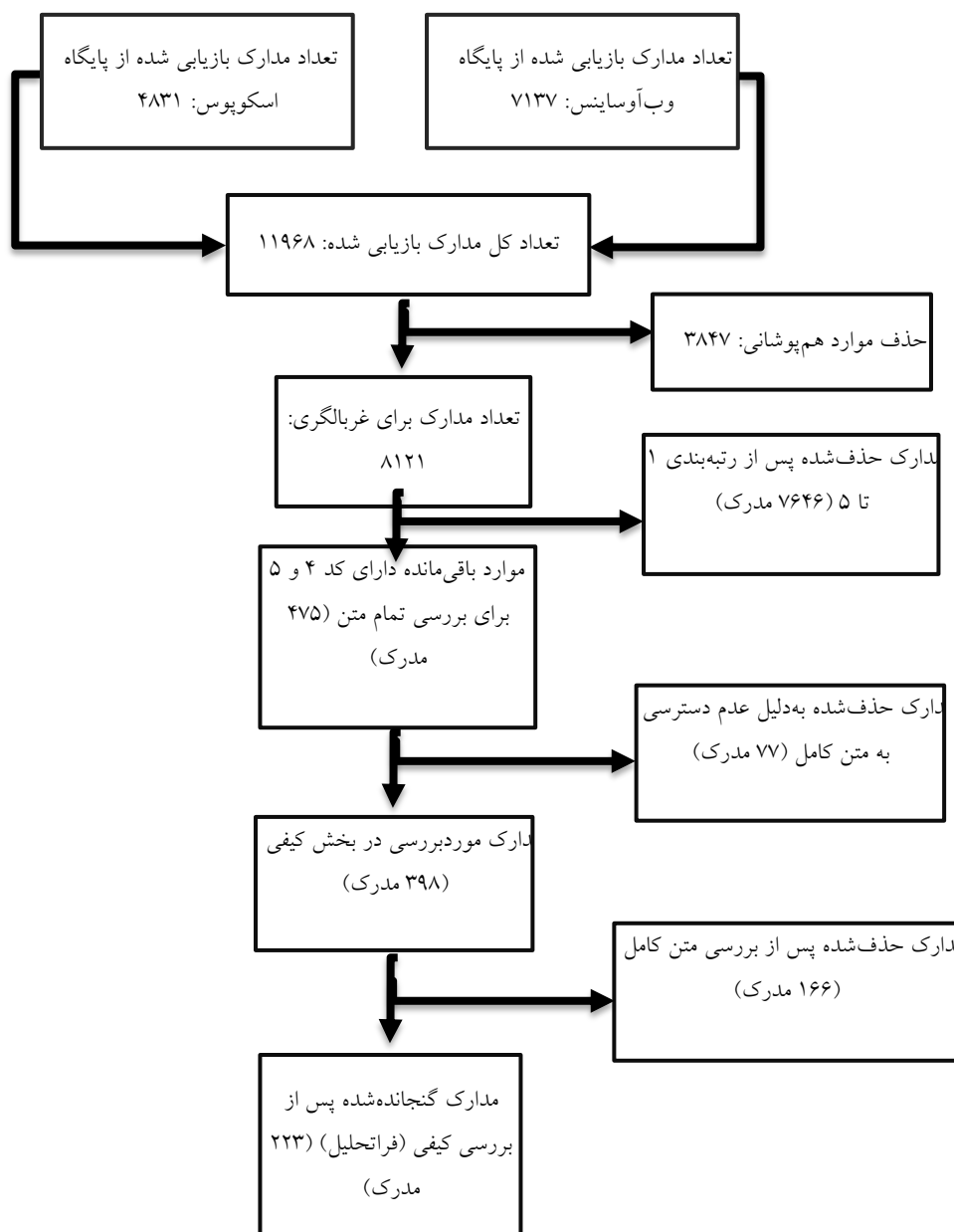
برای روش دوم جستجو در پایگاه اسکوپوس نیز از راهبرد جستجوی: Career Employment job creation*, Entrepreneurship*, Job opportunit*, opportunit*, *, job position* و *, opportunit*، به همراه، «جستجوی سرعنوان‌های موضوعی: رده‌های Z و L در فیلد موضوع و «جستجوی نام‌های کامل بخش‌های رشته علم اطلاعات (بدون حذف پیشوند سازمانی)» در فیلد آدرس جستجو انجام شد.

معیارهای ورود به مطالعه شامل مطالعاتی بود که براساس هدف پژوهش شامل موارد مرتبط با موقعیت‌ها و مهارت‌های شغلی در حوزه علم اطلاعات بودند و موجود بودن متن کامل مطالعات که به زبان انگلیسی منتشر شده بودند؛ معیار خروج از مطالعه نیز مطالعاتی که به هر دلیلی مثلاً اینکه فرصت‌های شغلی یک رشته دیگر را بررسی کرده بودند یا به دلیل گستردگی استراتژی جستجو، مطالعاتی که به‌صورت کلی خارج از حوزه پژوهش بوده و بازیابی شده بودند را در بر می‌گرفت.

غربالگری مقالات براساس ساختار پریزما^۱ بدین صورت بود که در مرحله اول مطالعات دارای هم‌پوشانی دو پایگاه از داده‌ها حذف شدند. در مرحله دوم عنوان و چکیده مطالعات یافت‌شده توسط نویسندگان براساس معیارهای مد نظر برای ورود و خروج به‌صورت مستقل غربالگری شد؛ و با توجه به اهداف مطالعه حاضر به مطالعات طیف ۵ درجه‌ای از عدد ۱ (غیر

^۱ PRISMA: Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses

مرتبط) تا عدد ۵ (کاملاً مرتبط) اختصاص یافت. در مرحله سوم مطالعاتی که امتیاز ۴ و ۵ گرفته بودند به عنوان مواردی که معیار ورود به مطالعه را داشتند، متن کامل آنها گردآوری شد و توسط سه نفر (گروه ارزیاب) مورد بررسی قرار گرفتند (قابل ذکر است که ارزیابان در این پژوهش دو نفر از اعضای هیئت علمی گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی که در حال حاضر عضو کارگروه بازنگری سرفصل دروس رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در وزارت عتف می‌باشند و همچنین دو عضو هیئت علمی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی با مرتبه علمی استادیاری و دانشیاری بودند که کار نظارت و ارزیابی مطالعات برای ورود به مطالعه مرور سیستماتیک را برعهده داشتند) و مواردی که معیار ورود به مطالعه را نداشتند شناسایی و حذف شدند. در این مرحله در برخی مواقع که بین سه نفر ارزیاب اختلاف نظرانی به وجود می‌آمد از طریق گفتگو و تبادل نظر و در صورت نیاز از طریق نفر دیگری (نفر چهارم) این اختلاف برطرف می‌شد. جهت ارزیابی کیفیت اطلاعات استخراج شده از متون با استفاده از سیاهه واریسی توسط دو نفر متخصص در حوزه مورد بازنگری قرار گرفت و پس از تأیید نهایی آنها مراحل نگارش مطالعه ادامه یافت. شیوه گردآوری اطلاعات مطالعه براساس ساختار پریزما در شکل ۱ عرضه شده است.

شکل ۱- فرآیند رسیدن به جامعه پژوهش

یافته‌ها

جهت دستیابی به هدف پژوهش از ۲۲۳ مطالعه گزینش شده در این مطالعه، فرصت‌های

شغلی (قابل ذکر است که برای استخراج اطلاعات فرصت‌های شغلی در این مطالعه از فرصت‌های شغلی در پژوهش خادمی‌زاده (۱۴۰۳) استفاده شده است) و مهارت‌های مورد نیاز هر فرصت شغلی استخراج شدند. بررسی‌ها حاکی از آن است که مشاغل کنونی این حوزه نیاز به مهارت‌های متفاوتی دارند که در ۷ مؤلفه مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت‌های مدیریتی، مهارت‌های رفتاری، مهارت‌های آموزشی، مهارت‌های پژوهشی، مهارت‌های سواد اطلاعاتی و مهارت‌های عملکردی دسته‌بندی شدند. در جدول پیوست ۲، مهارت‌های مورد نیاز ارائه گردیده است.

جدول ۱- مشاغل و مهارت‌ها اشتغال‌پذیری در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی

عناوین شغلی	برخی وظایف	کد مهارت‌ها
فهرست‌نویس	کتابدار فراداده برای پست فهرست‌نویس استخدام می‌شود تا رابط بین ارائه‌دهندگان محتوا و برنامه‌نویسان باشد. همچنین در این شغل وظیفه فهرست‌نویسی قالب‌های خاص مانند (فهرست‌نویسی قالب‌های موسیقی، فهرست‌نویسی مواد سمعی بصری، فهرست‌نویس مجموعه‌ها و منابع الکترونیکی، تصاویر، فهرست‌نویس قالب‌ها و مواد ویژه (مانند فهرست‌نویس کتاب‌های کمیاب) را بر عهده دارد.	مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۲، ۳، ۵، ۶، ۷، ۷۶ مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۷۲، ۲۷۶، ۲۸۶
دستیار خدمات فنی	نظارت بر کار فهرست‌نویسان، هماهنگ‌کننده خدمات فنی، توسعه مجموعه و نگهداری از پایندها	مهارت‌های حرفه‌ای: ۶، ۸، ۹، ۱۳، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۶ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۳

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۸۷، ۱۰ مهارت‌های مدیریتی: ۹۱ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۷، ۱۶۶ ۱۸۸، ۱۶۸ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۷۱، ۲۷۶	خدمات طبقه‌بندی و نمایه‌سازی منابع، در دسترس قرار دادن مطالب برای عموم را بر عهده دارد.	نمایه‌ساز	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۱ مهارت‌های مدیریتی: ۱۲۴، ۱۲۵ ۱۶۰ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۲ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵	مدیر اسناد و بایگانی، مسئولیت آرشیو واحد تولیدات چندرسانه‌ای را بر عهده دارد.	آرشیودار	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۲، ۱۳، ۱۴ ۷۹، ۶۰، ۳۶ مهارت‌های مدیریتی: ۱۴۱ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۹۱	مسئول سازمان‌دهی اطلاعات: فعالیت‌های مربوط به توسعه مجموعه، دسترسی، کسب و نگهداری، پردازش فنی، نظارت و برانگیختن استفاده از مجموعه کتابخانه را بر عهده دارد.	مجموعه‌سازی (سازماندهی اطلاعات)	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۳، ۱۲، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۸۰ مهارت‌های مدیریتی: ۱۳۵، ۱۴۲ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۸ ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۸ مهارت‌های پژوهشی: ۱۸۶، ۱۹۸ ۲۰۴ مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۰ ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۶، ۲۵۷ ۲۵۸	خدمات پشتیبانی پژوهشی در کتابخانه‌ها، حمایت از سواد انتشارات علمی (دسترسی آزاد و رعایت قوانین نشر)، رصد اطلاعاتی (از اثرات گسترش فناوری اطلاعات و ظهور اخبار و اطلاعات نامعتبر است)، راهنمایی و خدمت به کاربران را بر عهده خواهد داشت.	کتابدار	پست‌های اطلاعاتی (کتابداری و اطلاع‌رسانی)
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۷، ۲۱، ۲۲، ۲۳ مهارت‌های مدیریتی: ۸۹، ۹۲، ۱۲۸ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۲ ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲ ۱۷۳ مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۰ مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۰ ۲۲۵، ۲۳۵ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۹۷	ارائه خدمات عالی و پاسخگویی به مشتریان در کتابخانه‌های شرکتی، بازاریابی اطلاعات که در این شغل وظیفه دارد که اطلاعات مورد نیاز را به بازار عرضه نماید.	کتابدار تجاری	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۸۶، ۱، ۱۴۷، ۱۷۶، ۱۶۱، ۱۷۹، ۱۹۲، ۱۹۱، ۱۹۳، ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۵۱، ۲۴۲، ۲۷۱، ۲۵۹، ۲۷۱	ارائه اطلاعات بهداشتی به بیماران، آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی به عموم برای یافتن اطلاعات بهداشتی معتبر و با کیفیت بالا، ارائه اطلاعات الکترونیکی به پزشکان (می‌توانند به پزشکان در جستجوی اطلاعات پژوهشی کمک کنند، در شرکت‌های دارویی برای حمایت از پژوهش‌های پیشرفت‌های دارویی جدید و کمک به سازمان‌دهی داده‌های تولیدشده از آزمایش‌های آزمایشگاهی و جستجوی پژوهش‌ها یاری رسانند).	متخصصان اطلاعات پزشکی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲۸، ۲۴، ۱۵، ۳۱، ۹۰، ۱۷۳، ۱۶۱، ۲۱۹، ۲۳۵، ۲۶۴	یک کتابدار تخصصی با دانش حقوقی می‌تواند به ارائه اطلاعات حقوقی به وکلا و مراجعان به مراکز حقوقی بپردازد.	کتابدار حقوق	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۶، ۱۰، ۲۳، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۵۲، ۸۹، ۹۰، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۴، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، مهارت‌های آموزشی: ۲۴۵، ۲۴۶، مهارت‌های عملکردی: ۲۶۰، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۷۱، ۲۹۱،	وظایف سازمان‌دهی و مدیریت منابع دیجیتال و همچنین دیجیتال‌سازی، ذخیره‌سازی و دسترسی را به صورت گسترده انجام می‌دهند.	کتابدار دیجیتال	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲، ۵۶، مهارت‌های مدیریتی: ۱۴۱، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۴، ۲۲۵، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۷۷،	ارائه آموزش الکترونیکی و آموزش در مورد مسائل رسانه در سازمان‌ها را بر عهده دارد.	کتابدار رسانه‌ای	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲۵، ۳۶، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۸۸، ۱۶۳، مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۸، مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۴، ۲۳۲، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۶۰، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۹۱،	این کتابدار در کتابخانه علمی - فناوری به ارائه خدمت در مورد سامانه‌های کتابخانه‌ای، فناوری‌های نوظهور و خدمات الکترونیک می‌پردازد. همچنین اطلاعات موضوعی و فنی را به مراجعه‌کنندگان ارائه می‌دهد.	*** کتابدار علمی و فناوری	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰ مهارت‌های مدیریتی: ۹۲، ۹۳ مهارت‌های رفتاری: ۱۷۳، ۱۷۶ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۵ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۹۷	کتابداران اجرایی ممکن است جلسات آموزشی کتابشناختی را برنامه‌ریزی کنند، به مدیر کمک کنند تا نیازهای بودجه و فضای بخش را تعیین کند و پروژه‌های بلندمدت را توسعه و تعیین و تخصیص دهد.	کتابدار اجرایی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۳۲، ۴۱ مهارت‌های مدیریتی: ۹۵ مهارت‌های رفتاری: ۱۸۷ مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۲، ۱۹۸ مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۳، ۲۱۶، ۲۲۰، ۲۲۹ مهارت‌های آموزشی: ۲۴۷ مهارت‌های عملکردی: --	این شغل وظایف آموزش به دانشجویان و همکاری با اساتید در انجام پژوهش‌های مروری مانند بالینی، راهنمای دستیابی به اطلاعات پژوهش‌های بالینی، خدمات اطلاعاتی و سواد سلامت را در جهت خدمت به پژوهشگران عهده دارد. وظایف این شغل با کمک میز مرجع متفاوت است؛ زیرا وظیفه مشاوره رسمی را بر عهده دارد.	کتابدار مبتنی بر حل مسئله ^۱	پست‌های پژوهشی
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۲۴، ۲۵، ۲۹، ۳۰، ۳۲، ۴۲ مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۴، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۲۰۵ مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۹ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۶۹، ۲۷۰	مدیریت داده‌های پژوهشی و پژوهش‌های الکترونیکی، ارائه خدمات در خصوص استخراج و گردآوری داده به دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی را انجام می‌دهد.	کتابدار داده	

¹ Librarian Problem-Based

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲۵، ۲۹، ۳۲، ۳۸، ۴۲ مهارت‌های مدیریتی: ۹۸، ۱۵۸ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۵ مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۰، ۱۸۹، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۰۲، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۸، ۲۰۹ مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۰، ۲۱۱ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۱، ۲۷۱	همکاری در انجام پژوهش‌ها، نظارت بر کارهای پژوهشی، ارتباطات علمی و پژوهش‌ها، انجام راهکارهایی برای افزایش تأثیر پژوهش‌ها و ارائه خدمات کتاب‌سنجی به پژوهشگران و اعضای هیئت علمی را بر عهده دارد.	کتابدار پژوهشگر	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۴۳، ۶۴ مهارت‌های مدیریتی: ۹۷، ۱۱۸ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۸۰ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۶، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۶۶ مهارت‌های آموزشی: ۲۴۰، ۲۴۵، ۲۴۸، ۲۵۰، ۲۵۱ مهارت‌های عملکردی: ۲۶۴، ۲۶۶، ۲۷۱، ۲۷۸	ارتقای سواد و یادگیری ادبیات، ترویج فرهنگ مطالعه در مدارس، ترویج و الگوی خواندن برای لذت بردن، همکاری نزدیک با دانش آموزان برای حمایت از خواندن و توسعه مهارت‌های سواد خواندن، اجرای و حمایت از برنامه‌های خواندن را بر عهده دارد. همچنین معلم-کتابدار با همکاری با معلمان در تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی، مشارکت حرفه‌ای در برنامه یادگیری و تدریس مدرسه را بر عهده دارد. معلم-کتابدار منابع اطلاعاتی را که نیازهای آموزشی، فرهنگی و تفریحی دانش آموزان و نیازهای حرفه‌ای معلمان را برآورده می‌کند، توسعه، سازمان‌دهی و مدیریت می‌کند.	کتابدار معلم	پست‌های آموزشی

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲۵، ۲۰، مهارت‌های مدیریتی: ۱۵۹، مهارت‌های رفتاری: ۱۷۳، ۱۶۱، ۱۷۶، ۱۷۹، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۶، ۲۱۸، ۲۲۰، ۲۲۳، مهارت‌های آموزشی: ۲۵۰، مهارت‌های عملکردی: ۲۶۴، ۲۹۱،	وظایفی مانند ارائه سواد اطلاعاتی، اجرای برنامه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی، آموزش کاربران، خدمات سواد علمی را بر عهده دارد.	معلم سواد اطلاعاتی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۳، ۲۵، ۴۵، ۴۷، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۲۷، مهارت‌های عملکردی: ۲۷۳،	بر خدمات آموزشی در دانشگاه و کتابخانه‌های دانشگاهی نظارت دارد؛ و همچنین اجرای طراحی‌های آموزشی را بر عهده خواهد داشت.	**کتابدار طراحی آموزشی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۳، ۲۵، مهارت‌های مدیریتی: ۹۴، ۹۸، ۱۰۴، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۷۶، مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۰، ۱۹۷، ۱۹۸، ۲۰۱، مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۵، ۲۳۵، مهارت‌های آموزشی: ۲۴۳، ۲۴۴، مهارت‌های عملکردی: ۲۹۷،	ارزیابی برنامه درسی برای توانمندسازی دانش‌آموختگان رشته را انجام می‌دهد. همچنین در انجام پژوهش‌ها به اعضای هیئت علمی کمک خواهد کرد.	دستیار هیئت علمی	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۹، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۵، مهارت‌های آموزشی: ۲۴۳، ۲۵۰، مهارت‌های عملکردی: ۲۶۴، ۲۷۱، ۲۹۱	خدمات کتابخانه‌سیار و برنامه‌های آموزش سوادآموزی بزرگسالان و آموزش سواد ابتدایی به بزرگسالان را انجام می‌دهند.	***آموزش سوادآموزی بزرگسالان	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۶، ۲۲، ۶۷ مهارت‌های مدیریتی: ۹۹، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۰، ۲۳۱، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۶۲، ۲۶۸، ۲۷۱، ۲۷۷	برگزاری جلسات توجیهی برای کاربران کتابخانه و گردآوری منابع مورد نیاز کاربران کتابخانه را بر عهده دارد.	آموزش کتابخانه و توسعه مجموعه	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۹، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۶۹، مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۰، مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۶۰، ۲۷۵، ۲۷۴، ۲۷۶	مواردی از قبیل مدیریت پروژه، مدیریت موقعیت‌های غیرقابل پیش‌بینی، مدیریت سیستم، پروژه‌های خودکارسازی و نگهداری از سامانه‌ها و برنامه‌ریزی برای ایجاد سامانه‌های جدید و ارتقای سیستم را بر عهده دارد.	کتابدار سیستم‌ها	پست‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۲، ۳۵، ۵۱، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۰، ۲۲۰، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۹۴	کارگزار کتاب، خرید انتشارات بین‌المللی و مسئولیت خرید مجوز پایگاه را بر عهده دارد.	**ناشر دیجیتال (کارگزار کتاب)	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۲، ۲۴، ۱۷، ۵۶ مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۵، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۴، ۲۲۵، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۲۵، ۲۷۸	متخصص رسانه نوعی معلم است که با تجهیزات چندرسانه‌ای برای تشکیل کلاس‌ها کار می‌کند. همکاری با معلمان و کارکنان برای توسعه محتوای درسی که رسانه‌های کتابخانه‌ای و مهارت‌های فناوری را یکپارچه می‌کند. مدیریت روزانه مرکز رسانه‌ای کتابخانه را انجام می‌دهد.	**متخصصان رسانه مدارس	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۹، ۵۴، مهارت‌های مدیریتی: ۱۰۰، ۱۰۷، ۱۱۰، ۱۲۲، ۱۲۵، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۱، ۲۳۱، ۲۳۳، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۲، ۲۵۸	مسئول به‌روزرسانی محتوا در وب‌سایت برای اساتید و کارکنان، مسئول پیاده‌سازی و نظارت بر شیوه‌نامه‌های ویرایشی خاص وب برای محتوا و داده‌های نمایش داده‌شده از طریق فناوری‌های مبتنی بر وب است.	**متخصص محتوای وب	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی
مهارت‌های حرفه‌ای: ۵۲، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۸، ۲۷۲، ۲۷۷، ۲۲۸، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۹۰، ۲۹۵،	مسئول عیب‌یابی و گزارش دقیق فناوری، نگهداری از فهرستی از مواد کتابخانه‌ای و فناوری و همچنین ارتباط با بخش فناوری برای توسعه و پیشرفت فناوری کتابخانه است.	***متخصص کاربرد فناوری کتابخانه
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۸، ۲۷۰، ۲۷۴، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۹۵،	مسئولیت اصلی فناوری طراحی وب و توسعه وب را بر عهده دارند. مشخص می‌کنند که چگونه سامانه‌ها در جستجو، ناوبری، طبقه‌بندی و ذخیره‌سازی نقش دارند. آن‌ها باید بتوانند سامانه‌های خبره را براساس کاربرپسند بودن و اثربخشی قضاوت کنند و به میزان مطلوب و امکان ادغام، تجمیع و پیوند فایل‌های اطلاعاتی توجه داشته باشند.	***برنامه‌نویس
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۴۷، ۵۳، ۵۴، ۶۲ مهارت‌های مدیریتی: ۱۳۹، مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۰، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۷، ۲۶۸،	متخصص افزایش رویت‌پذیری اطلاعات است و راهکارها برای توسعه وب‌سایت ارائه می‌دهد.	وب مستر

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۶۸، ۳۳، ۲۵، ۷۹ مهارت‌های مدیریتی: ۱۰۳، ۱۰۱، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۴۹، ۱۵۰ مهارت‌های رفتاری: ۱۸۸، ۱۶۱ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۶ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۷، ۲۵۶، ۲۶۴، ۲۵۸	مسئولیت هماهنگی و اجرای هماهنگی پروژه‌های دیجیتال‌سازی را بر عهده دارد.	ناظر دیجیتال‌سازی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۳۵، ۳۴ مهارت‌های مدیریتی: ۱۵۶ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۸، ۲۵۲، ۲۹۷، ۲۸۶، ۸۲	مسئول توسعه و نگهداری پایگاه‌ها، ارائه خدمات اطلاعاتی و مدیریت سامانه‌های اطلاعاتی است.	** نگهدارنده پایگاه داده و منابع الکترونیک (ناوبر سیستم اطلاعاتی)	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۷۹، ۴ مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۲ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۸۳، ۲۸۱، ۲۹۰، ۲۸۴	وظیفه طراحی و اعتبارسنجی و راه‌اندازی نرم‌افزار، نگهداری از سامانه‌های نرم‌افزاری را بر عهده دارد.	مهندس نرم‌افزار	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۳۰، ۵۷، ۷۲، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۰، ۲۲۰، ۲۲۴، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: --	کتابدار تخصصی در شرکت‌ها و سازمان‌ها، وظیفه کمک به مهندسان در یک کتابخانه یا جامعه پژوهشی علمی، همکاری با مهندسان، ارائه پشتیبانی پژوهشی به اساتید و دانشجویان در دانشکده مهندسی و علوم کاربردی را بر عهده دارد.	کتابدار مهندس	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۷۹، مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۸، ۲۶۳، ۲۸۱، ۲۸۲،	وظیفه طراحی نظام‌های اطلاعاتی، توسعه طرح‌های عملیاتی خلاقانه و نوآورانه، ارزیابی و تطبیق فنون جدید پردازش داده‌ها و شرکت در طراحی و توسعه پایگاه داده را بر عهده دارد.	***معمار پایگاه داده	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۶، ۵۰، ۵۲، ۵۸، ۸۷، ۸۸، ۸۹، مهارت‌های مدیریتی: ۱۵۱، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۳، مهارت‌های پژوهشی: - مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۶، ۲۳۰، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۴، ۲۶۱، ۲۸۰، ۲۸۳، ۲۸۵، ۲۸۷، ۲۹۱،	اعتبار محتوا، چیدمان سایت، لینک‌ها، طراحی و تعامل کاربری را بر عهده دارد.	معمار اطلاعات	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۵۴، مهارت‌های مدیریتی: ۹۳، ۱۱۰، مهارت‌های رفتاری: ۱۸۳، مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۰، ۱۹۳، ۲۰۰، ۲۰۹، مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۱، مهارت‌های آموزشی: ۲۳۸، ۲۴۹، مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۵۸، ۲۷۷، ۲۸۷، ۲۵۹	راه‌حل‌های فناوری را برای پشتیبانی از الزامات آزمایشی در سراسر کشور توسعه می‌دهد. حفاظت و پشتیبانی از موجودی و حمایت از عملیات توسعه منطقه‌ای را بر عهده دارد.	**پشتیبان اطلاعات منطقه‌ای	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۹، ۶۹، مهارت‌های مدیریتی: ۱۵۶، ۱۴۳، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۶، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۷، ۲۷۱	متخصصان اطلاعات باید برای ارائه خدمات سریع به مراجعین بتوانند بودجه کافی برای اتوماسیون و کامپیوتر سازی کتابخانه اختصاص دهند. همچنین وظیفه تأمین منابع الکترونیکی و پهنای باند برای کاربران را بر عهده دارند.	پشتیبان سیستم‌های یکپارچه کتابخانه	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۸، ۱۹، ۷۰، ۳۶، ۸۶، مهارت‌های مدیریتی: ۱۴۱، مهارت‌های رفتاری: ۱۸۲، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۴، ۲۱۸، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۴، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۳۳، ۲۳۴، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: --	پاسخگوی پرسش‌های مرجع به کاربران مجازی، جستجوی فهرست‌های دسترسی عمومی آنالیز، مشارکت در فرایند مصاحبه مرجع مجازی، جستجو و بازیابی اسناد متنی از راه دور، تصاویر گرافیکی، داده‌ها، نقشه و یافته‌های ماهواره‌ای، جستجو در پایگاه‌های داده از راه دور، ارائه خدمات مرجع مجازی به صورت ۲۴ ساعته و در هفت روز هفته به صورت برخط را بر عهده دارد.	کتابدار مرجع مجازی (الکترونیک)	پست‌های خدمات مرجع

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲، ۱۸، ۵۶، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۸۵ مهارت‌های مدیریتی: ۱۲۶، ۱۴۱ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۸۷ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۸، ۲۲۹ مهارت‌های آموزشی: ۲۴۹ مهارت‌های عملکردی: --	پاسخگوی پرسش‌های مرجع کاربران حضوری، وظیفه آموزش بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به صورت فردی و گروهی، نگهداری و توسعه منابع مرجع کتابخانه را بر عهده دارد.	کتابدار مرجع حضوری	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۸، ۱۹، ۱۶، ۵۹، ۸۶ مهارت‌های مدیریتی: -- مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: - مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: --	حفظ سوابق کتابشناختی و به روز نگه داشتن آن‌ها و همچنین نگهداری از کتاب‌های نفیس و کمیاب را بر عهده دارد.	کتابدار مرجع سنتی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۶، ۱۲، ۱۳، ۳۴، ۴۴، ۵۱، ۶۲ مهارت‌های مدیریتی: ۹۱، ۹۵، ۱۰۶، ۱۱۱، ۱۳۳، ۱۴۱، ۱۹۵ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۲، ۲۲۷ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۶۴، ۲۶۶، ۲۷۸	جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها برای اطلاع از تصمیمات مجموعه و کمک به ارتقاء مجموعه، رهبری توسعه سیاست‌های انتخاب، مدیریت و وجین، مدیریت وجین پایندها و بررسی و انتخاب پایگاه داده، هماهنگی انتخاب کتابداران رابط کتابخانه را بر عهده دارد.	*** مدیر مجموعه (توسعه و مدیریت مجموعه)	کتابدار

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۶، ۸، ۳۴، ۶۲، ۶۳، ۷۵، ۷۶ مهارت‌های مدیریتی: ۹۶، ۱۰۷، ۱۹۵ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۵، ۲۳۶ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۷، ۲۷۱، ۲۷۶، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۹۵، ۲۹۸	سرپرست بخش محوریت خدمات دیجیتال، مدیریت منابع دیجیتالی و نظارت بر سازمان‌دهی منابع دیجیتال را بر عهده دارد.	مدیریت منابع الکترونیک	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۸، ۳۳، ۳۵، ۴۳، ۴۴، ۴۶، ۵۶، ۶۷، ۹۰ مهارت‌های مدیریتی: ۱۲۲، ۱۲۷ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۲، ۲۳۳، ۲۳۵ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۶۳، ۲۷۰، ۲۸۸، ۲۹۶، ۲۹۷	این موقعیت نیازمند همکاری یک رابط کتابخانه و کتابداران متخصص برای توسعه و ارتقای مخازن موجود (به‌عنوان مثال UWSpac، مخزن اشیاء یادگیری آنالین، سیستم مجلات باز و مخازن دیجیتال جدید و انتشارات با دسترسی آزاد است. در این شغل متخصصان باید یک پروژه یا یک ابتکار دیجیتال را هدایت کنند.	***مسئول برنامه برای مجموعه‌های دیجیتال	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲۷ مهارت‌های مدیریتی: ۱۰۸ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۷۷، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۹۰، ۲۹۱	اطمینان از سطح استثنایی از عملکرد سیستم فناوری اطلاعات و پشتیبانی از کاربران در آزمایشگاه‌های علمی و گروه عملیاتی، پیاده‌سازی و نظارت بر عملیات ضروری فناوری اطلاعات، ازجمله سرورها و رایانش ابری، سیستم‌عامل‌ها، ابزارهای امنیتی، برای افزایش سواد رایانه و خودکفایی کاربر نهایی، ارتباطات کاربر، راهنمای کاربر و برنامه‌های آموزشی را توسعه می‌دهد. مدیر فناوری اطلاعات رایانه و ارتباطات را مرور می‌کند تا پیش‌بینی کند که چگونه فناوری به بهترین شکل می‌تواند به کسب‌وکار کمک کند.	***مدیر فناوری اطلاعات	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۹ مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۰، ۱۵۹ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۶۱، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۷۱، ۲۸۹، ۲۹۳	وظیفه دیجیتال‌سازی، تجزیه و تحلیل سیستم‌های اطلاعاتی، ساخت و مدیریت سیستم اطلاعاتی را بر عهده دارد.	مدیریت سیستم اطلاعاتی	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۴، ۹، ۱۰، ۷۷، ۸۴ مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۴ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۱ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۵۷، ۲۶۷، ۲۶۸	راهنمایی کاربران جهت کار با سامانه‌های یکپارچه کتابخانه، نگهداری از سامانه‌های کتابخانه و شناسایی خرابی و عیب‌یابی آن‌ها را بر عهده دارد.	مدیر (مسئول) سیستم کتابخانه	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲۴، ۳۰، ۲۶، ۶۸، ۷۰، ۹۳ مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۱ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۵ مهارت‌های پژوهشی: ۱۷۳، ۱۸۳ مهارت‌های پژوهشی: ۱۹۸، ۲۰۳ مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۰، ۲۲۰، ۲۲۵ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۷۵	وظیفه مدیریت داده‌های پژوهشی موضوعی، مدیر پشتیبانی پژوهشی، سازمان‌دهی داده‌ها، فراهم آوردن امنیت داده را بر عهده دارد.	مسئول (مدیریت) داده‌ها	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۲۷، ۷۹ مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۲، ۱۵۶ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۰، ۲۲۴، ۲۲۷ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۶۱، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۷۸، ۲۸۲	وظیفه همکاری با ذینفعان و مشارکت‌کنندگان در برنامه‌ریزی راه‌حل‌های سیستم پایگاه داده بلندمدت و استراتژی‌های ارتقاء با پژوهشات هدایت‌شده را دارد. منابع پایگاه داده و ممیزی‌های پایگاه داده و گزارش‌های سیستم را بررسی می‌کند.	** مدیریت پایگاه داده	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۴، ۷۴، مهارت‌های مدیریتی: ۱۰۷، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۴۱ مهارت‌های رفتاری: ۱۸۴، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۵ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: --	وظیفه جمع‌آوری، پردازش (فهرست‌نویسی و طبقه‌بندی، نمایه‌سازی و خلاصه‌نویسی) و انتشار اطلاعات در مراکز اطلاعاتی را بر عهده دارد.	*** مدیر مرکز اطلاعات (مدیر منابع یادگیری)	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۲، ۷۱، ۷۲ مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۶۰ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۶، ۲۲۰، ۲۲۵ مهارت‌های عملکردی: ۲۵۵، ۲۸۷، ۲۹۰، ۲۹۱	وظیفه تحلیل اطلاعات را بر عهده دارد. همچنین این سمت یک پست اجرایی است که در بیمارستان‌ها و سازمان‌ها به‌منظور مدیریت اطلاعات طراحی شده است.	مدیر اطلاعات (متخصص اطلاعات)	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۵۶، ۶۷، مهارت‌های مدیریتی: ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۵۵، ۱۵۶ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۱، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۷۷، ۲۸۷، ۲۹۰	وظیفه ارائه اطلاعات الکترونیکی به پزشکان و آموزش جستجوی اطلاعات به پزشکان را بر عهده دارد.	مدیر مخزن الکترونیکی	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۳، ۴، ۲۴، ۲۷، ۶۹ مهارت‌های مدیریتی: ۱۱۶، ۱۵۱، ۱۲۶، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۵ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: --	وظیفه شارژ و تخلیه مواد کتابخانه، انجام وظایف عمومی در پشتیبانی از کتابخانه، بروز رسانی مخارج صندوق در سیستم یکپارچه کتابخانه و پردازش صورت‌حساب‌های مواد کتابخانه‌ای، کمک به مراجعین و راهنمایی آن‌ها در استفاده از سامانه‌های یکپارچه کتابخانه را بر عهده دارد.	***معاون کتابدار (دستیار کتابدار)	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۵۶ مهارت‌های مدیریتی: ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۳۱، ۱۴۲ مهارت‌های رفتاری: ۹۷، ۱۰۰، ۱۰۴ ۱۰۵، ۱۲۷، ۱۶۵، ۱۷۳، ۱۷۹ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۷۱	ایجاد محیط علمی برای افراد، مدیر خدمات کتابخانه که عملیات روزانه را برنامه‌ریزی و هدایت می‌کند. تهیه گزارش ماهانه و سالانه در صورت لزوم برای سازمان‌های مربوطه، و عملکردهای مختلف مدیریت منابع انسانی را برای ارائه و ارتقای یک محیط کاری باانگیزه و مشارکتی ازجمله نظارت بر جذب، انتخاب و حفظ کارکنان، آموزش، مشاوره، ارزیابی عملکرد، کارکنان و تدوین و اجرای خط‌مشی کارکنان انجام می‌دهد. بودجه سالانه را برای تصویب هیئت‌امنا تهیه می‌کند.	مدیر کتابخانه عمومی	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۳، ۶۸، مهارت‌های مدیریتی: ۹۲، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۲۶، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۷۳، ۱۸۵، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۵، مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: --	وظیفه رهبری و مشارکت کتابخانه در همه برنامه‌های ذینفعان، ارائه و توسعه راهبردی برای ارائه دانش و اطلاعات کتابخانه‌ای را بر عهده دارد.	***مدیر کتابخانه (مدیر سواد دیجیتال منابع انسانی)	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۲، ۸، ۵۲، ۶۲، ۷۶، مهارت‌های مدیریتی: ۹۴، ۹۶، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۴، ۱۳۱، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۳، ۱۴۵، ۱۴۶، مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۵، ۱۷۲، ۱۷۶، مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۵، ۲۲۷، مهارت‌های آموزشی: ۲۴۸، مهارت‌های عملکردی: ۲۵۴، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۲، ۲۷۶، ۲۸۶، ۲۹۱، ۲۹۸، ۲۹۵،	نقش رهبری را در توسعه فهرست‌نویسی استراتژیک و ابتکارات فرا داده برای کتابخانه بر عهده خواهد داشت و با ارائه رهبری استراتژیک، مشاوره، آموزش و تخصص در فهرست‌نویسی در انواع مختلف به عنوان کارشناس اصلی فهرست‌نویسی برای سازمان عمل می‌کند. منافع بخش خدمات فنی را به عنوان یک کل با پیشروی ابتکارات استراتژیک مرتبط با بهبود دسترسی و کشف دسترس پذیر می‌کند.	***مدیران فهرست‌نویسی	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۷۶، ۷۵، ۶۹، ۸۱ مهارت‌های مدیریتی: ۱۴۹، ۱۳۱، ۹۸، ۱۵۹، ۱۵۰ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۲۶، ۲۳۰ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: -	نظارت بر فعالیت کتابداران مرجع، آموزش کارکنان بخش مرجع، ارائه بهترین شیوه‌ها و راهکارها برای میز مرجع را انجام می‌دهد.	***مدیریت خدمات مرجع (سرپرست خدمات مرجع)	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۳، ۹ مهارت‌های مدیریتی: ۱۳۳، ۱۰۰، ۹۱، ۱۳۵ مهارت‌های رفتاری: ۱۷۸، ۱۷۷، ۱۸۵، ۱۸۴ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۳۰، ۲۳۳ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۷۴، ۲۶۹، ۲۹۷، ۲۹۰	وظایف شغلی کارکنان و تعیین برنامه‌های اجرایی مورد نیاز کتابخانه را تعیین می‌کند، وظیفه بررسی مهارت‌های آموزشی کتابداران برای تغییرات شغلی از محیط سنتی به محیط دیجیتال را انجام می‌دهد.	***مدیریت منابع و عملیات کتابخانه	

کد مهارت‌ها	برخی وظایف	عناوین شغلی	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱۷، ۴۳، ۵۶، ۸۳ مهارت‌های مدیریتی: ۱۰۹، ۱۲۷، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳ مهارت‌های رفتاری: ۱۶۱، ۱۸۶ مهارت‌های پژوهشی: -- مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ۲۱۸ مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۷۱، ۲۹۱	آموزش مشتریان در مورد هکرهای رایانه یا سایر افراد غیرمجاز و خدمات جستجوی شغل الکترونیکی در خصوص اعتبارنامه‌های جستجوی کار محرمانه در فضای مجازی را بر عهده دارد.	مدیر خدمات مشتری	
مهارت‌های حرفه‌ای: ۱، ۲۴، ۲۶، ۴۸، ۵۰، ۷۸، ۷۹ مهارت‌های مدیریتی: ۱۵۵، ۱۵۹ مهارت‌های رفتاری: -- مهارت‌های پژوهشی: ۲۰۶ مهارت‌های سواد اطلاعاتی: -- مهارت‌های آموزشی: -- مهارت‌های عملکردی: ۲۲۵، ۲۵۵، ۲۵۸، ۲۶۴، ۲۸۷، ۲۹۱	وظیفه طراحی و نگهداری یک سیستم دانش را برای سازمان را بر عهده دارد. مدیران دانش مسئول توسعه مسیرهای حرکت اطلاعات در شرکت هستند. وظیفه یک کارگر دانش این است که اطمینان حاصل کند که دانش استفاده می‌شود، به‌روز می‌شود و به اشتراک گذاشته می‌شود. نظارت بر ثبت و ضبط دانش در نرم‌افزارهای مدیریت دانش سازمان‌ها را انجام می‌دهد. مدیر دانش باید در مدیریت، تجربه، کسب‌وکار، دانش، کار و توسعه اعضای گروه خود فعال باشد.	**مسئول مدیریت دانش	

نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه تصویری منسجم از مهارت‌های شغلی در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی را که مورد نیاز بازار کار کنونی هستند، ارائه می‌دهد. نتایج این پژوهش نشان داد که دانش‌آموختگان علم اطلاعات و دانش‌شناسی برای ورود به بازار کار براساس عناوین شغلی

مطرح شده، لازم است مهارت‌های شغلی متفاوتی را براساس شغل مرتبط فرا گیرند. رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در صورتی که به شکل صحیح مدیریت شود، می‌تواند از طریق برقراری ارتباط بین نظر و عمل نقش مثبتی برای ارتقای آگاهی جامعه و ورود به جامعه دانش‌بنیان داشته باشد (حسن‌زاده، ۱۳۹۳). در دنیای امروز، وقتی سازمان‌ها قصد دارند کسی را استخدام کنند؛ صرف‌نظر از رشته دانشگاهی آن ابتدا بررسی می‌کنند آن شخص چه مهارت‌هایی دارد و توانمندی آن در جهت پیشبرد اهداف سازمان تا چه حدی است. نتایج مطالعه حاضر نشان می‌دهد، پست‌های شغلی با مهارت‌های متنوع برای حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی تعریف شده است که نشان از جایگاه بین‌رشته‌ای حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دارد. مهارت‌های مورد نیاز که از مطالعات گزینش شده استخراج شد در ۷ مؤلفه مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت‌های مدیریتی، مهارت‌های رفتاری، مهارت‌های آموزشی، مهارت‌های پژوهشی، مهارت‌های سواد اطلاعاتی و مهارت‌های عملکردی دسته‌بندی شدند. این نتایج با نتایج پژوهش یداو (۲۰۲۲) که بر مدیریت کتابخانه، دانش رایانه، مهارت‌های فنی، مهارت‌های مدیریتی و مهارت‌های نرم تأکید داشتند همخوانی دارد.

انوار و ژیاوی^۱ (۲۰۱۹) بیان می‌کنند مهارت‌های حرفه‌ای مهارت‌هایی هستند که امکان موفقیت در یک زمینه سازمان را فراهم می‌کنند. به‌عنوان مثال می‌توان به محیط کسب‌وکار، استانداردهای صنعت و حرفه اشاره کرد. مهارت‌های حرفه‌ای شناسایی شده در این پژوهش ازجمله نیاز به تجربه کار قبلی در یک کتابخانه اعم از عمومی یا دانشگاهی، مدرک زبان انگلیسی و مدرک تحصیلی معتبر و همچنین تخصص در یک فعالیت به‌عنوان مهارت‌های مطرح شده در مطالعات بودند. این نتایج با نتایج پژوهش دنگ و همکاران (۲۰۱۴)؛ برانون و همکاران (۲۰۲۲) و یداو (۲۰۲۲) به‌دلیل اشاره به برخی مهارت‌های مهم همچون داشتن مدرک زبان خارجی، مهارت‌های کسب‌وکار و ... همخوانی دارد. نتایج همچنان با نتایج پژوهش مشتاق و احمد (۲۰۲۱)؛ رانی و شارما^۲ (۲۰۲۱)، به‌دلیل اشاره به مهارت‌های حرفه‌ای همخوانی دارد.

^۱. Anwar & Zhiwei

^۲. Rani & Sharma

مهارت‌های مدیریتی از وظایف اساسی مدیریت، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت، کنترل و تصمیم‌گیری هستند؛ از مهارت‌های مدیریتی که از این مطالعه به دست آمد می‌توان به مهارت‌هایی مانند نظارت، هماهنگی و کنترل، مدیریت مجموعه، مهارت‌های برنامه‌ریزی استراتژیک سازمانی و مهارت‌های استراتژیک کسب‌وکار اشاره کرد. در این خصوص اوزا و مهتا^۱ (۲۰۱۶) اندازه سازمان، نوع شغل، مهارت‌ها و تجربیات افرادی که با آن‌ها کار می‌کنند و زمانی که در اختیار دارد را از جمله مهارت‌های مدیریتی مهم برمی‌شمارند. شانگوی و اوکھولا^۲ (۲۰۱۱)؛ دنگ و همکاران (۲۰۱۴)؛ برانسون و همکاران (۲۰۲۲) و یداو (۲۰۲۲)، نیز در پژوهش‌هایشان به برخی از مهارت‌های مدیریتی اشاره نمودند که با نتایج این مطالعه همخوانی دارد.

اما از مهارت‌های رفتاری به دست آمده در نتایج این مطالعه می‌توان به ارتباط، تحلیل حل مسئله، ابتکار، توانایی کار تحت فشار و غیره اشاره کرد. در خصوص مهارت‌های رفتاری که از نتایج این مطالعه حاصل شده است نیز، انوار و ژویای (۲۰۱۹) بیان می‌کنند مهارت‌های رفتاری مهارت‌هایی هستند که به طور مناسب در مدیریت امور شخصی استفاده می‌شوند و مجموعه‌ای از مهارت‌های انسانی هستند که از طریق آموزش یا تجربه مستقیم به دست می‌آیند و برای حل مشکلات و پرسش‌هایی که معمولاً در زندگی روزمره انسان با آن مواجهه می‌شوند به کار گرفته می‌شوند. این نتایج با مطالعه موران و مارچینینی (۲۰۱۲) همخوانی دارد.

از مهارت‌های عملکردی مهم حاصل از مطالعه حاضر می‌توان به توسعه سیستم‌های کاربردی شبکه‌سازی ارتباطات، تجزیه و تحلیل و طراحی پایگاه داده و برنامه‌نویسی اشاره کرد. انوار و ژویای (۲۰۱۹) شایستگی عملکردی را دسته‌بندی نمودند و بیان کردند که عملکردها، اجراها و نقش‌های درون سازمانی هستند و شامل دانش و مهارت در شیوه‌های مورد نیاز برای انجام موفقیت‌آمیز یک شغل یا وظیفه خاص هستند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش مؤمنی و همکاران (۱۴۰۰) که عنوان نمودند گرایش‌های جدیدی به رشته اضافه شده هم‌راستا است. به همین دلیل نیاز به ظهور گرایش‌های جدید و مهارت‌های جدید برای استفاده از فناوری باعث

^۱ Oza & Mehta

^۲ Shongwe & Ocholla

تغییرات زیادی در رشته‌های دانشگاهی شده است. همچنین با نتایج پژوهش اسماعیل و خان^۱ (۲۰۲۱)؛ چوی و راسموسن^۲ (۲۰۰۹)؛ کنان و همکاران^۳ (۲۰۰۶)؛ و ورانا^۴ (۲۰۱۸) که مهارت‌های پیشرفته را از مهارت‌های مهم برای دانش‌آموختگان حرفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی عنوان کردند همخوانی دارد. همچنین با نتایج پژوهش شهبازی و همکاران (۱۳۹۴) که ظهور فناوری و نیاز به مهارت‌های فناوری را برای آینده این حرفه مهم برشمردند همخوانی دارد.

پیش‌نیاز اصلی رسیدن به پژوهش، داشتن دانش مهارت‌های پژوهشی است. متخصصان اطلاعاتی با کسب این مهارت‌ها می‌توانند پژوهشگران را در انجام پژوهش‌هایشان یاری رسانند. ازجمله مهارت‌های پژوهشی حاصل از این مطالعه شامل مهارت‌های دانش، مدیریت داده‌های پژوهشی، پشتیبان‌گیری از داده‌ها، استفاده از ابزارهای رسانه‌های اجتماعی، مدیریت داده‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی هستند (Thanuskodi, 2019). عروجی و همکاران (۱۳۹۸) راهکارهای تربیت نیروی ماهر پژوهشی را بازننگری دروس و تدوین مهارت‌های پژوهشی در سرفصل دروس برشمردند.

همچنین مهارت‌های آموزش و توانمندی‌سازی افراد و ارائه خدمات آموزشی از ویژگی‌های اصلی متخصصان اطلاعات به شمار می‌رود. نتایج حاصل از بخش مهارت‌های آموزشی نشان داد که مواردی مانند مهارت آموزش سواد اطلاعاتی و سواد سلامت، مهارت آموزش کارکنان، دانش، مهارت‌های مشاوره جستجوی اطلاعات از مهارت‌های مورد نیاز برای جذب بازار کار دانش‌آموختگان است. در خصوص مهارت‌های آموزشی، منصوریان (۱۳۹۰) بیان می‌کند کتابخانه‌ها را از لحاظ آموزش می‌توان به دو دسته آموزش رسمی و غیررسمی تقسیم نمود، مثلاً کتابخانه مدارس در حوزه آموزش رسمی فعالیت دارد درحالی‌که کتابخانه عمومی در حوزه آموزش غیررسمی به آموزش افراد می‌پردازد. لذا متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی با فراگیری مهارت‌های آموزشی نقش مهمی در آموزش دارند. ازاین‌رو، لازم است تا این افراد مهارت‌های آموزشی خود را تقویت نمایند تا آموزش مؤثری به جامعه ارائه دهند.

1. Ismail & Khan

2. Choi & Rasmussen

3. Kennan et al.,

4. Vrana

مهارت سواد اطلاعاتی به معنای توانمندسازی افراد در همه جنبه‌های زندگی برای یافتن، ارزیابی، استفاده و ایجاد اطلاعات به‌طور مؤثر برای دستیابی به اهداف شخصی، اجتماعی، شغلی و آموزشی است. ازجمله مهارت‌های سواد حاصل از نتایج مطالعه حاضر می‌توان به ایجاد دسترسی و دانش در مورد پایگاه‌های اطلاعاتی مورد نیاز کتابشناختی، توانای استفاده از «چت متنی» و داشتن دانش پروتکل‌های چت اینترنتی و شبکه اینترنتی، مهارت‌های خدمات اطلاعاتی و مهارت‌های جستجوی اطلاعات اشاره کرد. دانش اینکه چه زمانی و چرا اطلاعات مورد نیاز است، از کجا می‌توان آن را پیدا کرد و به شیوه‌ای اخلاقی ارزیابی، استفاده و ابلاغ کرد از اصول مهارت‌های سواد اطلاعاتی هستند (Oza & Mehta, 2016).

بخش دیگری از نتایج مطالعه حاضر به وظایف تعیین شده برای هر دسته شغلی اختصاص دارد. طبق بررسی انجام شده مشاغل در دو دسته قرار می‌گیرند. مشاغلی که در مطالعات حاصل از مرور نظام‌مند وظایفی برایشان تعیین شده بود و مشاغلی که به دلیل نامشخص بودن وظایف شغلی از وبسایت‌ها و مطالعات خارج از مرور نظام‌مند وظایفی برای آن‌ها مشخص شد. ازجمله وظایف مطالعات مرور نظام‌مند برای مشاغل فهرست‌نویس، دستیار خدمات فنی، نمایه‌ساز، آرشیودار، مجموعه‌سازی (سازماندهی اطلاعات)، کتابدار، کتابدار تجاری، متخصصان اطلاعات پزشکی، کتابدار حقوق، کتابدار دیجیتال، کتابدار رسانه‌ای، کتابدار اجرایی، کتابدار مبتنی بر حل مسئله، کتابدار داده، کتابدار پژوهشگر، کتابدار معلم، معلم سواد اطلاعاتی، مربیان کتابخانه، دستیار هیئت علمی، آموزش کتابخانه و توسعه مجموعه، کتابدار سیستم‌ها، وب‌مستر، ناظر دیجیتال‌سازی، کتابدار مهندس، معمار اطلاعات، کتابدار مرجع مجازی (الکترونیک)، کتابدار مرجع حضوری، کتابدار مرجع سنتی، مدیر منابع الکترونیکی، مدیریت سیستم اطلاعاتی، مدیر (مسئول) سیستم کتابخانه، مسئول (مدیریت) داده‌ها، مدیر اطلاعات (متخصص اطلاعات)، مدیر مخزن الکترونیکی، مدیر کتابخانه عمومی و مدیر خدمات مشتری استخراج شد.

همچنین وظایف مرتبط با مشاغل متخصصان رسانه مدارس، متخصص کاربرد فناوری کتابخانه، معمار پایگاه داده، پشتیبان اطلاعات منطقه‌ای، مدیر مجموعه (توسعه و مدیریت مجموعه)، مسئول برنامه برای مجموعه‌های دیجیتال، مدیر فناوری اطلاعات، مدیریت پایگاه داده، معاون کتابدار (دستیار کتابدار)، مدیر کتابخانه عمومی، مدیران فهرست‌نویسی، مدیریت

خدمات مرجع (سرپرست خدمات مرجع)، مدیر منابع و عملیات کتابخانه از وب‌سایت‌های مرتبط با آگهی استخدام مشاغل کتابداری استخراج شد.

در نهایت، وظایف مشاغل کتابدار علمی و فناوری، کتابدار طراحی آموزشی، آموزش سوادآموزی بزرگسالان، ناشر دیجیتال، متخصص محتوای وب، برنامه‌نویس، نگه‌دارنده پایگاه داده و منابع الکترونیک (ناوبر سیستم اطلاعاتی)، پشتیبان سیستم‌های یکپارچه کتابخانه، مهندس نرم‌افزار، مدیر مرکز اطلاعات مدیر منابع یادگیری، مدیر کتابخانه (مدیر سواد دیجیتال منابع انسانی)، مسئول مدیریت دانش نیز خارج از مطالعات مرور نظام‌مند استخراج شده است. در نهایت، محیط اطلاعاتی قرن بیست‌ویکم ایجاب می‌کند تا دانشجویان در اقیانوس اطلاعات به‌منظور کسب دانش و تجربه، مهارت و شایستگی لازم را برای ورود به بازار کار آموزش ببینند. عصر حاضر به‌دلیل ظهور فناوری اطلاعات و ارتباط باعث تغییر در شیوه‌های زندگی جوامع شده و متناسب با آن تغییراتی را در نیازها و نگرش‌های آن‌ها ایجاد کرده است. این تغییر نیازها و نگرش‌ها به‌دلیل رشد فناوری نیازمند کسب دانش جدید است. متخصصان اطلاعات نیز باید مهارت‌های جدیدی را فرا گیرند تا بتوانند وارد مشاغل حوزه تحصیلی خود شوند. متخصصان اطلاعات با کسب مهارت‌ها و تخصص‌های مناسب با فناوری اطلاعات و ارتباطات در آینده در مشاغل اطلاعاتی نقش حیاتی خواهند داشت. در این راستا برنامه‌ریزی‌های صحیح مانند بازنگری دروس حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و تدوین مهارت‌های نوظهور در سرفصل دروس حوزه، برنامه‌های آموزشی اساتید و اعضای هیئت‌علمی و کارکنان حوزه برای پذیرش اجرای استانداردها و کسب مهارت‌های جدید جهت آموزش به دانشجویان، توسعه سیستم‌های اطلاعاتی در آزمایشگاه‌های اطلاعات و توسعه سیستم‌های اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌ها نیاز است اتخاذ شوند؛ و همچنین سیاست‌گذاران حوزه بایستی از طریق رایزنی با سازمان‌ها، موقعیت‌های شغلی مرتبط با حوزه علم اطلاعات و توانمندی‌های متخصصان این رشته را به آن‌ها بشناسانند.

تضاد منافع

پژوهشگران اعلام می‌کنند هیچ‌گونه تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

پیوست الف -

جدول ۲- شایستگی‌ها و مهارت‌های شغلی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی

۱- دانش زبان انگلیسی (داشتن مدرک زبان خارجی، توانایی مکالمه، مهارت خواندن و نوشتن)،	مهارت‌های حرفه‌ای
۲- تسلط بر مکالمه به یک زبان خارجی (غیر از انگلیسی)،	
۳- داشتن تجربه قبلی و دانش تجربی کتابداری (کتابخانه عمومی، تخصصی، دانشگاهی و ...)،	
۴- داشتن تجربه قابل اثبات استفاده از سیستم‌ها و نرم‌افزارهای اطلاعات مدیریت کتابخانه،	
۵- داشتن تخصص در پیوندها،	
۶- دانش سازمان‌دهی منابع مانند فهرست‌نویسی، نمایه‌سازی و فراداده و استانداردهای طبقه‌بندی سنتی در محیط دیجیتال،	
۷- مهارت فهرست‌نویسی منابع عرب‌زبان،	
۶- داشتن تجربه کار فنی در زمینه خدمات فنی،	
۸- تجربه دانش خدمات فنی (AACR)، ابزارهای کتابشناختی، ابر داده، پیوندها،	
۹- دارای مهارت‌های عمومی (آشنایی با نحوه عملکرد خدمات عمومی و نحوه اجرای یک سیستم کتابخانه یکپارچه)،	
۱۰- تجربه کاری با ابزارهای کتابشناختی و سامانه‌های کتابخانه خودکار،	
۱۱- داشتن دانش آرشیو و مدیریت اسناد،	
۱۲- داشتن مهارت مجموعه‌سازی (شامل انتخاب و کسب اطلاعات)،	
۱۳- دانش مهارت‌های عمومی برای اهداف سازمان‌دهی اطلاعات،	
۱۴- آشنایی با ابزارهای کتابشناسی،	
۱۵- آشنایی با حقوق مالکیت معنوی،	
۱۶- مهارت‌های سنتی کتابخانه،	
۱۷- مهارت‌های مرجع و خدمات مشتری،	
۱۸- درک عادات جستجوی کاربر و دانش مرجع،	
۱۹- مهارت‌های مرجع سنتی (تماس چهره به چهره و شخصی و پاسخگویی به پرسش‌ها در میز مرجع و موارد مشابه)،	
۲۰- دانش تحلیل، طراحی و ارزیابی سیستم‌های اطلاعاتی،	
۲۱- دانش و مهارت‌های بازاریابی خدمات اطلاعاتی،	
۲۲- مهارت هماهنگی برنامه‌های خدمات آموزش از راه دور، آموزش کاربر، توسعه برنامه و دورکاری در خصوص بازاریابی،	
۲۳- توانایی بازاریابی مؤثر اطلاعات از مجموعه‌های دیجیتال و چاپی،	
۲۴- داشتن مدرک معتبر (MS و ALA، MLS)،	

- ۲۵- داشتن مدرک کارشناسی یا حتی کارشناسی ارشد در علوم کتابداری،
- ۲۶- داشتن مدرک معتبر (نیاز به مدرک B.L.I.Sc یا M.L.I.Sc)،
- ۲۷- داشتن گواهینامه کامپیوتر،
- ۲۸- داشتن دانش حقوق (دانش اطلاعاتی در بخش حقوقی در فعالیت‌های کتابخانه‌ای)،
- ۲۹- تجربه انجام پژوهشات در زمینه مسائل علوم اجتماعی،
- ۳۰- دارای دانش پیشرفته در زمینه علوم داده (برای کتابدار داده)،
- ۳۱- مهارت‌های خدمات اطلاعات حقوقی،
- ۳۲- دانش گرایش‌های نوظهور،
- ۳۳- دانش کتابخانه‌های الکترونیکی (دیجیتال)،
- ۳۴- دانش و مهارت‌های توسعه مجموعه منابع دیجیتال،
- ۳۵- دانش فروشندگان و تأمین‌کنندگان منابع دیجیتال،
- ۳۶- دانش موضوعی به‌ویژه در مرجع، کتابشناسی و واژگان برای خدمات فناوری،
- ۳۷- توانایی کمک به مدیریت در تعیین بودجه و فضا،
- ۳۸- کمک به پژوهش هیئت علمی، کتابداران، کتابداران ارشد و سایر کتابداران اجرایی،
- ۳۹- تجربه کافی برای درک مسائل کتابخانه‌ای،
- ۴۰- توانایی به اشتراک‌گذاری اطلاعات و ایده‌ها،
- ۴۱- توانایی مشورت با اساتید و دانشجویان، ۴۲- تجربه کاری در یک محیط کتابخانه پژوهشی،
- ۴۳- خدمات مشتری (توسعه خدمات، ارائه خدمات عمومی از راه دور)،
- ۴۴- تجربه پیاده‌سازی یک یا چند مجموعه دیجیتال،
- ۴۵- تجربه‌های کار با فن‌آوری‌های آموزشی (جاری و نوظهور)،
- ۴۶- دانش تخصصی سیستم‌های اطلاعات دیجیتال،
- ۴۷- تجربه (طراحی صفحه وب و رابط کاربر)،
- ۴۸- دانش سیستم‌های کتابخانه خودکار،
- ۴۹- مهارت سرفصل‌های موضوعی،
- ۵۰- دانش سیستم‌های طبقه‌بندی،
- ۵۱- توانایی تهیه منابع کتابخانه،
- ۵۲- مهارت‌های خاص در دسته کتابخانه (دانش مجموعه‌سازی، فهرست‌نویسی و طبقه‌بندی، منابع الکترونیکی، سیستم‌های کتابخانه، سیستم مدیریت دارایی دیجیتال)،
- ۵۳- مهارت سردبیری حداقل در مؤسسات دانشگاهی یا دولتی،
- ۵۴- سازمان‌دهی اطلاعات و محتوای وب،
- ۵۵- مهارت‌های نشر الکترونیکی منابع علمی،

۵۶- داشتن تجربه در استفاده از فناوری اطلاعات،	
۵۷- دانش استفاده از پایگاه داده،	
۵۸- دانش تمرکز بر مشتری،	
۵۹- آشنایی با خدمات مرجع،	
۶۰- دارای دانش قوی از محتوا و سازمان‌دهی منابع مرجع استاندارد،	
۶۱- دارای تخصص موضوعی،	
۶۲- مهارت‌های فهرست‌نویسی (توانایی سازمان‌دهی اطلاعات و مطالب اطلاعاتی، دسترس‌پذیر کردن مدارک، آشنایی با مجموعه کتابخانه که از طریق تماس عملی در جمع‌آوری و فهرست‌نویسی به دست می‌آید)،	
۶۳- آشنایی با مراکز تولید منابع علمی،	
۶۴- مهارت‌های کار در کتابخانه مدارس،	
۶۵- مهارت کار در کتابخانه‌های سنتی،	
۶۶- دانش کافی برای کمک به فعالیت‌های قابل اجرا و مهارت توصیه‌های درمانی،	
۶۷- ایجاد، توسعه و مدیریت (اطلاعات، اسناد، مجموعه دیجیتال، روندهای اطلاعات علمی، استفاده از نشریات علمی در کتابخانه‌های دانشگاهی، منابع الکترونیکی و دیجیتال)،	
۶۸- مهارت تفکر و یادگیری،	
۶۹- آشنایی با انواع روش‌های دسترسی و بازیابی و فناوری‌های سیستم‌های بازیابی اطلاعات،	
۷۰- داشتن دانش روندهای نوظهور و بهترین شیوه‌های کتابداری،	
۷۱- متخصص در زمینه اطلاعات،	
۷۲- دانش حوزه‌های فنی،	
۷۳- آگاهی از مسائل و گرایش‌های حرفه‌ای،	
۷۴- مهارت ارتباط بین رسانه‌ها،	
۷۵- آشنایی با سیستم‌های فهرست‌نویسی خودکار،	
۷۶- داشتن تجربه کاری مرتبط در فهرست‌نویسی یا خدمات فنی،	
۷۷- دانش سیستم‌ها،	
۷۸- دانش استفاده از سیستم خودکار کتابخانه،	
۷۹- دانش استفاده از نرم‌افزار کامپیوتر،	
۸۰- توانایی کار در بخش‌های مختلف،	
۸۱- تجربه فعالیت خدمات فنی سنتی،	
۸۲- داشتن تجربه دانش سازمانی،	

۸۳- داشتن تجربه مدیریتی، ۸۴- آشنایی با سیستم‌های مدیریت خودکار کتابخانه، ۸۵- توانایی گوش دادن به پرسش‌ها و تفسیر آن‌ها به‌منظور راهنمایی کاربران از طریق شبکه‌ای از منابع و اطلاعات، ۸۶- آشنایی با مفاهیم، اصول و فنون مرجع و خدمات کاربر، ۸۷- آشنایی با خدمات نمایه‌سازی، ۸۸- مهارت معماری اطلاعات (سیستم‌های یکپارچه کتابخانه)، ۸۹- دانش درباره تاکسونومی‌ها، فراداده، برجسب زدن، رده‌بندی، ۹۰- آگاهی از اخلاق حرفه‌ای در محیط دیجیتال (قوانین حقوق مالکیت معنوی دیجیتال)،	
۹۱- مدیریت مجموعه، (پاینده‌ها، مخزن)، ۹۲- مهارت‌های اساسی کسب‌وکار (مالی، حقوق و غیره)، ۸۹- مهارت مدیر خدمات اطلاعاتی، ۹۳- تجربه مدیریت دانش سازمانی، ۹۴- مهارت‌های برنامه‌ریزی استراتژیک سازمانی، ۹۲- دانش برنامه‌ریزی جلسات کتابشناختی، ۹۳- توسعه پروژه‌های بلندمدت (مدیریت پروژه)، ۹۵- مهارت مدیریت و استفاده از منابع، ۹۶- دانش مسائل و روندها در فهرست‌نویسی، ۹۷- یادگیری حرفه‌ای رهبری، ۹۸- مهارت‌های نظارتی، ۹۹- مهارت سازمان‌دهی و توانایی ایجاد تعادل بین مسئولیت‌ها، ۱۰۰- مهارت‌های مدیریت پیشینه‌ها، مدیریت کتابخانه و دانش قوانین مربوطه، ۱۰۱- مهارت‌های مدیریت کارکنان (مدیریت منابع انسانی)، ۱۰۲- مهارت‌های مدیریت سازمانی، ۱۰۳- توانایی پیاده‌سازی، مدیریت تغییرات فناورانه و سازمانی، ۱۰۳- مهارت کار تیمی ۱۰۴- مهارت‌های رهبری تیمی، ۱۰۵- مهارت‌های بودجه‌بندی، ۱۰۶- مهارت مسئولیت ساختمان‌ها و برنامه‌ریزی ساختمان کتابخانه، ۱۰۷- مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال و مراکز اطلاع‌رسانی، ۱۰۸- مهارت‌ها و توانایی‌ها در تمام پست‌های مدیریت میانی و پایین‌تر،	فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، تابستان ۱۴۰۴

۱۰۹- مهارت‌های استراتژیک کسب‌وکار،	
۱۱۰- مدیریت سیستم اطلاعاتی،	
۱۱۱- مدیریت توسعه و مدیریت RDS،	
۱۱۲- مهارت‌های مدیریت شبکه،	
۱۱۳- انجام عملکردهای گردش در سیستم مدیریت کتابخانه،	
۱۱۴- حفظ و مدیریت سیستم‌های داده‌های کتابخانه‌ای،	
۱۱۵- مهارت مدیریت و انتشار اطلاعات مربوط به جامعه مدرسه،	
۱۱۶- مهارت مدیریت امانت بین کتابخانه‌ای،	
۱۱۷- توانایی انتخاب، اکتساب، نگهداری و ارتقای سهام برای رفع نیازها،	
۱۱۸- دانش اقتصاد اطلاعاتی،	
۱۱۹- توانایی مسئولیت‌های فنی،	
۱۲۰- دانش سیستم‌های مدیریت محتوا،	
۱۲۱- مدیریت نگهداری،	
۱۲۲- دانش مدیریت محتوای دیجیتال،	
۱۲۳- مهارت‌های مورد نیاز مدیریت اسناد و تبلیغات بایگانی،	
۱۲۴- مهارت‌های عمیق در مدیریت سوابق الکترونیکی،	
۱۲۵- مهارت سیستم‌های مدیریت محتوای الکترونیکی و برنامه‌های نگهداری اسناد،	
۱۲۶- مهارت اجرا و مدیریت: برنامه‌ریزی و هماهنگی دسترسی و فعالیت‌های اعضاء در کتابخانه،	
۱۲۷- توانایی مدیریت در زمینه فناوری (برای ارائه خدمات مرجع از راه دور) ۱۲۸- توانایی مشورت با آژانس‌های خارجی برای رسیدن به بهترین نتیجه،	
۱۲۹- توانایی مشورت با کارکنان برای حمایت از ساختمان مجموعه،	
۱۳۰- مهارت کار با نرم‌افزار مدیریت مخزن نهادی مانند E-Prints و DSpace،	
۱۳۱- مهارت‌های مشارکتی (همکاری)،	
۱۳۲- توانایی کار با یک گروه و تعهد به ارائه خدمات،	
۱۳۳- مدیریت و ساخت و توسعه مجموعه‌های کتابخانه،	
۱۳۴- مدیریت برنامه‌ریزی، توسعه، بودجه و کارکنان،	
۱۳۵- مهارت‌های عمومی اداری،	
۱۳۶- توانایی کار با گروه‌های متنوع،	
۱۳۷- مهارت‌های کار تیمی،	
۱۳۸- توانایی کارکردن انعطاف‌پذیر در محیط در حال تغییر و پیاده‌سازی طرح‌ها،	
۱۳۹- مدیریت روزانه محتوای سلامت سایت،	

۱۴۰- مهارت‌های تصمیم‌گیری، ۱۴۱- شناخت و درک تفاوت‌های مدیریت مجموعه رسانه‌ای و مجموعه‌های چاپی، ۱۴۲- مهارت‌های مدیریت عمومی سازمان، ۱۴۳- توانایی درک، ارزیابی و استفاده از فناوری‌های جدید و نوپهور، ۱۴۴- مهارت‌های هماهنگی، ۱۴۵- توانایی کار مستقل، ۱۴۶- مهارت ارزیابی برنامه‌ها، ۱۴۷- مهارت گردش کار سازمانی، ۱۴۹- مهارت‌های مدیریت و نظارت بر خدمات فنی سستی، ۱۵۰- مهارت‌های خارج از حوزه‌های خدمات فنی سستی، ۱۵۱- مهارت مدیریت خدمات مشتری، ۱۵۲- مهارت مدیریت بازاریابی و روابط عمومی، ۱۵۳- مهارت توانایی ارتباط با مشتریان، ۱۵۴- مهارت‌های مدیریت دانش، ۱۵۵- دانش و مهارت‌های عمیق در مدیریت سوابق الکترونیکی، ۱۵۶- مدیریت پایگاه داده، ۱۵۸- مهارت مدیریت داده‌ها، ۱۵۹- مدیریت سیستم‌های داده، ۱۶۰- مدیریت بایگانی اسناد.	
۱۶۱- ارتباط بین فردی/ انسانی و مهارت‌های بین فردی عمومی، ۱۶۲- مهارت ایجاد تغییر، ۱۶۳- انعطاف‌پذیری، ۱۶۴- مهارت‌های سخنرانی، ۱۶۵- مدیریت زمان و ارائه، ۱۶۶- متعهد، ۱۶۷- پرانرژی، ۱۶۸- صادق، ۱۶۹- هوش تجاری، ۱۷۰- کاریزماتیک، ۱۷۱- شوخ‌طبعی،	مهارت‌های رفتاری (مهارت‌های نرم)

۱۷۲- توانایی مذاکره و بازاریابی اطلاعات، ۱۷۳- توانایی ارتباط برون گروهی (شفاهی و نوشتاری و بیان دیدگاه‌ها)، ۱۷۴- توانایی کار تحت فشار، ۱۷۵- گوش دادن، ۱۷۶- توانایی انجام کار گروهی و احترام به آن‌ها و محصول کاری آن‌ها، ۱۷۷- صبر و مهربانی و انگیزه موفقیت، ۱۷۸- جزئیات‌گرایی، ۱۷۹- ایجاد و توسعه مهارت‌های مدیریتی ارتباطات بین فردی و گروهی و شناخت محیط سالم، ۱۸۰- موارد متداول در محل کار (ضد تبعیض، تنوع، برابری، اخلاق، سلامت و ایمنی)، ۱۸۲- مهارت‌های مرجع مجازی شامل توانایی انجام یک مصاحبه مرجع مؤثر، برقراری ارتباط مؤثر و کمک به کاربر در انتخاب و استفاده از بهترین منابع، ۱۸۳- مهارت‌های ارتباطی عالی برای همکاری و هماهنگی با ذینفعان و شرکا و ارائه خدمات مرجع و کمک پژوهشی، ۱۸۴- توانایی تطبیق ارتباطات برای طیف وسیعی از مخاطبان و ذینفعان، ۱۸۵- توانایی برقراری ارتباط و کار مشترک با افراد دارای مهارت‌ها، دانش، تجربه و ویژگی‌های شخصی متنوع، ۱۸۶- مهارت‌های کلامی، ۱۸۷- توانایی حل مسئله (فنون مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل مسائل پیچیده و ایجاد راه‌حل‌های مناسب در خدمات مرجع)، ۱۸۸- مهارت ابتکار و خلاقیت	
۱۸۹- پشتیبانی پژوهشی در کتابخانه‌ها شامل مخازن نهادی و دسترسی آزاد، ۱۹۰- مهارت‌های انجام پروژه پژوهش‌های بزرگ، ۱۹۱- آشنایی با اصول آماری، ۱۹۲- ارزیابی شواهد انتقادی، ۱۹۳- تسلط بر روش‌های پژوهش و منابع اطلاعات پزشکی، ۱۹۴- دانش ابزارهای پژوهش‌های کیفی مختلف مانند ابزارهای تجسم و ابزارهای تجزیه و تحلیل فضایی، ۱۹۵- تجربه مدیریت مجموعه‌های دیجیتال، ۱۹۶- درک مسائل مربوط به پژوهش‌های علوم اجتماعی، انتشارات علمی و داده‌های پژوهشی، ۱۹۷- توانایی استفاده از نرم‌افزارهای کاربردی انجام پژوهش از جمله R، SAS، SPSS، NVivo، GIS، ESRI، ATLAS، QGIS، MATLAB، Tableau، ArcGIS	مهارت‌های پژوهشی

۱۹۸- مهارت‌های تحلیلی و حل مسئله پژوهشی، ۱۹۹- مهارت روش‌های کمی و آمار (کتاب‌سنجی)، ۲۰۰- مهارت‌های روش پژوهش شامل نوشتن پیشنهادها و تجزیه و تحلیل داده‌ها، طرح پژوهش، پروپوزال نویسی، مهارت‌های مفهومی و تحلیلی، مهارت‌های نوشتاری، نرم‌افزار تجزیه و تحلیل داده‌ها، استفاده از نرم‌افزار مدیریت ارجاع و استناد، ۲۰۱- مهارت‌های محاسباتی، ۲۰۲- دانش و مهارت‌هایی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، ۲۰۳- مهارت مصاحبه پژوهشی، ۲۰۴- مهارت مدیریت داده‌های پژوهشی (مهارت‌های ذخیره‌سازی داده‌ها، حفظ داده‌ها، امنیت داده‌ها)، ۲۰۵- مهارت پاک‌سازی و پردازش داده‌ها (کتابدار داده پژوهشی، کتابدار خدمات داده)، ۲۰۶- دانش سیاهه برداری، ۲۰۷- مهارت پشتیبانی از دانشجویان پژوهشگر، ۲۰۸- مهارت استخراج داده از پایگاه‌ها، ۲۰۹- مهارت تحلیل محتوا،	
۲۱۰- ایجاد دسترسی و دانش در مورد پایگاه‌های اطلاعاتی مورد نیاز کتابشناختی مانند Web of Science, Scopus, JCR و ابزارهای آنلاین مانند Endnote. ۲۱۱- حمایت از سواد انتشارات علمی و تخصص و توانایی به‌کارگیری شاخص‌های کیفی برای ارزیابی کیفیت پژوهش و دسترسی به طیف وسیعی از منابع و ابزار، ۲۱۲- رصد اطلاعاتی (تشخیص درست یا نادرست بودن اطلاعات)، ۲۱۳- مهارت تهیه استراتژی‌های جستجوی اطلاعات، ۲۱۴- دانش خدمات وب ۲/۰ (مهارت کار با سایت‌های شبکه‌های اجتماعی از جمله فیس‌بوک، وبلاگ‌ها، ویکی‌ها)، ۲۱۵- دسترس‌پذیر کردن اطلاعات بهداشتی و پاسخ به درخواست‌های اطلاعاتی، ۲۱۶- مهارت‌های خاص اطلاعاتی (جستجو و تجزیه و تحلیل اطلاعات)، ۲۱۷- مهارت اصطلاحات بالینی و زبان انگلیسی (داشتن تسلط بر فناوری‌های اطلاعاتی جدید در حوزه پزشکی، نیازمند دانش عمیقی از اصطلاحات بالینی و زبان انگلیسی است)، ۲۱۸- توانای استفاده از «چت متنی» و دارای دانش پروتکل‌های چت اینترنتی و شبکه اینترنتی، ۲۱۹- آشنایی با جنبه‌های حقوقی کتابداری و قانون مربوط به خدمات اطلاعاتی، ۲۲۰- داشتن مهارت‌های پیشرفته جستجوی حرفه‌ای در منابع اطلاعاتی (روش‌های جستجوی ساده و پیشرفته) در پایگاه‌های اطلاعاتی (John Wiley, Ebsco, Science Direct).	مهارت‌های سواد اطلاعاتی

Medline, Google Scholar, Emerald, Ovid, ProQuest و غیره) و روش ثبت نام در آن‌ها، ۲۲۱- آگاهی از منابع و خدمات مرجع عمومی در محیط دیجیتال ۲۲۲- دانش منابع مرجع تخصصی و خدمات در محیط دیجیتال ۲۲۳- دانش وبسایت‌های منابع علمی رایگان (منابع مرجع، مقالات، فیلم‌ها)، ۲۲۴- دانش و مهارت موتورهای جستجو مانند گوگل و فهرست‌های وب، ۲۲۵- مهارت‌های اولیه اینترنت و فناوری اطلاعات، ۲۲۶- مهارت خدمات مرجع مجازی (جستجوی پایگاه داده، جستجوی اطلاعات، بازیابی اطلاعات، خدمات اطلاعاتی، جستجوی اینترنتی)، ۲۲۷- دانش گسترده از اینترنت و منابع آنلاین، دارای دانش در مورد جستجوی سریع و کارآمد منابع الکترونیکی، ۲۲۸- مهارت‌های خدمات اطلاعاتی (توانایی جستجوی پایگاه داده، ارائه خدمات از همه اشکال خدمات اطلاعات کتابشناختی)، ۲۲۹- جستجوی آنلاین و مسئولیت‌های جستجوی پایگاه داده آنلاین، ۲۳۰- مهارت‌های استفاده از منابع و سیستم‌های اطلاعاتی، ۲۳۱- آشنایی با انواع منابع الکترونیکی (مجله الکترونیکی، پایگاه داده، کتاب الکترونیکی، مخزن سازمانی) ۲۳۲- مهارت کار با نرم‌افزار کتابخانه‌ای مورد نیاز، ۲۳۳- توانایی استفاده مؤثر از تمام محصولات الکترونیکی و سیستم‌های موجود در بخش مرجع، از جمله کاتالوگ‌های آنلاین، پایگاه‌های داده پژوهشی، مجلات الکترونیکی و کتاب‌های الکترونیکی، ۲۳۴- مهارت تایپ و توانایی تایپ سریع و بدون خطا به‌طور ناگهانی، ۲۳۵- مهارت‌های پایه سواد دیجیتال (محاسبات پایه، به‌عنوان مثال، پردازش کلمه، پاورپوینت، اکسل، جستجو/مرور اینترنت، تولید وودکست و پادکست)، ۲۳۶- آشنایی با فنون جدید مانند منابع الکترونیکی و پایگاه‌های داده، ۲۳۷- مهارت جستجو پایگاه داده‌های زیست‌شناسی مولکولی و غیره،	
۲۳۸- توانایی ارائه آموزش اطلاعات الکترونیکی به پزشکان، ۲۳۹- مهارت آموزش جستجوی اطلاعات، ۲۴۰- مهارت آموزش جستجوی بانک‌های اطلاعاتی کتابشناختی، ۲۴۱- برگزاری کارگاه‌های آموزشی و توسعه منابع آنلاین و ابزارهای آموزشی و راهنماها، مهارت‌های طراحی آموزشی، ایجاد مواد آموزشی، مهارت‌ها / تجربه‌های دوره آنلاین	فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۲)، تابستان ۱۴۰۴

(CMS/LMS)، ۲۴۲- مهارت خدمات آموزش (مهارت برنامه درسی و توسعه آموزشی)، ۲۴۳- مهارت در روش‌های آموزشی، ۲۴۴- مهارت‌های آموزش کتابشناختی، ۲۴۵- دانش آموزش از راه دور و آموزش خواننده، ۲۴۶- دانش و مهارت‌های مشاوره جستجوی اطلاعات (از طریق تماس، ایمیل، چت و ...)، ۲۴۷- مشاوره در طول برنامه‌ریزی و توسعه برنامه‌های درسی، ۲۴۸- مهارت آموزش کارکنان، ۲۴۹- مهارت آموزش با استفاده از فناوری‌های نوظهور، ۲۵۰- مهارت‌های تدریس (آموزش دانشجویان جهت بازیابی منابع)، ۲۵۱- مهارت آموزش سواد اطلاعاتی و سواد سلامت،	
۲۵۲- دیجیتال‌سازی (ایجاد محتوای دیجیتال)، ۲۵۳- دارای مهارت‌های تخصصی (دانش وب، منابع الکترونیکی و ابر داده‌ها)، ۲۵۴- آشنایی با فناوری داده‌های پیوندی، ۲۵۵- داشتن دانش پیشرفته در فناوری اطلاعات، ۲۵۶- مهارت راه‌اندازی و توسعه وب‌سایت، ۲۵۷- دانش سیستم‌های کتابخانه‌ای یکپارچه (سیستم‌های کتابخانه خودکار، اتوماسیون، DB Voyager, Unicorn, Innopac, Ex Libris, Textworks)، ۲۵۸- مهارت‌های حرفه‌ای (مهارت‌های پیشرفته کامپیوتر، اطلاعاتی در مورد میکروسافت آفیس، سیستم‌عامل‌های کامپیوتر و قطعات کامپیوتر و عملکردها (CPU، هارددیسک، RAM)، ۲۵۹- مهارت‌هایی در خصوص مسائل اصلی امنیت شبکه، ۲۶۰- مهارت فناوری‌های تصویربرداری (تشخیص کاراکتر نوری (OCR)، ۲۶۱- تجربه فنی مورد نیاز در زمینه برنامه‌نویسی (مهارت پیشرفته) (کار با زبان‌های نشانه‌گذاری، ازجمله HTML، SGML و XML، زبان‌های برنامه‌نویسی / اسکریپت نویسی C، C++، Perl، Java، برنامه‌نویسی وب)، ۲۶۲- طراحی رابط کاربری و فناوری وب ازجمله (وب‌سایت، سازمان‌دهی و نگهداری وب‌سایت‌ها و صفحات وب)، ۲۶۳- مهارت پیشرفته فناوری (توانایی سیستم‌عامل‌های کامپیوتر Windows, DOS، UNIX/N، شبکه، مخابرات، مدیریت TCP/IP، بی‌سیم، وب سرور، مهارت‌های طراحی گرافیک، نرم‌افزار GIS)، ۲۶۴- آشنایی با سخت‌افزار و نرم‌افزار کامپیوتر (مفاهیم اولیه کامپیوتر و سیستم‌عامل ویندوز، دانش و مهارت‌های نرم‌افزار Paint - صفحه‌کلید، مخفی کردن فایل‌ها، نرم‌افزارهای رایج تبدیل	مهارت‌های عملکردی (مهارت‌های سخت)

فایل، قفل کردن پوشه و هارددیسک، نرم‌افزار مدیریت دانلود، نرم‌افزار فشرده‌سازی فایل، ایجاد درایوهای مجازی، نرم‌افزار رایت DVD، ایجاد فایل با فرمت‌های GIF، PDF و Doc و غیره)، ۲۶۵- دانش و مهارت نصب و استفاده از سیستم‌عامل ویندوز (آخرین نسخه)، عیب‌یابی ویندوز، ۲۶۶- اصول نصب درایور سخت‌افزار (کارت گرافیک، کارت صدا، چاپگر، اسکنر و ...) و عیب‌یابی آن‌ها، ۲۶۷- دانش خدمات طراحی وب (شامل کدهای رایگان برای توسعه وب، افزودن تقویم، شمارش کاربر، کدهای منوی ناوبری عمودی و افقی به وب‌سایت‌ها و غیره)، ۲۶۸- دانش و مهارت طراحی صفحات وب با Expression Web یا FrontPage - و Adobe Dreamweaver و طراحی وب با قالب‌های مانند HTML و CSS، ۲۶۹- دانش مورد نیاز و ترجیحی مربوط به جنبه فنی RDM، ۲۷۰- دانش کاری استانداردهای ابر داده مربوط به توصیف، دسترسی و حفظ داده‌های عددی با استفاده از Dublin Core، EML، METS، PREMIS و ISO 19115، ۲۷۱- مهارت‌های فنی عمومی (ارتباطات و شبکه، توسعه وب‌سایت، پایگاه‌های داده، اکسس، شبکه راه دور، استفاده از مایکروسافت آفیس و ایجاد صفحات وب و Word)، ۲۷۲- مهارت‌های حرفه‌ای/ فناوری فهرست‌نویسی: (توسعه ابزارهای فهرست‌نویسی، اکتساب (فراگیری)، OCLC، Voyager، MARC، AACR، Metadata، Unix، Digitization، LCSH، Distance Learning، ۲۷۳- دانش مهارت‌های کاربردی وب / چندرسانه‌ای (Adobe/Macromedia/Microsoft)، ۲۷۴- دانش HTML برای موقعیت‌های مختلف در کتابخانه‌ها، ۲۷۵- دانش استانداردهایی مانند SGML و Z39.50، ۲۷۶- مهارت ابزارهای کتابشناختی مانند OCLC، ابزار فهرست‌نویسی مانند MARC، ۲۷۷- دانش و مهارت‌های عمیق فناوری اطلاعات (سیستم‌های مدیریت سوابق الکترونیکی، سیستم‌های اطلاعات مدیریت، چندرسانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعاتی، کدنویسی، برنامه‌نویسی، چاپ سه‌بعدی، ویرایش ویدئو)، ۲۷۸- دانش مرتبط با کامپیوتر/ شبکه ارتباطات از راه دور، TCP/IP، شبکه‌های CD-ROM، شبکه‌های ریز کامپیوتر، شبکه جهانی وب (WWW)، ۲۷۹- دانش سیستم‌عامل‌هایی مانند یونیکس، ویندوز و مک، ۲۸۰- مهارت در زبان‌های برنامه‌نویسی/ پرس‌وجو (مانند Perl، C++، SQL و غیره)، ۲۸۱- دانش زبان‌های برنامه‌نویسی خاص در مهارت‌های فناوری برتر از جمله PHP، جاوا اسکریپت و پایتون XML، HTML و CSS، روبی، جاوا، ای پی آی اس، آر، Ajax، JSON، Ruby on Rails، جنگو، C، ویژوال بیسیک، ASP، Cpp)، پایگاه‌های داده رابطه‌ای، ۲۸۲- مهارت طراحی پایگاه داده، ۲۸۳- مهارت‌های پیشرفته فناوری اطلاعات مانند Microsoft Solutions

- ۲۸۴- مهارت‌های تولید نرم‌افزاری خاص،
- ۲۸۵- مهارت کار با نرم‌افزار GIS 1 1.15،
- ۲۸۶- مهارت‌های مقدماتی فهرست‌نویسی (فعالیت‌های نوآورانه‌تر مانند ابر داده و سیستم‌های مدیریت منابع الکترونیکی)،
- ۲۸۷- مهارت پیشرفته فناوری اطلاعات و مهارت‌های (سیستم‌های مدیریت محتوا (به‌عنوان مثال، پلتفرم‌های مدیریت مجله الکترونیکی؛ سیستم‌های مدیریت/حفظ محتوای مخزن مانند Fedora یا Islandora)،
- ۲۸۸- دانش فرآیندها و شیوه‌های دیجیتال‌سازی،
- ۲۸۹- توانایی ساخت و مدیریت سیستم اطلاعاتی،
- ۲۹۰- دانش و مهارت‌های عمیق فناوری اطلاعات (اصول فناوری اطلاعات، زیرساخت فناوری اطلاعات، پیاده‌سازی نرم‌افزار)،
- ۲۹۱- مهارت‌های پایه فناوری اطلاعات (اینترنت، مدیریت صفحه وب، چندرسانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعاتی)،
- ۲۹۲- دانش عمیق‌تر نرم‌افزار و سیستم،
- ۲۹۳- مهارت‌های تحلیلگر سیستم (مهارت‌های سیستمی)،
- ۲۹۴- مهارت‌های پیشرفته اینترنت،
- ۲۹۵- آشنایی با قالب‌های کتابشناختی، RDA .OPAC .WorldCat .SACat .UNICON و BIBFRAME،
- ۲۹۶- مهارت فتوشاپ،
- ۲۹۷- مهارت‌های فناوری در زمینه فناوری‌های نوظهور، فناوری کتابخانه، یادگیری آنلاین، پروژه‌های دیجیتال و منابع الکترونیکی، مهارت نرم‌افزاری،
- ۲۹۸- مهارت‌های فنی پیشرفته شامل ساخت اصطلاح‌نامه، مدیریت پایگاه‌های داده، خودکارسازی فرآیندها.

منابع

- حسن‌زاده، محمد. (۱۳۹۳). بازنگری در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، ماهنامه کتاب ماه کلیات، ۱۷(۶)، ۳-۶. <https://www.magiran.com/paper/1276979/%D8>
- خادمی زاده، شهناز. (۱۴۰۳). بررسی فرصت‌های شغلی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و مطابقت با سرفصل‌های دروس دانشگاهی این رشته در ایران: مرور نظام‌مند، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۳۹(۳)، ۹۱۵-۹۴۶. https://jipm.irandoc.ac.ir/article_711341.html?lang=fa
- درگاه ملی آمار. (۱۴۰۲). گزارش وضعیت نرخ بیکاری در ایران. بازیابی در تاریخ ۱۴۰۲/۱۲/۲۰.

- قابل دسترس در: <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/28510>
- زمانی، اصغر، پورآشتی، مهتاب، چراغی، زهره و فضلی یزد، هما (۱۴۰۱). تحلیل روند جذب و چالش های اشتغال دانشجویان علم اطلاعات و دانش شناسی به منظور ارائه راهکارهای سیاستی برای پاسخگویی به نیاز نظام آموزش عالی و جامعه. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*. ۱۴(۱)، ۹۲-۱۱۰. https://slis.scu.ac.ir/article_17122.html
- شهبازی، رحیم، فهیم نیا، فاطمه، حکیم زاده، رضوان و فدایی، غلامرضا (۱۳۹۴). تحلیل سرفصل های برنامه های درسی کارشناسی ارشد و کارشناسی رشته علم اطلاعات و دانش شناسی براساس فرصت های شغلی نوظهور مبتنی بر فناوری اطلاعات در بازار کار جهانی. *کتابداری و اطلاع رسانی*، ۱۸(۲)، ۱۰۳-۱۴۰. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_41574.html
- صالحی عمران، ابراهیم (۱۳۸۵). وضعیت اشتغال دانش آموختگان زن: مطالعه موردی. پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۱۲ (۲): ۴۱-۶۰.
- عروجی، مژگان، علیمحمدی، داریوش، و آخشیک، سمیه سادات (۱۳۹۸). ظرفیت برنامه های درسی رشته علم اطلاعات و دانش شناسی برای تصدی فرصت های شغلی مدیریت داده های پژوهشی، *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۰(۱۰): ۵۵-۷۹.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۰). صد شغل برای کتابداران: پست های سازمانی نوین در کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳(۲۲): ۸۸-۱۰۳.
- مؤمنی، عصمت، زمانی، سمیه، عمرانی، ابراهیم، مسعودی، فرامرز، پورحقانی، مهسا و حیدری، گیتی (۱۴۰۰). همخوانی سرفصل های آموزشی رشته علم اطلاعات و دانش شناسی با ارزش آفرینی و نیازهای بازار کار. *نشریه الکترونیکی شناسه*. منتشر شده در تاریخ ۱۴۰۰/۰۵/۰۳، بازیابی در تاریخ ۱۴۰۲/۱۲/۲۰، قابل دسترس در: <https://shenasehmag.ir/%D9%87%D9%85%D8%AE%D9>
- مهراد، جعفر (۱۳۸۸). ضرورت استفاده از برنامه های درسی بین رشته ای. *کتابداری و اطلاع رسانی*، ۱۲(۱): ۳-۴. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_43630.html

References

- Anwar. M., & Zhiwei. T. (2019). Skills, Knowledge And Competencies For Future Librarians: A Review Paper. *International Journal of Technical Research & Scienc*, VI, 2024-2454 https://ijtrs.com/uploaded_paper/SKILLS,%20KNOWLEDGE%20AND%20COMPETENCIES%20FOR%20FUTURE%20LIBRARIANS%20A%20REVIEW%20PAPER.pdf

- Boden. R., & Nedeva. M. (2010). Employing discourse: universities and graduate 'employability'. *Journal of Education Policy*, 25(1), 37-54. <https://doi.org/10.1080/02680930903349489>
- Brannon. S., Sassen. C., & Yanowski. K. (2022). Roles and Responsibilities of Cataloging Managers: An Updated Study of Job Advertisements. *Technical Services Quarterly*, 39(1), 17-36. <https://doi.org/10.1080/07317131.2021.2011144>
- Choi. Y., & Rasmussen. E. (2009). What qualifications and skills are important for digital librarian positions in academic libraries? A job advertisement analysis. *The journal of academic librarianship*, 35(5), 457-467. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2009.06.003>
- Deng. L., Thomas. A., & Trembach. S. (2014). Shaping the 21st- century information professional: A convergence of technical and "soft" skills for workplace success. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 51(1), 1-4.
- Hassanzadeh, M. (2013). Revision in Knowledge and Information Science. *Book of month the generalities*, 17(6), 6-3. <https://www.magiran.com/paper/1276979/%D8%A8%> [In Persian].
- Hossain. M.A., & Sormunen. E. (2019). ICT skills of library and information science (LIS) students in Bangladesh. *International Information and Library Review*, 51(4), 285-299. DOI: 10.1080/10572317.2018.1559661.
- Iran's National Statistics Portal. (2024). *Report on the unemployment rate in Iran*. Retrieved on 2024/03/10, available at: <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/28510> [In Persian].
- Ismail. M., & Khan. A. (2021). An assessment of LIS curricula and training resources for Information Professionals in the contemporary job market in Pakistan. *Library Philosophy and Practice*, 5334_1-12. https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5334/?utm_source=digitalcommons.unl.edu%2Flibphilprac%2F5334&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Kassim. M., Katunzi-Mollel. K., & Mwantimwa. K. (2023). Assessing library and information science graduates' skills and knowledge against 21st-century employability demands. *IFLA journal*, 49(2), 407-418. <https://doi.org/10.1177/03400352221118695>
- Kennan. M. A., Willard. P., & Wilson. C. S. (2006). What do they want?: a study of changing employer expectations of information professionals. *Australian Academic & Research Libraries*, 37(1), 17-37. <https://doi.org/10.1080/00048623.2006.10755320>
- Khademizadeh, S. (2024). Examining career opportunities and skills in the field of knowledge and information science and matching with the university courses. *Iranian Journal of Information Processing and Management*, 39 (3), 915-946. https://jipm.irandoc.ac.ir/article_711341.html [In Persian].

- Kinash. S., Crane. L., Judd. M., & Knight. C. (2016). Discrepant stakeholder perspectives on graduate employability strategies. *Higher education research and development*, 35(5), 951–967. <https://doi.org/10.1080/07294360.2016.1139555>
- Maceli. M., & Burke. J. J. (2016). Technology skills in the workplace: Information professionals' current use and future aspirations. *Information Technology and Libraries*, 35(4), 35-61. DOI: <https://ital.corejournals.org/index.php/ital/article/view/9540>
- Mansourian. Y. (2011). One Hundred Occupations for Librarians: New Organizational Posts in Libraries and Information Centers. *Librarianship and Information Organization Studies*, 22(3), 88-103. [In Persian].
- Moran. B. B., & Marchionini. G. (2012). Information professionals 2050: Educating the next generation of information professionals. *Information services & use*, 32(3-4), 95-100. https://www.scienceopen.com/document_file/1db2d15e-a9f9-4bba-99aa-2d8d151ebbcd/API/ISU674.pdf
- Mehrad. J., (2009). The necessity of using interdisciplinary curricula. *Library and Information Sciences*, 12(1), 3-4. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_43630.html?lang=en [In Persian]
- Momeni. E., Zamani. S., Omrani. E., Masoudi. F., Pourhaqani. M., & Heydari. G. (2021). Matching educational topics of information science and knowledge with value creation and labor market needs. *Shenash Electronic Journal*. Published on 2021/07/25, retrieved on 2024/03/10, Available at: <https://shenasehmag.ir/%d9%87/> [In Persian]
- Mushtaq. M., & Ahmad. N. (2021). Curriculum based competencies imparted in lis schools: outlook of lis professionals working in special libraries. *Library Waves*, 7(1), 31-39. <http://www.librarywaves.com/index.php/lw/article/view/94>
- Oroji. M., Alimohammadi. D., & Akhshik. S. (2019). Capacity Assessment of Curriculum Information Science and Knowledge Studies to Support Students for Getting Job Opportunities in Research Data Management. *Librarianship and Information Organization Studies*, 30(1), 55-79. Doi: 10.30484/nastinfo.2019.2308 [In Persian]
- Oza. N., & Mehta. M. (2016). New corporate librarianship skills and its scalability in the post-digital era. *Pearl: A Journal of Library and Information Science*, 10(4), 242-249. DOI: <http://dx.doi.org/10.5958/0975-6922.2016.00033.4>
- Rani. K., & Sharma. P. (2021). Perception analysis on employability skills of LIS graduates: An analysis. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 6336, 1-12. Published in Date 2021/10/29, Available at: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/6336>

- Salehi. E. (2006). Employment Status of Female Graduates : A Case Study. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 12(1), 41-60., https://journal.irphe.ac.ir/article_702526.html [In Persian].
- Shahbazi. R., Fahimnia. F., Hakimzadeh. R., Fadaei. G. (2015). An Analysis of Information and Knowledge Sciences Programs based on Newly-Emerging IT-based Library Jobs in the World's Job Market. *Library and Information Science*, 18(2), 103-140. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_41574.html?lang=en [In Persian].
- Shongwe. M., & Ocholla. D. N. (2011). A tracer study of LIS graduates at the University of Zululand, 2000-2009. *Mousaion*, 29(2), 227-245. <https://journals.co.za/doi/abs/10.10520/EJC124908>
- Skene. E. (2018). Shooting for the moon: an analysis of digital initiatives librarian job advertisements. *Digital Library Perspectives*, 34(2), 84-90. <https://doi.org/10.1108/DLP-06-2017-0019>
- Tadasad. P. G. (2019). Employability of library and information professionals: issues for post-graduate departments of library and information science. *Journal of Indian Library Association*, 51(4), 30-39. <https://www.ilaindia.net/jila/index.php/jila/article/view/23>
- Thanuskodi. S. (2019). Information literacy skills among library and information science professionals in India. *Library Philosophy and Practice*. 2126, 1-24. Published in Date 2019/01/07, Available at: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2126/>
- Vera Ngozi. O., Abubakar. U. N., & Udoh. U. I. (2023). Employability skills of library and information science (LIS) graduates as determinant for employment in university libraries in some selected university libraries in Nigeria. *Library Philosophy & Practice*. 7890, 1-13. Published in Date 2019/09/17, Available at: https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/7890/?utm_source=digitalcommons.unl.edu%2Flibphilprac%2F7890&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Vrana. R. (2018). *Shaping the future information professionals: searching for the balance of job requirements in libraries and education*. In Information Literacy in the Workplace: 5th European Conference, ECIL 2017, Saint Malo, France, September 18-21, 2017, Revised Selected Papers 5 (pp. 68-77). Springer International Publishing. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-74334-9_8
- Yadav. A.K.S. (2022). Key skills and competencies of LIS professionals in the digital library environment: a content analysis of job advertisements. *Library Management*, 43(1-2), 50-65. <https://doi.org/10.1108/LM-03-2021-0030> .
- Zamani. A., Pouratashi. M., Cheraghi. Z., & Fazli Yazd. H. (2022). Analysis of the recruitment process and employment challenges of

Information Science and Knowledge Studies students, In order to provide policy solutions to meet the needs of the higher education system and society. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 14(1), 92-110. <https://doi.org/10.22055/slis.2021.36374>. 1814 [In Persian]

Table of Contents

Librarianship and Information Organization Studies
(NASTINFO)

(Peer-reviewed journal)

Vol.36, No.2, Summer 2025

Ser.No:142

E-ISSN: 2783- 4646

Research Articles

Identifying the Role of Libraries in Indigenous Knowledge Management: A Meta-Synthesize Study

Leili Seifi, Maryam Ghasemipoor, Mohsen Ayati

7-30

Exceptions and Exemptions to Copyright for Libraries Digital Resources: Comparative Study in the Legal System of Iran, France, Germany and some International Documents and Treaties

Zeinab Papi

31-76

Religious Librarianship in Iran: Identifying Themes and Components

Reza Khanipour, Mahboubeh Ghorbani

77-104

The Role of Work Task Complexity in Stopping Information Search

Zohreh Honarjooyan, Mahdieh Mirzabeigi

105-132

Investigating the Performance of Iranian Book Reader Applications in Implementing the Components of Digital Content Marketing Strategy (Case Study: Fidibo Application)

Kimia Asadi, Mahshid Eltemasi

133-158

The Impact of Risk Management on Knowledge Management Implementation

Parisa Nazari, Afshin Baghfaklaki

159-188

Review Article

Identifying Employability Skills and Competencies in the Field of Knowledge and Information Science: Systematic Review

Shahnaz Khademizadeh, Zeinab Jozi, Roghayeh Ghazavi

189-244

Librarianship and Information Organization Studies (NASTINFO)

Vol.36, No.2, Summer 2025

Ser.No:142

E-ISSN: 2783- 4646

A peer-reviewed journal published by the National Library and Archives of the Islamic Republic of Iran

Director: Reza Shahrabi Farahani, PhD
shahrabi@gmail.com

Editor in Chief: Fahimeh Babalhavaeji, PhD
f.babalhavaeji@gmail.com

Executive Manager: Zeinab Papi, PhD

Publisher: National Library & Archives of the Islamic Republic of Iran

Editorial Board:

Azimi, Habibollah, Associate Professor, National Library and Archives of Iran, Tehran, Iran.

Babalhavaeji, Fahimeh, Associate Professor, Islamic Azad University, Science & Research Branch, Tehran, Iran.

Fattahi, Rahmatollah, Professor, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Hariri, Nadjla, Professor, Islamic Azad University, Science & Research Branch, Tehran, Iran.

Kokabi, Morteza, Professor, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Jamali, Hamid R, Associate Professor, Charles Sturt University, Australia.

Mehrad, Jafar, Professor, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Neshat, Narges, Professor, National Library and Archives of Iran, Tehran, Iran.

Norouzi, Yaghoub, Professor, University of Gom, Gom, Iran.

Osareh, Farideh, Professor, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Rezaei Sharifabadi, Saeed, Professor, Alzahra University, Tehran, Iran.

Riva, Pat, Associate Professor, Concordia University, Montreal, Quebec, Canada.

Salaba, Athena, Professor, Kent State University, Ohio, United States.

Shabani, Ahmad, Professor, Isfahan University, Isfahan, Iran.

Shahrabi Farahani, Reza, Ph.D., National Library and Archives of Iran, Tehran, Iran.

Willer, Mirna, Professor, University of Zadar, Zadar, Croatia.

Žumer, Maja, Professor, University of Ljubljana, Ljubljana, Slovenia.

Indexed in:

Islamic World Science Citation Center (ISC)

Scientific Information Database (SID)

Iranian Magazine Database (Magiran)

Noor Specialized Magazines (Noormags)

Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)

Google Scholar

EBSCO

EBSCO HOST

Regional Information Center for Science
and Technology (RICeST)

Address: National Library and Archives of the Islamic Republic of Iran, Haqani
High Way, Tehran, Iran

P.O.BOX: 15875-3693 Tel:+98-21-81622987

Email: nastinfo.nlai@gmail.com Website: <http://nastinfo.nlai.ir>

NATIONAL LIBRARY
& ARCHIVES OF THE
ISLAMIC REPUBLIC
OF IRAN

